

Міністерство внутрішніх справ України
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Генеральна прокуратура України
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ
В СУЧАСНИХ УМОВАХ: ВІТЧИЗНЯНИЙ
ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД**

Матеріали

Міжнародної науково-практичної конференції

*(17 березня 2017 року, Дніпропетровський
державний університет внутрішніх справ)*

У ДВОХ ЧАСТИНАХ

Частина 2

**АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ
ПРЕСТУПНОСТИ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ:
ОТЕЧЕСТВЕННЫЙ И ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ**

Материалы

Международной научно-практической конференции

*(17 марта 2017 года, Днепрпетровский
государственный университет внутренних дел)*

**CURRENT ISSUES OF COMBATING CRIME:
NATIONAL AND INTERNATIONAL EXPERIENCE**
Theses of the International scientific and practical conference

*(March 17, 2017, the Dnipropetrovs'k
State University of Internal Affairs)*

Дніпро
«Ліра ЛТД»
2017

ББК 67.9 (4 УКР)

А 43

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(протокол № 6 від 16 лютого 2017 р.)*

А 43 **Актуальні питання протидії злочинності в сучасних умовах: вітчизняний та зарубіжний досвід** : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 17 бер. 2017 р.). – У 2-х ч. – Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2017. – Ч. 2. – 316 с.

ISBN 978-966-383-837-3

Збірник містить матеріали одноіменної міжнародної науково-практичної конференції, проведеній спільно Дніпропетровським державним університетом внутрішніх справ та Національною академією прокуратури України. У заході взяли участь науковці, викладачі та здобувачі вищих навчальних закладів та наукових установ України і зарубіжжя, а також фахівці-практики правоохоронних органів, активісти громадських організацій. Тематика публікацій охоплює актуальні проблеми протидії злочинності.

Матеріали конференції можуть бути використані в науково-дослідній роботі та навчальному процесі спеціалізованих ВНЗ, а також у законотворчості та правоохоронній діяльності.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

канд. юрид. наук **В.А. ГлухOVERЯ** (голова); канд. юрид. наук **Р.М. Кацуба** (заст. голови); канд. юрид. наук **О.В. Ведмідський** (заст. гол.); канд. юрид. наук, доц. **С.В. Обшалов** (заст. гол.); д-р юрид. наук, доц. **О.В. Кириченко** (відп. секретар); д-р юрид. наук, доц. **О.Ф. Кобзар**; д-р філос. наук **О.В. Марченко**; д-р юрид. наук, доц. **Т.П. Мінка**; д-р юрид. наук, доц. **І.В. Пиріг**; д-р юрид. наук, проф. **К.О. Чаплинський**; канд. юрид. наук, доц. **В.В. Шамара**; канд. юрид. наук **А.В. Жбанчик**; канд. юрид. наук **В.М. Ковбаса**; канд. юрид. наук, доц. **Ю.В. Орел**; канд. пед. наук, доц. **В.М. Савіщенко**.

*Факти, судження й висновки, викладені авторами публікацій,
не завжди підтверджуються та поділяються редакційною колегією*

ISBN 978-966-383-837-3

ББК 67.9 (4 УКР)

© ДДУВС, 2017
© Автори, 2017
© Ліра ЛТД, 2017

З М І С Т

Вітальне слово ректора НАПУ 11

КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Гловюк І.В.
Актуальні проблеми вдосконалення
кримінально-процесуального статусу заявника 13

Кобзар О.Ф.
Основні аспекти забезпечення прав і свобод людини
при провадженні негласних слідчих (розшукових) дій 16

Ангеленюк А.-М. Ю.
Окремі питання затримання особи
в контексті протидії злочинності в Україні 19

Гавловський В.Д.
Окремі проблемні питання використання
електронних доказів у кримінальному судочинстві 22

Захарко А.В.
Проблемні питання регламентації
кримінального процесуального затримання 25

Кернякевич-Танасійчук Ю.В.
Кримінальна процесуальна політика України: деякі теоретичні аспекти 28

Литвинов В.В.
Окремі питання забезпечення права на захист під час проведення обшуку 31

Осмолян В.А.
Кримінально-процесуальні аспекти протидії злочинності в контексті
застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру ... 33

Рогальська В.В.
Проблемні питання визначення підслідності
слідчих Державного бюро розслідувань35

Сердюк В.П.
Проблеми кримінальних проступків
у кримінальному провадженні України 39

Солдатенко О.А.
Нормативно-правові засади створення слідчої групи
під час досудового розслідування 41

Щербакова Г.В.

Досудове розслідування кримінальних правопорушень,
учинених з використанням платіжних інструментів 44

Яковлєв О.В.

Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами при протидії
злочинності під час проведення слідчих (розшукових) дій 47

Горб Ю.В.

Актуальні проблеми застосування механізму відкриття матеріалів
досудового слідства сторонам кримінального провадження 50

Кожем'яка Н.С.

Порядок надання безоплатної правової допомоги адвокатами 53

Кошкіна О.В.

Адвокатська таємниця: проблеми збереження 55

Тараненко В.М., Рогальська В.В.

Повноваження директора Державного
бюро розслідувань: окремі аспекти 57

Юрчук О.М.

Правові гарантії адвокатської діяльності: їх сутність та зміст 60

Южека Р.С.

Підстави проведення експертизи за чинним
Кримінальним процесуальним кодексом України 65

КРИМІНАЛІСТИЧНІ ТА ІНФОРМАЦІЙНО-ТЕХНІЧНІ ЗАСОБИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Вишня В.Б., Вишня О.В.

Використання пристроїв пом'якшення
наслідків аварій на автошляхах при ланцюгових
зіткненнях механічних транспортних засобів 68

Пиріг І.В.

Поняття та види інформаційного забезпечення експертної діяльності 71

Чаплинський К.О., Ковбаса В.М.

Тактична комбінація як об'єкт криміналістичного дослідження 74

Антонюк П.Є.

Організаційно-тактичні аспекти негласного отримання
деяких зразків, необхідних для порівняльного дослідження 77

Захарова О.В., Гарасимів О.І.

Застосування методу візурування при розслідуванні кримінальних
правопорушень, учинених із використанням вогнепальної зброї 80

Кацуба Р.М.

Щодо напрямків наукового дослідження проблем розслідування злочинів, пов'язаних із розкраданням державних коштів під час проведення будівельних робіт 82

Ларкін М.О.

Особливості обстановки злочинів, що вчиняються членами молодіжних неформальних об'єднань 84

Павлова Н.В., Квасков О.С.

Реконструкція індивідуальних психологічних та фізичних особливостей злочинця за слідами кримінального правопорушення 86

Плетенець В.М.

Особливості використання невербальної комунікації при проведенні слідчих (розшукових) дій 89

Севідов О.А., Бурбело Б.А.

Особливості допиту підозрюваного у злочинних порушеннях авторського права і суміжних прав 91

Чаплинська Ю.А.

Криміналістичне забезпечення підготовки і проведення слідчого експерименту 93

Анісімов Д.О., Бідняк Г.С.

Актуальні питання одорології 96

Антонюк О.В.

Криміналістична характеристика способів учинення хуліганства із використанням вогнепальної або холодної зброї 97

Бідняк Г.С., Кумець П.І.

Діяльність експертної служби МВС України: окремі аспекти 100

Д'яковський Г.Л.

Актуальні питання забезпечення безпеки свідків і потерпілих при розслідуванні незаконного позбавлення волі та викрадення людини, вчиненого організованою групою 103

Іванчишин І.І.

Організація і тактика проведення обшуку 105

Куратченко М.В.

Окремі аспекти застосування технічних засобів при провадженні негласних слідчих (розшукових) дій 107

Куратченко М.В., Чаплинський К.О.

Тактичне забезпечення одночасного допиту двох і більше вже допитаних осіб 110

Литвиненко Н.О.

Місце та роль типових слідчих ситуацій при розслідуванні корисливо-насильницьких злочинів 112

Почтова Є.С.

Вплив поінформованості слідчого про захворювання учасника розслідування туберкульозом на організацію та проведення слідчих (розшукових) дій 114

Рудницька Ю.В.

Особливості проведення обшуку під час розслідування крадіжок, учинених неповнолітніми 116

Сіроух І.В.

Тактика обшуку при розслідуванні створення або утримання місць розпусти і звідництва 120

Сорока І.В.

Тактика допиту підозрюваних при розслідуванні крадіжок майна громадян, вчинених неповнолітніми 122

Тишлек Д.П.

Значення використання інформаційно-телекомунікаційних технологій підрозділами захисту економіки Національної поліції України під час запобігання економічним злочинам 124

**ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ**

Кириченко О.В.

Проблеми визначення оперативно-розшукової протидії злочинам у теорії оперативно-розшукової діяльності 126

Тарасенко Р.В.

Окремі питання проведення аудіо-, відеоконтролю особи або місця 128

Хараберюш І.Ф.

Оперативна техніка як наукова категорія 133

Хараберюш О.І.

Взаємодія оперативних підрозділів правоохоронних органів як чинник удосконалення оперативно-розшукового забезпечення протидії контрабанді 135

Шелухин Н.Л.

Некоторые аспекты оперативно-розыскного обеспечения противодействия взяточничеству 138

Шинкаренко І.Р.

Формування сучасної системи теорії та практики оперативно-розшукової діяльності: теоретико-прикладні проблеми 145

Варава В.В.

Проблеми викриття кримінальних правопорушень
у митній сфері: оперативно-розшукові аспекти 149

Дараган В.В.

Деякі питання взаємодії підрозділів захисту економіки Національної
поліції з підрозділами Державної аудиторської служби України
в процесі протидії злочинам у сфері державних закупівель 153

Єфімов В.В.

Щодо недержавного контролю у протидії
економічній злочинності в АПК України 156

Єфімова І.В.

Щодо правової захищеності працівників митниці
підрозділами власної безпеки ДФС України 159

Кисельов А.О.

Оперативно-розшукова характеристика розбоїв
(за матеріалами УКР ГУНП у Дніпропетровській області) 161

Колосков В.В., Басалик С.А.

Роль оперативних підрозділів Державної прикордонної служби
України у протидії торгівлі людьми та їх органами 163

Курта Є.О.

Перспективи можливості залучення приватних детективних
підприємств в Україні з метою протидії злочинності 168

Мельковський О.В.

Деякі питання протидії рейдерству в сучасних умовах ведення бізнесу 170

Обшалов С.В., Свириденко С.В.

Правові аспекти протидії злочинам оперативними
та слідчими підрозділами Національної поліції України 172

Шинкаренко І.О.

Психолого-правова характеристика професійної діяльності
оперативного працівника Національної поліції 175

Шинкаренко І.І.

Деякі правові та процедурні проблеми організації
візуального спостереження за особою, місцем та річчю
під час кримінального провадження 179

Дидочкін А.Є.

Дії працівників органів Національної поліції
при отриманні повідомлення про скоєння крадіжки 192

Закопачев П.П.

Проблеми оперативно-розшукової діяльності
у протидії злочинності в Україні 187

Німець В.В.

Проблемні питання протидії злочинності в Україні 189

Огурченко В.Г.

Окремі аспекти використання результатів проведення
негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальних
провадженнях щодо злочинних організацій 192

Химинець М.І.

Значення оперативно-розшукової інформації
Під час кримінально-процесуального доказування 194

Носенко Д.А.

Щодо взаємодії при надходженні до органу поліції заяв
і повідомлень про кримінальні правопорушення та реагування на них 196

Обитоцька М.В.

Щодо особливостей взаємодії між працівниками
поліції при проведенні слідчих (розшукових) дій
та заходів забезпечення кримінального провадження 199

Циганков Д.В.

Аналітична діяльність підрозділів кримінальної поліції 201

**ЗАРУБІЖНИЙ ТА МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ
АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ**

Копотун І.М.

Застосування силових методів урегулювання збройних
сепаратистських конфліктів (міжнародний досвід) 204

Петков С.В.

Запровадження в законодавство України
«кримінальних проступків»: питання теорії і практики 208

Бабанін С.В.

Предмети порнографічного характеру як предмет злочину
у кримінальному законодавстві пострадянських країн 213

Булай Ю.Г., Булай Р.И.

Киберпреступность, а также международные киберугрозы и их решение ... 216

Гребенюк М.В.

Європейський досвід оцінки загроз
організованої кіберзлочинності (ЮСТА) 223

Гуцалюк М.В. Щодо протидії діяльності організованих злочинних угруповань, які використовують кіберпростір у своїх інтересах	226
Кононець В.П., Карпенко А.В. Щодо зарубіжного досвіду протидії кіберзлочинності	229
Марієнко А.О., Прокопишин Є.А. Діяльність поліції зарубіжних країн із запобігання злочинам неповнолітніх	232
Ніколайченко Г.М. Історико-правовий аналіз норм міжнародного права щодо торгівлі людьми	235
Поливанюк В.Д. Міжнародний досвід надання приватних детективних послуг	238
Сіроштан Ю.В. Особливості професійної підготовки працівників поліції (міжнародний досвід)	241
Тимчук О.Л. Деякі тенденції насильницької злочинності в США	244
Турлова Ю.А. Загальноєвропейське кримінальне законодавство у сфері охорони довкілля	247
Філянїна Л.А. Відшкодування збитків особам, постраждалим від торгівлі людьми (міжнародний аспект)	249
Федченко В.М., Киянець С.А. Тимчасова передача особи у кримінальному провадженні	251
Біліченко В.В. Актуальні питання протидії злочинності: вітчизняний та зарубіжний досвід	255
Castagnetti S., Mezhevskya L.V. Countering the Illegal Migration to the EU	257
Клюменко О.А. Current problems and means of preventing fraud in the area of travel services	259
Калатур М.В. Щодо заходів з організації міжнародної співпраці під час ЄВРО-2012 (за матеріалами РА Укрбюро Інтерполу)	261
Коломиєць О.С. Характеристика міжнародного співробітництва в рамках противодействия проституції	264

Нечаева В.А.

Субъекты, реализующие функции органов дознания
в уголовном процессе Республики Беларусь 266

Паніотів Є.К.

Сучасні технології Інтерполу як інструмент
міжнародного правоохоронного співробітництва 268

Паустовская Н.К.

Особенности направления и исполнения международных поручений
о производстве процессуальных действий Республикой Молдова 271

Свиридов Д.А.

К вопросу о взаимодействии работников следственных
подразделений с оперативными работниками органов дознания
и использовании результатов оперативно-розыскной деятельности
при расследовании незаконной предпринимательской деятельности 279

Сокол Р.С.

До питання недопущення провокування особи на вчинення
злочину при документуванні незаконного збуту товарів,
предметів і речовин, заборонених до обігу 282

Фурса В.В.

Використання зарубіжного досвіду для удосконалення
кримінально-правової норми, яка встановлює
відповідальність за розбещення неповнолітніх 286

Шилко Ж.А.

Сокращение сроков при ускоренном производстве
как средство процессуальной экономии 287

Шинкевич А.М.

Оперативно-розыскная классификация умышленных
преступлений, совершаемых в сфере закупок 290

d'Alascio G.

Emerging criminal threats and new challenges
to international police cooperation 295

Klikunas P.

EU policy for tackling Serious and Organized crime threats – the importance
of Serious and Organized Crime Threat Assessment (SOCTA) 303

Зміст частини 1 збірника 307

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО

Шановні колеги!

Щиро вітаю вас на Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання протидії злочинності в сучасних умовах: вітчизняний та зарубіжний досвід»!

Протидія злочинності – одна з основних причин існування та пріоритетний напрямок діяльності усіх правоохоронних органів України, процес удосконалення системи яких відбувається нині в державі. Це вимагає від усіх нас переосмислення принципів виконання її працівниками своїх службових обов'язків. Надійні охорона, захист та гарантування дотримання законних прав та інтересів громадян – обов'язкові умови, що хвилюють кожного.

Тематика конференції в першу чергу обумовлена труднощами, які супроводжують процеси реформування правоохоронних органів в Україні. У складних умовах сьогодення першочергового значення набувають питання протидії злочинності в Україні.

Злочинність – це соціальна проблема. Набуваючи нових форм, посилюючи свою антисоціальну складову та проникаючи в усі сфери суспільних відносин, вона негативно впливає на державне управління, дестабілізує принципи верховенства права в Україні.

У зв'язку з цим до ключових тематичних напрямів роботи нашого науково-практичного заходу віднесено такі:

- сучасний стан протидії злочинності в Україні і світі. Лише реально оцінюючи проблеми сьогодення та переймаючи міжнародний досвід, ми можемо формулювати стратегічні завдання, що стоять перед усіма правоохоронними органами;

- роль громадських організацій у протидії злочинності в Україні та світі – оскільки не можна недооцінювати роль громадських організацій, вони є одним з важливих елементів такої протидії;

- взаємодія суб'єктів протидії злочинності – оскільки саме від злагодженості зусиль залежить результат та ефективність їх діяльності;

- міжнародне співробітництво у сфері протидії злочинності – як обов’язкова умова налагодження співробітництва України з ЄС.

Погодьтеся, ці напрями не тільки надають нам можливість сконцентруватися на конкретних прикладних проблемах. Вони змушують привернути увагу усіх небайдужих до питань протидії злочинності з метою вироблення конкретних пропозицій щодо мінімізації проявів злочинності в Україні.

Я переконаний, що тільки разом – як науковці, так і практики, у співпраці з представниками громадськості, враховуючи думки іноземних експертів, зможемо виробити дієвий механізм подолання проблем у сфері протидії злочинності.

***ПРИСЯЖНЮК ІВАН ІВАНОВИЧ,
ректор Національної академії
прокуратури України,
кандидат юридичних наук***

КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Гловюк Ірина Василівна
в.о. завідувача кафедри кримінального процесу
Національного університету
"Одеська юридична академія",
доктор юридичних наук, доцент

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО СТАТУСУ ЗАЯВНИКА

Заявник є тим учасником кримінального провадження, чий кримінально-процесуальний статус врегульований фрагментарно, що призводить, по-перше, до складнощів у реалізації прав заявників, по-друге, до неефективності використання їх можливостей із сприяння руху кримінального провадження. Відповідно, є законопроектні пропозиції щодо розширення прав заявників (наприклад, проект закону від 15.11.2016 р. № 5398), що актуалізує науковий інтерес до цієї проблематики.

Перелік прав заявника, передбачений у ст. 60 КПК, не є вичерпним, адже ч. 4 ст. 218 КПК передбачає повідомлення заявника у разі передання матеріалів іншому слідчому; ч. 6 ст. 284 КПК регламентує право заявника оскаржити постанову слідчого про закриття кримінального провадження прокурору; ст. 303 КПК передбачає право на оскарження бездіяльності слідчого, прокурора, а також право на оскарження рішення слідчого про закриття кримінального провадження; право на оскарження рішення прокурора про закриття кримінального провадження та/або провадження щодо юридичної особи; виходячи з положень ст.ст. 304, 306, 307, 309, 422 КПК, заявник має право брати участь у розгляді скарг слідчим суддею, оскаржувати ухвалу слідчого судді про повернення скарги або відмову у відкритті провадження, про відмову у задоволенні скарги на постанову про закриття кримінального провадження, бути повідомленим про час і місце апеляційного розгляду, брати участь у апеляційному розгляді.

Як видно, КПК передбачає доволі невеликий перелік прав заявника, проте деякі формулювання цих прав викликають питання.

Так, це стосується права отримати від органу, до якого він подав заяву, документ, що підтверджує її прийняття і реєстрацію. Формулювання цього права у КПК не містить чіткої відповіді на питання, який саме документ мається на увазі: талон-повідомлення, або витяг з ЄРДР, або якийсь інший. На практиці наявне різне тлумачення цієї норми, і є випадки, коли заявнику видається витяг з ЄРДР, а є випадки, коли йому у цьому відмовляють, вказуючи, що це у КПК не передбачено. Саме тому це питання має бути більш чітко

регламентовано у КПК, і має бути прямо передбачено право заявника отримати саме витяг з ЄРДР.

Право отримати інформацію про закінчення досудового розслідування забезпечується обов'язком слідчого, прокурора направити заявнику копію постанови про закриття кримінального провадження, копію постанови про закриття кримінального провадження та/або провадження щодо юридичної особи. Проте, закриття кримінального провадження та/або провадження щодо юридичної особи – це лише одна з форм закінчення досудового розслідування. По інших формах ніяке інформування заявника про закінчення досудового розслідування не передбачено, що утворює ситуацію відсутності правової визначеності. Вважаємо, що заявник має бути повідомлений про закінчення досудового розслідування і в інших випадках: при складанні клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності, обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру, клопотання про застосування примусових заходів виховного характеру і зверненням з ними до суду; заявнику має направлятися повідомлення відповідно до ст. 111 КПК.

Слід звернути увагу і на те, що перелік процесуальних механізмів є недостатнім навіть для належної реалізації вже вказаних у КПК прав заявника. Так, щодо ознайомлення з матеріалами досудового розслідування до його завершення за ст. 221 КПК, то з незрозумілих причин заявник не згаданий у переліку суб'єктів, які мають на право таке ознайомлення. Заявник має право отримати інформацію про закінчення досудового розслідування, більше того, має право оскаржити постанову про закриття кримінального провадження, проте, права ознайомитися з матеріалами кримінального провадження не має, що ставить під сумнів реальні можливості обґрунтування відповідної скарги та, по суті, змістовно нівелює право на оскарження. Тому у ч. 1 ст. 221 КПК слід передбачити, що заявляти відповідне клопотання може і заявник. Нами вже пропонувався процесуальний механізм удосконалення реалізації права на ознайомлення з матеріалами досудового розслідування до його завершення, зокрема, шляхом внесення доповнення до ст. 221 КПК: "Про відмову у наданні матеріалів про застосування заходів безпеки щодо осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, а також тих матеріалів, ознайомлення з якими на цій стадії кримінального провадження може зашкодити досудовому розслідуванню, виноситься мотивована постанова, яка у частині відмови у наданні матеріалів, ознайомлення з якими на цій стадії кримінального провадження може зашкодити досудовому розслідуванню, може бути оскаржена до слідчого судді." [1], та, відповідно, так заявник матиме право на оскарження відмови у задоволенні клопотання про ознайомлення з матеріалами досудового розслідування до його завершення. Є і альтернативна пропозиція: О.О. Торбас пропонує у ст. 284 КПК зазначити, що разом з копією постанови про закриття кримінального провадження заявнику надсилається повідомлення про можливість ознайомлення з матеріалами досудового розслідування відповідно до ст. 221 КПК [2].

Істотною прогалиною КПК є і те, що представництво заявника взагалі і не згадується, хоча реальна необхідність у ньому наявна. Це на практиці при-

зводить до того, що в деяких ухвалах слідчих суддів у контексті представництва заявника-фізичної особи констатується, що скаргу подала особа, яка не має права подавати скаргу [3; 4]; "статтею 60 КПК України або будь-якими іншими нормами чинного кримінально-процесуального законодавства не передбачено право заявника мати представника та можливість представництва інтересів заявника у кримінальному провадженні" та скарги повертаються особі, яка їх подала [5; 6]. Проте, з інших ухвал видно, що скарги, заяви представників заявників розглядаються [7; 8], по них відкриваються провадження [9; 10]. Такий стан практики свідчить про відсутність правової визначеності у регламентації представництва заявника, що суперечить засаді верховенства права. Це питання може бути вирішено шляхом приведення деяких положень КПК у відповідність із оновленими положеннями Конституції України щодо професійної правничої допомоги. Зокрема, ст. 59 Конституції України закріплює, що кожен має право на професійну правничу допомогу. Натомість, ст. 20 КПК як засаду кримінального провадження формально передбачає забезпечення права на захист, що, з одного боку, ніяк не тотожне праву на правничу допомогу, а з іншого боку, враховуючи положення ч. 4 цієї самої статті, ця засада потенційно має більш широке змістовне наповнення, ніж вказано у назві статті. О.П. Кучинською справедливо запропоновано та обґрунтовано нову назву принципу: "Принцип забезпечення права на захист та кваліфіковану правову допомогу", а також необхідність включення до його змісту положення, відповідно до якого кожна особа, незалежно від процесуального статусу у кримінальному провадженні, має право вільно, без непрапорних обмежень отримувати кваліфіковану правову допомогу у формах, передбачених кримінальним процесуальним законом, і в обсязі, необхідному для захисту її прав і законних інтересів [11]. Проте, вбачаємо за можливе надати певні пропозиції щодо уточнення назви відповідної засади. Виходячи з того, що професійна правнича допомога може бути надана різним учасникам кримінального провадження та у різних формах, то доцільно закріпити назву засади як "Забезпечення права на професійну правничу допомогу", що дозволить охопити абсолютно усі випадки задоволення потреб фізичної та юридичної особи у кваліфікованій правовій допомозі у кримінальному провадженні, у тому числі – заявника, а також врахувати зміни до Конституції України.

1. Гловюк І.В. Актуальні проблеми вдосконалення нормативної регламентації ознайомлення з матеріалами досудового розслідування до його завершення // Теорія та практика правоохоронної діяльності : матер. Міжнарод. науково-практ. конф. (11 листопада 2016 року) / упор. Ю. С. Назар. – Львів: ЛьвДУВС, 2016. – С. 73–77.

2. Торбас О. О. Форми закінчення досудового розслідування за Кримінальним процесуальним кодексом України : монографія / О.О. Торбас. – Одеса : Юрид. літ., 2015. – С. 58.

3. Ухвала слідчого судді Сихівського районного суду м. Львова від 17 жовтня 2016 р. (Справа № 464/7637/16-к) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/62113157>

4. Ухвала слідчого судді Рівненського міського суду від 15 квітня 2014 р. (Справа № 569/5525/14-к) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/53615730>

5. Ухвала слідчого судді Обухівського районного суду Київської області від 12 квітня 2013 р. (Справа № 372/1708/13-к) [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/30612945>

6. Ухвала слідчого судді Обухівського районного суду Київської області від 9 квітня 2013 р. (Справа № 372/1583/13-к) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/30526344>

7. Ухвала слідчого судді Луцького міськрайонного суду Волинської області від 5 червня 2014 р. (Справа № 161/8277/14-к) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/47647399>

8. Ухвала Миргородського міськрайонного суду Полтавської області від 4 вересня 2015 р. (Справа № 541/1740/15-к) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/49626898>

9. Ухвала слідчого судді Краматорського міського суду Донецької області від 20 жовтня 2016 р. (Справа № 234/15807/16-к) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/62206632>

10. Ухвала слідчого судді Веселинівського районного суду Миколаївської області від 6 липня 2016 р. (Справа № 472/590/16-к) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/58817397>

11. Кучинська О.П. Роль принципів кримінального провадження в механізмі забезпечення прав його учасників : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : спец. 12.00.09 – кримінальний процес і криміналістика / О. П. Кучинська. – К., 2013. – С. 5.

Кобзар Олександр Федорович
завідувач кафедри кримінального процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ПРИ ПРОВАДЖЕННІ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Докорінні зміни в соціально-політичних та інших умовах життя суспільства і держави на нинішньому етапі розвитку України, прийняття Конституції створили передумови для реформування системи кримінальної юстиції у напрямі подальшої демократизації, гуманізації, посилення захисту прав і свобод людини відповідно до вимог міжнародних правових актів і зобов'язань України перед європейським та світовим співтовариством. Кримінально-процесуальне законодавство в останні роки зазнало змін, які були спрямовані на реалізацію вимог Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [8].

Уперше в кримінально-процесуальній системі передбачено здійснення оперативно-розшукової діяльності в ході досудового розслідування у формі провадження негласних слідчих (розшукових) дій.

Одним із завдань кримінального провадження є забезпечення прав і свобод людини при здійсненні негласних слідчих (розшукових) дій, оскільки останнє передбачає втручання у приватне спілкування.

Негласні слідчі (розшукові) дії пов'язані із втручанням у приватне спілкування і завжди будуть такими, що обмежують право особи на приватність. Право на приватність є комплексним правом особи, яке означає територіальну, комунікаційну, інформаційну, фізичну приватність. Виходячи з конституцій-

них положень, у КПК України регламентовано підстави та порядок втручання у приватне спілкування, встановлено загальні засади провадження негласних слідчих дій, пов'язаних із обмеженням права особи на приватність [13; 16].

Так, за ознакою обмеження прав особи, закріплених Конституцією та законами України, негласні слідчі (розшукові) дії поділяються на дві групи: проведення яких не обмежує права особи і, відповідно, які пов'язані з обмеженням прав особи. Наприклад, проведення негласної слідчої (розшукової) дії зі зняття інформації з електронних інформаційних систем, регламентоване ч. 1 ст. 264 КПК України, безпосередньо пов'язане із обмеженням прав особи, задекларованих ст. 31, 32 Конституції [1], а ч. 2 цієї статті регламентує порядок здійснення зняття інформації з електронних інформаційних систем або її частини, доступ до яких не обмежується її власником, володільцем або утримувачем, або не пов'язаний з подоланням системи логічного захисту [14, с. 111].

Важливою ознакою демократичної держави при провадженні негласних (слідчих) розшукових дій є забезпечення прав та свобод людини. Забезпечення прав та свобод людини при провадженні негласних слідчих (розшукових) дій покладається як на сторону обвинувачення (прокурор, органи досудового розслідування, оперативні підрозділи), так і на суд, зокрема на слідчого суддю. Кожен з них при прийнятті рішення щодо провадження негласних слідчих (розшукових) дій повинен дотримуватися міжнародно-правових норм, Конституції України, кримінальних процесуальних норм, законів України та інших нормативно-правових актів, які виступають гарантом забезпечення прав та свобод людини.

Кримінальний процесуальний кодекс України передбачає забезпечення прав та свобод людини при провадженні негласних слідчих (розшукових) дій як систему заходів щодо недопущення порушення прав і свобод людини та їх обмеження в межах, які допускаються Конституцією України.

Забезпечення прав та свобод людини при провадженні негласних слідчих (розшукових) дій, крім вищевказаних законодавчих документів, також передбачено законом України «Про оперативно-розшукову діяльність». Адже негласні слідчі (розшукові) дії за своїми методами та заходами проведення є оперативно-розшуковою діяльністю, що здійснюється із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів.

Громадяни України та інші особи мають право у встановленому законом порядку одержати від органів, на які покладено здійснення оперативно-розшукової діяльності, письмове пояснення з приводу обмеження їх прав і свобод та оскаржити ці дії.

Забороняється оприлюднювати або надавати зібрані відомості, а також інформацію щодо проведення або непроведення стосовно певної особи оперативно-розшукової діяльності до прийняття рішення за результатами такої діяльності. Питання оприлюднення або надання такої інформації після прийняття рішення регулюється законом.

Одержані внаслідок оперативно-розшукової діяльності відомості, що стосуються особистого життя, честі, гідності людини, якщо вони не містять інформації про вчинення заборонених законом дій, зберіганню не підлягають і повинні бути знищені. Відомості, одержані внаслідок оперативно-

розшукової діяльності, щодо підготовки до терористичних актів чи їх вчинення окремими особами та групами, зберігаються до 5 років.

Не підлягають передачі і розголошенню результати оперативно-розшукової діяльності, що стосуються особистого життя, честі, гідності людини. За передачу і розголошення цих відомостей працівники оперативних підрозділів, а також особи, яким ці відомості були довірені при здійсненні оперативно-розшукової діяльності чи стали відомі по службі або роботі, підлягають відповідальності згідно з чинним законодавством, крім випадків розголошення інформації про незаконні дії, що порушують права людини.

Здійснення заходів щодо забезпечення прав та свобод людини при провадженні негласних слідчих (розшукових) дій покладається не тільки на прокурора та орган досудового розслідування, а й на суд.

Сьогодні існує загроза порушення конституційних прав особи, оскільки відсутній контроль за припиненням подальшого втручання в приватне спілкування у кримінальному провадженні – фактичні дані про злочин чи про особу вже отримані, а строк дії ухвали слідчого судді ще не закінчився.

У такому випадку прокурор має прийняти процесуальне рішення у вигляді постанови про припинення негласної слідчої (розшукової) дії та повідомити про це слідчого суддю письмово.

На нашу думку, забезпечення прав та свобод людини при провадженні негласних (слідчих) розшукових дій повинно поєднуватись з дотриманням законності та верховенством права. Саме одночасне поєднання цих принципів, а не окремо застосування їх один від одного, є дотриманням прав та свобод людини при провадженні негласних (слідчих) розшукових дій. Адже саме законність визначає підстави проведення негласних слідчих (розшукових) дій, а не будь-які інші обставини, наприклад оперативна обстановка та ін. Постійне та неухильне дотримання норм міжнародного права, норм КПК України, законів та інших нормативно-правових актів є однією з принципових вимог законності і важливою умовою забезпечення прав та свобод людини.

Тому при провадженні негласних слідчих (розшукових) дій слід враховувати, що права і свободи людини захищені Конституцією України, на які ніхто не може посягати, і забезпечують людині можливість бути під захистом режиму законності та верховенства права.

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр/page>.

2. Декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015.

3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листопада 1950 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_004.

4. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_043.

5. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/page>.

6. Про міжнародні договори України : Закон України від 29 червня 2004 р. № 1906-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1906-15>.

7. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лютого 1992 р. №

2135-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2135-12/page>.

8. Концепція реформування кримінальної юстиції України : Указ Президента України від 8 квітня 2008 року № 311/2008 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 лютого 2008 року "Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів" [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/311/2008>.

9. Про додержання прав людини під час проведення оперативно-технічних заходів : Указ Президент України від 07 листопада 2005 р. № 1556/2005 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556/2005>.

10. Про деякі питання застосування судами України законодавства при дачі дозволів на тимчасове обмеження окремих конституційних прав і свобод людини і громадянина під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, дізнання і досудового слідства : Постанова Пленуму Верховного суду України від 28 березня 2008 р. № 2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.scourt.gov.ua>.

11. Про затвердження Порядку отримання дозволу суду на здійснення заходів, які тимчасово обмежують права людини, та використання добутої інформації : Постанова Кабінету Міністрів України від 26 вересня 2007 р. № 1169 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1169-2007-п>.

12. Про тимчасовий порядок розгляду матеріалів про дачу дозволу на проникнення до житла чи іншого володіння особи, накладення арешту на кореспонденцію і виїмку поштово-телеграфних установ та зняття інформації з каналів зв'язку (телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції) : Лист Верховного Суду України від 19 листопада 1996 р. № 16/6 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v16_6700-96.

13. Скулиш Є.Д. Негласні слідчі (розшукові) дії за кримінально-процесуальним законодавством України / Є.Д. Скулиш // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2012. – № 2 (26). – С. 15-23

14. Скулиш Є.Д. Система негласних слідчих (розшукових) дій за кримінальним процесуальним кодексом України / Є. Д. Скулиш // Наук. вісник Чернівецького ун-ту. – 2012. – № 618. – С. 108-114.

15. Стефанів Н. Дотримання прав особи при наданні дозволу на втручання в приватне спілкування. Практика Європейського суду з прав людини / Н. Стефанів // Слово Національної школи суддів України. – 2013. – № 1 (2). – С. 32-38.

16. Тертишник В.М. Гарантії істини та захисту прав і свобод людини в кримінальному процесі : монографія / В.М. Тертишник. – Дніпропетровськ : Юрид. акад. МВС України, Арт-Прес, 2002. – 432 с.

Ангеленюк Анна-Марія Юріївна
доцент кафедри кримінального процесу
Львівського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАТРИМАННЯ ОСОБИ В КОНТЕКСТІ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

Під час протидії злочинності важливу роль відіграє кримінально-процесуальне затримання, так як запобігає можливій втечі підозрюваної особи, що в подальшому сприяє виконанню завдань кримінального судочинства. Окрім цього, вчасно та ефективно проведене затримання підозрюваної особи

не дозволяє їй надалі продовжувати свою злочинну діяльність. Однак слід наголосити, що застосування затримання пов'язане з обмеженням свободи людини, а тому потребує особливої уваги, враховуючи презумпцію невинуватості. Тому Україна ще 17 липня 1997 року ратифікувала Європейську конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод від 1950 року та основні протоколи до неї (далі – Конвенція).

Кримінальний процесуальний кодекс від 2012 року (далі – КПК), враховуючи вимоги Конституції України, Конвенції та практики Європейського суду, закріпив строки кримінально-процесуального затримання. Так, згідно зі ст. 211 КПК, строк затримання особи без ухвали слідчого судді, суду не може перевищувати сімдесяти двох годин з моменту затримання, а не пізніше шістдесяти годин з моменту затримання особа повинна бути звільнена або доставлена до суду для розгляду клопотання про обрання стосовно неї запобіжного заходу [1]. Згідно зі ст. 207 КПК кожен, хто не є уповноваженою службовою особою і затримав відповідну особу, зобов'язаний негайно доставити її до уповноваженої службової особи або негайно повідомити про затримання та місцезнаходження особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення [1].

Однак, враховуючи особливості проведення в Україні антитерористичної операції (далі – АТО), у 2014 році внесено зміни до Закону України «Про боротьбу з тероризмом». Так, згідно зі ст.15-¹ цього Закону, для відвернення терористичних загроз у районі проведення антитерористичної операції може здійснюватися превентивне затримання осіб, причетних до терористичної діяльності, на строк понад 72 години. Граничний строк превентивного затримання не може перевищувати 30 діб. Підставою для превентивного затримання є наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою терористичної діяльності. Таке превентивне затримання здійснюється за вмотивованим рішенням начальника Головного управління (управління) Служби безпеки України (далі – СБУ) або начальника територіального органу Національної поліції за згодою прокурора та без ухвали слідчого судді, суду [2].

Така поправка суперечить діючому КПК України та Конвенції з прав людини, згідно з якою кожен повинен негайно постати перед суддею чи іншою посадовою особою, і йому має бути забезпечено розгляд справи судом протягом розумного строку (Конвенція ст. 5, п. 3) [3]. Зрозуміло, що внесені зміни зумовлені об'єктивною ситуацією, що відбувається у районі проведення АТО.

Вважаємо, що превентивне затримання не повинно здійснюватися без ухвали слідчого судді, суду. Особу слід затримувати у порядку ст. 208 КПК, а якщо є необхідність у зв'язку з відверненням терористичних загроз у районі проведення АТО, то застосовувати превентивне затримання згідно зі ст.15-¹ Закону України «Про боротьбу з тероризмом», але за ухвалою суду, про що внести відповідні зміни у зазначену статтю закону. Враховуючи особливу небезпеку тероризму, а також неможливість у ряді випадків доставляти осіб до суду у районі проведення АТО, слід надати виконавцям затримання інші реальні можливості проводити вказані дії не порушуючи закон, а саме: використовувати електронні системи передачі інформації, можливості

відеоконференції. Також можна розширити використання автоматизованої системи документообігу суду. На даний час ця система діє згідно зі ст. 35 КПК України [1]: полегшує роботу з документами суду; забезпечує централізоване зберігання текстів вироків, ухвал та інших процесуальних документів; здійснює ще ряд функцій, у тому числі за її допомогою розсилаються повістки у формі SMS повідомлень [4]. До функцій цієї системи можна було б додати отримання електронних документів або іншої інформації, в тому числі відео-, фотоматеріалів щодо підстав затримання, пояснень затриманого, на основі яких суд міг би винести рішення про превентивне затримання до 30 діб, або рішення про обрання запобіжного заходу та передати ухвалу за допомогою електронної системи до місця виконання. У такий спосіб ми могли б ефективніше забезпечувати захист прав та свобод затриманих осіб, оскільки суд – це незалежна незаінтересована інстанція, на відміну від інших сторін кримінального провадження, таких як начальник СБУ, начальник Національної поліції, прокурор, що на даний час мають право без участі суду затримати особу до 30 діб. Лише в окремих випадках, за неможливості надати матеріали в суд (у тому числі й електронним способом) превентивне затримання може бути застосоване без ухвали суду, однак у подальшому при появі такої можливості матеріали про затримання особи повинні негайно бути передані до суду для вирішення питання щодо законності проведення такого затримання.

Вивчаючи законодавство зарубіжних країн, слід зазначити, що практика застосування сучасних технологій документообігу має місце у кримінальному процесі та використовується під час проведення кримінально-процесуальних дій.

Так, у США діє база даних інформаційного центру (National Crime Information Centre (NCIC)), за допомогою якої полісмен може швидко отримати відповідь на свій запит, яка також слугує як тимчасовий ордер на арешт розшукуваної особи і є підставою затримання [5, р. 94].

Існування у США високорозвинутої інформаційної системи значно полегшує роботу у сфері протидії злочинності. Окрім вказаного, використання інформаційно-технічних засобів закріплено у правових нормах законодавства і має офіційний характер. Так, § 850 Penal Code [5, с. 548] регламентує використання телеграфного ордеру на арешт, а саме: працівник поліції, отримавши телеграфну копію ордеру на арешт або електронну копію, що може бути відправлена через будь-який електронний пристрій, має право діяти так, як ніби він отримав оригінал ордеру, виданий суддею. Звісно, що такі широкі можливості дій працівника поліції за допомогою інформаційної бази даних значно покращують ефективність протидії злочинності в цілому.

Протидіючи злочинності, слід надати виконавцям процесуальних дій, більше можливостей фактично їх виконувати, а саме: забезпечити максимальне використання нових електронних технологій у кримінальному процесі, що закріпити у законодавстві. Також необхідно внести зміни у Закон України «Про боротьбу з тероризмом», дозволивши проводити превентивне затримання до 30 діб за рішенням суду і лише у виняткових випадках без того, так як згідно зі ст. 2 КПК кожен учасник кримінального провадження має право на застосування належної правової процедури.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17.
2. Про боротьбу з тероризмом : Закон України від 20.03.2003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15
3. Конвенція з про захист прав людини та основоположних свобод від 14.11.1950 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004
4. Положення про автоматизовану систему документообігу суду від 26.11.2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://court.gov.ua/969076> .
5. Penal Code. With Selected Provisions from Other Codes and Rules of Court. – California, 2009. – P. 2669.

Гавловський Владислав Данилович
провідний науковий співробітник
Міжвідомчого науково-дослідного центру
з проблем боротьби з організованою
злочинністю при РНБО України,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

При розслідуванні кіберзлочинів виникає потреба у проведенні огляду комп'ютерної техніки, обшуку, що супроводжується специфічною процедурою фіксації, вилучення і дослідження електронних доказів.

Прийняття Кримінального процесуального кодексу України 2012 року суттєво змінило процедуру збирання доказів, однак неврегульованою залишилася низка питань щодо електронних доказів, що призводить до виникнення значних труднощів при здійсненні кримінальних проваджень, проведенні судових експертиз, розгляді справ у суді. У положеннях Стратегії кібербезпеки України визначено, що удосконалення процесуальних механізмів щодо збирання доказів в електронній формі, що стосуються злочину, удосконалення класифікації, методів, засобів і технологій ідентифікації та фіксації кіберзлочинів, проведення експертних досліджень є одними з пріоритетних напрямів боротьби з кіберзлочинністю в сучасних умовах.

Слід визнати, що у вітчизняній науці кримінального процесу та криміналістики недостатньо приділено уваги електронним доказам (докази в електронній формі, цифрові, кібердокази), незважаючи на те, що слідча та судова практика вкрай потребує правового визначення, тлумачення електронних доказів, способів їх одержання, визначення їх належності, допустимості, можливості використання міжнародної правової допомоги у випадку підозри щодо вчинення кримінальних правопорушень. [1].

Слід відзначити, що відсутність чіткого законодавчого закріплення поняття електронних доказів, їх видів, джерел, допустимості, на думку фахівців [2], призводить також до зниження рівня розкриття окремих видів злочи-

нів, зменшення кількості кримінальних проваджень, які направляються до суду, та невизнання їх у суді. При цьому слід відмітити, що у зв'язку з відсутністю законодавчого визначення поняття кіберзлочин та переліку злочинів, які мають відноситися до кіберзлочинів, в Україні відсутня офіційна державна статистична звітність щодо кіберзлочинності.

З огляду на це пропонуються для уваги окремі статистичні дані щодо злочинів, які передбачені розділом XXVI КК України. Так, відповідно до єдиного звіту про кримінальні правопорушення, підготовленого Генеральною прокуратурою України, у 2016 році було обліковано 818 кримінальних правопорушень у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку, у 2015 році – 556, у 2014 році – 418. Кількість проваджень, направлених до суду з обвинувальним актом, у 2016 році склала 390, що становить 32,3 % від загальної кількості кримінальних проваджень, які проводилися в цьому році (облікованих у звітному періоді плюс кількість кримінальних правопорушень, за якими на кінець звітного періоду попереднього року рішення не прийнято), у 2015 році направлено до суду 151 провадження, що становило 19,4,2 %, у 2014 році – 191 провадження (26,1 %). При цьому кількість кримінальних правопорушень, щодо яких на кінець звітного періоду рішення не прийнято, у 2016 році склало 389, у 2015 році – 391, у 2014 році – 223.

Відповідно до Звіту судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження Державної судової адміністрації України, у 2016 році за злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку в судах України першої інстанції було розглянуто 40 справ (у 2015 році – 45, у 2014 році – 47), із постановленням вироку – 24 проти 33 у 2015 році та 35 у 2014 році. При цьому відмовлено в затвердженні угоди і повернено прокурору для продовження досудового розслідування 1 справу (у 2015 році також 1 справу); повернуто прокурору – 1 (у 2014 та 2015 роках по 5); із закриттям провадження у справі – 12 (у 2015 році – 6, у 2014 році – 7).

На відміну від звичайних паперових документів, характеристики та просторові межі яких ми звикли бачити, електронні документи мають зовсім іншу природу та низку таких унікальних характеристик: електронний документ не може існувати без носія інформації. При цьому мають значення ідентифікуючі ознаки носія інформації, які включають найменування типу, марки моделі, індивідуального машинного носія, на якому записаний документ; для сприймання та дослідження необхідне використання програмно-технічних засобів; вони можуть бути змінені, пошкоджені або знищені в процесі експлуатації пристрою користувачем чи під впливом фізичних факторів (високий рівень вологості, висока температура) та електромагнітних хвиль; за стадіями виготовлення документи, в тому числі й електронні, поділяють на оригінали, дублікати, копії й виписки. У ч.3.ст 99 КПК України визначено, що оригіналом документа є сам документ, а оригіналом електронного документа – його відображення, якому надається таке ж значення, як і документу. Разом з тим, для електронного документа такі поняття, як «оригінал», «дублікат», «копія» є умовними, оскільки у всіх цих випадках електронний документ за-

лишається оригіналом. У ст. 7 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22 травня 2003 року № 851-IV встановлено, що електронна копія та копія електронного документа на папері засвідчуються в порядку, передбаченому законом, але відповідний акт досі не ухвалено. Навіть нотаріуси не вповноважені державою засвідчувати такі копії.

Таким чином цифровий об'єкт неможливо визнати матеріальним об'єктом і, як наслідок, речовим доказом чи традиційним документом. У даному випадку необхідно оцінювати власне інформацію, а не матеріальний об'єкт, на якому вона зафіксована.

У кримінальному процесі доказ повинен відповідати двом вимогам, які висуваються до його змісту та форми, – відносності й допустимості. Закономірно, що такі ознаки повинен мати й електронний доказ, що може забезпечуватися коректністю фіксації та подальшою незмінністю цифрової інформації. У зв'язку з цим, ґрунтовнішої уваги заслуговує процедура фіксації цифрової інформації та забезпечення її доказового значення. Сьогодні під час виявлення цифрової інформації у слідчих виникають значні труднощі щодо її фіксації з урахуванням вимог, що висуває кримінальне процесуальне законодавство до доказів, та подальшого використання у кримінальному судочинстві.

Так, у практичній діяльності слідчих та працівників оперативних підрозділів можуть виникати тактичні ситуації, коли з технічних причин неможливо представити суду носій, на якому було зафіксовано цифрову інформацію, що отримана шляхом проведення оперативно-розшукових заходів, слідчих дій чи негласних слідчих (розшукових) дій. У такому випадку можна формувати докази копіюванням інформації на даному носії із застосуванням відповідних технічних засобів.

У цьому випадку гостро постає проблема збереження цілісності інформації, тобто має місце проблема встановлення достовірності електронних доказів і забезпечення їх доказової сили. Але наразі в процесуальному законодавстві не передбачені конкретні критерії, які б можна було використати для оцінки достовірності електронних доказів. І, як наслідок, на даний час не зроблено параметрів оцінки якості первинного документа та, відповідно, не запроваджено відповідного алгоритму проведення дослідження первинного документа в електронній формі з поєднанням економічних знань та знань у галузі комп'ютерно-технічної експертизи.

На жаль, в Україні ще й досі не існує чітко визначеного механізму фіксації інформації, отриманої з Інтернет-джерел на певний момент часу, коли вона є особливо актуальною. Але, як свідчить досвід діяльності Київського НДІСЕ МЮ України, на сьогодні склалися деякі правила забезпечення достовірності електронних доказів і пред'явлення їх у суді [3].

Також на фрагментарному рівні розробляються окремі методи фіксації змісту веб-сайту з метою подальшого використання у кримінальному судочинстві: роздрукована копія веб-сторінки через браузер; подання відповідного рапорту працівником поліції; огляд веб-сайту слідчим у присутності понятих; аналогічний огляд разом із спеціалістом; відповідь провайдера на запит щодо змісту та контенту сайту [4].

Забезпечити використання електронних доказів при здійсненні доказу-

вання у кримінальному процесі без необхідності проведення додаткових процесуальних дій та формування інших джерел доказів, що є досить довготривалим процесом, можна шляхом зміни концептуального підходу до цього інституту. При цьому доцільно звернути увагу на досвід Німеччини та Франції щодо правового регулювання у вказаній сфері.

Так, німецький підхід до надання юридичної сили електронним документам на рівні з юридичною силою документів у паперовому вигляді полягає у побудуванні суворого порядку на базі регулювання використання криптографії з відкритим та закритим ключем, тобто доказова сила таких документів забезпечується наявністю електронного цифрового підпису. У Франції електронні документи отримали таке ж визнання юридичної сили, як і паперові з власноручним підписом без зв'язку із конкретним технологічним засобом [5].

1. Ахтирська Н. М. До питання доказової сили кіберінформації в аспекті міжнародного співробітництва під час кримінального провадження / Н. М. Ахтирська // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. – 2016. – Вип. 36(2). – С. 123–125.

2. Ахтырская Н. К вопросу об электронных доказательствах в уголовном процессе Украины / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2015/4/part_1/24.pdf

3. Переймиовк Т.А., Полєнніков М.О. Електронний документ як об'єкт дослідження судово - економічної експертизи // Теорія і практика юридичної відповідальності за правопорушення в інформаційній сфері: Матеріали наук.-практ. конф., 08 червня 2016 р., м. Київ / Упорядн. : В.М.Фурашев, С.Ю.Петряєв. – К.: НДПП НАПрН України, Апарат РНБО України, КНДІСЕ Мінюсту України, НТУУ «КПІ», 2016. – С. 195.

4. Цехан Д.М. Цифрові докази: поняття, особливості та місце у системі доказування // Д.М. Цехан / Наук. вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: юриспруденція. – 2013. – № 5. – С. 259.

5. Ковтун Л.Ю, Амеліна А.С. Кримінальний процес, криміналістика, оперативно-розшукова діяльність, судова експертиза, судові та правоохоронні органи / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://molodyvcheny.in.ua/files/conf/law/18oct2016/46.pdf>

Захарко Андрій Володимирович
доцент кафедри кримінального процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАТРИМАННЯ

Відповідно до Єдиного звіту про кримінальні правопорушення Генеральної прокуратури України, протягом 2016 року в Україні до суду було направлено 13 обвинувальних актів за ст. 371 КК України «Завідомо незаконне затримання, привід, арешт або тримання під вартою» [1]. Тому регламентація кримінального процесуального затримання постійно не втрачає своєї актуальності.

Відповідно до ст. 37 Закону України «Про Національну поліцію», поліція уповноважена затримувати особу на підставах, у порядку та на строки,

визначені Конституцією України, Кримінальним процесуальним кодексом України та Кодексом України про адміністративні правопорушення, а також іншими законами України.

У ст. 29 Конституції України немає детально регламентованих підстав, порядку та строків затримання.

У Кримінальному процесуальному кодексі України затримання без ухвали слідчого судді регламентується таким чином. На підставі ст. 208 КПК України уповноважена службова особа має право без ухвали слідчого судді, суду затримати особу, підозрювану у вчиненні злочину, за який передбачено покарання у виді позбавлення волі, лише у випадках:

1) якщо цю особу застали під час вчинення злочину або замаху на його вчинення;

2) якщо безпосередньо після вчинення злочину очевидець, у тому числі потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила злочин;

3) якщо є обґрунтовані підстави вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого корупційного злочину, віднесеного законом до підслідності Національного антикорупційного бюро України.

З приводу використаної у п. 2 ч. 1 ст. 208 КПК України категорії: «щойно вчинила злочин» слушно підтримати думку В.І. Фаринника, який пропонує виключити слова «безпосередньо» та «щойно» з конструкції п. 2 ч. 1 ст. 208 КПК України [2, с. 88]. Дійсно, вказані часові параметри визначають надто короткий термін часу і не охоплюють випадків затримання особи через певний проміжок часу після вчинення нею злочину.

Правильним було б регламентувати в КПК України спростовну презумпцію, якою зобов'язати слідчого завжди за наявності підстав до затримання звертатися до слідчого судді з клопотанням про дозвіл на затримання з метою приводу в порядку ст. 188 КПК України. А у випадку неможливості звернення до слідчого судді за відсутності часу (нічний час, неробочий тощо) та очевидної суспільної небезпечності поведінки правопорушника регламентувати відповідне повноваження слідчого.

Повчально виглядає вирок Смілянського міськрайонного суду Черкаської області від 30 травня 2016 року в справі № 703/5746/14-к р. [3], яким визнано винним у вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 371 КК України, і засуджено до 2 років обмеження волі колишнього начальника відділення розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів слідчого відділу Соснівського РВ в м. Черкаси. За викладеними у вирокі обставинами засуджений затримав і склав протокол затримання за ст. 208 КПК України особи, підозрюваної у вчиненні злочинів, передбачених ч. 1 ст. 294, ч. 2 ст. 341 КК України, що й стало підставою його подальшого засудження. Обґрунтовуючи своє рішення, суддя у вирокі зазначив, що засуджений «27 січня 2014 року достовірно знав, що злочини, передбачені ч. 1 ст. 294, ч. 2 ст. 341 КК України, в яких проводилося досудове слідство, закінчилися...», приймав і реалізовував рішення, спрямовані на затримання особи за ст. 208 КПК України.

Не будучи переконаним, що засуджений достовірно знав чи міг взагалі знати про закінчення зазначених злочинів, є логічним порадити слідчим у процесі прийняття рішень про застосування ст. 208 КПК України завжди задаватися питанням: знаючи анкетні дані правопорушника та маючи докази його причетності до вчинення правопорушення, що заважає починати процедуру його затримання зі звернення до слідчого судді в порядку ст. 188 КПК України з клопотанням про дозвіл на затримання з метою приводу? Адже в такому разі ризики відповідальності за прийняття таких важливих рішень покладатимуться саме на слідчого суддю, а не на слідчого. Дійсно, затримання особи без ухвали слідчого судді є дуже відповідальною частиною повноважень слідчого. Застосовувати ці норми слід вкрай обережно. А детальність регламентації їх застосування і напрацювання судово-слідчої практики згодом, сподіваємося, стануть гарантіями застережень наших колег від таких прикрих помилок.

Порівняємо підстави затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину, уповноваженою службовою особою в Україні з деякими аналогічними, регламентованими в КПК Федеративної Республіки Німеччини (далі – КПК ФРН).

Відповідно до § 163 b КПК ФРН, підозрюваного може бути затримано, якщо іншим способом не можна встановити його особу, або встановлення його особи іншим способом буде значно ускладненим [4, с. 240]. Згідно з § 163 c КПК ФРН, затриманого має бути невідкладно доставлено до судді, який обслуговує територію затримання, для прийняття рішення про допустимість та продовження строку затримання, якщо прийняття судового рішення за припущенням поліції не займе більше часу, ніж необхідно для встановлення особи. Строк затримання з метою встановлення особи не може перевищувати 12 годин. Згідно з § 164 КПК ФРН, під час проведення службових дій на місці службовець, який керує їх проведенням, уповноважений затримувати осіб, які умисно перешкоджають виконанню службових дій або не виконують його вимоги, пред'явлені в межах його повноважень, та взяти їх під варту до закінчення службових дій, але не більше ніж на один день, наступний за днем проведення службових дій.

Таким чином, за КПК ФРН, на відміну від кримінального процесуального закону України, допускається, зокрема, затримання: 1) особи, яка підозрюється у вчиненні злочину, якщо невідомі її анкетні дані; 2) осіб, які умисно перешкоджають виконанню службових дій або не виконують вимоги службовця, пред'явлені в межах його повноважень. За підставами першого випадку закон України взагалі не передбачає затримання. За підставами другого випадку – передбачає частково, у ст. 185 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Подальші наукові розвідки стосуватимуться детальнішого з'ясування правил затримання особи уповноваженою службовою особою без ухвали слідчого судді.

1. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення по державі за січень – грудень 2016 року. Офіційний сайт Генеральної прокуратури України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=112657&libid=100820&c=edit&_c=fo#

2. Фаринник В.І. Затримання особи: проблеми кримінальної процесуальної регламен-

тації та шляхи їх вирішення // Вісник кримінального судочинства. – 2015. – № 2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [file:///C:/Users/admin/Downloads/vkc_2015_2_13%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/admin/Downloads/vkc_2015_2_13%20(1).pdf)

3. Обвинувальний вирок Смілянського міськрайонного суду Черкаської області від 30 травня 2016 року у справі № 703/5746/14-к р. Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/>

4. Уголовно-процессуальный кодекс Федеративной Республики Германия – Strafprozessordnung – Научно-практический комментарий и перевод текста закона (Павел Головненков, Наталья Спица) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://maksim-nik.livejournal.com/76064.html>

Кернякевич-Танасійчук

Юлія Володимирівна

доцент кафедри трудового, екологічного
та аграрного права Прикарпатського
національного університету ім. В. Стефаника,
кандидат юридичних наук, доцент

КРИМІНАЛЬНА ПРОЦЕСУАЛЬНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ: ДЕЯКІ ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

Кримінальна процесуальна політика є невід'ємним елементом політики у сфері боротьби зі злочинністю. Одразу слід зазначити, що в літературі зустрічається вживання терміна і «кримінально-процесуальна політика», і «кримінальна процесуальна політика». Це зумовлено назвою основного кодифікованого акта як джерела кримінальної процесуальної політики. До моменту набрання чинності Кримінальним процесуальним кодексом України, прийнятим 13 квітня 2012 року, діяв Кримінально-процесуальний кодекс України від 28 грудня 1960 року, а тому правомірним було застосування терміна «кримінально-процесуальна політика». Відповідно сьогодні доцільно використовувати термін «кримінальна процесуальна політика», оскільки чинний Кримінальний процесуальний кодекс України є основним знаряддям реалізації кримінальної процесуальної політики.

Даючи визначення цій складовій політики у сфері боротьби зі злочинністю П. Л. Фріс зазначає, що вона визначає основні напрями правотворчої діяльності держави і правозастосувальної діяльності відповідних державних органів у сфері розслідування і вирішення кримінальних справ [1, с. 175]. Разом з кримінально-правовою, кримінально-виконавчою та кримінологічною (профілактичною) політиками кримінальна процесуальна політика спрямована на досягнення загальної мети – зниження рівня злочинності в державі.

Слід зазначити, що окремі автори безпідставно до системи політики у сфері боротьби зі злочинністю на рівні самостійних підсистем відносять окремі складові кримінальної процесуальної політики. Так, М. С. Дікаєва у розуміння в широкому сенсі кримінальної політики включає «чисто» кримінальну, кримінально-процесуальну, пенітенціарну та оперативно-розшукову політики [2, с. 28]. Однак не можна погодитися з позицією, що

оперативно-розшукова політика виступає окремою самостійною складовою політики у сфері боротьби зі злочинністю, вона є лише частиною кримінальної процесуальної політики. На підтвердження цього твердження можна навести позиції провідних українських вчених.

П. Л. Фріс вказує, що оперативно-розшукова діяльність за своєю суттю є допоміжною до кримінально-процесуальної. Її інтереси фактично є часткою інтересів кримінально-процесуальної політики, які пов'язані із розкриттям злочину, виявленням та затриманням злочинця [3, с. 152].

О. Б. Загурський зазначає, що кримінальна процесуальна політика включає в себе кримінально-розшукову (оперативно-розшукову) політику, визначає її зміст, напрямки та ефективність [4, с. 23].

У науковій літературі окремими науковцями застосовується також термін «судова політика» в якості елемента кримінальної політики (політики у сфері боротьби зі злочинністю).

Наприклад, М. М. Полянський у своїй науковій праці «Питання теорії радянського кримінального процесу» використовує термін «судова політика», під яким визначає «діяльність органів юстиції, спрямовану на здійснення політики партії в Радянській державі, що проводиться у формах, притаманних здійсненню правосуддя, мірами, які є в розпорядженні органів судової влади, з суворим дотриманням соціалістичної законності» [5, с. 72].

О. Д. Максимів «судову політику» пропонує розглядати у межах правової політики держави, але як складовий елемент конституційної політики України. Побудова судової системи навряд чи впливає на ефективність протидії злочинності [6, с. 42].

На наше переконання, вживання терміна «судова політика» замість «кримінальна процесуальна політика» є некоректним, оскільки зміст останньої є набагато ширшим і охоплює не лише кримінальну процесуальну політику у сфері судового розгляду, а й кримінальну процесуальну політику у сфері досудового розслідування, кримінальну процесуальну політику у сфері виконання судових рішень тощо.

Як справедливо зазначає О. Б. Загурський, термін «кримінально-процесуальна політика» має право на існування і може використовуватися для позначення складової частини єдиної державної правової політики боротьби зі злочинністю. Теза про самостійність кримінально-процесуальної політики значною мірою базується на факті існування кримінально-процесуального законодавства як самостійної галузі законодавства [7, с. 187].

Розглядаючи поняття «кримінальна процесуальна політика», варто звернутися до ретроспективного аналізу формування цього поняття.

І. М. Кондрат наголошує, що визначення кримінально-процесуальної політики в її сучасному розумінні вперше в науці кримінального процесу було дано М. С. Алексєєвим і В. Г. Даєвим [8, с. 155], які вважали, що під кримінально-процесуальної політикою Радянської держави слід розуміти основні напрямки правотворчої діяльності держави і правозастосовчої діяльності компетентних державних органів по боротьбі зі злочинністю шляхом реалізації кримінального закону при суворому дотриманні соціалістичної законності, а також шляхом виявлення і усунення причин і умов, що сприя-

ють вчиненню злочинів [9, с. 98].

О. З. Челохсаєв кримінально-процесуальну політику держави визначає як систему законодавчо сформульованих основних начал (ідей, принципів) кримінального процесу, що реалізуються в нормах кримінально-процесуального права й у кримінально-процесуальній практиці [10, с. 12]. Ототожнюючи поняття «принципів кримінального процесу» та «кримінально-процесуальної політики», автор помилково звужує зміст кримінальної процесуальної політики, оскільки предмет останньої включає також суб'єкти, об'єкт, завдання, джерела тощо.

О. Б. Загурський у своєму ґрунтовному монографічному дослідженні «Кримінальна процесуальна політика України: історико-правовий аспект» поняття «кримінальна процесуальна політика» визначає як елемент (підсистему) політики у сфері боротьби зі злочинністю, головним завданням якої є розробка доктрини, концепції, напрямків та цілей з метою забезпечення ефективності реалізації кримінального провадження (досудового розслідування, судового розгляду) за допомогою кримінальних процесуальних відносин та кримінальних процесуальних норм [4, с. 32].

В. А. Пономаренков під сучасною кримінально-процесуальною політикою розуміє «цілеспрямовану, науково обґрунтовану, послідовно системну діяльність перш за все державних органів і посадових осіб по створенню ефективного механізму кримінально-процесуального регулювання, оптимізації кримінально-процесуальної діяльності з метою реалізації призначень кримінального судочинства, найбільш повного захисту прав, свобод та законних інтересів суб'єктів кримінально-процесуальних відносин» [11, с. 158].

Таким чином, кримінальна процесуальна політика є одним з напрямів діяльності Української держави, яка реалізується, як правило, через органи державної влади, які наділені відповідними повноваженнями у сфері розслідування та вирішення кримінальних справ. Крім того, кримінальна процесуальна політика України може розглядатися як галузева наука в системі міжгалузевої науки політики у сфері боротьби зі злочинністю, а також виступати предметом вивчення однойменної дисципліни.

1. Фріс П. Л. Кримінально-правова політика України: дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.08. / Фріс Павло Львович. – К., 2005. – 440 с.

2. Дикаєва М. С. Назначение и исполнение уголовных наказаний в России: криминологический анализ : дисс... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Дикаєва Милана Салмановна. – СПб., 2016. – 271 с.

3. Фріс П. Л. Кримінально-правова політика Української держави: теоретичні, історичні та правові проблеми / П.Л. Фріс. – К. : Атіка, 2005. – 332 с.

4. Загурський О. Б. Кримінальна процесуальна політика України: історико-правовий аспект : монографія / О. Б. Загурський. – Івано-Франківськ : Фоліант, 2014. – 215 с.

5. Полянський Н.Н. Вопросы теории советского уголовного процесса / Н.Н. Полянський. – М. : Изд-во Московского ун-та, 1956. – 214 с.

6. Максимів О. Д. Теоретичні засади політики України у сфері протидії злочинності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Максимів Ольга Дмитрівна. – Львів, 2016. – 334 с.

7. Загурський О. Б. До питання про стан розробки проблем кримінально-процесуальної політики / О. Б. Загурський // Європейські перспективи. – 2011. – № 2, ч. 2. – С. 186–190.

8. Кондрат И. Н. Уголовная политика государства в формировании уголовно-

процессуальных мер защиты прав и интересов граждан / И. Н. Кондрат // Вестник МГИМО Университета. – 2012. – № 6. – С. 154–158.

9. Алексеев Н. С. Уголовно-процессуальная политика Советского государства на современном этапе / Н. С. Алексеев, В. Г. Даев // Правоведение. – 1977. – № 5. – С. 95–105.

10. Челохсаев О. З. Современная уголовно-процессуальная политика : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / О.З. Челохсаев. – М., 2009. – 27 с.

11. Пономаренков В. А. Уголовно-процессуальная правовая политика // Правовая политика России (общетеоретические и отраслевые проблемы) : учебное пособие / под науч. ред. А. В. Малько. – М. : Юрлитинформ, 2014. – 456 с.

Литвинов Валерій Валентинович
старший викладач
кафедри кримінального процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ЗАХИСТ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ

Забезпечення права на захист у КПК України передбачено як засаду кримінального провадження, якою, окрім інших, передбачено право користуватися правовою допомогою захисника. Враховуючи таку вимогу зазначеної засади, виникає питання: чи повинен користуватися підозрюваний правовою допомогою захисника під час проведення обшуку? Таким чином, постає питання про доцільність передбачення в нормах КПК України обов'язкової участі захисника під час проведення обшуку та необхідності призупинення такої слідчої (розшукової) дії до прибуття захисника на місце проведення обшуку.

Розглянемо можливість та доцільність запровадження таких норм до КПК України. Слід зазначити, що слідча (розшукова) дія обшук є ефективним засобом отримання фактичних даних під час здійснення досудового розслідування. Така ефективність проявляється насамперед у раптовості її проведення. Особливо така раптовість необхідна під час проведення обшуку у житлі чи іншому володінні підозрюваного. В останньому випадку повідомлення підозрюваного або осіб, які з ним проживають, зведе нанівець ефективність слідчої (розшукової) дії обшук. Адже останні з метою ухилення підозрюваного від кримінальної відповідальності можуть спотворити або знищити фактичні дані, які планується виявити під час обшуку. Така сама ситуація може виникнути, коли обшук буде призупинено на одну годину до прибуття захисника.

Безперечним є те, що під час проведення обшуку необхідно дотримуватися законності і застосовувати кримінально-процесуальний примус лише у крайніх випадках, коли без його застосування не можна досягти мети обшуку. А тому передбачення в нормах КПК України додаткових гарантій права на захист особи, житло чи інше володіння якої підлягає обшуку, звичайно, будуть позитивними змінами.

Водночас пропозиції про передбачення у нормах КПК України положень щодо забезпечення прав на захист особи (підозрюваного), у якої прово-

диться обшук, не повинні негативно відбиватися на ефективності проведення обшуку. А тому вищевисловлені пропозиції щодо змін процесуального порядку проведення обшуку фактично позбавлять цю слідчу (розшукову) дію ефективності.

Як вже зазначалося, обшук необхідно проводити раптово, без попереднього повідомлення про це особи, житло якої підлягає обшуку. А тому така пропозиція, як зупинення проведення обшуку на годину для залучення до його проведення захисника, може призвести до знищення фактичних даних, метою відшукання яких і було проведення обшуку. У той же час виникає питання: яким чином захисник зможе протидіяти незаконним діям слідчого, якщо такі будуть? Максимум, що він зможе зробити – це висказати свій протест, записати дії слідчого на відеозапис, а потім подати скаргу. Такі самі дії може зробити і особа (підозрюваний), в якій проводиться обшук, без участі захисника. Враховуючи зазначене, можна стверджувати, що для забезпечення прав особи, в якій проводиться обшук, варто було б передбачити в нормах КПК України додаткове фіксування проведення обшуку, а саме – передбачити обов'язок слідчого застосовувати безперервний відеозапис ходу проведення обшуку.

Додатковим засобом забезпечення права на захист особи, в якій проводиться обшук, було б передбачити у КПК України її права знімати хід проведення обшуку на відеозапис та вимагати у подальшому долучення копії такого відеозапису до матеріалів кримінального провадження. Можливість відеофіксування обшуку особою, в якій він проводиться, сприяло б дотриманню законності під час його проведення та упередження незаконних дій з боку слідчого, оперативних працівників та представників спеціальних підрозділів.

Безперечно, є доречною пропозиція про надання права особі, в якій проводиться обшук, повідомити про це свого захисника, а також надання захиснику права бути присутнім під час обшуку. Але повідомлення захисника про проведення обшуку не повинно бути підставою призупинення цієї слідчої (розшукової) дії до його прибуття.

Заслуговує на окрему увагу процесуальний порядок проведення обшуку у разі відсутності осіб у житлі чи іншому володінні. Зазначена обставина не повинна бути перепорою для проведення обшуку, але повинна враховуватися як процесуальна особливість його проведення. Такою особливістю може бути обов'язкове залучення до обшуку представників місцевої влади, наприклад депутатів селищної, міської або районної ради. Також варто передбачити окремо відповідальність слідчого за невжиття заходів щодо забезпечення схоронності майна, що знаходяться у житлі чи іншому володінні особи, та неможливість доступу до нього сторонніх осіб.

Не буде доречним доповнення КПК України нормою, яка б дозволяла проведення обшуку проводити лише за умови вичерпання документально підтвердженої можливості у слідчого, прокурора встановити близьких родичів та членів сім'ї цієї особи та забезпечити явку одного з них до місця проведення слідчої дії. Це пояснюється тим, що «вичерпання документально підтвердженої можливості» встановити близьких родичів та членів сім'ї цієї особи є оціночним поняттям. Встановлення близьких родичів та членів сім'ї

особи, в якій необхідно провести обшук, по-перше, потребує значного часу, по-друге, можливості встановлення таких осіб можуть бути різноманітними, а тому у сторони захисту завжди знайдуться претензії до недостатності вжитих заходів, направлених на встановлення таких осіб.

Осмолян Віталій Анатолійович
начальник відділу слідчого управління
ГУНП в Хмельницькій області,
кандидат юридичних наук

КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В КОНТЕКСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ДО ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ ЗАХОДІВ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ

Інституту протидії злочинності приділяється пильна увага з боку науковців та юристів-практиків, оскільки держава визначає діяльність вказаного інституту як невід'ємний та обов'язковий базис злагодженого існування людського соціуму, реалізації прав громадян у суспільстві, вважає його надійною гарантією власного правового існування.

Кримінальний процесуальний кодекс України [1], який набрав чинності у листопаді 2012 р., та Закон України „Про Національну поліцію” [2], який вступив в дію у листопаді 2015 р., докорінно змінили систему кримінального переслідування та діяльність правоохоронних органів, повернувши їх обличчям до людини та суспільства. Це, у свою чергу, зумовило структурні зміни в слідчих підрозділах, викликало необхідність опрацювання нових методів роботи, протидії злочинності та підходів до реалізації функцій слідства у кримінально-правовій сфері.

Серед основних методів покращення роботи слідчого у протидії злочинності є своєчасне опрацювання та вмале застосування на практиці новел кримінального законодавства.

Так, законодавцем згідно із Законом № 314-VII (314-18) від 23.05.2013, з урахуванням змін, внесених Законом № 1207-VII (1207-18) від 15.04.2014, доповнено Кримінальний кодекс України розділом XIV-1 «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб» [3].

Імплементация цієї норми в українське законодавство стала поштовхом для розроблення методики застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру в частині загальних правил, застосування зазначених заходів за сукупністю злочинів, а також виступило новим етапом в загальному інституті доказування та удосконалення вітчизняного законодавства до рівня країн Європи.

Сучасне законодавство більшості європейських країн має у своїй нормотворчій базі подібні норми, а саме: застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру, які побудовані на схожих принципах та вважаються іманентними цивілізованих, правовій державі.

Визначення законодавцем цієї новели та імплементация її у чинне кримі-

нальне законодавство створило можливість побудови якогось загального „правового ідеалу” (парадигми) як надійної основи для зіставлення та порівняльної оцінки законодавчих систем різних держав.

Пригадаємо, що правова парадигма сучасної цивілізованої, правової держави базується на верховенстві права та закону, регулюванні лише законом найбільш важливих сторін суспільного життя, провідній ролі суду в охороні основних прав громадян тощо.

Апелюючи до поняття „юридична особа”, законодавець у главі 7 Цивільного кодексу України [4] визначає, що юридичною особою є організація, створена і зареєстрована у встановленому законом порядку.

Юридична особа наділяється цивільною правоздатністю і дієздатністю, може бути позивачем та відповідачем у суді.

Зокрема, юридична особа – це організація, що має відособлене майно, може від свого імені здобувати майнові й особисті немайнові права й мати обов'язки, бути позивачем і відповідачем у суді.

Юридична особа має притаманні їй ознаки: власне (індивідуальне) найменування; наявність відособленого майна; наявність організаційної єдності; самостійна майнова відповідальність; участь у цивільному обороті від свого імені, тобто не від імені яких-небудь інших осіб (наприклад, засновників юридичної особи або її уповноважених). Керівники філій і представництв юридичних осіб, уповноважені особи діють на підставі доручення, отриманого ними від юридичної особи, до складу якої вони входять.

У примітці до норми статті 96-3 Кримінального кодексу України законодавець дає власне визначення уповноваженої особи юридичної особи, таким чином деталізуючи характерні риси даного учасника правовідносин, та усуває подальші можливі розбіжності у трактуванні правознавцями вказаного поняття.

Так, під уповноваженими особами юридичної особи слід розуміти службових осіб юридичної особи, а також інших осіб, які відповідно до закону, установчих документів юридичної особи чи договору мають право діяти від імені юридичної особи [3].

Серед видів заходів кримінально-правового характеру, що застосовуються до юридичних осіб, у ст. 96-6 Кримінального кодексу України законодавець виділив, що судом можуть бути застосовані: штраф, конфіскація майна та ліквідація. Наголошено, що до юридичних осіб штраф та ліквідація можуть застосовуватися лише як основні заходи кримінально-правового характеру, а конфіскація майна – лише як додатковий. При застосуванні заходів кримінально-правового характеру юридична особа зобов'язана відшкодувати завдані збитки та шкоду в повному обсязі, а також розмір отриманої неправомірної вигоди, яка отримана або могла бути отримана юридичною особою.

Законодавцем акцентовано увагу правознавців на тому, що при застосуванні до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру судом повинні враховуватись ступінь тяжкості вчиненого її уповноваженою особою злочину, ступінь здійснення злочинного наміру, розмір завданої шкоди, характер та розмір неправомірної вигоди, яка отримана або могла бути отримана юридичною особою, вжиті юридичною особою заходи для запобігання

злочину [3].

Внесені зміни до кримінального законодавства відкривають нові методи протидії злочинності в сучасних умовах, створюють перспективи на шляху розбудови української державності та права до світових стандартів. Однак без грамотного впровадження, без застосування сучасних механізмів правової реалізації законодавчі новели не матимуть очікуваного результату.

Зважаючи на наявність недоліків у цій сфері процесуально-правової діяльності, вважаємо актуальними подальші дослідження відповідної спрямованості, адже останні створюватимуть перспективи теоретичних та практичних напрацювань і сприятимуть розв'язанню проблемних питань на цьому напрямку.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. – С. : ТОВ «ВВП Нотіс», 2016. – 324 с.
2. Закон України “Про Національну поліцію”, Положення про патрульну службу МВС : чинне законодавство станом на 3 лист. 2015 р. : офіц. текст. – К. : ПАЛИВОДА А.В., 2015. – 92 с.
3. Кримінальний кодекс України : чинне законодавство зі змінами та доповн. станом на 7 квіт. 2016 року: (офіц. текст). – К. : ПАЛИВОДА А.В., 2016. – 212 с.
4. Цивільний кодекс України : станом на 15 лютого 2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.

Рогальська Вікторія Вікторівна
доцент кафедри кримінального процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПІДСЛІДНОСТІ СЛІДЧИХ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

Законодавець у ст. 5 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» визначив основні завдання Державного бюро розслідування (далі – ДБР), що полягають у запобіганні, виявленні, припиненні, розкритті і розслідуванні злочинів[1], тобто той результат, для досягнення якого створений зазначений орган. Відповідальними за реалізацію цих завдань виступають суб'єкти, які діють у складі ДБР, а саме: слідчі, оперативні та інші підрозділи. Проте у вищезазначеній статті завдання для працівників ДБР щодо запобігання, виявлення, припинення, розкриття і розслідування визначені для усіх злочинів, а лише тих, які віднесені до підслідності ДБР.

Підслідність кримінальних проваджень – це сукупність встановлених законом юридичних ознак кримінального провадження, відповідно до яких вона належить до відання певного органу досудового розслідування. Розрізняють такі види підслідності: предметна (родова), персональна або спеціальна, за зв'язком кримінальних проваджень та територіальна [2].

Підслідність ДБР визначається ст. 5 Законом України «Про Державне бюро розслідувань» і ст. 216 КПК України та передбачає два види підслідності: предметну та персональну.

Аналіз зазначених нормативно-правових актів свідчить про суттєву не-

відповідність регламентованої в них персональної підслідності слідчих ДБР.

Так, відповідно до п. 1 ч. 4 ст. 216 КПК України слідчі органів ДБР здійснюють досудове розслідування злочинів: вчинених Президентом України, повноваження якого припинено, Прем'єр-міністром України, членом Кабінету Міністрів України, першим заступником та заступником міністра, членом Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення, Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, Антимонопольного комітету України, Головою Державного комітету телебачення і радіомовлення України, Головою Фонду державного майна України, його першим заступником та заступником, членом Центральної виборчої комісії, народним депутатом України, Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини, Директором Національного антикорупційного бюро України, Генеральним прокурором, його першим заступником та заступником, Головою Національного банку України, його першим заступником та заступником, Секретарем Ради національної безпеки і оборони України, його першим заступником та заступником, Постійним Представником Президента України в Автономній Республіці Крим, його першим заступником та заступником, радником або помічником Президента України, Голови Верховної Ради України, Прем'єр-міністра України, суддею, працівником правоохоронного органу, особою, посада якої належить до категорії «А», крім випадків, коли досудове розслідування цих злочинів віднесено до підслідності Національного антикорупційного бюро України згідно з ч. 5 ст. 216 КПК України [3].

Відповідно ж до п. 1 ч. 1 ст. 5 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» до підслідності ДБР віднесені злочини, вчинені службовими особами, які займають особливо відповідальне становище відповідно до ч. 1 ст. 9 Закону України «Про державну службу», особами, посади яких віднесено до першої-третьої категорій посад державної служби, судьями та працівниками правоохоронних органів, крім випадків, коли ці злочини віднесено до підслідності детективів Національного антикорупційного бюро України.

Така розбіжність у регламентації підслідності ДБР пов'язана з тим, що законодавець у п. 1 ст. 5 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» сьогодні й досі посилається на положення Закону України «Про державну службу» від 16 грудня 1993 року [4], який втратив чинність на підставі Закону № 889-VIII (889-19) від 10.12.2015, крім статті 37, що застосовується до осіб, зазначених у пунктах 10 і 12 розділу XI Закону № 889-VIII (889-19) від 10.12.2015 [5]. Натомість законодавцем у ст. 216 КПК України відповідні зміни були внесені вчасно.

Відмінність положень ст. 9 Закону України «Про державну службу» від 16 грудня 1993 року від положень ст. 6 чинного Закону України «Про державну службу» від 10.12.2016 полягає в тому, що замість першої-третьої категорій посад державної служби з'явилися категорії «А», «Б» та «В» посадових осіб державної служби, до яких віднесено:

до категорії «А» (вищий корпус державної служби) – посади:

– Державного секретаря Кабінету Міністрів України та його заступників, державних секретарів міністерств;

– керівників центральних органів виконавчої влади, які не є членами Кабінету Міністрів України, та їх заступників;

– керівників апаратів Конституційного Суду України, Верховного Суду, вищих спеціалізованих судів та їх заступників, керівників секретаріатів Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та їх заступників, Голови Державної судової адміністрації України та його заступників;

– голів місцевих державних адміністрацій;

– керівників державної служби в інших державних органах, юрисдикція яких поширюється на всю територію України;

до категорії «Б» – посади:

– керівників структурних підрозділів Секретаріату Кабінету Міністрів України та їх заступників;

– керівників структурних підрозділів міністерств, інших центральних органів виконавчої влади та інших державних органів, їх заступників, керівників територіальних органів цих державних органів та їх структурних підрозділів, їх заступників;

– заступників голів місцевих державних адміністрацій;

– керівників апаратів апеляційних та місцевих судів, керівників структурних підрозділів апаратів судів, їх заступників;

– заступників керівників державної служби в інших державних органах, юрисдикція яких поширюється на всю територію України;

до категорії «В» відносяться інші посади державної служби, не віднесені до категорій "А" і "Б".

Персональна підслідність слідчих ДБР, що визначена у п. 2 ч. 1 ст. 5 Закону України «Про державне бюро розслідувань», співпадає із положеннями п. 2 ч. 4 ст. 216 КПК України та регламентує, щодо злочинів, які відносяться до підслідності ДБР, належать злочини, вчинені службовими особами Національного антикорупційного бюро України, заступником Генерального прокурора – керівником Спеціалізованої антикорупційної прокуратури або іншими прокурорами Спеціалізованої антикорупційної прокуратури. Вищезазначені нормативно-правові акти містять і винятки із правил персональної підслідності. Так, коли зазначеними у п. 2 ч. 1 ст. 5 Закону України «Про державне бюро розслідувань» особами буде вчинено злочин, який віднесено до підслідності детективів підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України, розслідування даного злочину буде здійснюватися останніми, відповідно до загальних правил підслідності та територіальності.

Положення п. 3 ч. 1 ст. 5 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» також співпадають із положеннями п. 3 ч. 4 ст. 216 КПК України та визначають родову підслідність ДБР, а саме: до злочинів, які відносяться до підслідності ДБР, належать злочини проти встановленого порядку несення або проходження військової служби (військові злочини). Це злочини, передбачені розділом ХІХ Кримінального кодексу України та вчинені:

- військовослужбовцями Збройних Сил України; Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України, Національної гвардії України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, Державної спеціальної служби транспорту, Державної служби спеціального

зв'язку та захисту інформації України, а також іншими особами, визначеними законом;

- військовозобов'язаними під час проходження ними навчальних (чи перевірних) або спеціальних зборів[6].

Відповідно до Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» військовослужбовцями є особи, які проходять військову службу, а військовозобов'язаними – особи, які перебувають у запасі для комплектування Збройних Сил України та інших військових формувань на особливий період, а також для виконання робіт із забезпечення оборони держави[7].

Вищезазначені нормативно-правові акти містять і винятки із правил предметної підслідності. Так, не відноситься згідно з п. 3 ч. 1 ст. 5 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» до підслідності ДБР вчинення особами, що перераховані вище, злочину, який полягає у розголошенні відомостей військового характеру, що становлять державну таємницю, або втраті документів чи матеріалів, що містять такі відомості, передбаченого ст. 422 КК України.

На підставі вищезазначеного можна дійти таких висновків: 1) підслідність ДБР визначається ст. 5 Законом України «Про Державне бюро розслідувань» іст. 216 КПК України та передбачає два види підслідності: предметну та персональну; 2) аналіз вищезазначених нормативно-правових актів свідчить про суттєву невідповідність регламентованої в них персональної підслідності слідчих ДБР; 3) слідчі ДБР у питаннях визначення підслідності повинні керуватися положеннями п.1 ч. 4 ст. 216 КПК України, а не положеннями п.1 ч.1 ст. 5 Закону України «Про державне бюро розслідувань», оскільки, відповідно до ч. 3 ст. 9 КПК України, під час здійснення кримінального провадження не можуть застосовуватися закони, які суперечать КПК України; 4) законодавцю задля усунення існуючої колізії необхідно якнайшвидше, з урахуванням положень Закону України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 року, внести зміни у п.1 ч.1 ст. 5 Закону України «Про державне бюро розслідувань», та привести положення цієї статті у відповідність до п.1 ч. 4 ст. 216 КПК України.

1. Закон України «Про Державне бюро розслідувань» від 12 листопада 2015 року № 794-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/794-19>.

2. Курс лекцій з кримінального процесу за новим Кримінальним процесуальним кодексом України (Особливачастина) / Хабло О.Ю., Степанов О.С., Климчук М.П. та ін. – К.: НАВС, 2012. – 200 с.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

4. Закон України «Про державну службу» від 16 грудня 1993 року (Закон втратив чинність на підставі Закону № 889-VIII (889-19) від 10.12.2015, крім статті 37, що застосовується до осіб, зазначених у пунктах 10 і 12 розділу XI Закону № 889-VIII від 10.12.2015, ВВР, 2016, № 4, ст. 43) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3723-12>.

5. Закон України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 року № 889-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/889-19>.

6. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

7. Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу» від 25.03.1992 № 2232-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2232-12>.

Сердюк Василь Павлович
доцент кафедри цивільного,
господарського та кримінального права
Відкритого міжнародного університету
розвитку людини «Україна», м. Київ,
кандидат юридичних наук

ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ УКРАЇНИ

В юридичних колах відомо, що з самого початку відкриття кримінального провадження уже є наявний різнобій у кримінальному та кримінальному процесуальному законодавстві. Щонайперше, відсутнє законодавче визначення матеріального права щодо проступку. Звідси, виникають питання відмежування злочинів та проступків під час прийняття рішення про відкриття кримінального провадження у цій категорії справ.

Кримінальним кодексом України чітко визначено поняття злочину та окреслено його ознаки (ст. 11, ч.1), а також передбачено підстави кримінальної відповідальності за його вчинення (ст. 2, ч. 1). Однак у чинному КПК з'явилось поняття "кримінальне правопорушення". При цьому в самому Законі законодавець не дає визначення даного терміна, оскільки він є кримінально-правовим. Тобто існують явні розходження між матеріальним та процесуальним правом, що є неприпустимим. Але законодавець з 2012 року і дотепер чомусь не врегульовує дані суперечності.

Звідси виходить, що уже при реєстрації заяви про кримінальне правопорушення правозастосувачам необхідно визначитися, що реєструється – злочин чи проступок. Це визначатиме і подальші кроки його розслідування, слідства чи дізнання. Даний момент суттєво впливає на захист прав людини. Відомо, що такі заяви залишаються без визначеного руху або визначаються без чіткого законодавчого обґрунтування як направлення розслідування, так і кваліфікації цього правопорушення.

За КПК України розслідуються кримінальні правопорушення, які поділяються на злочини та проступки. Але за відсутності визначення поняття проступку даний напрямок залишається без руху, тому що воно відсутнє у кримінальному кодексі, а отже, не може бути правопорушенням. Тоді законодавцю необхідно було б внести зміни і до ККУ України та поняття злочину замінити на кримінальні правопорушення.

З'ясувати статистичні дані щодо використання кримінального процесуального законодавства у такому вигляді не представилося можливим. Але, на наш погляд, це важливе державне питання, від якого залежить рівень захисту прав громадянина, потребує додаткового дослідження.

Згідно з висновками Головного науково-експертного управління ВР України від 21.02.2014 на проект Закону України "Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо провадження інституту кримінальних проступків" від 17.10.2013 № 3438 за-

провадженням інституту кримінальних проступків у законопроекті пропонується внести відповідні зміни до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України. Зокрема, пропонується "перетворити" окремі злочини невеликої тяжкості на кримінальні проступки, за вчинення яких застосовуватимуться покарання у виді штрафу, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, виправні, громадські роботи, службові обмеження для військовослужбовців, арешт та обмеження волі. При цьому характерними ознаками кримінального проступку, відповідно до положень законопроекту, визнаються відсутність у винної особи судимості за їх вчинення, а також те, що згідно з КК за готування до кримінального проступку особа не нестиме кримінальної відповідальності. Відповідно до зазначених змін пропонується й зміни до КПК щодо: встановлення заборони на об'єднання в одне провадження матеріалів досудових розслідувань стосовно кримінального проступку та злочину; надання права вносити відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань іншим службовим особам (крім слідчого та прокурора); перегляду строків досудового розслідування тощо.

Головне науково-експертне управління зазначило:

1) у законопроекті пропонується звузити поняття "злочин" до одного із складових кримінального правопорушення, виділивши поруч зі злочинами групу кримінальних проступків. Проте для реального запровадження інституту кримінальних правопорушень, на наш погляд, недостатньо формального перейменування поняття "злочин" на "кримінальне правопорушення" та встановлення за кримінальні проступки практично тих само покарань, що і за злочини, хоча й в менших розмірах, ніж за вчинення злочину (див. ст. 11, 51 КК у редакції проекту).

Загалом, на погляд Управління, нагальної необхідності у запровадженні інституту кримінальних проступків наразі немає. Фактично, виходячи з виду та розміру санкцій за їх вчинення, що пропонуються законопроектом, ці проступки є нічим іншим, як злочинами невеликої тяжкості. У законопроекті не міститься норм, які давали б можливість чітко відмежувати кримінальні проступки від злочинів невеликої тяжкості. До того ж, жодних змін до ч. 2 ст. 12 КК, в якій визначено, які саме злочини відносяться до злочинів невеликої тяжкості, у проекті не запропоновано. Відповідно до зазначеної норми чинного КК злочином невеликої тяжкості є злочин, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк не більше двох років, або інше, більш м'яке покарання, за винятком основного покарання у виді штрафу в розмірі понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Крім того, кримінальні проступки у законопроекті не виділяються в окремий структурний підрозділ Особливої частини КК. У зв'язку з цим усі кримінальні правопорушення, за які КК передбачатиме покарання у виді громадських робіт або інше більш м'яке покарання за винятком основного покарання у виді штрафу в розмірі понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, одночасно можна буде відносити як до злочинів невеликої тяжкості, так і до кримінальних проступків, хоча вказані види правопорушень тягтимуть за собою не тільки різні кримінально-правові наслідки (наприклад, вчинення кримінального проступку не тягтиме за собою судимості), але й під-

падатимуть під різні правила проведення досудового розслідування.

Виходячи з наведеного, Науково-експертне управління вважає, що такі законодавчі нововведення призведуть до правової невизначеності щодо змісту та правових наслідків застосування низки кримінально-правових норм Особливої частини КК, до їх неоднозначного розуміння й тлумачення й збільшать можливості для корупційної поведінки;

2) деякі положення законопроекту суперечать загально визнаним положенням національної кримінально-правової доктрини. Перш за все, це стосується такого специфічного правового наслідку, як судимість. Саме за цією ознакою кримінальна відповідальність відрізняється від інших видів юридичної відповідальності (адміністративної, дисциплінарної тощо). Проте частиною 2 ст. 88 КК (у редакції законопроекту) передбачено, що набрання законної сили обвинувальним вироком щодо кримінального проступку не тягне за собою судимості [4].

Звідси можна дійти висновків про необхідність фундаментального вивчення даного питання з метою отримати відповідь щодо прийняття правильного, корисного для практики нововведення у КПК України поняття проступків, що, усвою чергу, чітко визначить питання кваліфікації, порядок відкриття кримінальних проваджень та вплине на ефективність захисту прав людини.

1. Кримінально-процесуальний кодекс України: Закон України № 1001-05 від 28.12.1960 в редакції від 18.01.2012 // Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1001-05>.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Верховна Рада України; Кодекс України. Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI (Редакція станом на 08.10.2016).

3. Кримінальний процесуальний кодекс України : науково-практичний коментар : у 2 т. – Т.1/ О. М. Бандурка, Є. М. Блажевський, Є. П. Бурдоль та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. – Х.: Право, 2012. 768 с.

4. Висновки Головного науково-експертного управління ВР України від 21.02.2014 на проект Закону України "Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо запровадження інституту кримінальних проступків" від 17.10.2013 № 3438, автор законодавчої ініціативи: народний депутат України В. Малишев.

Солдатенко Олена Анатоліївна

доцент кафедри кримінального процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ СТВОРЕННЯ СЛІДЧОЇ ГРУПИ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Успішне розслідування кримінальних правопорушень неможливе без постійного удосконалення його організаційних форм. Згідно з ч. 2 ст. 38 Кримінального процесуального кодексу України (КПК України), досудове розслідування здійснюють слідчі органу досудового розслідування одноосо-

бово або слідчою групою.

Доцільно наголосити, що у КПК України не міститься норми, відповідно до якої визначалися б підстави і порядок створення слідчої групи. У той же час системно проаналізувавши норми КПК України, ми можемо дійти висновку, що рішення про провадження досудового розслідування слідчою групою чи про зміни в її складі приймає керівник органу досудового розслідування, якщо до складу цієї групи входять слідчі одного відомства (це впливає зі змісту ч. 1 ст. 214 КПК України), або прокурор, якщо групу буде сформовано зі слідчих прокуратури чи слідчих різних відомств (це впливає зі змісту ч. 2 ст. 38 КПК України), про що виноситься окрема постанова (ч. 3 ст. 110 КПК України). Зазначене свідчить про необхідність на законодавчому рівні удосконалити правову регламентацію створення слідчих груп.

У той же час частково питання щодо порядку створення та організації діяльності слідчих груп регулюється наказом МВС України від 20.10.2014 року № 1107 «Про затвердження Інструкції про порядок створення та організації діяльності слідчих груп та слідчо-оперативних груп» (далі – Інструкція).

Що стосується створення слідчої групи, внесення змін до її складу, припинення її діяльності та розформування цієї групи, яке можливе тільки за наявності законних підстав і з відповідним процесуальним оформленням, то відповідно до п. 2.1. Інструкції, слідча група утворюється постановою керівника органу досудового розслідування, про що протягом доби повідомляється прокурор, який здійснює повноваження прокурора у кримінальному провадженні. Підтвердження того, що будь-яке рішення, в тому числі і рішення про створення слідчої групи, приймається керівником органу досудового розслідування або прокурором у формі постанови, знаходить своє підтвердження й у статті 110 КПК України.

У той же час чинним КПК України запроваджено низку нових інститутів кримінального провадження та внесено численні зміни до окремих інститутів, зокрема, значні зміни стосуються початкового етапу здійснення кримінального провадження, а саме: введення нового інституту «Єдиний реєстр досудових розслідувань» (далі – ЄРДР). Метою даного реєстру є *облік структурними підрозділами заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події*. Крім того варто зауважити, що законодавча ініціатива мала під собою благі наміри, оскільки було «обійдено» таку стадію як *етап порушення кримінальної справи/провадження*. Іншими словами, мова йде про те, що в ЄРДР мають бути внесені усі подані заяви та повідомлення про вчинення кримінального правопорушення, і саме з моменту внесення відповідних відомостей до реєстру розпочинається досудове провадження.

Порядок ведення ЄРДР детально врегульований Положенням «Про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань», що затверджено наказом Генеральної прокуратури України від 06.04.2016 р. №139 (далі – Положення про ЄРДР).

У той же час, відповідно до Положення про ЄРДР, редагування (зміна) зафіксованих у ЄРДР відомостей проводиться шляхом внесення Реєстратором оновлених даних до відповідного пункту електронного контуру картки.

Редагування може проводитися Реєстраторами у разі необхідності вне-

сення змін до форм «Правопорушення» та «Правопорушник» у провадженнях із статусом «у провадженні», «зупинено», «до суду», «закрито» та «повернуто судом». Виняток становить набір функцій руху кримінального провадження, використання яких доступне для проваджень/правопорушень з іншим статусом, що, в свою чергу, не передбачає внесення (редагування) до ЄРДР інформації про створення слідчих груп. КПК України також не передбачає внесення (редагування) інформації до ЄРДР у разі створення слідчої групи на підставі постанови керівника органу досудового розслідування.

Тобто системно проаналізувавши норми КПК України, Інструкцію, Положення про ЄРДР, ми можемо дійти висновку, що у вказаних нормативно-правових актах не передбачено внесення (редагування) до ЄРДР інформації про створення слідчих груп.

Щодо можливості визнання отриманих доказів недопустимими, оскільки вони отримані під час проведення процесуальних дій слідчими, які по ЄРДР не входять до складу слідчої групи, хоча постановою начальника органу досудового розслідування включені до складу слідчої групи, слід зазначити таке.

Відповідно до ч. 2 ст. 19 Конституції України, державні органи та їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

У свою чергу, доказ визнається допустимим, якщо він отриманий у порядку, встановленому КПК України, а недопустимий доказ не може бути використаний при прийнятті процесуальних рішень, на нього не може посилатися суд при ухваленні судового рішення (ст. 86 КПК України).

Допустимість доказів є однією із визначальних передумов забезпечення права на справедливий судовий розгляд, встановленого ст. 6 Конвенції про захист прав та основоположних свобод. Поряд з цим у рішенні Європейського суду з прав людини «Волохи проти України» (справа № 23543/02, рішення від 2 листопада 2006 року) Суд вдався до тлумачення категорії «згідно із законом» та дійшов висновку про те, що його основу становить наявність підстав відповідної дії у національному законодавстві. Натомість, у ході оцінки допустимості доказів, суд повинен брати до уваги значення доказу в стратегії обвинувачення, де важливість доказу є пропорційною його недопустимості за наявності відповідних підстав.

А оскільки, відповідно до ст.ст. 38, 39, 110 КПК України та п. 2.1 Інструкції, слідча група утворюється за постановою керівника органу досудового розслідування, і це питання вирішується (приймається) самостійно керівником органу досудового розслідування на підставі його внутрішнього переконання, то вирішення питання про визнання доказів недопустимими, які зібрані слідчою групою під час досудового розслідування, яка діяла в межах, передбачених КПК України, буде вирішуватися судом в кожному конкретному провадженні з урахуванням усіх обставин кримінального провадження. Крім того, створення за постановою керівника органу досудового розслідування слідчої групи не є наслідком визнання отриманих нею доказів недопустимими відповідно до ст. 87 КПК України.

Таким чином, на нашу думку, постанову керівника органу досудового розслідування про створення слідчої групи потрібно (доцільно) оголошувати

учасникам кримінального провадження з роз'ясненням їм права заявляти відвід будь-кому із членів групи. У постанові мають бути зазначені усі слідчі – члени слідчої групи, а також її керівник. Оголошення складу слідчої групи і заяви, які надійшли у зв'язку з цим, необхідно оформляти протокольоно, що у подальшому виключить можливість визнання стороною захисту отриманих доказів неприпустимими.

Щербакова Ганна Володимирівна
головний науковий співробітник
відділу науково-методичного забезпечення
участі прокурорів у кримінальному провадженні
НДІ Національної академії прокуратури України,
кандидат юридичних наук, доцент

ДОСУДОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, УЧИНЕНИХ З ВИКОРИСТАННЯМ ПЛАТІЖНИХ ІНСТРУМЕНТІВ

Сьогодні кіберзлочини, пов'язані з незаконними діями з платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, є такими, що набули значного поширення та становлять суттєву небезпеку для суспільства і держави в цілому.

Основним об'єктом, на який спрямовані вказані злочини, є економічна безпека держави, тому що платіжні інструменти забезпечують безпосередній (у т.ч. он-лайн) доступ до банківських рахунків, а недовіра громадян до надійності фінансової системи та національної грошової одиниці в результаті кіберзлочинів є дуже небезпечним фактором для української економіки.

Окремим аспектам проблематики розслідування злочинів у банківській сфері приділяли увагу в своїх працях такі науковці, як: С.М. Гусаров, І.І. Попович, В.Д. Поливанюк, В.В. Черней, С.С. Чернявський, О.О. Юхно, Г.А. Матусовський, О.П. Буцан, В.П. Головіна, В.Ю. Шепітько та багато інших. Науковий доробок зазначених українських вчених став підґрунтям для поглибленого вивчення питань особливостей досудового розслідування кримінальних правопорушень, вчинених з використанням платіжних інструментів.

Зважаючи на те, що злочинці, які вчинюють вказані кримінальні правопорушення, постійно вдосконалюють способи їх вчинення, потребує систематичного оновлення й система заходів щодо протидії таким зазіханням. У цьому контексті важливого значення має наукова розробка цієї проблематики.

Суттєва плінність кадрів працівників правоохоронних органів є однією з причин недостатньої поінформованості слідчих, а інколи й прокурорів щодо основних способів здійснення найбільш розповсюджених видів кримінальних правопорушень, що вчинюються з використанням платіжних інструментів. Йдеться про скімінг, фішинг, вішинг, соціальну інженерію, несанкціоноване заволодіння конфіденційною інформацією з платіжних інструментів тощо.

Так, у разі вчинення кібершахрайства з використанням соціальної інженерії (вішингу і фішингу) злочинці дізнаються секретну карткову інформацію у телефонній розмові або стимулюючи користувача ввести інформацію на спеціально розроблених онлайн-ресурсах.

Кібершахрайство, що вчинюється в банкоматному середовищі, вчинюється шляхом скіммінгу, шиммінгу, кеш-треппінгу, кард-треппінгу, що являють собою встановлення у банкомат сторонніх предметів або пристроїв, які надають злочинцям можливість дізнатися персональну інформацію, забрати карту або готівку користувача.

Аналіз практики розслідувань, пов'язаних з платіжними інструментами, свідчить, що кіберзлочинці чітко розподіляють між собою ролі та майстерно заплутують сліди. А це часто робить неможливим встановлення причинно-наслідкового зв'язку між використанням спецобладнання для отримання інформації про платіжні інструменти (зокрема, реквізити) та подальшим підробленням самих платіжних інструментів з метою незаконного отримання матеріальних благ. Доволі проблематичним є доведення вини особи, яка була затримана з обладнанням для підробки платіжних інструментів, але безпосередню участь у самій підробці не брала. Тож перша ланка цього злочинного ланцюга доволі часто залишається безкарною.

Вказана проблема підсилюється ще й недостатнім рівнем обізнаності працівників правоохоронних органів з особливостями виявлення і фіксації слідової інформації у зазначеній категорії злочинів, найбільш типовими помилками процесуального і тактичного характеру, що допускаються під час збирання доказів у кримінальних провадженнях вказаної категорії.

У свою чергу, помилки, що виявляються в діях слідчого, а також прокурора, що здійснює процесуальне керівництво цим розслідуванням, негативно впливають на ефективність розслідування і можливість притягнення злочинців до кримінальної відповідальності. Більшість помилок процесуального і тактичного характеру припускаються ще на початковому етапі розслідування. Як правило, на подальших етапах досудового розслідування, а тим більше під час судового розгляду основні з них усунути вже не представляється можливим.

Недоліки розслідування призводять до зупинення кримінального провадження у зв'язку з невстановленням особи, яка вчинила злочин. Іноді злочини залишаються нерозкритими тому, що на момент зупинення провадження у справі не всі обґрунтовано побудовані слідчі версії були вичерпно перевірені шляхом проведення у повному обсязі необхідних слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій.

Навіть у тих випадках, коли під час досудового розслідування правоохоронцям вдається виявити осіб, причетних до вчинення злочинів з використанням платіжних інструментів, ними часто нехтується цілий ряд процесуальних вимог. Зокрема, йдеться про недотримання норм КПК України під час проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, що призводить до визнання доказів, отриманих в результаті їх проведення, недопустимими. Такі порушення в подальшому призводять до ухвалення судами виправдувальних вироків чи закриття кримінальних проваджень за реабілітуючих

підстав, а отже уникнення відповідальності причетних до злочину осіб.

Одним з розповсюджених процесуальних порушень, допущених на етапі досудового розслідування, які згодом призводять до ухвалення судом виправдувальних вироків, є проведення слідчих (розшукових) дій по закінченню строків досудового розслідування. Будь-які докази в такому випадку будуть визнаватися недопустимими.

Так, зокрема, у кримінальному провадженні, розпочатому за ознаками ч. 2 ст. 185 КК України, гр-н М. обвинувачувався у тому, що він спільно з гр-м Ч. за допомогою мобільного телефону та електронної послуги «Приват 24» зняли і перевели грошові кошти з банківського рахунку Б. на іншу банківську картку, а згодом цими коштами заволоділи. Для здійснення злочинного умислу злочинцям достатньо було лише знати номери мобільного телефону, банківської картки та ім'я і прізвище клієнта банку.

Серед ключових доказів обвинувачення у вказаному кримінальному провадженні суду було надано протокол тимчасового доступу до речей і документів. Пізніше з'ясувалося, що вказаний доказ було визнано недопустимим. До цього призвело порушення вимог п. 7 ч. 1 ст. 164 КПК України, яке полягало у проведенні виїмки банківської документації поза межами строку дії ухвали слідчого судді. Окрім цього на час здійснення доступу до речей і документів у кримінальному провадженні закінчився строк досудового провадження.

Непоодинокими є випадки, коли у вказаних видах кримінальних проваджень, як, втім, й інших також, слідчим, прокурором не дотримуються приписи КПК України, що регламентують процесуальний статус сторін.

Подібне порушення, зокрема, мало місце у кримінальному провадженні, розпочатому за заявою представника ПАТ «ПУМБ» гр. З. Так, представник ПАТ «ПУМБ» звернувся зі скаргою на постанову слідчого про відмову у задоволенні клопотання про проведення слідчих дій, прийнятою на тій підставі, що ПАТ «ПУМБ» не є потерпілим у кримінальному провадженні. При розгляді скарги слідчим суддею було встановлено, що кримінальне провадження було зареєстровано до ЄРДР саме за заявою представника ПАТ «ПУМБ» З., але у залученні до кримінального провадження представника потерпілого З. було відмовлено, пам'ятку про процесуальні права не вручено. На підставі викладеного ухвалою слідчого судді Дніпровського районного суду м. Києва від 15 квітня 2014 року постанову слідчого про відмову у проведенні слідчих дій скасовано.

Підсумовуючи, зазначимо, що особливості досудового розслідування кримінальних правопорушень, вчинюваних з використанням платіжних інструментів, є актуальним питанням, що потребує подальшої розробки з метою систематизації наявних проблем правозастосовної практики, вироблення шляхів щодо їх вирішення та впровадження результатів наукових розробок у практичну діяльність правоохоронних органів.

У контексті розглянутих проблем також вважаємо за необхідне констатувати нагальну необхідність під час навчання майбутніх поліцейських, прокурорів, суддів, а також під час підвищення кваліфікації працівників вказаних відомств надання їм інформації, необхідної для ефективного виявлення, збирання, дослідження доказів у межах кримінальних проваджень, пов'язаних з платіжними інструментами.

Яковлєв Олександр Вікторович
головний науковий співробітник
відділу науково-методичного забезпечення
участі прокурорів у кримінальному провадженні
Науково-дослідного інституту
Національної академії прокуратури України

ВЗАЄМОДІЯ СЛІДЧОГО З ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ ПРИ ПРОТИДІІ ЗЛОЧИННОСТІ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Вирішальне значення у виконанні завдань кримінального судочинства при протидії злочинності в сучасних умовах має комплексне використання всіх дієвих сил і засобів для розкриття та ефективного розслідування кримінальних правопорушень, що потребує тісної взаємодії всіх суб'єктів протидії злочинності, зокрема слідчого з оперативними підрозділами при проведенні слідчих (розшукових) дій.

У сучасних умовах виникає необхідність у постійному приділенні уваги взаємодії між слідчими та оперативними підрозділами з боку як науковців, так і практиків, однак деякі аспекти взаємодії між слідчим і оперативним підрозділом у Кримінальному процесуальному кодексі України (в ред. 2012 р.) [1], коли майже кожний оперативний працівник уповноважений в рамках виконання доручення слідчого проводити слідчі (розшукові) дії у кримінальному провадженні, науковцями майже не розглядалися.

Доцільно зупинитись на основних принципах взаємодії оперативних підрозділів і слідчих під час проведення оперативно-розшукових заходів та слідчих (розшукових) дій: а) взаємної допомоги; б) використання сучасних методик; в) оптимального використання наявних можливостей; г) дотримання загальних засад оперативно-розшукового та кримінального провадження; д) недопущення порушень Конституційних прав та свобод громадян.

Як свідчить аналіз практики, особливе місце в процесі взаємодії відводиться його формам. У КПК України виділено такі основні форми взаємодії оперативних підрозділів і слідчих під час проведення оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій: а) процесуальні: передача протоколу прокуророві про проведення негласної слідчої (розшукової) дії (ст. 252); доручення слідчого щодо проведення негласної слідчої (розшукової) дії (ст. 40, 246); надання допомоги слідчому при провадженні негласних слідчих (розшукових) дій (ст. 40), б) організаційні: обмін інформацією; координація; консультації; реалізація матеріалів ОРД; аналіз причин і умов, що сприяли вчиненню злочину [2].

При роботі слідчого з оперативним працівником проблемним питанням залишається етап взаємодії при виконанні доручення слідчого, наданого в порядку ст. 40 КПК України, на проведення слідчих дій, зокрема стосується допиту осіб та вилучення речових доказів. Дану проблематику можна

поділити на дві позиції. Перша позиція – зі сторони слідчого, який надає інколи загальне доручення на проведення слідчих (розшукових) дій при розслідуванні нерозкритих кримінальних правопорушень на допит осіб, яким можуть бути відомі обставини вчиненого правопорушення, та вилучення предметів та речей, які можуть мати доказове значення для розкриття злочину. Друга позиція – зі сторони оперативного працівника, який в межах постійного валу кримінальних правопорушень не в змозі повною мірою приділити увагу на розкриття та проведення слідчих дій в рамках окремого кримінального провадження і звітує слідчому про проведену роботу у вигляді рапорту на ім'я начальника територіального відділу поліції, без надання протоколів допиту осіб, які б підтверджували твердження про проведену роботу.

Отже, взаємодією є погоджена, оперативна та своєчасна діяльність слідчого й оперативного підрозділу при розслідуванні кримінальних правопорушень, яка спрямована на використання методів і засобів, при планомірному та неупередженому розподілі між ними процесуальних важелів.

При роботі слідчого та оперативного працівника необхідною є не лише спільна, погоджена діяльність при розслідуванні кримінальних проваджень, що спрямована на використання методів і засобів, властивих цим суб'єктам, при чіткому розподілі повноважень між ними, а й конкретика слідчих дій на проведення оперативному працівнику слідчим.

Відомо, що основною умовою швидкого та якісного розкриття і розслідування злочинів одночасно в декількох напрямках, у різних місцях із усебічним і паралельним відпрацюванням усіх слідчих версій у кримінальному провадженні, а також можливості зосереджувати зусилля на одному важливому етапі є взаємодія розслідування злочинів груповим методом шляхом створення слідчо-оперативних груп (далі – СОГ). Як свідчить практика, за останні роки досвід розслідування злочинів груповим методом досить збагатився. Тим більше при створенні СОГ включаються та залучаються досвідчені працівники всіх підрозділів залежно від кримінальної характеристики злочину. Створення груп у складних кримінальних провадженнях і з великим обсягом роботи надає низку переваг щодо інших форм взаємодії слідчих з оперативними працівниками.

При розкритті та розслідуванні кримінального правопорушення як слідчий, так й оперативний підрозділ повинні бути фахівцями та професіоналами своєї справи і належним чином виконувати покладені на них обов'язки та процесуальні повноваження для досягнення позитивного результату.

Однак при значному потоці кримінальних правопорушень організація взаємодії в цілому не на достатньому професійному рівні у зв'язку з браком часу, неналежною професійною підготовкою до здійснення ефективної взаємодії.

Насамперед, брак часу утворюється в результаті постійного валу кримінальних правопорушень, що у свою чергу зумовлює стислість організації та планування при повсякденній роботі через значну завантаженість як кримінальними провадженнями, так й іншою службовою

роботою.

Наприклад, при повідомленні особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення та подальшого застосовуванні запобіжного заходу слідчому необхідно перш за все вжити заходів (здебільшого направлення запитів до установ, для збору характеризуючих даних) для збору даних на особу підозрюваного, надати доручення оперативному підрозділу в порядку ст. 40 КПК України з метою встановлення ризиків і відповідно чекати на отримання підтверджуючих довідок, процесуальних документів (допитів свідків) та інших даних для обґрунтування майбутнього запобіжного заходу. Безумовно, вказаний процес може як ускладнюватися, так і пришвидшуватися залежно від ставлення того чи іншого працівника до розкриття кримінального правопорушення, в рамках якого він виконує вказане доручення.

Також не організовано належним чином взаємодію при затриманні осіб, підозрюваних у вчиненні кримінальних правопорушень, які вчинили тяжкий чи особливо тяжкий та доставлені оперативними працівниками до слідчого для вирішення питання щодо затримання в порядку ст. 208 КПК України. У протоколі затримання слідчим вказується час і дата, коли особу безпосередньо обмежили у вільному пересуванні та обмежили її волю, тобто час, коли вона була затримана оперативними працівниками, про що не завжди повідомляється оперативними працівниками до Регіональних центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги, що робиться переважно слідчим. І в подальшому можуть виникнути проблемні питання при складанні протоколу затримання, коли підозрюваний вказує один час, а оперативні працівники – інший, що в подальшому потребуватиме додаткової перевірки доводів як, з однієї сторони, підозрюваного, так і, з іншої, оперативних працівників.

Як приклад, з інформації, наданої в електронній мережі Регіональним центром з надання безоплатної вторинної правової допомоги в Тернопільській області: Гр. Б. 20.11.2014 об 11.00 год. був затриманий в порядку ст. 208 КПК України за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 289 КК України. Захисник в інтересах підозрюваного звернувся до суду із скаргою на незаконне затримання в порядку ст. 206 КПК України, мотивуючи це тим, що затримання відбулось з грубим порушенням норм КПК України, а саме ч. 1 ст. 208. Всупереч вимог ст. 104, 208 КПК України місце затримання в протоколі зазначено невірно, як і невірно вказана підстава затримання, передбачена ст. 208 КПК, адже підозрюваний був затриманий не безпосередньо після вчинення злочину, не потерпілим і не очевидцем злочину, а працівником Шумського РВ; крім того на тілі, одязі чи місці події були відсутні очевидні ознаки, що саме Б. вчинив злочин, передбачений ч. 2 ст. 289 КК України. Також органами досудового слідства було порушено право на захист, а саме Порядок інформування центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги про випадки затримання осіб, зокрема слідчий повідомив Тернопільський обласний центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги лише о 19 год. 55 хв. – через 8 год. 55 хв. з часу фактичного затримання. Ухвалою слідчого судді Кременецького районного

суду Тернопільської області від 21 листопада 2014 р. скаргу захисника задоволено, за результатами судового розгляду слідчим суддею винесено рішення про відмову в задоволенні клопотання слідчого про застосування щодо підозрюваного запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту, а скаргу захисника про незаконне затримання підозрюваного Б. та звільнення його з-під варти задоволено; останнього звільнено з-під варти в залі суду [3].

Підсумовуючи, слід зазначити, що у слідчого та оперативного підрозділів при щоденній взаємодії повинна вдосконалюватися професійна майстерність розкриття та розслідування злочинів, підвищуватися процесуальний рівень. При постійній співпраці кожен слідчий та оперативний підрозділ не марнуватимуть свій час на вирішення процесуальних помилок у службовій діяльності, а будуть діяти на упередження злочинним проявам та самовдосконалюватися в злагодженій роботі з розкриття та розслідування злочинів. При дії вказаних основних складових взаємодії слідчих та оперативних працівників будь-який прояв злочинних посягань на права і свободи громадян буде негайно ліквідованим, що в очах суспільства підвищить рівень відчуття безпеки та довіри до органів, які стоять на варті правопорядку.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України, прийнятий 13 квітня 2012 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/17/print1342426516662235>.

2. Актуальні проблеми досудового розслідування : збірник тез доповідей IV Всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ, 1 липня 2015 року) / Василенчук В.І., с. 23-24 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.naiu.kiev.ua/files/naukova-diyalnist/naukovi-zaxodi/zbirniki/2015/zbirn-probl-dos-rozslid.pdf>.

3. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ternopil.legalaid.gov.ua/ua/khronika-hromadskoho-zakhystu/vyznanna-zatrymanna-nezakonnym>.

Горб Юлія Вікторівна
аспірант Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ВІДКРИТТЯ МАТЕРІАЛІВ ДОСУДОВОГО СЛІДСТВА СТОРОНАМ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Впродовж 26 років незалежності нашої держави законодавча система зазнала певних трансформацій. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 (далі – КПК) містить чимало новел, що обумовлює доцільність їх аналізу з метою вирішення проблемних питань у процесі їх практичного застосування.

Так, на сьогоднішній день виникла необхідність внесення доповнень до існуючого КПК, усі корективи якого відображені у проекті Закону про внесення змін до КПК України № 5490 від 06.12.2016 р. Підтвердженням цього є пояснювальна записка до зазначеного документа, в якій вказується, що практика застосування кримінального процесуального законодавства засвідчила

наявність слабких місць Кодексу [1, с. 2–4]. Вивчення пояснювальної записки та порівняльної таблиці вказує, що кількість змін, хоч і не велика, але суттєва.

На нашу думку, слід зупинитися на аналізі процедури відкриття іншої сторони матеріалів кримінального провадження у порядку ст. 290 КПК.

Дослідження окремих аспектів ознайомлення учасників кримінального процесу з матеріалами кримінального провадження проводилися Ю.П. Аленіним, С.А. Альпертом, В.М. Биковою, О.М. Дроздовим, П.С. Елькіндом, Є.В. Митрофановою, О.Ю. Татаровим та ін.

Відповідно до ст. 290 КПК, визнавши зібрані під час досудового розслідування докази достатніми для складання обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, прокурор або слідчий за його дорученням зобов'язаний повідомити підозрюваному, його захиснику, законному представнику та захиснику особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру, про завершення досудового розслідування та надання доступу до матеріалів досудового розслідування, після чого надати доступ до матеріалів досудового розслідування, які є в його розпорядженні, в тому числі будь-які докази, які самі по собі або сукупно з іншими доказами можуть бути використані для доведення невинуватості або меншого ступеня винуватості обвинуваченого, або сприяти пом'якшенню покарання.

Крім того, надання доступу до матеріалів включає в себе можливість робити копії або відображення матеріалів.

Слід зазначити, що нерідко на практиці підозрюваний та сторона його захисту ознайомлюються у процесі досудового розслідування лише з тими матеріалами кримінального провадження, які, на думку органів досудового розслідування, не можуть зашкодити досудовому слідству, що регламентується ст. 221 КПК.

Ми не випадково зазначили саме про сторону підозрюваного, оскільки саме з цієї позиції, при прийнятті вищезгаданих змін, на нашу думку, піддадуться утиску права вказаної процесуальної фігури.

Відповідно до вимог КПК, ознайомлення з матеріалами досудового слідства для підозрюваного та його захисника є можливим, що на перший погляд ніяк не порушує його права. Але слід загострити увагу на певному нюансі – нормі ч. 1 ст. 221 КПК, в якій чітко вказано, що ознайомлення з матеріалами справи до завершення досудового розслідування можливе за винятком матеріалів, ознайомлення з якими на цій стадії кримінального провадження може зашкодити досудовому розслідуванню.

Як показує практика, у кожного слідчого розуміння поняття «матеріали, які не можуть зашкодити досудовому розслідуванню», досить різняться. І, як правило, слідчий надає для ознайомлення матеріали досудового розслідування, що майже не несуть в собі фактичної інформації, яка б могла довести, наприклад, невинуватість підозрюваного. За таких обставин стороні захисту нічого не залишається, як сподіватися на кінцевий етап досудового розслідування, а саме – відкриття матеріалів справи сторонам.

Звичайно, чимало науковців може не погодитися з такою позицією. Наприклад, Г.В. Юркова вважає, що ознайомлення не впливає на захист, і у

зв'язку з цим можна обмежитися оголошенням підозрюваному і захиснику про завершення досудового розслідування [2, с. 12].

Розглянемо механізм відкриття матеріалів справи з огляду на те, що це дає для підозрюваного, та що зміниться, якщо етап відкриття матеріалів кримінального провадження перенести на етап підготовчого засідання, як це зазначено у проекті Закону.

На сьогоднішній день, згідно з чинним законодавством, усі матеріали досудового розслідування відкриваються після завершення досудового розслідування, до того як справу буде направлено до суду, крім того, сторона підозрюваного має достатній час для ознайомлення та вивчення матеріалів справи, які дійсно підтверджують вину особи, або, навпаки, знайти прогалини, що можуть допомогти у доведенні невинуватості.

Крім того, процес відкриття матеріалів кримінального провадження дає можливість усім сторонам підготуватися до засідань, сформуванню певну правову позицію для виступів у суді чи підготувати клопотання для виклику додаткових свідків, проведення експертиз та ін.

Цієї думки дотримуються й інші науковці, зокрема Т.В. Корчева, яка вказує, що надійний захист учасниками процесу своїх прав і законних інтересів неможливий без знання матеріалів кримінального провадження, це один з дієвих способів перевірки повноти, всебічності та об'єктивності розслідування [3, с. 108].

Натомість, у проекті вищезазначеного Закону пропонується внести зміни до КПК, відповідно до яких відкриття матеріалів кримінального провадження сторонами із стадії досудового розслідування переходить на стадію підготовчого судового розгляду. З цією метою положення ст. 290 КПК, що регулюють питання відкриття матеріалів сторонами, виключаються із глави "Закінчення досудового розслідування" та переносяться до глави "Підготовче судове провадження".

При цьому ключова роль у питанні відкриття матеріалів досудового розслідування сторонами провадження у підготовчому судовому засіданні відтепер належатиме суду, а саме: вирішення питання про відкриття сторонами кримінального провадження матеріалів досудового розслідування шляхом постановлення відповідної ухвали та надсилання її копії сторонам; встановлення, з урахуванням думки сторін, обсягу та складності матеріалів, граничного розумного строку для ознайомлення з ними, який не може бути меншим десяти днів; повідомлення потерпілого, представника юридичної особи, цивільного позивача, цивільного відповідача (їх представників) про відкриття сторонами матеріалів та їх право на ознайомлення з матеріалами справи; вирішення питання щодо продовження заходів забезпечення кримінального провадження, в тому числі запобіжного заходу, обраного для обвинуваченого, під час ознайомлення з матеріалами [4, с. 3–4].

Після закінчення досудового слідства матеріали кримінального провадження, як відомо, передаються до суду. І тепер вже суд вирішуватиме усі питання з відкриттям матеріалів справи, надання часу сторонам для ознайомлення з ними.

До речі, у проекті Закону не вказано, яким є механізм винесення ухвали

про відкриття матеріалів справи сторонам, чи зможе це робити суддя одноособово, і чи буде при цьому необхідна присутність усіх учасників провадження.

Складається враження, що зміни, закладені у проекті Закону про внесення змін до КПК України № 5490 від 06.12.2016 р., що стосуються статті 290 КПК, є звичайним утиском права підозрюваного належним чином ознайомитися з матеріалами досудового провадження. До того ж зазначені зміни збільшать навантаження судів, адже замість того щоб розглядати матеріали справи, зібрані на досудовому слідстві відповідними органами, суд буде займатися вирішенням питань про відкриття матеріалів справи та ознайомлення з ними.

Тому, на нашу думку, зміни такого характеру аж ніяк не змінять ситуацію з додержанням процесуальних норм законодавства, а, навпаки, зменшать права підозрюваного в можливості ознайомлення з матеріалами кримінального провадження до направлення їх до суду.

Крім того, варто пам'ятати, що надання доступу до матеріалів досудового розслідування є важливою гарантією охорони прав та законних інтересів учасників кримінального провадження, тобто є одним із завдань кримінального судочинства, передбачених ст. 2 КПК.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

2. Юркова Г. В. Реалізація завдань швидкого, повного розкриття злочину в досудових стадіях : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / Г.В. Юркова. – К., 2001. – 18 с.

3. Корчева Т. В. Проблеми діяльності захисника у досудовому провадженні та в суді першої інстанції / Т. В. Корчева. – Х., 2007. – 200 с.

4. Пояснювальна записка до проекту Закону України “Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України (щодо удосконалення механізмів забезпечення завдань кримінального провадження)” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60637.

Кожем'яка Наталя Євгенівна,
начальник відділу правопросвітництва
Першого Криворізького місцевого
центру з надання безоплатної
вторинної правової допомоги

ПОРЯДОК НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ АДВОКАТАМИ

Відповідно до ст. 59 Конституції України, кожен має право на правову допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав. Для забезпечення права на захист від обвинувачення та надання правової допомоги при вирішенні справ у судах та інших державних органах в Україні діє адвокатура [1].

Право на правову допомогу – це гарантована державою можливість кожної особи отримати таку допомогу в обсязі та формах, визначених нею, незалежно від характеру правовідносин особи з іншими суб'єктами права. Це

право є одним із конституційних, невід'ємних прав людини і має загальний характер. У контексті ч. 1 ст. 59 Конституції України «кожен має право на правову допомогу», поняття «кожен» охоплює усіх без винятку осіб – громадян України, іноземців та осіб без громадянства, які перебувають на території України. Здійснення права на правову допомогу засноване на дотриманні принципів рівності усіх перед законом та відсутності дискримінації за ознаками раси, кольору, шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками [2].

Відповідно до Закону України «Про безоплатну правову допомогу», правова допомога – надання правових послуг, спрямованих на забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина, захист цих прав і свобод, їх відновлення у разі порушення.

Під правовими послугами законодавець визначає надання правової інформації, консультації і роз'яснень з правових питань; складання заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру; здійснення представництва інтересів особи в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами, забезпечення захисту особи від обвинувачення; надання особі допомоги у забезпеченні доступу особи до вторинної допомоги та медіації.

Що ж стосується самого поняття безоплатної правової допомоги, у згаданому Законі надається таке визначення. Безоплатна правова допомога – правова допомога, що гарантується державою та повністю або частково видається за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів та інших джерел [3].

Щодо порядку надання безоплатної правової допомоги адвокатами п. 4 ст. 27 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» зазначає: що особливості укладення та змісту контрактів (договорів) з адвокатами, які надають безоплатну правову допомогу, встановлюються законом, який регулює порядок надання безоплатної правової допомоги [4]. Тобто норма має бланкетний характер і повертає нас знову-таки до Закону України «Про безоплатну правову допомогу», ст. 21 якого визначає, що після прийняття рішень про надання безоплатної вторинної правової допомоги Центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги призначає адвоката, який надає безоплатну вторинну правову допомогу на постійній основі за контрактом. Повноваження адвоката, як захисника при проведенні дізнання, досудового слідства та під час розгляду кримінальної справи в суді, для участі у розгляді справи про адміністративне правопорушення та представництво інтересів осіб, які мають право на безоплатну вторинну правову допомогу, в судах, інших державних органах, органів місцевого самоврядування, перед іншими особами підтверджуються дорученням Центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги. У разі неможливості надання безоплатної вторинної правової допомоги адвокатом, який надає безоплатну вторинну правову допомогу на постійній основі за контрактом, Центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги укладає договір з адвокатом, включеним до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу на тимчасовій ос-

нові на підставі договору про її надання (ст. 22 Закону).

У договорі про надання безоплатної вторинної правової допомоги зазначаються обсяг правової допомоги, строк, протягом якого така допомога надаватиметься, та розмір оплати. Згідно з Порядком та умовами укладення контрактів з адвокатами, які надають безоплатну вторинну правову допомогу на постійній основі, та договорів з адвокатами, які надають безоплатну вторинну правову допомогу на тимчасовій основі, предметом контрактів є надання адвокатами за дорученням Центру безоплатної вторинної правової допомоги, що включає такі види правових послуг: захист від обвинувачення; здійснення представництва інтересів осіб, які мають право на таку допомогу, в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами; складення документів процесуального характеру. Фінансування безоплатної вторинної правової допомоги здійснюється за рахунок видатків Державного бюджету України. Але законодавець не вказує, в яких розмірах здійснюється фінансування [5].

1. Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

2. Рішення Конституційного суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Глована Ігоря Володимировича щодо офіційного тлумачення положень статті 59 Конституції України (справа про право на правову допомогу) від 30.09.2009 р. // Офіційний вісник України. – 2009. – № 79. – Ст. 2694.

3. Про безоплатну правову допомогу : Закон України від 02.06.2011 р. № 3460-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3460-17>

4. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 27. – Ст. 282.

5. Атамасов А. В. Порядок надання безоплатної правової допомоги адвокатами згідно із Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» // Часопис Київського ун-ту права. – 2013. – № 1. – Ст. 376–380.

Кошкіна Олена Володимирівна
адвокат АО «Концепція захисту», м. Дніпро

АДВОКАТСЬКА ТАЄМНИЦЯ: ПРОБЛЕМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ

Конфіденційність стосунків юриста та клієнта, дотримання професійної юридичної таємниці є фундаментальною традицією у світовій юридичній практиці. Там, де панує право, завіса конфіденційності не може бути піднятою навіть тоді, коли приховані відомості мають суттєве значення для справи. Під захистом професійної юридичної таємниці треба розуміти сукупність правових засобів, спрямованих на визначення обсягу конфіденційних відомостей, а також на встановлення:

- обов'язку юриста зберігати конфіденційність відомостей, які належать до професійної таємниці;
- права (привілею) юриста відмовитися надавати інформацію, яка є професійною таємницею, третім особам;
- обов'язку державних органів, фізичних та юридичних осіб утримува-

тися від намагань незаконного отримання відомостей, які належать до професійної таємниці;

- відповідальності за розголошення відомостей, які належать до професійної таємниці.

Важливість збереження юридичним радником професійної таємниці обумовлена, по-перше, тим, що тільки таким чином є можливим спонукати клієнта дати повну інформацію про обставини справи, без чого надати юридичну консультацію просто неможливо. Клієнт не повинен побоюватися розголошення юристом конфіденційних відомостей ні третім особам, ні суду, ні іншим державним органам. По-друге, західна юридична традиція вважає законодавчий захист конфіденційності стосунків юриста та клієнта необхідним елементом забезпечення рівності сторін у змагальній системі судового провадження.

Відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», збереження адвокатської таємниці є професійним обов'язком адвоката. Згідно зі ст. 22 згаданого закону, адвокатською таємницею є будь-яка інформація, що стала відома адвокату, помічнику адвоката, стажисту адвоката, особі, яка перебуває у трудових відносинах з адвокатом, про клієнта, а також питання, з яких клієнт (особа, якій відмовлено в укладенні договору про надання правової допомоги з передбачених цим Законом підстав) звертався до адвоката, адвокатського бюро, адвокатського об'єднання, зміст порад, консультацій, роз'яснень адвоката, складені ним документи, інформація, що зберігається на електронних носіях, та інші документи і відомості, одержані адвокатом під час здійснення адвокатської діяльності. Особи, винні в доступі сторонніх осіб до адвокатської таємниці або її розголошенні, несуть відповідальність згідно із законом.

Відповідно до статті 23 (Гарантії адвокатської діяльності) Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», забороняється вимагати від адвоката, його помічника, стажиста, особи, яка перебуває у трудових відносинах з адвокатом, адвокатським бюро, адвокатським об'єднанням, а також від особи, стосовно якої припинено або зупинено право на зайняття адвокатською діяльністю, надання відомостей, що є адвокатською таємницею. З цих питань зазначені особи не можуть бути допитані. Забороняється проведення огляду, розголошення, витребування чи вилучення документів, пов'язаних із здійсненням адвокатської діяльності.

Норми українського законодавства в цілому світовим стандартам відповідають. Гарантії захисту адвокатської таємниці передбачені навіть на випадок здійснення обшуку чи огляду житла, іншого володіння адвоката, приміщень, де він здійснює адвокатську діяльність, тимчасового доступу до речей і документів адвоката.

А якщо обшукується житло клієнта? І якщо у клієнта вдома є письмова консультація адвоката? Ще у 1982 році Європейський Суд – European Court of Justice (не плутати з Європейським судом з прав людини) постановив знакове рішення у справі C-155/79 AM&S Europe Limited v Commission of the European Communities. Суть спору: в ході розслідування можливих конкурентних дій посадові особи Єврокомісії зажадали від англійської компанії AM&S Europe Limited документи для ознайомлення. Представники компанії заявили, що части-

на витребуваних документів не підлягає наданню, оскільки є захищеними адвокатською таємницею. Компанія готова була надати для ознайомлення лише окремі частини документів, що підтверджували б їх конфіденційність.

Чиновники, не заперечуючи поваги до адвокатської таємниці, висловили сумнів у тому, що можуть визнати документи конфіденційними, не ознайомившись з ними повністю. Натомість вони пообіцяли у випадку, якщо за результатами вивчення документів вони погодяться з їх статусом захищених адвокатською таємницею, «забути» інформацію та не використовувати конфіденційні відомості в подальшому розслідуванні.

Європейський Суд своїм рішенням підтвердив право компанії не надавати документи, що стосуються отримання юридичних послуг від незалежного юридичного радника. Зміст таких документів, на думку Європейського Суду, в жодному разі не повинен розголошуватися, проте мають бути надані підтвердження конфіденційного статусу витребуваних матеріалів.

Спори стосовно статусу документів мають вирішуватися у судовому порядку.

Таким чином, відповідно до світової практики, інформація, що є адвокатською таємницею, підлягає захисту і тоді, коли інформація знаходиться в руках клієнта або будь-якої іншої особи.

Проблема є надзвичайно актуальною для сучасної України. Адже неодинокими є випадки, коли, наприклад, податківці під час перевірок вимагають від платника податку розкриття суті отриманих від адвоката консультацій. Привід – з'ясування зв'язку адвокатських послуг з господарською діяльністю платника податків – клієнта.

Тараненко Володимир Миколайович
слухач магістратури Факультету підготовки
фахівців для органів досудового розслідування

Рогальська Вікторія Вікторівна
доцент кафедри кримінального процесу,
кандидат юридичних наук, доцент

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ПОВНОВАЖЕННЯ ДИРЕКТОРА ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ

Відповідно до ст. 10 Закону України «Про Державне бюро розслідувань», керівництво діяльністю Державного бюро розслідувань (далі – ДБР) здійснює його Директор, який частину своїх повноважень реалізує спільно із першим заступником Директора Державного бюро розслідувань і заступником Директора Державного бюро розслідувань.

Під загальним визначенням директора слід розуміти посаду керівника організації чи структурного підрозділу (колективу), який призначається в порядку, передбаченому законодавством України та наділений організаційними та іншими повноваженнями відповідно до посадової інструкції.

Завдання Директора ДБР (далі – Директора) полягає в тому, щоб організувати роботу очолюваного ним центрального органу виконавчої влади, що здійснює правоохоронну діяльність з метою запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, віднесених до його компетенції. Для виконання цього завдання його наділено необхідними повноваженнями.

Директор, як і усі інші працівники ДБР, є представником влади та діє від імені держави. Для представників влади за порушення встановлених норм під час виконання покладених на них функцій держави визначена юридична відповідальність, а саме: кримінальна, адміністративна, дисциплінарна, цивільно-правова та матеріальна. П. 1 ч. 1 ст. 12 ЗУ «Про Державне бюро розслідувань» визначено види діянь, за які передбачена відповідальність Директора, зокрема за законність здійснюваних ДБР оперативно-розшукових заходів, досудового розслідування, додержання прав і свобод людини і громадянина.

До повноважень Директора належать організація роботи ДБР, а саме здійснення певних управлінських заходів з метою виконання покладених на ДБР функцій, а також розробки, підготовки та проведення цих заходів, у тому числі визначення обов'язків першого заступника і заступників ДБР, тобто директор розподіляє обов'язки заступників, як правило, визначаючи їх у формі розпорядчого документа (наказ, розпорядження).

Координація та контроль – це створення та використання Директором механізмів взаємного узгодження між центральним апаратом та територіальними органами, прямого контролю та стандартизації робочих процесів органів ДБР з метою досягнення поставлених цілей та завдань органу.

Відповідно до ч. 1 ст. 9 ЗУ «Про Державне бюро розслідувань», систему ДБР складають центральний апарат, територіальні органи, спеціальні підрозділи, навчальні заклади та науково-дослідні установи. У складі ДБР діють слідчі, оперативні та інші підрозділи. Організаційну структуру ДБР затверджує Директор за погодженням із Кабінетом Міністрів України. Відповідно до ч. 2 ст. 9 зазначеного Закону, гранична чисельність центрального апарату та територіальних управлінь ДБР становить 1500 осіб. З метою раціонального використання кадрів, матеріально-технічних ресурсів, доцільності, криміногенного становища та з урахуванням інших чинників (наприклад географічного положення) Директор наділений повноваженнями затвердження структури та штатної чисельності центрального апарату та територіальних органів ДБР та визначання відповідно до законодавства в межах граничної чисельності переліку посад у центральному апараті та територіальних органах ДБР, що підлягають заміщенню особами рядового та начальницького складу, граничних спеціальних звань за цими посадами.

Одним з видів заохочення для представників влади є відзначення державними нагородами. Так, відповідно до п.п. 6, 13–15 ч. 1 ст. 12 ЗУ «Про Державне бюро розслідувань», Директор уповноважений:

- 1) вносити на розгляд Президента України подання про відзначення державними нагородами України осіб рядового та начальницького складу, державних службовців та інших працівників ДБР, а також осіб, які сприяють у виконанні покладених на нього завдань;
- 2) затверджувати Положення про відомчі нагороди (медалі, нагрудні

знаки, почесні грамоти тощо) для нагородження осіб рядового та начальницького складу, державних службовців та інших працівників ДБР, а також осіб, які сприяють у виконанні покладених на нього завдань;

3) вирішувати питання про заохочення працівників ДБР;

4) присвоювати у встановленому законодавством порядку ранги державних службовців працівникам ДБР та спеціальні звання особам рядового і начальницького складу;

5) вносити на розгляд Президенту України подання про присвоєння спеціальних звань вищого начальницького складу ДБР.

Як і будь-яка посадова особа, Директор виконує організаційно-розпорядчі функції, реалізація яких здійснена через розпорядчі форми, що передбачені п. 8 ч. 1 ст. 12 «Про Державне бюро розслідувань», а саме: в межах встановлених повноважень можливістю видання наказів, розпоряджень та доручень, які є обов'язковими для виконання працівниками ДБР. Так, наприклад, прийняття Директором рішення про призначення та звільнення з посад працівників центрального апарату ДБР, директорів та заступників директорів територіальних органів ДБР та рішення про розподіл бюджетних коштів, головним розпорядником яких є ДБР, що передбачено п.п. 9–10 ч. 1 ст. 12 ЗУ «Про Державне бюро розслідувань», приймається у формі наказу. Затвердження звітів, планів, що входить до повноважень Директора відповідно до п. 10–11 ч. 1 ст. 12 вказаного Закону, відбувається за допомогою його особистого підпису та за необхідності печатки ДБР встановленого зразка.

Відповідно до п. 12 ч.1 ст. 12 ЗУ «Про Державне бюро розслідувань», встановлення порядку реєстрації, оброблення, зберігання та знищення відповідно до законодавства отриманої ДБР інформації; вжиття заходів із запобігання несанкціонованому доступу до інформації з обмеженим доступом, а також забезпечення додержання законодавства про доступ до публічної інформації, розпорядником якої є ДБР, покладено на Директора ДБР. Вказаний порядок, як правило, затверджується інструкцією, але у даному випадку, так як обов'язок покладено на Директора, вказаний порядок може міститися у рішних розпорядчих документах, наприклад наказ або розпорядження.

Крім організаційно-розпорядчих функцій, на Директора покладено також представницьку функцію. Так у п. 16 ч. 1 ст. 12 ЗУ «Про Державне бюро розслідувань» передбачено, що Директор представляє ДБР у відносинах з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями, а також органами іноземних держав, міжнародними організаціями тощо з метою виконання завдань, покладених на Державне бюро розслідувань.

Також законодавцем передбачено можливість бути присутнім Директору на засіданнях Верховної Ради України, її комітетів, тимчасових спеціальних та тимчасових слідчих комісій, а також брати участь з правом дорадчого голосу у засіданнях Кабінету Міністрів України, що забезпечує реалізацію принципу гласності органу ДБР та можливості обговорення питань, які належать до їх компетенції.

Відповідно до п. 18 ч. 1 ст. 12 ЗУ «Про Державне бюро розслідувань», обов'язок звітності про діяльності ДБР покладено на Директора, а ч. 3 ст. 12 вказаного закону визначено критерії, які має містити звіт.

П. 19 ч. 1 ст. 12 ЗУ «Про Державне бюро розслідувань» передбачено можливість самостійного надання Директором дозволу на використання коштів фонду спеціальних оперативно-розшукових та слідчих (розшукових) дій ДБР, що дає можливість якісно проводити вказані процесуальні дії, використовувати їх за призначенням для забезпечення повного, всебічного та неупередженого досудового розслідування.

Право Директора в межах своєї компетенції особисто реалізовувати повноваження ДБР та здійснювати інші повноваження, передбачені ЗУ «Про Державне бюро розслідувань» та іншими законами, дає можливість якісно здійснювати покладені на ДБР завдання.

1. Про Державне бюро розслідувань : Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/794-19>.

2. Вікіпедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Директор>

3. Молдован В.В. Правознавство : навч. посібник / Молдован В.В., Чулінда Л.І. – 2-ге вид. – К. : ЦУЛ, 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: pidruchniki.com/16550616/pravo/vidi_yuridichnoyi_vidpovidalnosti.

4. Курс лекцій з дисципліни «Основи управління» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://studme.com.ua/1113071312672/medzhment/koordinatsiya_kontrol_sisteme_menedzhmenta.htm.

5. Академічний тлумачний словник української мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sum.in.ua>.

Юрчук Олександр Миколайович
директор Першого Криворізького
місцевого центру з надання
вторинної правової допомоги

ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ЇХ СУТНІСТЬ ТА ЗМІСТ

Актуальність теми дослідження полягає в тому, що на даний момент у Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 05.07.12 не тлумачиться на нормативному рівні поняття «гарантії адвокатської діяльності», а лише в ст. 23 згаданого закону зазначаються види цих гарантій [Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon0.rada.gov.ua/laws/show/5076-17]. Тобто маємо проблему в тому, що, досліджуючи похідні правові категорії, а саме в даному випадку – це види гарантій адвокатської діяльності, законодавець, на нашу думку, не звернув достатньої уваги на те, щоб роз'яснити суть дефініції «гарантії адвокатської діяльності» під час розроблення змісту ст. 1 «Визначення основних термінів» Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Важливим є й те, що ця проблематика, тобто відсутність дефініції поняття «гарантії адвокатської діяльності», не була вирішена ні в Законі України «Про адвокатуру» від 19.12.92., який наразі втратив чинність [Про адвокатуру : Закон України від 19.12.92 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>]., ні в законопроектах

про внесення змін до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», які наразі знаходяться на розгляді Верховної Ради України.

Невизначеність гарантій у Конституції та інших фундаментальних документах дозволяла прокуратурі, працівникам правоохоронних органів та судам зневажливо ставитися до представників адвокатського корпусу [Фіолевський Д. П. Адвокатура : підручник. – К. : Алерта; Прецедент, 2014. – 486 с.]. На підтвердження цієї тези можна навести рішення Ради суддів загальних судів від 24.12.13 р. «Щодо забезпечення дотримання ст. 23 Закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». У зазначеному рішенні було зосереджено увагу на порушення п. 3, 12 ч. 1, ч. 2 ст. 23, ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» судьями апеляційних та місцевих загальних судів. Для унеможливлення подібних порушень гарантій адвокатської діяльності «та ефективного виконання обов'язків адвоката держава повинна гарантувати адвокатську недоторканність. Адвокатська недоторканність, відповідно до міжнародного права – це комплекс заходів у вигляді організаційних і правових гарантій правозахисної діяльності адвоката з метою забезпечення юридичної допомоги населенню, що є забезпеченням одного з основних прав людини – права на захист» [Смоленский М. Б. Адвокатская деятельность и адвокатура РФ : учебник. – Ростов н/Д. : Феникс, 2004. – 16 с.].

На нашу думку, такому питанню, як поняття гарантій адвокатської діяльності, не достатньо приділяється увага на доктринальному рівні, з огляду на невелику кількість наукових праць, в яких висвітлювалася би ця проблематика. Юридичні (правові) гарантії різновидом, яких є гарантії адвокатської діяльності, повинні бути дійсно дієвим законодавчим інструментарієм адвокатів, через ефективну діяльність якого захист ними як своїх прав, свобод та законних інтересів, так і громадян, які звернулися до них за правовою допомогою, та мати не теоретичний, ілюзорний, а практичний характер.

Тема правових гарантій адвокатської діяльності є досить обширною та багатогранною. В даній роботі акцентуватимемо увагу на дослідженні самого поняття правових гарантій адвокатської діяльності та його практичної реалізації.

Проблематику правових гарантій загалом та гарантій адвокатської діяльності зокрема, в тому числі дослідження поняття правових гарантій в діяльності адвоката, свого часу вивчали такі науковці: Савицька С. Л.; Фурлет С. П.; Суrowова К. Ю.; Скрябин А. Н., Погорецький М. А.; Яновська О. Г. та багато інших правників. Перш ніж досліджувати поняття гарантій адвокатської діяльності, нам важливо зрозуміти саму етимологічну сутність такої категорії, як «гарантія». Потім акцентувати свою увагу на тому, як до розуміння поняття юридичних (правових) гарантій підходять науковці, фахівці права. Після цього в якості узагальнення висловлених в теорії права позицій стосовно даного питання виробити власне бачення розуміння, тлумачення такої правової категорії, як гарантії адвокатської діяльності. Саме такий алгоритм дій нам допоможе краще дослідити внутрішню сутність такого термінологічного поняття, як гарантії адвокатської діяльності.

Юридичні гарантії це – законодавчо закріплені засоби охорони прав і свобод громадян, способи їх реалізації, а також засоби охорони правопорядку, інтересів суспільства і держави [Тлумачний словник української мови

(онлайн-версія) [Електронний ресурс]. –Режим доступу: <http://eslovnyk.com/>].

Проаналізувавши наведене вище визначення з тлумачного словника, ми можемо узагальнити розуміння поняття «гарантій» загалом та «юридичних гарантій» зокрема в таких синонімічних словосполученнях: забезпечення чого-небудь; певне зобов'язання однієї сторони правовідносин перед іншою стороною цих самих правовідносин; засіб (інструмент) охорони, захисту від протиправного посягання та відновлення порушених прав, свобод та законних інтересів громадянина. Досліджуючи поняття гарантій, застосовуючи такий понятійно-категоріальний апарат, як охорона та захист прав, свобод та законних інтересів громадян, ми підходимо до розуміння самої внутрішньої природи цієї правової категорії, адже охорона та захист є основоположним завданням правових гарантій у праві. Дослідивши етимологічну сутність поняття гарантій загалом та юридичних гарантій зокрема можна прийти до висновку, що цю правову категорію потрібно розуміти крізь призму передбачених законодавцем у законі умов, необхідних для дієвої реалізації адвокатом наданих йому прав.

З'ясувавши етимологічну сутність поняття «гарантія», переходимо до наукового пошуку різноманітних підходів правників, фахівців права до такого поняття, як гарантії адвокатської діяльності, для кращого усвідомлення та розуміння суті, правового змісту цієї дефініції та в подальшому розроблення власного визначення цієї правової категорії. З метою сформулювати цілісне бачення представниками правової науки обговорюваного питання, є доцільним систематизувати їхні думки за критерієм змісту, який кожен з них вкладає в розуміння суті гарантій адвокатської діяльності. Тобто поділити науковців з досліджуваного питання на дві основні групи: представників вузького та широкого підходу до формування поняття гарантій адвокатської діяльності.

До першої групи (вузький підхід) можна віднести таких правників: Савицька С. Л.; Фурлет С. П.; Суrowова К. Ю.; Скрябін А. Н. та інші. Представники цього підходу розкривають значення поняття гарантій адвокатської діяльності через такі правові категорії, як правовий засіб (інструмент), система правових норм. Поняття гарантій адвокатської діяльності пропонують тлумачити як систему правових норм, спеціально, законодавчо закріплених правових засобів (інструментів), які повинні забезпечувати функціонування адвокатської діяльності, реалізацію таких принципів адвокатської діяльності, як незалежність і конфіденційність, спрямованих на захист соціальних та професійних прав адвокатів та адвокатської спільноти в цілому, які найбільш повно і змістовно викладені в законодавстві України та «Основних положеннях про роль адвокатів».

У даному випадку було зроблено спробу акумулювати проаналізовані наукові підходи вищезгаданих правників в одне систематизоване визначення поняття гарантій адвокатської діяльності. На нашу думку, висловлені свого часу наукові позиції прихильників наведеного вище узагальненого розуміння поняття гарантій адвокатської діяльності слід віднести саме до вузького підходу тлумачення цієї правової категорії через те, що не було враховано усіх аспектів адвокатської діяльності при визначенні поняття її гарантій. Основні проблеми полягають в тому, що, розуміючи під гарантіями адвокатської дія-

льності правові засоби, закріплені в законодавстві, які сприяють реалізації таких принципів адвокатської діяльності, як незалежність і конфіденційність, ми применшуємо значення інших принципів адвокатської діяльності, які передбачені в статті 4 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 05.07.12., та в інших нормативно-правових актах, які регламентують діяльність адвокатів, неухильне та безумовне виконання яких також мають забезпечувати адвокатські гарантії. Ще одна проблема полягає в тому, що деякі вищезгадувані представники вузького підходу при тлумаченні гарантій адвокатської діяльності, розкриваючи при цьому їхню суть та значення, необачно окремо виділяють такі функції гарантій, як охорона, захист прав, свобод та законних інтересів адвокатів.

На нашу думку, така позиція є недалекоглядною через те, що при визначенні поняття гарантій адвокатської діяльності в його зміст потрібно включати усі три основоположні функції адвокатських гарантій: охорона; захист та відновлення порушених, невизнаних та оспорюваних прав, свобод та законних інтересів представників адвокатського корпусу. Адже наразі ми маємо проблему, коли законодавець, закріпивши положення про те, що гарантії адвокатської діяльності охороняються законом, при цьому не розробив дійсно ефективного, дієвого механізму не лише охорони, а й захисту та відновлення порушених, невизнаних та оспорюваних прав, свобод та законних інтересів на рівні Конституції України, Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», неефективності, а подекуди навіть ілюзорності, гарантій адвокатської діяльності. Така негативна ситуація стосовно адвокатських гарантій не сприяє в цілому підвищенню авторитету Адвокатури в демократичному суспільстві та створює умови, при яких адвокат є недостатньо захищеним від можливих незаконних впливів на нього з боку як представників влади, так і осіб, які звернулися до нього за правовою допомогою.

Також до проблем вузького підходу слід віднести позицію, відповідно до якої гарантії адвокатської діяльності спрямовані на захист соціальних та професійних прав адвокатів. У цьому контексті постає питання: а що, гарантії адвокатської діяльності не повинні захищати інші права адвокатів, наприклад захист адвокатів та їх сімей від погроз фізичної розправи та завдання їм матеріальної шкоди? Безумовно, відповідь на це питання повинна бути позитивною. Тобто таке формулювання, як захист професійних прав адвокатів є не досить чітким, через те, що в науці немає єдиного підходу до того, які саме права адвоката потрібно включати в розуміння його професійних прав. Виходячи з цього, визначаючи поняття гарантій адвокатської діяльності, потрібно зазначати про те, що вони спрямовані на захист прав адвоката, або наводити в такому визначенні усі права адвоката, що є недоцільним і призведе до надмірного навантаження на розуміння суті цієї правової категорії. Тому при визначенні поняття гарантій адвокатської діяльності потрібно зазначати, що вони спрямовані на захист прав адвокатів, без конкретизації яких саме прав. Адже це і так зрозуміло, на які саме права адвоката спрямовані гарантії адвокатської діяльності, виходячи з того, що законодавець у статті 20 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» чітко зазначив перелік цих прав.

Недоцільно при визначенні поняття гарантій адвокатської діяльності

вказувати лише назву будь-якого міжнародно-правового акта, який регламентує питання гарантій адвокатської діяльності. Законодавством нашої держави, звичайно, передбачено пріоритет міжнародного законодавства над національним, але для того щоб імплементувати положення міжнародного документа в українське законодавство, Верховна Рада України, як найвищий законодавчий орган держави, повинна його ратифікувати. Окрім міжнародно-правових норм, які в даному випадку регулюють питання гарантій адвокатської діяльності, український законодавець може передбачити у внутрішньо-правових актах, зважаючи на певну специфіку, притаманну нашій державі, специфічні положення стосовно гарантій адвокатської діяльності. Виходячи з вищесказаного, у визначенні поняття гарантій адвокатської діяльності потрібно або не зазначати конкретні міжнародно-правові акти, які містять положення щодо гарантій адвокатської діяльності, або наводити основні документи як міжнародного права, так і законодавства України з цього питання. Але це знову ж таки призведе до непотрібного розширення поняття адвокатських гарантій, що, в свою чергу, сприятиме складності та незрозумілості цієї правової категорії для самих адвокатів.

Найбільш яскравими, на нашу думку, представниками другої групи (широкий підхід) до розуміння поняття гарантій адвокатської діяльності є такі науковці: Погорецький М. А., Яновська О. Г. та інші. На їх думку, під правовими гарантіями адвокатської діяльності належить розуміти правові засоби, які закріплені в нормах права і мають предметом свого впливу права та обов'язки адвоката, забезпечують їх реалізацію, захист і відновлення в разі порушення.

М. А. Погорецький та О. Г. Яновська, під правовими гарантіями-умовами адвоката, розуміють, що це гарантії адвокатської діяльності, які безпосередньо своїм існуванням зумовлюють можливість їх здійснення. Тобто правові гарантії-умови – це права і обов'язки адвокатів, процесуальна форма здійснення адвокатами своїх прав і обов'язків і правові санкції, що накладаються в разі порушення прав адвокатів або невиконання адвокатами своїх обов'язків.

У свою чергу, правові гарантії-засоби – це гарантії адвокатської діяльності, які складають і визначають механізм реалізації, процес здійснення правових гарантій-умов. Складовими елементами подібного механізму виступають: а) правова форма закріплення цих гарантій; б) діяльність суб'єктів реалізації гарантій адвокатської діяльності, в ході якої здійснюються права адвокатів, виконуються ними їх обов'язки, запроваджуються в життя норми, що визначають порядок здійснення адвокатської діяльності, вживаються різні правові санкції; в) суб'єкти реалізації правових гарантій діяльності адвокатів, тобто юридичні та фізичні особи, який у той чи інший спосіб пов'язані з адвокатською діяльністю [Яновська О. Г. Адвокатура України : навч. посіб. – К. : Юрінком Інтер, 2007. – С. 67–93].

На нашу думку, широкий підхід є більш вдалим порівняно з вузьким, виходячи з того, що він охоплює усі аспекти діяльності адвокатів. Переваги широкого підходу до розуміння гарантій адвокатської діяльності в тому, що він включає в їх зміст як правові засоби, так і умови, при яких ці засоби повинні бути реалізовані на практиці для забезпечення ефективності захисту

прав адвокатів через чітко визначений механізм реалізації гарантій адвокатської діяльності. Прихильники цього підходу детально приділяють увагу складовим елементам механізму адвокатських гарантій. Звертається увага на необхідність не лише охорони, а й захисту та відновлення порушених гарантій адвокатської діяльності. Широкий підхід позбавлений усіх тих недоліків, які є наявними та були дослідженні при розкритті вузького підходу до визначення поняття гарантій адвокатської діяльності.

Підсумовуючи усе вищевикладене, зазначимо, що під поняттям гарантій адвокатської діяльності слід розуміти систему передбачених у законодавстві умов, які повинні забезпечувати ефективну, дієву охорону, захист та відновлення в разі порушення, невизнання та оспорювання прав, свобод та законних інтересів адвоката, для їх ефективної реалізації. На останок потрібно сказати, що в цілому на законодавчому рівні при вирішенні проблем гарантій адвокатської діяльності спостерігаються позитивні тенденції. Адже в Законі України «Про адвокатуру» від 19.12.92., який наразі втратив чинність, приділялося значно менше уваги гарантіям адвокатської діяльності в порівнянні зі статтею 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 05.07.12, якою було розширено перелік адвокатських гарантій. Будемо мати надію на те, що для остаточного вирішення питання поняття гарантій адвокатської діяльності на законодавчому рівні будуть внесені зміни до статті 1 нині чинного Закону, в якій буде чітко регламентовано та визначено дане питання.

Южека Роман Сергійович
студент юридичного факультету
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПІДСТАВИ ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТИЗИ ЗА ЧИННИМ КРИМІНАЛЬНИМ ПРОЦЕСУАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ

Безпосереднє застосування слідчим при виконанні ним своїх процесуальних обов'язків у сфері спеціальних знань у галузі права та інших наук, якщо останніми він також володіє, передбачено Кримінальним процесуальним кодексом України (Далі – КПК України). Однією з найголовніших форм використання спеціальних знань у кримінально-процесуальній діяльності є проведення експертизи.

На думку А.О. Ляша, проведення експертизи є слідчою дією і призначається у випадках, коли для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання [1, с. 85-88]. Цієї ж думки дотримується Ю.М. Грошевий, автор зазначає, що призначення та проведення судової експертизи – це слідча дія, яка являє собою особливу, передбачену законом форму одержання нових знань, що мають значення для кримінального провадження, шляхом проведення досліджень особами, які володіють спеціальними знаннями в галузі науки, техніці, мистецтві, ремеслі [2, с. 289]. Л.М. Лобойко, зазначає, що експертиза – це слідча дія, змістом якої є дослідження за дорученням слідчого доказів, яке провадять особи, що володіють

знаннями в певній галузі (експерти), і складають висновок зі спеціальних питань [3, с. 216]. Автор вважає, що всі зазначені підстави у ст. 242 КПК України доцільно поділити на юридичні та фактичні підстави. В свою чергу юридичні підстави можна поділити на підстави, що мають загальний та окремий порядок. За загальним правилом відповідно до ч.1 ст. 242 КПК України залучення експерта відбувається без рішення суду. Тобто, експертиза, яка проводиться експертом за зверненням сторони кримінального провадження або за дорученням слідчого судді чи суду (загальний порядок). На нашу думку, зі змісту даної норми, важко зробити висновок про те, яким саме процесуальним документом залучається експерт до кримінального провадження, адже, юридичною підставою для залучення експерта на стадії досудового розслідування повинна бути постанова слідчого чи прокурора про доручення проведення експертизи. Ч.3 ст. 242 КПК України зазначає, що у випадках примусового залучення особи для проведення медичної або психіатричної експертизи, що здійснюється за ухвалою слідчого судді, суду (окремий порядок).

Фактичними підставами відповідно до положень ст. 242 КПК України, є: ч.1 необхідність з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження коли для цього необхідні спеціальні знання (ч.1 ст. 242 КПК України); випадки обов'язкового призначення експертизи (ч.2 ст. 242 КПК України): 1) встановлення причин смерті; 2) встановлення тяжкості та характеру тілесних ушкоджень; 3) визначення психічного стану підозрюваного за наявності відомостей, які викликають сумнів щодо його осудності, обмеженої осудності; 4) встановлення віку особи, якщо це необхідно для вирішення питання про можливість притягнення її до кримінальної відповідальності, а іншим способом неможливо отримати ці відомості; 5) встановлення статевої зрілості потерпілої особи в кримінальних провадженнях щодо злочинів, передбачених статтею 155 Кримінального кодексу України; випадки примусового залучення особи для проведення медичної або психіатричної експертизи (ч.3 ст. 242 КПК України) [4].

Проведення судової експертизи передбачено, окрім спеціального Закону України «Про судову експертизу», також Кримінальним процесуальним кодексом України і Цивільним процесуальним кодексом України. Згідно з чинним законодавством України експертиза призначається у тих випадках, коли для вирішення певних питань при провадженні по справі потрібні наукові, технічні або інші спеціальні знання. Порядок проведення судових експертиз також детально врегульований Інструкцією про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень [5]. Варто зазначити, що відповідно до ст. 7 Закону України «Про судову експертизу» судово-експертну діяльність здійснюють державні спеціалізовані установи та відомчі служби, до яких належать науково-дослідні та інші установи судових експертиз Міністерства юстиції України і Міністерства охорони здоров'я України та експертні служби Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства оборони України, Служби безпеки України, Прикордонної служби України. Виключно державними спеціалізованими установами здійснюється судово-експертна діяльність, пов'язана з проведенням криміналістичних, судово-медичних і судово-психіатричних експертиз [6].

Таким чином, підстави проведення експертизи поділяються на юридичні

та фактичні підстави. Ми вважаємо, що юридичні підстави в положеннях ст. 242 КПК України чітко не зазначені, адже відповідно до ст. 110 КПК України рішення слідчого, прокурора приймається у формі постанови. Що саме законодавець розуміє під дорученням слідчого судді в законі не зазначається. Тому, вважаємо за необхідне, внести зміни в чинний Кримінальний процесуальний кодекс України з поясненнями, що ж мається на увазі «за дорученням слідчого судді». В свою чергу фактичними підставами, є необхідність використання наукових, технічних або інших спеціальних знань для вирішення певних питань, що мають значення для кримінального провадження. Особа, яка безпосередньо проводить судову експертизу володіє спеціальними знаннями (теоретичними та практичними вміннями) матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні досудового слідства чи суду.

1. Ляш А.О. Призначення та проведення експертизи: питання удосконалення кримінального процесуального закону / А.О. Ляш // Сучасні криміналістичні експертизи в розслідуванні злочинів [Текст]: матеріали кругл. столу: (Київ, 25 лютого 2015). – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2015. – 143 с.

2. Кримінальний процес : підручник / Ю. М. Грошевий, В. Я. Тацій, А. Р. Туманянц, та ін.; за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. – Х.: Право, 2013. – 824 с.

3. Лобойко Л. М. Кримінальний процес: підручник / Л. М. Лобойко. – К.: Істина, 2014. – 432 с.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI // Верховна Рада України (ВВР). – 2013. – № 9-10. – № 11-12. – № 13. – Ст. 88 (Із змінами, внесеними згідно із Законами). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>. – Назва з екрану.

5. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень. Затверджена наказом Міністерства юстиції України від 08.10.98 № 53/5. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL:<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>. – Назва з екрану.

6. Закон України «Про судову експертизу» від 25 лютого 1994 року № 4038-XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1994. – №28. – Ст.232 (Із змінами, внесеними згідно із Законами). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>. – Назва з екрану.

КРИМІНАЛІСТИЧНІ ТА ІНФОРМАЦІЙНО-ТЕХНІЧНІ ЗАСОБИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Вишня Володимир Борисович
професор кафедри економічної
та інформаційної безпеки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор технічних наук, професор

Вишня Олег Володимирович
ст. уповноважений з особливо
важливих справ Управління захисту
економіки в Дніпропетровській області
Департаменту захисту економіки
Національної поліції України,
кандидат юридичних наук, доцент

ВИКОРИСТАННЯ ПРИСТРОЇВ ПОМ'ЯКШЕННЯ НАСЛІДКІВ АВАРІЙ НА АВТОШЛЯХАХ ПРИ ЛАНЦЮГОВИХ ЗІТКНЕННЯХ МЕХАНІЧНИХ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ

За даними Державного комітету України зі статистики, за кожні десять років кількість транспортних одиниць на автошляхах збільшується вдвічі. Розвиток (будівництво і реконструкція) шляхів, на жаль, не встигає за високими темпами зростання кількості транспортних засобів, що призводить до інтенсифікації дорожнього руху. В цих умовах особливо важливим постає завдання забезпечення безпеки дорожнього руху, для вирішення якого треба побудувати єдину теорію, що охоплює вплив усіх відомих і маловивчених факторів.

Відомо, що кількість дорожньо-транспортних пригод (ДТП) на автошляхах залежить не тільки від загальної кількості транспортних засобів, що рухаються шляхом, але й від співвідношення автомобілів різних типів у складі транспортного потоку, розходження в їх швидкості, маневреності, габаритних розмірах і ступенях завантаженості. Чим більшою виявляється різноманітність транспортного потоку, тим більш широким є діапазон швидкості руху, тим частіше виникає потреба в обгонах і виявляється можливість виникнення конфліктних ситуацій, що призводить в окремих випадках до ДТП.

Зміна кількості механічних транспортних засобів на автошляхах на сьогодні супроводжується якісним перетворенням їх загального складу, коли значну частину транспортного потоку складають дорогі швидкісні легкові

автомобілі. Це позначається на тяжкості наслідків ДТП, а при кваліфікації автотранспортних правопорушень або злочинів, в умовах існуючої в країні системи страхування транспорту, доводиться приділяти багато уваги фінансово-економічній оцінці збитків, спричинених ДТП.

Зіткнення транспортних засобів є одним із найбільш частих і небезпечних видів ДТП. Пасажири, що знаходяться всередині автомобіля, одержують ушкодження від ударів об виступаючі деталі і елементи кузова, при випаданні з дверей, що відчинилися, з віконних отворів, а також від дій проникаючих у салон предметів або через переміщення багажу.

Незважаючи на вдосконалювання методів і способів організації дорожнього руху і поліпшення стану дорожньо-вуличної мережі, підвищення активної безпеки сучасних автомобілів (поліпшення компоновання робочого місця водія, використання надійних шин, забезпечення стійкості і керованості автомобіля), не можна цілком виключити ймовірність виникнення ДТП. Тому особливої гостроти набуває проблема забезпечення пасивної безпеки автомобіля, тобто зменшення тяжкості наслідків ДТП.

На сьогодні виробниками сучасних автомобілів вже передбачається ряд заходів, спрямованих на захист людей в автомобілі, які забезпечуються його внутрішньою пасивною безпекою:

- зниження інерційних перевантажень під час удару за рахунок деформації кузова автомобіля;
- застосування ременів безпеки і захисних подушок;
- усунення травмонебезпечності деталей усередині салону, наприклад, складання рульової колонки при ударі;
- надійне зачинення дверей;
- запобігання небезпечному сплюсненню даху і панелей дверей;
- обмеження переміщення предметів (багажу та інструментів).

Далі проаналізуємо питання пом'якшення одного з різновидів ДТП – ланцюгових зіткнень транспортних засобів, тобто послідовного зіткнення декількох транспортних одиниць, що рухаються в одному напрямку.

Як показує аналіз, причиною таких ДТП є в першу чергу несприятливі погодні умови (ожеледь, туман, атмосферні опади, погана видимість уночі) і помилки водіїв, обумовлені стомленістю, недостатніми навичками керування транспортним засобом. Водіями найчастіше не витримується необхідна дистанція руху, неухважність, неправильний вибір швидкості руху і прийнятих рішень щодо керування автомобілем, переоцінка можливості транспортних засобів.

Меншою мірою такі ДТП пов'язані з технічним станом транспортних засобів (несправність, поломка і невідрегульованість гальмівної системи, підвіски, рульового управління) та незадовільним станом шляху. Свідченням цього є те, що навіть на відмінних автошляхах країн Заходу у ланцюгових зіткненнях бувають задіяні десятки автомашин. Наслідки таких аварій є досить тяжкими, тому що автомобілі піддаються пресовому удару, який призводить до значної деформації кузовів. Серйозній небезпеці при цьому піддається не тільки водій, але й пасажири на передньому і задньому сидіннях.

Питання зниження наслідків ланцюгових ДТП розглядалися у низці досліджень, у результаті яких було запропоновано оснащення автомобілів енер-

гоємними бамперами, встановлення на автомобілях локаторних датчиків, що утворюють звуковий сигнал при порушенні (скороченні) допустимої дистанції між автомобілями, що рухаються, та інше. На жаль, не всі вони виявилися ефективними.

Тому в рамках вирішення проблеми забезпечення пасивної безпеки автомобіля при ланцюгових ДТП нами пропонується оснащення машин надувними демпфірувальними пакетами, які автоматично спрацьовують при наїзді машини на перешкоду. Тобто пропонується аналог надувної подушки, що оберігає водія при зіткненні автомобіля. Проте основне завдання цього пакета є захист автомобіля, який потрапив в аварію, від наїзду на нього транспортного засобу, що рухається слідом. Іншим завданням, що при цьому розв'язується, є пом'якшення удару (ушкодження) для чергового автомобіля, що потрапляє в ланцюгову аварію.

Конструктивно пакет являє собою згорнуту оболонку зі стійкого синтетичного матеріалу, що при визначеній (розрахунковій) ударній силі інерції автоматично заповнюється стиснутим повітрям, яка розташовується за заднім бампером автомобіля. Для відновлення вихідного стану пакет постачається стравлювальним клапаном. Заповнення пакета проводиться (після спрацьовування датчика) від спеціального компресора або пневмобалона, що знаходиться в багажнику автомобіля.

У згорнутому стані демпфірувальний пакет може розміщуватися безпосередньо в задньому бампері автомобіля, що вимагає використання спеціального бампера, або в коробчатому чохлі, закріпленому знизу до бампера стандартного зразка. У будь-якому випадку при спрацьовуванні даного захисного пристрою звільнення пакета (із камери схову) здійснюється автоматично, а відновлення вихідного стану – вручну.

Міцність використовуваного матеріалу пакета, ступінь заповнення пакета повітрям, час спрацьовування захисту визначаються розрахунком із n -кратним запасом. При цьому габаритні розміри пакета в розгорнутому вигляді мають надійно охороняти автомобіль від наїзду на нього машини будь-якої моделі.

На нашу думку демпфірувальними пакетами мають оснащуватися усі нові автомобілі, у першу чергу автомобілі престижних класів. Також бажано використовувати їх і на вже існуючих автомобілях.

Запропоноване технічне вирішення пасивної безпеки автомобіля є дієвим внеском у процес вдосконалення конструктивної безпеки автомобіля. Застосування його на практиці дозволить зменшити кількість постраждалих у ланцюговій ДТП, знизить тяжкість наслідків для автомобілів, “затиснутих” усередині ланцюга учасників ДТП, підвищить загальну безпеку руху на автошляхах країни.

Пиріг Ігор Володимирович
завідувач кафедри кримінального
права та кримінології
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Кожен вид діяльності з розслідування злочинів: слідчої, оперативно-розшукової, експертної, для досягнення максимальних результатів повинен бути належним чином забезпечений усім необхідним, у тому числі й інформацією, з використанням якої проводяться ті чи інші дії, направлені на збирання доказів. Основним завданням інформаційного забезпечення досудового розслідування є збирання та обробка усієї необхідної інформації про злочин та надання можливості отримання цієї інформації слідчим у зручному вигляді з метою її використання при розслідуванні. Розглядаючи процес розслідування як взаємопов'язану слідчу, оперативно-розшукову та експертну діяльність, можна зазначити, що усі суб'єкти, які її здійснюють, таким чином беруть участь у інформаційному забезпеченні розслідування, а також використовують зібрану інформацію у своїй діяльності.

Експертна діяльність з інформаційного забезпечення складається з двох різних за змістом видів: 1) отримання інформації з певних джерел; 2) накопичення та систематизації отриманої інформації. Суб'єктами такої діяльності на досудовому розслідуванні є інспектори-криміналісти слідчих підрозділів та співробітники Експертної служби МВС.

Оскільки злочин є подією минулого, яку слідчий безпосередньо не сприймав, його пізнання здійснюється опосередковано, через виявлення і дослідження відображень окремих його елементів, їх властивостей в оточуючій обстановці, як системи об'єктів, що несуть інформацію про подію злочину. Існують два шляхи отримання інформації: перший – виявлення та дослідження матеріальних об'єктів, що несуть на собі інформацію про злочин, і другий – виявлення людей, які володіють інформацією про злочин або були безпосередніми його учасниками, та отримання від них необхідної інформації у вербальній формі. Слідчий, відповідно до свого процесуального статусу, має право отримувати інформацію обома шляхами. Співробітники експертних підрозділів можуть отримувати інформацію тільки з матеріальних об'єктів, якими при вчиненні злочину виступають сліди.

Дії злочинця з підготовки, вчинення та приховування злочину становлять складну динаміку взаємодії матеріальних об'єктів, супроводжуваних утворенням різного роду слідів, що виступають джерелами інформації про подію злочину та її учасників. Завдання суб'єктів, що беруть участь у розслідуванні, полягає у виявленні, вилученні та фіксації слідів, а відповідно й інформації, яку вони містять. Крім того, досліджуючи сліди як на місці

події, так і під час проведення експертизи, експерти також отримують інформацію, що використовується у розслідуванні.

У сучасній криміналістиці поняття слідів розглядається за кількома аспектами. У широкому розумінні слід – це результат будь-якої матеріальної зміни первинної обстановки внаслідок учинення злочину: матеріально-фіксовані зміни одного об'єкта на інший; поява чи зникнення тих чи інших предметів, порушення первинного положення, місцезнаходження, стану різних об'єктів (наприклад, загублені злочинцем на місці події власні речі, осколки розбитого віконного скла). Сліди у вузькому розумінні – матеріально-фіксовані відображення зовнішньої будови одного об'єкта на іншому або сліди-відображення. Сліди-відображення виникають внаслідок взаємодії двох об'єктів і мають достатньо широке розповсюдження: це сліди рук людини, ніг, взуття, зубів, транспортних засобів, знарядь та інструментів тощо.

Щодо класифікації слідів, найбільш розповсюдженим та загальноприйнятим вважається їх поділ на сліди-предмети, сліди-речовини та сліди-відображення. Сліди-предмети будуть носіями інформації про їх властивості, стан, зміни, що відбулися в них, і причини, що їх викликали. Також сліди-предмети можуть бути носіями інформації про особу, яка ними володіла, її схильності, звички, приналежність до певної професії, навіть характер. Вилучені сліди-предмети можуть складати зміст криміналістичних обліків.

Сліди-речовини залежно від їх природи та відношення до місця події можуть слугувати джерелами різної інформації. Сліди-речовини можна поділити на такі: а) сліди-речовини, які занесені на місце пригоди (встановлення місця їх початкової локалізації дозволить визначити, де раніше був злочинець, звідки був перенесений предмет тощо); б) сліди-речовини, які виникли на місці пригоди внаслідок певних дій (сліди крові як результат тілесних пошкоджень при нападі, краплі розплавленого металу при руйнуванні металевої перешкоди); в) сліди-речовини, унесені з місця злочину (частки негорючої речовини, яка використовується для засипки сейфів); г) сліди-речовини, які залишилися внаслідок зберігання або транспортування об'єктів [1, с. 331]. За слідами-речовинами можна визначити хімічний склад речовини, умови виникнення слідів на місці події, а від цього – і дії злочинців при вчиненні злочину (наприклад, напрямок руху людини, транспортного засобу). Сліди-речовини біологічного походження містять інформацію про людину: групу крові, а звідси – про фізичний стан, захворювання; генетичний код людини тощо.

Сліди-відображення є носіями інформації трьох категорій: про самі сліди, про об'єкти, які вступали у взаємодію, про механізм такої взаємодії. Ця обставина в загальному плані визначає обсяг та якість інформації, яку закладено у слідах-відображеннях. Вона залежить від багатьох чинників: матеріалу об'єктів взаємодії, їх природи, форми, сили і напряму взаємодії тощо. Сліди відображення серед інших слідів є найбільш інформативними, але для вилучення цієї інформації зі слідів-відображень потрібно витратити значно більше зусиль та часу. Сліди-відображення містять інформацію про механізм та обставини події, послідовність дій злочинців, їх особисті характеристики тощо. Під час розслідування сліди-відображення вилучаються або

з предметом, на якому вони залишені, або шляхом виготовлення копій цих слідів з використанням техніко-криміналістичних засобів. Вилучені при розслідуванні сліди також можуть бути об'єктами криміналістичних обліків.

До об'єктів, що є носіями криміналістичної інформації, належать також зразки для порівняльного дослідження. Вони відбираються слідчим відповідно до вимог ст. 245 КПК України, у багатьох випадках із залученням експертів в якості спеціалістів. Але як зразки для порівняльного дослідження експерти можуть використовувати не тільки об'єкти, відібрані у процесуальному порядку, а й ті, що містяться у певного виду обліках, наприклад, дактилокарти або кулі чи гільзи. Криміналістичні обліки формують працівники Експертної служби МВС, тобто в обох випадках співробітники експертних підрозділів, отримуючи зразки для порівняльного дослідження, виконують роботу з інформаційного забезпечення досудового розслідування.

Узагальнюючи наведені вище положення, можна зазначити, що об'єктами, що містять в собі інформацію, необхідну для розслідування та отримання якої є складовою експертної діяльності, на нашу думку, можуть бути: обстановка місця події в цілому; сліди та їх копії, вилучені при проведенні слідчих (розшукових) дій; зразки для порівняльного дослідження.

Іншою складовою інформаційного забезпечення розслідування, як зазначалося нами вище, є експертна діяльність з накопичення та систематизації отриманої інформації, іншими словами, діяльність з формування та ведення криміналістичних обліків. Криміналістичні обліки поділяються на три групи: оперативно-розшукові, інформаційно-довідкові та довідково-допоміжні. Криміналістичні обліки оперативно-розшукового призначення містять інформацію стосовно об'єктів, причетних до нерозкритих злочинів, а також конкретних об'єктів, що становлять оперативний інтерес. Інформаційно-довідкові обліки призначені забезпечувати процес розслідування різноманітною інформацією про об'єкти, причетні до злочину, яка може бути корисною для вирішення завдань, що виникають у процесі розслідування. До довідково-допоміжних криміналістичних обліків належать колекції та каталоги різноманітних об'єктів, що використовуються як зразки для порівняння при проведенні експертиз і досліджень, а також у розшуковій діяльності для вирішення класифікаційних завдань [2, с. 375–377].

Оперативно-розшукові та довідково-допоміжні обліки містяться в ДНДЕКЦ та підпорядкованих підрозділах. Об'єкти, що в них знаходяться і несуть певну інформацію, вилучаються при проведенні гласних та негласних слідчих (розшукових) дій. Тому суб'єктами діяльності з формування криміналістичних обліків можуть бути усі учасники процесу розслідування: слідчі, оперуповноважені, експерти. Але відповідальність за їх формування та ведення повинна покладатися на працівників Експертної служби МВС.

Інформаційно-довідкові обліки повинні зберігатися в підрозділах інформаційного забезпечення Національної поліції. Відповідно до ст. 25 Закону України «Про Національну поліцію», поліція в рамках інформаційно-аналітичної діяльності: 1) формує бази (банки) даних, що входять до єдиної інформаційної системи МВС України; 2) користується базами (банкми) даних МВС України та інших органів державної влади; 3) здійснює

інформаційно-пошукову та інформаційно-аналітичну роботу; 4) здійснює інформаційну взаємодію з іншими органами державної влади України, органами правопорядку іноземних держав та міжнародними організаціями [3].

1. Белкин Р. С. Курс криминалистики : в 3-х т. / Р. С. Белкин – М. : Юрист, 1997. – Т. 1: Общая теория криминалистики. – 408 с.

2. Бирюков В. В. Теоретичні основи інформаційно-довідкового забезпечення розслідування злочинів : монографія / В. В. Бирюков. – Луганськ : Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка, 2009. – 664 с.

3. Про Національну поліцію : Закон України від 20 грудня 1990 р. № 565-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 40–41. – Ст. 379.

Чаплинський Костянтин Олександрович

завідувач кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії,
доктор юридичних наук, професор

Ковбаса Володимир Миколайович

доцент кафедри
кримінально-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

**ТАКТИЧНА КОМБІНАЦІЯ ЯК ОБ'ЄКТ
КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ**

Успішному провадженню досудового розслідування, а саме – якісному проведенню слідчих (розшукових) дій, сприяють засоби криміналістичної тактики. Засоби криміналістичної тактики – це, власне, знаряддя праці, за допомогою яких слідчий вирішує тактичні завдання досудового розслідування. До засобів криміналістичної тактики у науковій літературі більшість вчених традиційно відносять: тактичний прийом; тактичну комбінацію; тактичну операцію; тактичну рекомендацію; тактичне рішення. Вказані засоби криміналістичної тактики не є процесуальними. Втім, ці засоби розроблені на основі досягнень науки і узагальнення матеріалів оперативно-розшукової та слідчої практики, що дозволяє слідчому ефективно, з меншою витратою сил, засобів та часу проводити слідчі (розшукові) дії.

Під час розслідування кримінальних правопорушень перед слідчим може виникнути ситуація, коли для вирішення завдань кримінального судочинства використання тактичного прийому або тактичної рекомендації є недостатнім. За такої ситуації виникає необхідність проведення тактичних комбінацій чи тактичних операцій. На сьогодні у сучасній криміналістичній тактиці використовуються поняття «тактична комбінація» і «тактична операція», визначення яких має дискусійний характер.

Відповідно до тлумачного словника, комбінація – сполучення, поєднан-

ня або розташування чого-небудь у певному порядку; система прийомів для здійснення складного, хитромудрого плану або задуму для здійснення якоїсь мети.

До визначення зазначених категорій у науковій літературі вчені підходять по-різному. Так, на думку однієї групи вчених (П. Д. Біленчук, В. І. Перкін), тактична комбінація являє собою зумовлене слідчою ситуацією певне поєднання тактичних прийомів у межах однієї процесуальної дії для вирішення конкретного завдання розслідування [1, с. 9]. У даному визначенні автори зазначають, що тактична комбінація складається з декількох тактичних прийомів, які проводяться в рамках однієї слідчої (розшукової) дії.

Друга група вчених (А. П. Резван і М. В. Субботіна) під тактичною комбінацією розуміє поєднання тактичних прийомів в рамках однієї або декількох слідчих (розшукових) дій для вирішення конкретного завдання розслідування [2, с. 7]. На відміну від першої групи вчених, у даному визначенні автори вказують, що тактичні прийоми можуть застосовуватися як у межах однієї, так і декількох слідчих (розшукових) дій.

Третя група вчених (В. В. Агафонов, А. Г. Філіппов) зазначає, що тактичною комбінацією є поєднання певних слідчих (розшукових) дій, які проводяться під час досудового розслідування з метою вирішення конкретного вузлового завдання [3, с. 84]. У цьому визначенні вчені акцентують увагу на тому, що комбінація складається з проведення низки слідчих (розшукових) дій.

На думку четвертої групи вчених (Р. С. Белкін, В. П. Лавров, І. М. Лузгін), під тактичною комбінацією слід розуміти певне поєднання тактичних прийомів чи слідчих дій та інших заходів, що має на меті вирішити конкретне завдання розслідування та зумовлене цією метою і слідчою ситуацією [4, с. 14].

Узагальнюючи погляди вчених (усіх чотирьох груп), можна дійти висновків, що усі вони «тактичну комбінацію» розглядають як окремий засіб криміналістичної тактики, окрему криміналістичну категорію.

Розглядаючи комбінацію у структурному плані, можна вказати, що, як і тактична операція, вона складається з певних елементів. Однак головна відмінність між ними полягає у складності цих елементів.

До визначення структури тактичної комбінації у науковій літературі вчені підходять неоднозначно. Так, В. Я. Колдін зазначає, що комбінація, до змісту якої, поруч зі слідчими (розшуковими) діями, входять оперативно-розшукові заходи, називається тактичною операцією [5, с. 155].

Можна погодитися з М. В. Салтевським, який вказує, що у тактичній операції елементами слугують слідчі (розшукові) дії, оперативно-розшукові процедури, організаційні заходи, тобто різнопорядкові тактичні засоби. Структура тактичної комбінації включає систему однопорядкових засобів, головним чином, прийомів криміналістичної і оперативно-розшукової тактики. Тому тактична комбінація реалізується в ході однієї слідчої (розшукової) дії [6, с. 308]. Таку позицію займає і В. К. Весельський, зазначаючи, що поєднання тактичних прийомів (тактична комбінація) можливе тільки в рамках однієї слідчої (розшукової) дії [7].

Тактична комбінація має просту структуру, тоді як тактична операція

складається з багатоходових операцій, дій та прийомів.

Деякі виділені у криміналістичній тактиці тактичні прийоми у зв'язку з їх складним комплексним характером правильніше було б віднести до тактичних комбінацій. Зокрема, прийом «допущення легенди», передбачає, що слідчий, зафіксувавши завідомо неправдиві показання підозрюваного, тільки потім представляє йому свої переконливі докази, які і примушують підозрюваного говорити правду. Зафіксувавши нові показання, слідчий пред'являє нові додаткові докази, руйнуючи тим самим неправду допитуваного, підводячи його до дачі правдивих показань. Цей процес пов'язаний з використанням інших тактичних прийомів, у зв'язку з чим повинен бути віднесений до категорії тактичних комбінацій [1, с. 13].

М. В. Салтевський висвітлює такі тактичні операції «Викриття неправдивого свідка», «Створення в допитуваного установки поінформованості слідчого», «Демонстрація поінформованості слідчого», «Комбінації: бар'єр, виклик, раптовість, відволікання уваги», зазначаючи, що вони здійснюються в ході кількох слідчих (розшукових) дій [6, с. 308].

З такою позицією можна погодитися частково, оскільки запропоновані тактичні операції можна провести в рамках тактичного прийому. Так, «Демонстрацію поінформованості слідчого» можна здійснити завдяки одному прийому – «Висвітлення ймовірного розвитку злочинної події». Якщо використання прийому є недостатнім, то слідчий може використати низку прийомів, зокрема: «Оголошення частини показань співучасників злочину», «Демонстрація доказів» та ін.

Підсумовуючи, необхідно зазначити, що до основних ознак тактичної комбінації можна віднести такі:

- тактична комбінація здійснюється в рамках одного кримінального провадження;
- метою тактичної комбінації є вирішення конкретного завдання досудового розслідування;
- тактична комбінація являє собою поєднання тактичних прийомів;
- під час тактичної комбінації можуть застосовуватися слідчі (розшукові) дії та оперативно-розшукові заходи.

Отже, під тактичною комбінацією слід розуміти певне поєднання тактичних прийомів, слідчих (розшукових) дій та інших заходів для вирішення конкретного завдання, що зумовлене слідчою ситуацією на певному етапі досудового розслідування.

До основних завдань тактичної комбінації можна віднести:

- подолання конфліктної ситуації;
- створення умов, необхідних для якісного і результативного проведення слідчої (розшукової) дії;
- запобігання (подолання) протидії досудовому розслідуванню;
- викриття допитуваного у неправді;
- забезпечення таємниці слідства;
- інший тактичний вплив на слідчу ситуацію з метою її вирішення, зміни або використання.

Тактичні комбінації поділяються на прості (елементарні) і складні. Пер-

ша – полягає в поєднанні тактичних прийомів, які здійснюються в рамках однієї слідчої (розшукової) дії, наприклад, огляду, допиту, обшуку, пред'явлення для впізнання, тому має назву простої. Складною є тактична комбінація, що складається з певного поєднання тактичних прийомів, слідчих (розшукових) дій та інших заходів у межах одного кримінального провадження. Ці дії можуть бути як однойменними, так і різнойменними.

Деякі автори виділяють окремо оперативно-тактичні комбінації, які являють собою поєднання слідчих (розшукових) дій і оперативно-розшукових заходів і проводяться з метою вирішення конкретної ситуації [8, с. 29; 9, с. 122].

1. Біленчук П. Д. Тактичні прийоми, тактичні комбінації та тактичні операції в розслідуванні злочинів : навч. посібник / П. Д. Біленчук, В. І. Перкін. – К. : Українська академія внутр. справ, 1996. – 32 с.

2. Криміналістика : тактика, організація и методика расследования преступлений : учебник / под ред. Резвана А. П., Субботиной М. В., Харченко Ю.В. – Волгоград : ВА МВД России, 2000. – 224 с.

3. Агафонов В. В. Криміналістика : пособие для сдачи экзамена / В. В. Агафонов, А. Г. Филиппов. – 5-е изд., испр. – М. : Юрайт-Издат, 2006. – 224 с.

4. Криміналістика : в 2-х т. / под ред. Р. С. Белкина, В. П. Лаврова, И. М. Лузгина. – М., 1988. – Т. 2. – 454 с.

5. Криміналістика социалистических стран / под ред. В. Я. Колдина. – М. : Юрид. лит., 1986. – 512 с.

6. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі) : підручник / М. В. Салтевський. – К. : Кондор, 2005. – 588 с.

7. Криміналістика : мультимедійний підручник / В. І. Перкін, П. Д. Біленчук, В. К. Весельський, В. Б. Шкільний, Ю. Б. Комаринська. – К., 2008.

8. Шульга Л. В. Криміналістика : учеб. пособие / Л. В. Шульга. – М. : Московский гос. ун-тет экономики, статистики и информатики, 2003. – 75 с.

9. Скригонюк М. І. Криміналістика : підручник / М. І. Скригонюк. – К. : Атіка, 2005. – 496 с.

Антонюк Поліна Євгенівна
професор кафедри криміналістики
та судової медицини Національної
академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТАКТИЧНІ АСПЕКТИ НЕГЛАСНОГО ОТРИМАННЯ ДЕЯКИХ ЗРАЗКІВ, НЕОБХІДНИХ ДЛЯ ПОРІВНЯЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Зважаючи на безперервне прискорення темпів розвитку усіх сфер життєдіяльності людини, все частіше у процесі розслідування кримінальних правопорушень виникає необхідність у застосуванні спеціальних знань для з'ясування обставин, що мають значення для провадження.

Криміналістична наука традиційно розглядає дві форми застосування спеціальних знань: процесуальну (проведення експертизи, залучення спеціа-

ліста, проведення ревізій) та непроцесуальну (технічна допомога спеціаліста, консультації спеціаліста, перевірка по криміналістичних обліках, дослідження спеціаліста). При цьому правом ініціювати застосування спеціальних знань у досудовому розслідуванні по кримінальному провадженню відповідно до норм Кримінального процесуального закону наділена як сторона обвинувачення, так і сторона захисту.

Дотримання відповідної правової процедури застосування спеціальних знань (процесуальної форми їх застосування) гарантує можливість використання результатів такого застосування як процесуальних джерел доказів.

Особливе місце в системі процесуальних джерел доказів займає висновок експерта, як результат застосування спеціальних знань спеціальним суб'єктом – експертом. Законодавець у відповідних нормах КПК не лише ретельно регламентує порядок залучення експерта та проведення експертизи, а й встановлює правову процедуру для отримання зразків для експертизи, необхідність в яких виникає при вирішенні ідентифікаційних експертних завдань, виділивши її в самостійну процесуальну дію (ст. 245 КПК України).

Також окремою процесуальною нормою у Кримінальному процесуальному кодексі передбачено порядок негласного отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274 КПК). При цьому, встановлюючи порядок проведення цієї негласної слідчої (розшукової) дії, законодавець зазначає, що негласне отримання зразків для порівняльного дослідження може бути здійснено лише у випадку, якщо їх отримання відповідно до ст. 245 КПК неможливе без завдання значної шкоди для кримінального провадження (ч. 1 ст. 274 КПК) та виключно у кримінальних провадженнях щодо тяжких або особливо тяжких злочинів (ч. 2 ст. 246 КПК).

Окрім зазначених процесуальних аспектів, суб'єкт розслідування також повинен чітко розуміти такі положення:

- негласно можуть отримуватися зразки, необхідні лише для *порівняльного* дослідження, а не для дослідження взагалі (наприклад, у матеріалах провадження наявні певні сліди-відображення, які потребують порівняння з предметом-носієм; або частина якоїсь речовини, джерело походження якої необхідно встановити);

- *порівняльне дослідження* по своїй процесуальній суті не є тотожним експертизі, а, відповідно, його результати не є процесуальним джерелом доказів, а мають лише інформаційно-орієнтовний характер;

- негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження, потребує ретельної організаційно-тактичної підготовки не лише з огляду на конкретну слідчу ситуацію, а й зважаючи на вид зразків, необхідних для порівняння.

Відповідно до існуючого бачення законодавця, закріпленого у ст. 245 КПК України, слід розрізняти:

- зразки з речей,
- зразки з документів,
- біологічні зразки особи.

Виходячи із запропонованої процесуальним законом класифікації, під біологічними зразками особи слід розуміти усі зразки, пов'язані з життєдія-

льністю особи як біологічної істоти: зразки відбитків пальців рук, почерку, мовлення і голосу особи, зразки відбитків зубів, відбитків будь-яких поверхонь тіла людини (губ, ліктів, ступней ніг тощо), запахових слідів людини, а також усі зразки біологічного походження в їх «класичному» розумінні (слина, кров, сперма, піт, волосся, нігті тощо).

Враховуючи особливий характер біологічних зразків особи (такі, що пов'язані з людиною та з обмеженням її прав), а також те, що саме в негласному отриманні таких зразків для порівняльного дослідження частіше виникає необхідність при розслідуванні по тяжких та особливо тяжких провадженнях, для забезпечення ефективності цієї негласної слідчої (розшукової) дії суб'єкт розслідування при підготовці до її проведення повинен приділити особливу увагу організації та вибору тактичної лінії поведінки.

Відповідні організаційні заходи обумовлені:

- конкретним видом зразків, які планується отримати, та способом їх отримання;

- соціальним статусом та способом життя особи, зразки якої планується отримати;

- процесуальним статусом особи, зразки якої планується отримати, та місцем її перебування (на волі, в місцях тимчасового позбавлення (обмеження) волі);

- життєвим досвідом особи, зразки якої планується отримати, та її обізнаністю щодо методів роботи правоохоронних органів;

- рішенням про застосування технічних засобів фіксації процесуальних дій.

Вибір тактичних прийомів при негласному отриманні зразків, необхідних для порівняльного дослідження, обумовлений:

- віком та статтю особи, зразки якої планується отримати;

- особистісними характеристиками особи, зразки якої планується отримати (довірливість, настороженість, нервовість, хворобливий або патологічний стан тощо);

- необхідністю мінімізації кількості учасників негласної слідчої (розшукової) дії;

- необхідністю забезпечення відповідних умов отримання та зберігання отриманих зразків;

- необхідністю отримання зразків у визначеній кількості, достатній для проведення дослідження;

- необхідністю отримання придатних та відповідних зразків по відношенню до порівнюваних об'єктів.

У кожному випадку негласного отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження, та вибору тактичних прийомів проведення цієї процесуальної дії суб'єкт розслідування повинен пам'ятати про загальні критерії допустимості криміналістичних засобів та методів, а також про положення ч. 4 ст. 274 КПК України: «Повторне отримання зразків здійснюється відкрито згідно з правилами цього Кодексу, якщо втрачається необхідність зберігати таємницю щодо факту дослідження попередніх зразків, отриманих негласно».

Захарова Олександра Василівна
доцент кафедри,
кандидат юридичних наук, доцент

Гарасимів Олена Іванівна
доцент кафедри,
кандидат юридичних наук

*(кафедра криміналістики, судової медицини
та психіатрії Львівського державного
університету внутрішніх справ)*

ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ ВІЗИРУВАННЯ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, УЧИНЕНИХ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ

За даними аналітичного центру Small Arms Survey та "Української асоціації власників зброї", з початку конфлікту на Донбасі в Україні кількість нелегальної вогнепальної зброї могла зрости до 5 млн. одиниць. Як стверджують експерти, країна, яка веде бойові дії, перетворюється на чорний ринок нелегальної зброї номер один. На даний час придбати зброю в Україні дешевше і простіше, ніж в Європі. Зокрема, автомат Калашникова можна придбати за ціною менше 1 тис. доларів. За даними анонімного прикордонника, який брав участь в АТО на Донбасі, стандартний АК-74 можуть продавати за 7–8 тис. гривень, модернізовану версію – за 15 тис. гривень, а пістолети ПМ і ТТ – за 5–10 тис. гривень. Гранати на "чорному ринку" коштують до 600 гривень за одиницю [1].

Злочинці, маючи вільний доступ до такого великого арсеналу зброї, все частіше вчиняють особливо тяжкі злочини, з використанням вогнепальної зброї.

Ефективність розкриття та розслідування умисних вбивств, що вчиняються з використанням вогнепальної зброї, залежить від правильного проведення огляду місця події. Однак при проведенні опитування слідчих НП, котрі проходять курси підвищення кваліфікації на базі Львівського державного університету внутрішніх справ, ми дійшли висновків, що методичні рекомендації, які використовуються слідчими у практичній діяльності, мають суттєві недоліки та у них відсутні практичні рекомендації щодо застосування методів та засобів, які обов'язково необхідно використовувати під час проведення огляду місця події.

Недосконала методична база з криміналістичними рекомендаціями щодо розслідування такого виду злочинів має суттєві недоліки та потребує доопрацювання. Все це висуває вказану багатопланову проблему в коло актуальних напрямків – як теоретичних, так і прикладних криміналістичних досліджень [2, с. 362].

Особливе місце серед слідчих дій, спрямованих на отримання доказової інформації від найбільш неупереджених, непідкупних і правдивих свідків – так званих «німих свідків» злочину (речових джерел доказової інформації) – належить слідчому огляду [3, с. 3].

Використання міжнародного досвіду, новітніх досягнень науки, застосування науково-технічних засобів, професіоналізм і дотримання криміналістичних правил поведіння з матеріальними джерелами доказової

інформації має вагомe значення для проведення слідчого огляду.

Слід зазначити, що під час проведення огляду місця події (далі – ОМП) при розслідуванні кримінальних правопорушень, вчинених із використанням вогнепальної зброї, який необхідно провести якісно, результативно та ефективно, науково-технічні засоби у розпорядженні слідчо-оперативних груп не повною мірою укомплектовані, зокрема відсутні прилади для проведення візурування, що призводить до неналежного виявлення, фіксації і дослідження фактичних даних, які мають доказове значення.

Слідчому при проведенні ОМП у даних видах кримінальних правопорушень необхідні знання у галузі криміналістичної трасології, щоб зрозуміти механізм утворення слідів, вміти виявити ознаки, які свідчать про застосування правопорушником вогнепальної зброї, уражені об'єкти та сліди на них, виявлення слідів рикошету, визначення напрямку польоту кулі та дистанцію пострілу, встановлення місця, з якого було проведено постріл, вміти виявляти такі ознаки та відтворювати за ними обставини події.

Загальними завданнями огляду місця події при розслідуванні кримінальних правопорушень, вчинених із використанням вогнепальної зброї, є такі: виявлення, фіксація та вилучення зброї, набоїв, гільз, куль, слідів пострілу; детальна фіксація місця розташування виявлених слідів і предметів; фіксація обстановки та її характерних особливостей, що можуть бути пов'язані із застосуванням зброї; встановлення кількості зроблених пострілів на місці події; їхня послідовність, який з пострілів був першим; у якому напрямку зроблено постріл (постріли); яка траєкторія польоту кулі на місці події, звідки виконано постріли; яке взаєморозташування осіб, що стріляли, і потерпілого в момент пострілу.

Одним із першочергових завдань, яке потребує вирішення при дослідженні слідів пострілу, є встановлення напрямку і дистанції пострілу, місця, з якого виконано постріл, а також можливості пострілу з конкретної точки на місцевості і можливості проведення прицільного пострілу за певних умов [5].

На нашу думку, квінтесенцією ОМП при розслідуванні кримінальних правопорушень, вчинених із використанням вогнепальної зброї, є обов'язкове проведення методу візурування, адже визначення місця, з якого здійснено постріл, дає можливість виявлення важливих речових доказів у кримінальному провадженні (стріляних гільз; слідів папілярних візерунків; слідів взуття; біологічних та одорологічних слідів особи, що стріляла; залишені предмети тощо).

Умовою здійснення візурування є наявність слідів взаємодії зброї з навколишньою обстановкою: пробойні (вхідний, вихідний отвори), вм'ятини, тріщини, пошкоджені або зруйновані предмети, сліди рикошету, сліди на тілі людини (розриви, сліди кіптяви у вигляді пояса обтирання, ефект тату). Дані дії можна провести з використанням мотузки, яка з'єднується з трубкою, що вставляється у пробойну, та натягується по прямій між слідами, залишеними пострілом, вони будуть ефективними у закритих приміщеннях.

В умовах населених пунктів, на відкритих ділянках місцевості до металевої трубки прикріплюється лазер, адже відстань між ураженою ціллю та місцем здійснення пострілу може дистанціювати на сотні метрів, а також пога-

ні погодні умови не вплинуть на траєкторію лазера. Слідуючи за умовно встановленою траєкторією польоту кулі можна встановити ймовірне місце здійснення пострілу.

У разі застосування методу візування для встановлення місця пострілу необхідно врахувати можливість відхилення кулі від первісної траєкторії. На траєкторію польоту снаряда істотно впливає кут зустрічі з поверхнею перешкоди. Так, при кутах зустрічі, рівних або близьких до 90 градусів, снаряди практично не змінюють свого напрямку руху. Відхилення починає проявлятися при величині кута зустрічі менше 60 градусів і зростає з його зменшенням. При кутах зустрічі кулі з поверхнею скла менше 45 градусів відхилення проявляється досить стійко [6, с. 90].

Візування є невід'ємним методом технології вимірювання в експертно-криміналістичному дослідженні, що дозволяє визначити траєкторію польоту кулі, місце здійснення пострілу та відстань і є обов'язковим під час огляду місця події при розслідуванні злочинів, що вчиняються з використанням вогнепальної зброї.

1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.rbc.ua/ukr/news/ukraine-naschityvaetsya-5-mln-edinits-nelegalnogo-1485524021.html>

2. Ємець О.Л. Особливості огляду місця події і вилучення окремих об'єктів при розслідуванні вбивств, вчинених з використанням вогнепальної зброї / О.Л. Ємець // Науковий вісник Юридичної академії МВС. – 2005. – № 2 (21). – С. 362–367.

3. Макаренко Є.І. Довідник дільничного інспектора міліції. Огляд місця події : навчальний посібник. – Дніпропетровськ, 2005. – С. 3–4.

4. Шепітько Ю.В. Криміналістика / В.Ю. Шепітько. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Ін Юре, 2004. – 728 с.

5. Кофанов Л.В. Методика визначення напрямку, відстані та місця проведення пострілу за допомогою лазерно-оптичного візування / Кофанов Л.В., Арешонков В.В. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.naiu.kiev.ua>

6. Бірюков В.В. Визначення дистанції пострілу і місця, звідки його було здійснено, за слідами на місці події / В.В. Бірюков // Вісник Луганського держ. ун-ту внутр. справ імені Е.О. Дідоренка. – 2013. – № 4. – С. 86–91.

Кацуба Роман Миколайович
т.в.о. першого проректора
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ЩОДО НАПРЯМКІВ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ РОЗКРАДАННЯМ ДЕРЖАВНИХ КОШТІВ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ БУДІВЕЛЬНИХ РОБІТ

Проблема розкриття і розслідування розкрадань державних коштів у сфері будівництва є однією з найбільш актуальних, особливо в період стабілізації та розвитку економіки країни, і заслуговує пильної уваги з боку пра-

воохоронних органів.

Криміналізації будівельної сфери сприяє високий рівень корумпованості посадових осіб, які перебувають у протиправних зв'язках з комерційними структурами і організованими злочинними групами. Зазначені злочинні формування розробляють складні, витончені комбінації, пов'язані з незаконним перерахуванням коштів, в т.ч. шляхом участі у тендерах з порушенням встановленого порядку їх проведення. У свою чергу, організація, з якою був укладений державний контракт (договір підряду), шляхом умисного підсумкового завищення вартості виконаних робіт по споруджуваних об'єктах, в т.ч. з порушенням проектно-кошторисної документації, необґрунтовано отримує, крім законного прибутку, грошові кошти, які повинні були реально інвестовані в будівництво за умови точного дотримання положень проектно-кошторисної документації. Нерідко така «різниця» перевищує фактичну вартість самого об'єкта будівництва [1, с. 3–4].

Правоохоронні органи у процесі розслідування злочинів, пов'язаних з розкраданням державних коштів під час проведення будівельних робіт, стикаються з низкою проблемних питань, обумовлених специфікою будівельної сфери, а також необхідністю використання значної кількості спеціальних знань у процесі розслідування.

Ефективне вирішення завдань розслідування розкрадань державних коштів у сфері будівництва неможливе без розробки і впровадження сучасних криміналістичних методів і засобів їх вирішення, відповідних рекомендацій, що дозволяють у цілому оптимізувати процес розслідування даної категорії злочинів. Одним із шляхів, направлених на вирішення проблем розслідування злочинів у цій сфері, є здійснення відповідного наукового дослідження.

Останнім часом у наукових колах питання протидії розкраданню державних коштів під час проведення будівельних робіт знаходить усе більшого висвітлення. Окремі аспекти протидії такого роду злочинам розглядалися М.О. Брильовим, А.В. Вавришем, В.В. Дараганом, А.П. Запотоцьким, В.А. Кучеренком, А.М. Меденцевим, Х.М. Михайловою, Р.С. Недовим, О.С. Тарасенком, В.В. Тацієнком, Т.О. Часовою та ін.

Проте комплексно питання з розслідування злочинів, пов'язаних з розкраданням державних коштів під час проведення будівельних робіт, не розглядалися

Крім цього, у вчених і практиків нинішнього часу немає єдиного підходу до вирішення нагальних проблем. Саме з цього сьогодні виникла реальна потреба у перегляді та більш глибокому вивченні економічних злочинів у сфері будівництва [2, с. 268].

Наукове дослідження проблем розслідування злочинів, пов'язаних з розкраданням державних коштів під час проведення будівельних робіт, на нашу думку, повинно включати такі питання:

- стан наукової розробленості проблем розслідування даного виду злочинів;
- криміналістична характеристика цих злочинів;
- задачі розслідування даного виду злочинів;
- типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування зазначених злочинів;

- використання методів економіко-правового аналізу у процесі розслідування даного виду злочинів;
- використання спеціальних знань під час розслідування даних злочинів;
- планування та організація розслідування зазначених злочинів;
- організація та тактика проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час розслідування даного виду злочинів.

На нашу думку, визначені нами напрями дослідження дадуть змогу вирішити наукове завдання у вигляді теоретично сформульованих та емпірично доведених положень і рекомендацій щодо розслідування злочинів, пов'язаних з розкраданням державних коштів під час проведення будівельних робіт.

1. Задерако С.В. Особенности расследования корыстных преступлений в сфере строительства, связанных с фальсификацией проектно-сметной и отчетной документации : автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.12 – криминалистика; судебно-экспертная деятельность ; оперативно-розыскная деятельность / С.И. Задерако. – Ростов-на-Дону, 2013. – 30 с.

2. Киселева Л.В. История развития экономических преступлений в сфере строительства как нарастающая опасность подрыва экономической безопасности Российской Федерации / Л.В. Киселева, К.А. Зеленков // Юридическая наука и практика : Вестник Нижегородской академии МВД России. – 2010. – № 2. – С. 266–268.

Ларкін Михайло Олександрович

доцент кафедри кримінального права та правосуддя
Запорізького національного університету,
кандидат юридичних наук

ОСОБЛИВОСТІ ОБСТАНОВКИ ЗЛОЧИНІВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ЧЛЕНАМИ МОЛОДІЖНИХ НЕФОРМАЛЬНИХ ОБ'ЄДНАНЬ

Вкрай важливою складовою діяльністю з розслідування злочинів, які вчиняються членами молодіжних неформальних об'єднань, є ґрунтовний аналіз обстановки злочинів. Під обстановкою злочину слід розуміти систему елементів оточуючої його об'єктивної реальності (місце, час, різні об'єкти тощо), зв'язок яких зі злочинним діянням детермінований предметом посягання і (або) особистістю злочинця, яка сприяла формуванню способу злочину та його відображення у вигляді слідів та обумовила методику його розслідування і встановлення факту злочину і його учасників [1, с.100].

Якщо ж йдеться про обстановку злочинних діянь членів молодіжних неформальних рухів, то вона складається з місця, часу та знарядь вчинення злочину.

Понад 90 % злочинів вчиняється членами молодіжних неформальних рухів у містах, більшість з яких – це обласні центри та міста з населенням 200 тисяч людей і більше.

Місце події є важливим джерелом інформації про спосіб скоєння злочину, про механізм його вчинення, обстановку скоєння злочину, про особу злочинця та потерпілого [2, с.7]. Щодо злочинів неформалів, то місця їх скоєння,

залежно від виду неформального утворення та цілей, які воно перед собою ставить, можуть бути різноманітними.

Вважаємо за доцільне поділити їх на три групи:

1) приміщення (житлові та нежитлові):

– до житлових приміщень належать будинки, квартири, кімнати у квартирах, будинках, гуртожитках. До цієї ж підгрупи слід віднести й сходи, сходові площадки. Відповідно, у процесі розслідування злочинів даної категорії всі ці приміщення необхідно досліджувати в комплексі;

– до підгрупи нежитлових приміщень можуть бути віднесені службові приміщення та приміщення, призначені для різного роду масових заходів, таких як збори, мітинги, лекції, зустрічі, круглі столи, спортивні змагання (тобто стадіони, легкоатлетичні манежі, спортивні клуби) тощо, а також релігійні споруди (синагоги, мечеті); крім того, до нежитлових приміщень відносяться кафе, бари, паби, ресторани;

2) ділянки місцевості (площі, вулиці, парки, сквери, прибудинкова територія, заповідні зони, місця відпочинку, цвинтарі, територія навколо стадіону та ін.);

3) транспорт (автомобільний, залізничний, авіаційний тощо).

При дослідженні місця вчинення злочину одним із важливих тактико-криміналістичних питань є правильне визначення його меж. Так, якщо злочин скоєно на ділянці місцевості, потрібно встановити, які саме дії членів неформальної групи і де безпосередньо вони були здійснені: на площах, вулицях, пустирях, стадіонах, розташованих поблизу дворах тощо. Слід враховувати, що площа місця події може бути досить великою, наприклад під час вчинення масових заворушень, терористичних актів, хуліганських дій.

Час скоєння злочину може бути яким завгодно, тобто злочини можуть вчинятися і вдень, і ввечері, і вночі. Так, вчинення злочинів неформалами може бути пов'язане з певними датами, наприклад днем народження Адольфа Гітлера, Антона Шандора Ла-Вея, футбольним матчем, релігійним, псевдорелігійним святом тощо. Крім того, можливими є ситуації, коли злочин починається в один час, а закінчується в інший.

Коло знарядь, що можуть використовуватися неформалами під час вчинення протиправних діянь, є доволі широким, це: холодна та вогнепальна зброя; вибухові пристрої; різні гострі та тупі тверді предмети; транспортні засоби, тварини тощо. Зброя та предмети, що використовуються для вчинення злочинів, можуть мати специфічні позначення, написи, які підтверджують її належність представникам певного молодіжного неформального об'єднання.

Отже, ретельне вивчення обстановки злочинів, що вчиняються членами молодіжних неформальних об'єднань, є обов'язковою умовою якісного розслідування та повинно бути проведено відповідно до сучасних рекомендацій криміналістичної науки.

1. Бессонов А.А. Основы криминалистического изучения об исследовании и использовании криминалистической характеристики преступлений: монография / Бессонов А.А. – М.: Юрлитинформ, 2016. – 256 с.

2. Шеремет А.П. Розслідування та запобігання вбивствам: навчальний посібник / Шеремет А.П. – Чернівці: ТОВ «Вид-во «Наші книги», 2007. – 248 с.

Павлова Наталя Валеріївна

ст. викладач кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

Квасков Олег Станіславович

начальник Дніпровського відділу
поліції на станції № 2

РЕКОНСТРУКЦІЯ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ПСИХОЛОГІЧНИХ ТА ФІЗИЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЗЛОЧИНЦЯ ЗА СЛІДАМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Огляд місця події здебільшого відбувається в умовах дефіциту інформації про обставини злочину і особи, яка його вчинила. У свою чергу, отримання інформації про зовнішні ознаки та психологічні особливості розшукуваного злочинця є складовою успіху, а в ряді випадків і визначальною та відповідною ланкою при проведенні низки оперативно-розшукових заходів та слідчих дій, спрямованих на встановлення місця знаходження та затримання злочинця.

Місце події – це важливе джерело інформації про злочин і особу злочинця. Первинний огляд місця події може дати слідчому інформацію про вік, стать, навички, вміння, потреби і мотиви злочинця і його психічні властивості. Зокрема, особа злочинця нерідко є закодованою в ознаках події (слідах) та обставинах кримінальної ситуації таким чином, що їх дешифровка та встановлення придатних для пошуку ознак вимагає застосування спеціальних методів пізнання [1].

Серед таких методів слід зазначити спостережливість слідчого, адже при огляді місця події надзвичайно велике значення має прагнення і вміння помічати особливості предметів і явищ, у тому числі й такі деталі, які здаються зовні недостатньо помітними і на перший погляд малоістотними, вміння помічати незначні відмінності, зміни у предметах і явищах. Завдяки цьому можна пояснити характер злочину у цілому, або його окремих обставин.

У зв'язку із тим, що слідчий здебільшого звертається до фактів та подій минулого, він здійснює припущення про факт події злочину, спосіб вчинення злочину, особу злочинця тощо. У цьому процесі задіюється така формально-логічна категорія як гіпотеза (криміналістична версія). Водночас такий метод пізнання як індукція дозволяє встановити обґрунтованість висунутого припущення чи гіпотези і перейти від одиничних суджень (знань) до загальних. На противагу індукції, при дедукції відбувається сходження від загального до одиничного (вивчення загальної картини злочину надає можливість поступово перейти до вивчення окремих її елементів).

Вирішення слідчо-оперативних задач, спрямованих на усунення дефіциту інформації у слідчій та оперативно-розшуковій діяльності, є можливим через

криміналістично-психологічний аналіз злочину. Завдяки цьому можна змоделювати подію злочину та встановити його окремі обставини. Вивчення виявлених на місці події слідів та інших речових доказів дозволяє отримати відомості про злочинця та реконструювати його особливості. Наприклад, за окремими слідами ніг та елементами «доріжки слідів ніг», які відобразилися на місці події, можна визначити приблизний зріст злочинця, розмір ноги, особливості його ходи. За розміром отвору у стіні можна визначити будову тіла особи, яка через нього проникла, за відбитками вушних раковин, зубів, губ та інших частин тіла – стать людини. Особливе значення мають сліди пальців рук, що дозволяють встановити певні дефекти руки (відсутність пальців, їх скривлення, потовщення суглобів, зрощення пальців, наявність шрамів і інших ушкоджень поверхні кисті). Велике значення мають сліди різних пошкоджень та захворювань поверхні долоні і пальців рук, які залишають на шкірі рубці. За слідами пальців рук можна приблизно визначити вік людини, яка залишила слід, стать і зріст людини за розмірами частин кисті. Іноді у слідах пальців є відбитки різних предметів, наприклад, каблучок, бинтів тощо, які в окремих випадках можуть бути додатковою прикметою для організації розшуку злочинця. Потрібно заздалегідь визначити, на якому пальці якої руки міститься предмет, що це власне таке, яка його форма, структура і розміри.

Вивчення слідів біологічного походження (крові, сперми, слини) дозволяє з'ясувати умови їх виникнення, відтворити механізм події, враховуючи динаміку утворення слідів. А у разі припущення приналежності цих речовин злочинцю – можна встановити групу крові, наявність захворювань та ін. Волосся, залишене злочинцем на місці події, дозволяє зробити висновок про його колір, довжину.

Велике криміналістичне значення мають сліди зубів, оскільки їх анатомічна будова індивідуальна. За даними слідами можна судити про умови, в яких вони утворилися, і про механізм вчинення злочину. Приватними ознаками є різні аномалії анатомічної будови, дефекти, захворювання, положення і чергування зубів, форма прикусу, співвідношення верхніх і нижніх зубів, місце розташування, вид, конструктивні особливості постійних протезів та коронок та ін.

Разом з тим уявний образ про людину не буде повним без ознак, що характеризують функціональні особливості – мова, хода, жестикуляція, навички, вміння тощо. Однак слід зауважити, що більшість таких ознак може відобразитися лише в уявних образах осіб, які спостерігали подію злочину, і такі ознаки, як жестикуляція, міміка, артикуляція в матеріальній обстановці події злочину не відображаються. Між тим, деякі функціональні особливості, наприклад «доріжка слідів ніг», надають можливість судити про особливості ходи, наявність фізичних вад (кульгавість). На підставі аналізу розташування динамічних слідів рук можна визначити деякі елементи механізму вчинення злочину (як злочинець торкався певних предметів, якою рукою і яким пальцем залишені сліди, як він тримав зброю тощо).

Для того щоб визначити, якою рукою і яким пальцем залишені сліди, необхідно з'ясувати, в результаті яких дій вони утворилися. Такими діями можуть бути захват, натискання (упор) і дотик. У криміналістиці визначено зага-

льновідомі правила розпізнавання таких дій. Так, сліди захвату утворюються при триманні в руці предмета. Під час захвату участь великого пальця руки є обов'язковою, решта пальців можуть бути задіяні не всі. Це, передусім, залежить від форми, розміру, ваги і призначення предмета. Залежно від цього захват може відбуватися однією або двома руками. Залежно від роботи, що виконується, а також призначення і розміру предмета, сліди натискання можуть здійснюватися одним, декількома пальцями або усією кистю. Так, від натискання на кнопку електричного дзвінка залишається слід одного пальця; при засуванні ящика стола – сліди долоні або окремих пальців; під час пересування громіздких предметів (меблів, сейфів) залишаються сліди кисті обох рук; при відкриванні вхідних дверей (від себе) – сліди однієї кисті. Сліди торкання утворюються в результаті дотику рукою до предмета. Як правило, вони залишаються або кінцями нігтьових фаланг, або окремими частинами долоні [2].

Не останню роль у становленні інформації про злочинця відіграють предмети, залишені ним на місці події. Так, одяг та його частини, взуття, окуляри, шляпи та інші аксесуари можуть свідчити про соціальний стан, рівень матеріального забезпечення особи, його демографічну приналежність, стиль. Деякі залишені предмети можуть свідчити про рід занять, захоплення, професію. Рукописні тексти, залишені на місці події, можуть визначити інтелектуальний рівень особи, яка його виконала, рівень її грамотності, емоційний стан тощо. Нерідко сліди можуть свідчити про навички та вміння особи (наприклад професійне розбирання та збирання меблів, сантехніки, відкриття складного механізму замка, сейфа, проникнення до об'єкта специфічним способом, зав'язування вузлів способом, властивим для певних професій тощо).

У ході вивчення обстановки вчинення злочину та моделювання події злочину набуває важливого значення реконструкція психологічного образу злочинця (складання психологічного портрета (профілю)). Зауважимо, що на базі управліннь МВС України в областях діє Центр практичної психології, однією із функцій якого є складання психологічних портретів підозрюваних у вчиненні злочинів, зниклих осіб та ймовірних злочинців, створення психологічних моделей організованих злочинних угруповань, психологічне відтворення подій та обставин злочинів [3]. Хоча психологічні портрети не є доказами у кримінальних провадженнях, їх можна застосовувати при пошуку доказів, а також при здійсненні оперативних і слідчих дій щодо встановлення винних. Доцільно таких осіб запрошувати як спеціалістів до огляду місця події.

Загалом процес сприйняття обстановки події злочину співвідноситься з процесами уявного моделювання за таким алгоритмом: а) візуальне сприйняття картини злочину в цілому; б) виявлення усіх матеріальних слідів, які безпосередньо сприймаються; в) уявне відтворення (реконструкція) слідчим механізму утворення кожного сліду окремо; г) уявне відтворення (реконструкція) слідчим кожної дії злочинця окремо, його навичок; д) уявне відтворення картини вчиненого злочину в цілому; ж) уявне відтворення даних про фізичні та психологічні особливості злочинця (на рівні реконструйованої злочинної діяльності). При цьому слідчий намагається повторити хід дій злочинця, з'ясувати мотив та мету через змістовне пояснення кожної із дій.

Таким чином, застосування реконструкції індивідуальних психологічних

та фізичних особливостей злочинця за слідами кримінального правопорушення визначає можливості вирішення ряду задач, що стоять перед правоохоронними органами, а також сприяє звуженню кола підозрюваних осіб та прогнозуванню поведінки злочинця у майбутньому (при затриманні, проведенні слідчих дій). У цілому доцільно було б створити специфічну базу даних, в якій описувалися характеристики невідомих осіб, які вчинили злочин, в тісному зв'язку із описом їх фізичних, динамічних особливостей та психології. Звісно, інформація, що міститься в такій базі, матиме лише орієнтовний характер, однак вона допомагатиме при розслідуванні злочинів, вчинених аналогічним способом.

1. Анфиногенов А.И. Психологический портрет преступника, его разработка в процессе расследования преступления : дисс. ... канд. психол. наук : 19.00.06 / А.И. Анфиногенов. – М., 1997. – 183 с.

2. Гора І.В. Криміналістика : посіб. для підготов, до іспитів / І.В. Гора, А.В. Іщенко, В.А. Колесник. – 2-ге вид., доп. та перероб. – К., 2004.

3. Положення про Центр практичної психології при головних управліннях МВС України в Автономній Республіці Крим, місті Києві та Київській області, управліннях МВС України в областях, місті Севастополі та на транспорті : затв. наказом МВС від 28.07.2004 № 842 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

Плетенець Віктор Миколайович
доцент кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ НЕВЕРБАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ПРИ ПРОВЕДЕННІ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Вмінню спілкуватись при проведенні слідчих (розшукових) дій правоохоронцями приділяється значна увага. Так, більшість слідчих (97 %) в ході інтерв'ю визначили, що вміння спілкуватися є запорукою успіху розслідування та отримання необхідної інформації, вирішення конфліктних ситуацій. При цьому більшість слідчих (69 %) приділяють увагу та наповнюють відповідним значенням словесну комунікацію як засіб спілкування. При цьому лише третина (31 %) слідчих використовують у ході розслідування та проведення слідчих (розшукових) дій невербальну комунікацію.

На питання про джерела отримання знань про «мову тіла» більшість слідчих визначала, що знає про неї з літератури, зокрема психології (27 %) від колег (21 %), перегляду відповідних фільмів (17 %), з практичного досвіду (51 %).

На питання, яким чином знання невербальної комунікації використовуються, слідчі зазначали: переважно в ході проведення допиту, слідчого експерименту, шляхом спостереження за реакцією відповідної особи на поставлені питання, застосування відповідних тактичних прийомів, зокрема формування

враження про поінформованість, демонстрація предметів, свідчень інших осіб, протоколів слідчих (розшукових) дій та додатків до них тощо.

Таким чином, склалася ситуація, коли, з одного боку, слідчі із використанням методів невербальної комунікації більш результативно проводять слідчі (розшукові) дії.

З іншого – значна частина слідчих проводить процесуальні дії більш формально. Так, кількість проваджень, що одночасно розслідуються, не дозволяють слідчим на належному рівні ознайомитися із існуючими науковими розробками у цій сфері і на підставі цього більш якісно організувати розслідування та використати засоби невербальної комунікації.

У результаті цього складається ситуація, коли провідна роль під час допиту належить вербальній складовій спілкування. У той же час значна частина допитуваних може давати неправдиві свідчення. Невербальну ж інформацію переважна більшість учасників контролювати не може, що знижує її значення.

Проблеми психолого-правових аспектів використання невербальної інформації під час допиту, як складового елемента правової практики, висвітлено у працях таких видатних науковців: Белкіна Р.С., Бахіна В.П., Салтевського М.В., Шепітька В.Ю., Коновалової В.О., Ароцкера Л.Ю., Пантелєєва В.А., Соловійова О.Б., Вишинського А.Я., Строговича М.С., Єнікеєва М.І., Кудрявцева В.М. та ін. У той же час працівниками практичних підрозділів на належному рівні дані знання не застосовуються, що обумовлює необхідність приділення даному питанню більшої уваги.

За деякими даними, у процесі взаємодії людей від 60 до 80 % інформації передається невербальними засобами вираження. При цьому тільки 7 % корисної інформації передається в ході спілкування за допомогою слів; до 38 % – за допомогою звуків і інтонації; понад 55 % – жестами і позою, рухами тіла, переміщеннями у просторі і т. ін. За іншими джерелами, у процесі спілкування 65 % інформації передається з використанням невербальних засобів, а на вимовлення слів звичайна людина в середньому витрачає не більше 10–11 хвилин на день [1].

Необхідність вивчення осіб, з якими проводитимуться процесуальні дії, постає ще у ході підготовки. Це обумовлено, у тому числі, необхідністю з'ясування як емоційного стану, так й внутрішнього світу, що має вплинути на обрання не тільки організаційно-тактичних заходів, а й засобів комунікації.

Залежно від конкретного кримінального провадження використовуються такі методи пізнання: спостереження (відкрите / приховане), розмова, експеримент (щодо події злочину; інших обставин, які поки що не мають відношення до події злочину) [2].

Джерелами невербальної інформації слід вважати: 1) усну мову допитуваного, зокрема такі його індивідуальні особливості, як висота голосу, діапазон звукових частот, резонанс, темп і контроль мови, її інтенсивність, наявність пауз тощо; 2) обличчя (почервоніння чи збліднення, пітливість шкіри обличчя, рух лицевих м'язів, гримаси тощо); 3) очі (певне інформативне значення матимуть зменшення чи розширення зіниць, підведення очей у певному напрямку при відповіді на запитання тощо);

4) руки та інші частини тіла, зокрема жести, тремтіння рук, прагнення їх «сховати», проступання поту на частинах тіла тощо; 5) дії, поведінку, рухи тіла допитуваного як інформативний прояв його стану та реакцій; 6) одяг (його вигляд, стан, наявність чи відсутність певного стилю) та інші супутні речі (браслети, ланцюжки, сумки, документи тощо) [3].

Знання слідчим особливостей невербальної інформації може сприяти у розпізнанні правдивості свідчень допитуваної особи, що зумовлено здатністю цієї інформації: 1) виражати те саме значення, що й мова; 2) передувати значенню, що передається мовою; 2) виражати протилежне змісту мови значення; 3) підкреслювати окрему частину вербального тексту; 4) замінювати окрему фразу чи слово; 5) заповнювати паузу, вказуючи на наміри допитуваного продовжити після пошуку ним потрібних слів, висловів тощо; 6) регулювати потік мови та зберігати контакт між допитуваним і слідчим [4].

Таким чином, при розслідуванні злочинів важливу роль посідає невербальна інформація. Не розбираючись у психологічній сутності людини, психологічних умовах та причинах людських дій і відносин, слідчому досить складно прийняти вірні процесуальні рішення.

1. Зейкан Я. П. Методика перехресного допиту в суді / Я. П. Зейкан. – Х. : Фактор, 2016. – 192 с.

2. Ващук О.П. Можливості використання невербальної інформації при проведенні допиту / О.П. Ващук // Митна справа. – 2013. – № 5 (89) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP meta&C21COM=S&2 S21P03=FILE=&2 S21STR=Ms 2013 5\(2.2\) 11](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP meta&C21COM=S&2 S21P03=FILE=&2 S21STR=Ms 2013 5(2.2) 11)

3. Лозовая С.Н. Некоторые аспекты распознавания лжи при производстве вербальных следственных действий / С.Н. Лозовая // Форум права. – 2008. – № 3. – С. 256–260.

4. Удалова Л.Д. Теорія та практика отримання вербальної інформації у кримінальному процесі України : монографія. – К., 2005. – 324 с.

Севідов Олександр Анатолійович

доцент кафедри,

кандидат юридичних наук

Бурбело Богдан Анатолійович

викладач кафедри

(кафедра криміналістики та судової експертології Харківського національного університету внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ ДОПИТУ ПІДОЗРЮВАНОВОГО У ЗЛОЧИННИХ ПОРУШЕННЯХ АВТОРСЬКОГО ПРАВА І СУМІЖНИХ ПРАВ

Загальновідомо, що допит є найбільш розповсюдженою слідчою дією, яка використовується для отримання повних та об'єктивно відображаючих дійсність свідчень, перевірки даних щодо події злочину, встановлення обста-

вин злочину. Особливість кожного конкретного допиту полягає у його предметі, а специфічність допиту обумовлена обстановкою, способом вчинення злочину, процесуальним статусом допитуваного.

Розслідування злочинних порушень авторських і суміжних прав неможливе без проведення допиту. Здатність слідчого ефективно допитувати того чи іншого учасника кримінального провадження в ході досудового розслідування є однією з головних якостей, що підкреслюють його кваліфікованість і професійну майстерність.

Допит підозрюваного у злочинному порушенні авторського права і суміжних прав можна віднести до таких гласних слідчих (розшукових) дій, проведення яких недоцільно відкладати. Показання підозрюваного – одне з цінних джерел отримання доказової інформації про обставини, що вказують на причетність допитуваного до вчинення злочину; про обставини протиправності діяння; про наявність співучасників злочину і ролі кожного з них; про місце зберігання контрафактної продукції та інші важливі обставини.

Як відомо, перед проведенням допиту повинна здійснюватися підготовка до нього. Специфіка злочинних порушень авторського права і суміжних прав визначає особливості предмета доказування, який, відповідно, визначає предмет допиту підозрюваного – певне коло обставин, які необхідно встановити.

Вважаємо, що акцент у підготовці до допиту підозрюваного у порушенні авторського права і суміжних прав доцільно зробити на вивченні нормативно-правових актів, окреслити обставини, які необхідно з'ясувати, та сформулювати відповідні питання, ознайомитися із спеціальною літературою, отримати консультацію у спеціалістів.

Це дозволить вести допит більш впевнено, не відволікаючись на додаткове осмислення отриманих відповідей, які нерідко супроводжуються термінами, сленговими словами і висловлюваннями. Крім того, подібна інформованість слідчого є важливим фактором психологічного впливу на допитуваного.

Підготовленість до допиту слідчого і добре володіння ним інформацією, обізнаність у специфіці справи обеззброюють допитуваного і спонукають до дачі повних і правдивих показань. Також слідчий володіє певною перевагою у процесі отримання найповніших і достатніх показів. Підозрюваний у цей час володіє обмеженими відомості про об'єм наявних доказів його винуватості, а фактор раптовості позбавляє його можливості достатньою мірою продумати ту чи іншу чітку і послідовну версію.

Вивчення практики розслідуванні злочинів названої категорії дає підстави окреслити перелік питань, які доцільно з'ясувати під час допиту підозрюваних у злочинних порушеннях авторського права і суміжних прав. Зокрема, при допиті підозрюваного у провадженнях цієї категорії потрібно встановлювати:

- як довго працює підозрюваний у даній сфері бізнесу;
- чи зареєстрована дана діяльність і чи сплачуються з неї податки;
- чи здатний підозрюваний назвати ознаки контрафактної продукції і відрізнити її від легальної;
- кому належать авторське або суміжне право на продукцію;
- чи уклалися угоди з правовласниками на використання об'єктів авторських і суміжних прав;

- які дії здійснював підозрюваний з об'єктами авторських і суміжних прав (відтворення, розповсюдження і т.д.);
- протягом якого періоду здійснювалася злочинна діяльність;
- хто виконував технічну роботу (продавці, експедитори, оператори записуючої апаратури та і т.ін.);
- де, у кого отримувалася готова продукція або компоненти для її виготовлення, якими документами оформлялися операції;
- чи гарантував постачальник, що необхідні дозволи від усіх правовласників одержані;
- кому належать технічні засоби, які використовувалися для відтворення;
- кому збувалася продукція та у якій кількості;
- чи були співучасники злочину, в чому полягала їх роль;
- які обсяги виробництва (реалізації) і прибуток від незаконного використання об'єктів авторських прав отримав підозрюваний;
- коли і за яких обставин була припинена злочинна діяльність;
- при яких оперативних і слідчих діях особисто був присутнім підозрюваний (при вилученні продукції, огляді т. ін.).

Оцінюючи роль допиту у системі засобів одержання доказової інформації, особливо при розслідуванні порушень авторського права і суміжних прав, можна зробити висновок, що результативність конкретного допиту залежить від процесуального статусу допитуваного, характеру та обсягу інформації, яка йому відома, бажання і можливості передати цю інформацію слідчому. Але у будь-якому випадку допит залишається незамінним джерелом доказів.

1. Васильєв А.Н. Тактика допроса при расследовании пре ступлений / Васильєв А.Н., Карнеева Л.М. – М. : Юрид. лит., 1970. – С. 234.

2. Криміналістика : підручник для студентів юрид. спец. вищих закладів освіти / кол. авторів : Глібко В.М., Дудніков А.Л., Журавель В.А. та ін. ; за ред. В.Ю. Шепітька. – К. : Ін Юре, 2001. – С. 684.

3. Порубов Н.И. Научные основы допроса на предварительном следствии / Н.И. Порубов. – Минск, 1978. – С. 210.

4. Протидія злочинам у сфері інтелектуальної власності (ст.ст. 176,177,227,229 КК України) : науково-практичний посібник / С.І. Ніколаюк, Д.Й. Никифорчук, Р.П. Томма, В.І. Барко. – К. : КНТ, 2006. – 192 с.

Чаплинська Юлія Анатоліївна

доцент кафедри кримінально-правових дисциплін Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДГОТОВКИ І ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ

При розслідуванні різноманітних видів злочинів, особливо тяжких, нерідко виникає необхідність провести деякі експериментально-дослідницькі дії. Проведення випробувань може бути спрямовано на встановлення можливості

сприйняття особою певних фактів або явищ, здійснення нею конкретних дій, наявності або відсутності певних вмінь й навичок та ін. Проведення таких експериментальних дослідів здійснюється за допомогою такої слідчої (розшукової) дії як «слідчий експеримент» (ст. 241 КПК України).

Слідчий експеримент належить до похідних слідчих (розшукових) дій і проводиться, як правило, на подальших етапах розслідування. На підставі узагальнення слідчої практики та вивчення кримінальних проваджень можна вказати, що до основних організаційно-тактичних умов проведення слідчого експерименту можна віднести такі:

1. Проведення слідчого експерименту в умовах, максимально наближених до тих, у яких відбувалася подія, факт або явище. Усі експериментальні дії доцільно проводити за оптимальних умов у тих місцях, де і відбувалася досліджувана подія. У цьому випадку слідчий повинен враховувати місце, час, період доби, погодні й кліматичні умови, освітлення, тривалість, темп та послідовність дій, обставини, які не підлягають відтворенню, та ін. Особливо це стосується дослідів, при яких перевіряється можливість спостереження або сприймання якого-небудь факту (явища); існування якого-небудь факту; здійснення якої-небудь дії за певних умов або встановлення послідовності розвитку певної події та механізму злочину.

2. Використання під час експерименту тих самих приладів, механізмів, пристроїв та матеріалів, що використовувалися під час злочинної події.

Під час проведення дослідницьких дій доцільно використовувати такі самі прилади, механізми, пристрої та матеріали, що застосовувалися під час злочину. Не доцільно під час експерименту використовувати об'єкти, які є речовими доказами за справою, що обумовлюється можливістю їх знищення або пошкодження. При неможливості використання вказаних об'єктів у експерименті, слідчий може застосувати предмети-аналоги або натурні макети. Вказане певним чином може вплинути на психологічні позиції злочинців і викликати у них переживання, аналогічні тим, які вони відчували під час злочину, що може сприяти щирому зізнанню.

3. Неодноразове й поетапне проведення дослідів та повторення випробувальних дій у змінних умовах. Усі дослідницькі дії повинні проводитися неодноразово і у змінних умовах, з метою забезпечення достовірності та виключення можливості отримання випадкових результатів. Наприклад, при встановленні можливості сприймати мають бути продемонстровані різні об'єкти, щоб можна було переконатися у стійкості їх розпізнавання суб'єктом експерименту. Головною метою неодноразових дослідів є отримання достовірного результату. Кількість повторень визначається слідчим залежно від характеру справи та тривалості кожного дослідження. Проводити дослідження необхідно поетапно, тобто уся досліджувана подія розбивається на певні етапи. За кожним вказаним етапом проводиться окреме дослідження і за результатами усі вони об'єднуються, дозволяючи слідчому отримати уявлення про усю подію в цілому. Поетапне проведення експерименту можливе за умови, якщо це не впливає на загальний темп його проведення.

4. Обмежена кількість учасників слідчої (розшукової) дії та проведення необхідних дослідницьких дій, максимально схожих з тими, що мали місце у

дійсності (за послідовністю, способом, характером, темпом).

5. Залучення свідка, потерпілого або підозрюваного до проведення експерименту, що дозволить чіткіше відтворити ті чи інші обставини події.

6. Проведення слідчого експерименту з кожним підозрюваним окремо. Так, у тих випадках, коли виникає необхідність провести слідчий експеримент з кількома підозрюваними, слідчий повинен виїхати на місце і провести дослідницькі дії з кожною особою окремо.

На думку Н.І. Гуковської, слідчий експеримент можна проводити за участю усіх підозрюваних одночасно з урахуванням конкретних обставин справи [1, с. 36]. На нашу думку, проведення експериментальних дій за участю кількох злочинців одночасно є недопустимим, оскільки тягне за собою можливість узгодження ними своїх позицій та дій. Окрім того, пояснення одного учасника експерименту будуть мати навідний характер для інших. Вказаний тактичний прийом дозволяє запобігти попередній змові співучасників між собою та негативному впливу їх один на одного.

На думку К. О. Чаплинського, при розслідуванні багатоепізодних кримінальних проваджень, складних злочинів, слідчим необхідно пам'ятати, що вони мають масштабний характер, що ускладнює проведення експерименту за усіма виявленими епізодами злочинної діяльності не лише через дефіцит часу, але й через недостатність необхідних сил та засобів. У таких випадках доцільно обов'язково проводити цю слідчу (розшукову) дію на місцях вчинення найбільш складних і значних для справи епізодів злочинної діяльності. За іншими епізодами необхідно обмежитися ретельним слідчим оглядом, додаючи до нього схеми, які власноручно виконані злочинцями, у яких відбиваються усі істотні риси й особливості місць подій і динаміка окремих злочинних дій. Однак така рекомендація може бути реалізована лише у виняткових випадках [2, с. 425]. Отже, слідчий експеримент є найбільш трудомісткою і складною слідчою дією, оскільки в ньому бере участь значна кількість осіб. Результати правильно проведеної слідчої дії відіграють важливу роль у процесі доведення вини осіб, які підозрюються у вчиненні злочинів, особливо при їх відмові від раніше даних показань або у випадку смерті. Якісне та ефективне проведення цієї слідчої дії вимагає ретельної підготовки, чіткої організації та використання низки тактичних прийомів і комбінацій, що дозволить одержати правдиві показання та довести причетність певних осіб до злочинної діяльності.

1. Гуковская Н. И. Следственный эксперимент : пособие для следователей / Н. И. Гуковская. – М. : Госюриздат, 1958. – 96 с.

2. Чаплинский К. О. Тактичне забезпечення проведення слідчих дій : монографія / Чаплинский К.О. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2011. – 496 с.

Анісімов Дмитро Олексійович
слухач магістратури

Бідняк Ганна Сергіївна

викладач кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ОДОРОЛОГІЇ

Криміналістика – сформована і загально визнана самостійна наука, але розвиток та удосконалення її науково-практичних засад триває і дотепер. Одним з невирішених питань криміналістики є криміналістична одорологія.

З метою уникнення будь-якого роду відповідальності деякі правопорушники дуже ретельно готуються до вчинення злочину, продумавши наперед свої дії та можливості залишення слідів. Проте запах кожної людини залишається в тому місці, де вона перебувала. Відтак, роль одорології відіграє велике значення під час досудового розслідування.

Сліди запаху – це матеріальне утворення, що перебуває в газоподібному стані. Запах – природна властивість матеріальних тіл, що має два значення. У першому випадку терміном «запах» визначають об'єктивну властивість фізичних тіл, що полягає в безперервному відділенні в зовнішнє середовище часток їх речовин – молекул, які утворюють запаховий слід. У другому випадку терміном «запах» визначають суб'єктивне відчуття (відображення, уявний образ), яке виникає в людини чи тварини в результаті взаємодії часток пахучої речовини з нюховими рецепторами [1, с. 178].

Зброя, залишена на місці вчинення злочину, може містити певну інформацію про злочинця (відбитки пальців, сліди крові, одорологічні сліди та ін.) [2, с. 300].

Так, за даними практичних працівників, запаховий слід людини може втратити свою властивість через сім годин після зникнення злочинця з місця пригоди, але інколи зустрічалися випадки, коли собака виходив на слід і після дванадцяти годин.

З метою сприяння розкриттю правопорушень в Україні створено кінологічні центри, діяльність яких спрямована на забезпечення потреб підрозділів кримінальної, патрульної, спеціальної поліції, поліції охорони та особливого призначення, інших підрозділів територіальних органів Національної поліції, відділів (відділень) поліції.

Однією із найголовніших функцій кінологічних центрів є забезпечення службової діяльності відокремлених підрозділів територіальних органів Національної поліції України згідно з розподілом функціональних обов'язків кінологів за напрямками організації роботи з використання службових собак для: розшуку людей (правопорушників) за запаховими слідами; пошуку вибухівки, вибухових пристроїв та вогнепальної зброї; пошуку наркотичних за-

собів, наркотичних речовин та прекурсорів; пошуку трупів чи їх залишків тощо.

Однак інколи виклик кінолога не сприяє позитивному результату, бо віддаленість кінологічних центрів (однією з основних функцій яких є участь кінологів зі службовими собаками у складі слідчо-оперативних груп під час проведення оглядів місць подій) від місця скоєння правопорушення може бути значною, внаслідок втрачається одна з можливостей розкрити кримінальне правопорушення за гарячими слідами. Зазначимо, що після того, як не вдалося розкрити кримінальне правопорушення за гарячими слідами, в декілька разів зменшується шанс розкриття його взагалі.

Враховуючи результати аналізу науково-дослідної літератури та нормативно-правової бази, можна сказати, що застосування одорологічного методу в Україні ще перебуває в стадії обговорення і вирішення, а тому залишає велике підґрунтя для подальших наукових досліджень. Зазначену проблему можливо вирішити введенням штатних кінологів із собаками при відокремлених підрозділах територіальних органів Національної поліції України. Це звільнить працівників правоохоронних органів від процесу виклику та тривалого очікування кінологів із кінологічних центрів. Дані зміни сприятимуть швидкому виїзду на місце пригоди, розкриттю кримінальних правопорушень за гарячими слідами та підвищенню ефективності розслідування злочинів в цілому.

1. Салтевський М.В. Криміналістика (у сучасному викладі) : підруч. / Салтевський М.В. – К. : Кондор, 2004. – 588 с.

2. Криміналістика : підручник / кол. авт.: В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова, В.А. Журавель та ін. / за ред. проф. В.Ю. Шепітька. – 4-е вид., перероб. і доп. – Х. : Право, 2008. – 464 с.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України». – Х. : Одиссей, 2012. – 360 с.

Антонюк Олена Володимирівна
здобувач кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА СПОСОБІВ УЧИНЕННЯ ХУЛІГАНСТВА ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ВОГНЕПАЛЬНОЇ АБО ХОЛОДНОЇ ЗБРОЇ

В загальній теорії криміналістики спосіб учинення злочину давно і дуже ретельно вивчається. Зазначений елемент механізму злочину у структурі будь-якої криміналістичної характеристики посідає важливе місце. Не є винятком і розслідування хуліганства, вчиненого з використанням вогнепальної або холодної зброї. Тому що багатоманітність способів вчинення вказаного

злочину дає можливість виокремити певні кореляційні зв'язки між ними та іншими елементами криміналістичної характеристики: особою злочинця, слідовою картиною, обстановкою вчинення тощо.

Встановлення структурних способів, що мали місце у розслідуваному злочині, дозволяє слідчому найбільш повно виявляти його сліди, прогнозувати взаємозв'язок між ними, що нерідко веде до розкриття злочину. Щодо підготовки до вчинення хуліганських дій, то вивченням кримінальних проваджень за злочинами, кваліфікованими за ч. 4 ст. 296 КК України, нами встановлено, що у 82 % від їх загальної кількості злочинцями здійснювалися заходи з підготовки їх учинення. Серед усіх фактів вони полягали у розробці плану злочину, що здійснювалося 100 % злочинців; виборі об'єкта посягання – 73 %; відшукуванні, пристосуванні і підготовці знарядь злочину – 66 %; розподілі ролей між співучасниками – 48 %; підборі співучасників – 22 %.

Тобто хуліганські дії можуть мати етап підготовки, про що яскраво свідчить приклад футбольного хуліганства. Так, фанати можуть заздалегідь підготувати знаряддя вчинення злочину (холодну, вогнепальну зброю), яку плануватимуть використати для порушення громадського порядку, а не спричинення тілесних ушкоджень іншим особам. У даному випадку це відшукування, пристосування, підготовка знарядь злочину. Разом з тим на футбольних матчах можливі хуліганські прояви і без попередньої підготовки.

У постанові Пленуму Верховного Суду України № 10 «Про судову практику в справах про хуліганство» від 22.12.2006 р. зазначено, що вогнепальною зброєю вважаються пристрої промислового чи кустарного виробництва, призначені для ураження живої цілі за допомогою снаряда, що приводиться в рух енергією порохових газів чи інших спеціальних горючих сумішей. Це усі види бойової та іншої стрілецької зброї військового зразка, спортивні малокаліберні пістолети, гвинтівки, самопали, пристосовані для стрільби пороховими зарядами, газові пістолети, нарізна мисливська зброя, а також перероблена зброя, в тому числі обрізи із гладкоствольної мисливської зброї. Ця ознака має місце лише в тих випадках, коли винний за допомогою названих предметів заподіяв чи намагався заподіяти тілесні ушкодження або коли використання цих предметів під час учинення хуліганських дій створювало реальну загрозу для життя чи здоров'я громадян [9].

Потрібно мати на увазі, що диспозиція ч. 4 ст. 296 КК України 2001 р., на відміну від диспозиції ч. 3 ст. 206 КК УРСР 1960 р., не містить такої кваліфікуючої ознаки хуліганства, як спроба застосування вогнепальної або холодної зброї чи іншого предмета, спеціально пристосованого або заздалегідь заготовленого для заподіяння тілесних ушкоджень. Тому однієї погрози застосування зброї або іншого предмета, спеціально пристосованого або заздалегідь заготовленого для зазначеної мети, навіть підкріпленої їх демонстрацією, недостатньо для кваліфікації дій за ч. 4 ст. 296 КК.

З приводу застосування вогнепальної зброї потрібно зазначити, що наразі питання нагляду та контролю за суб'єктами, які мають дозвіл на виробництво, ремонт, торгівлю, передачу, облік, зберігання, утилізацію вогнепальної зброї, є досить дискусійним.

Холодною зброєю вважаються предмети, які відповідають стандартним

зразкам або історично виробленим типам зброї, чи інші предмети, що справляють колочий, колото-ріжучий, рубаючий, роздроблюючий або ударний ефект (багнет, стилет, ніж, кинджал, арбалет, нунчаки, кастет тощо), конструктивно призначені для ураження живої цілі за допомогою м'язової сили людини або механічного пристрою.

Вирішуючи питання про наявність у діях винної особи такої кваліфікуючої ознаки, як застосування при вчиненні хуліганських дій вогнепальної або холодної зброї чи іншого предмета, спеціально пристосованого або заздалегідь заготовленого для заподіяння тілесних ушкоджень, слід враховувати, що ця ознака має місце лише в тих випадках, коли винний за допомогою названих предметів заподіяв або намагався заподіяти тілесні ушкодження або коли їх використання у процесі хуліганських дій створювало реальну загрозу для життя чи здоров'я громадян.

Практика судів, відповідно до якої необхідною умовою для кваліфікації дій за ч. 4 ст. 296 КК є доведеність наявності у винного мети носіння ножа для заподіяння тілесних ушкоджень, не є правильною. По-перше, ніж має колото-ріжучі властивості і за своїм призначенням може бути використаний з будь-якою метою, у тому числі для заподіяння шкоди здоров'ю особі шляхом завдання ударів, порізів тощо. По-друге, встановлення наявності такої мети (виходячи з різноплановості застосування ножа) на практиці є майже неможливим. Це призводить до того, що хуліганські дії із заподіянням потерпілому ножових поранень не одержують у суді належної правової оцінки, що надає можливість винній особі за вчинення тяжкого злочину уникнути більш суворої відповідальності.

Розглядаючи класифікацію способів вчинення хуліганства, пов'язаних із застосуванням насильства або використанням зброї, залежно від виду зброї чи інших предметів, зазначимо таке. Вивченням кримінальних проваджень за досліджуваною категорією злочинів з'ясовано, що: а) з використанням вогнепальної зброї хуліганство вчинювалося у 4 % випадків; б) з використанням холодної зброї – 15 %, в) з використанням спеціально пристосованих предметів для нанесення тілесних ушкоджень – 21 %, г) з використанням випадково підібраних предметів – 24 %.

Взагалі спосіб приховування злочину має місце в тих випадках, коли: а) дії щодо приховування умисного злочину здійснюються після повної реалізації злочинного задуму і не є заздалегідь передбаченим продовженням дій з приховування, виконаних у період вчинення злочину; б) дії щодо приховування умисно вчинених імпульсивних чи вербальних злочинів (образа, наклеп), приховування яких у період вчинення неможливе і здійснюється пізніше; в) приховуються злочини, вчинені з необережності.

Шляхом аналізу кримінальних проваджень за ч. 4 ст. 296 КК України нами встановлено, що зникнення з місця злочину мало місце у 86 % фактів хуліганства, в тому числі з використанням автотранспорту (9 %); знищення знарядь злочину (66 %); знищення одягу, взуття (45 %); неправдиві свідчення, в тому числі алібі (54 %); відмова від давання показань (31 %).

У результаті проведеного дослідження доходимо висновку, що злочин, кваліфікований за ч. 4 ст. 296 КК України, має повноструктурний склад спо-

собу вчинення, адже в 92 % випадків має місце підготовка або приховування діяння. Класифікація способів учинення хуліганства на основі вказаних елементів дозволяє чітко уявити «слідову картину» місця злочину, прогнозувати джерела ідеальних та матеріальних слідів-відображень. На останок зазначимо, що криміналістичне значення способу вчинення хуліганства з використанням вогнепальної або холодної зброї чи предметів, спеціально пристосованих для нанесення тілесних ушкоджень, а також використання даних щодо них на досудовому слідстві ґрунтуються на властивості їх повторюваності у злочинній діяльності тих самих і різних осіб.

Бідняк Ганна Сергіївна

ст. викладач кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Кумець Павло Іванович

заступник директора – завідувач відділу
криміналістичних видів досліджень
Дніпропетровського НДЕКЦ МВС України

ДІЯЛЬНІСТЬ ЕКСПЕРТНОЇ СЛУЖБИ МВС УКРАЇНИ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ

Розвиток України як незалежної демократичної держави і здійснювані соціально-економічні та політичні перетворення зумовлюють вирішення багатьох складних питань у різних сферах суспільної діяльності. Проблеми, пов'язані зі зміною конституційного ладу, форми правління, зумовили підвищення криміногенної ситуації в українському суспільстві, що неминуче тягне за собою зміни у діяльності окремих підрозділів ОВС, у тому числі і експертних.

Вирішенню проблем організації діяльності судових експертів приділялася увага у різні часи багатьма провідними українськими вченими та науковцями ближнього зарубіжжя. Вагомий внесок у вивчення цієї проблеми зробили: Т.В. Авер'янова, Л.Ю. Ароцкер, В.П. Бахін, Р.С. Белкін, В.Д. Берназ, А.І. Вінберг, А.Ф. Волобуєв, В.Г. Гончаренко, Г.І. Грамович, А.В. Іщенко, Н.І. Клименко, В.О. Коновалова, Ю.Г. Корухов, В.С. Кузьмічов, В.К. Лисиченко, В.Г. Лукашевич, Є.Д. Лук'янчиков, О.Р. Россинська, М.В. Салтевський, М.Я. Сегай, І.Я. Фрідман, В.Ю. Шепітько, О.Р. Шляхов, М.Г. Щербаковський та інші. Останнім часом проблематика цього питання досліджувалася Л.М. Головченко, А.І. Лозовим, І.В. Пирогом, Е.Б. Сімаковою-Єфремян.

Але детальнішого висвітлення потребують питання діяльності судових експертів ОВС, пов'язані зі змінами у процесуальному законодавстві та сучасними потребами практики.

У статті 69 КПК України серед учасників кримінального провадження визначено, що експертом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє

науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право відповідно до Закону України "Про судову експертизу" на проведення експертизи і якій доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висновок з питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань [2, с. 40]. Тобто експертом може бути фахівець у певній галузі, який працює в державній або недержавній спеціалізованій установі, має вищу освіту, пройшов спеціальну підготовку та отримав кваліфікацію судового експерта в певній галузі.

Не можуть бути експертами особи, які перебувають у службовій або іншій залежності від сторін кримінального провадження або потерпілого [2, с. 40]. Це положення продубльоване і в Законі України "Про судову експертизу" [5]. Але за штатним розкладом експертні установи системи МВС України підпорядковані начальнику слідчого управління (перший заступник начальника ГУМВС України), який є стороною обвинувачення (ст. 3 ч. 1 п. 19). Тому з метою виключення прецеденту для відводу експертів або експертних установ МВС пропонуємо ввести підпорядкованість експертних підрозділів при ГУМВС безпосередньо начальнику ГУМВС в області, так як останній не є стороною кримінального провадження.

У положеннях нового КПК України законодавець дещо розширив та доповнив процесуальний статус експерта, але, якщо проаналізувати положення Закону України "Про судову експертизу", помітно, що права експерта визначено у тому самому обсязі, що і в КПК України, за винятком доповнення: подавати скарги на дії особи, у провадженні якої перебуває справа, якщо ці дії порушують права судового експерта. А далі, у нормах цього закону законодавець зазначив, що інші права судового експерта передбачаються процесуальним законодавством [5]. Вважаючи, що вказаний закон визначає правові та організаційно-фінансові основи судово-експертної діяльності, доцільно у ньому залишити лише відсылки (до КПК України) норми з прав експерта. І одночасно в самому КПК конкретизувати процесуальний статус експерта і більш чітко визначити його права та видалити відсылку (до вказаного закону) норму.

За аналогією пропонуємо вчинити і з обов'язками експерта, оскільки порядок кримінального провадження на території України визначається лише кримінальним процесуальним законодавством України (ст. 1 КПК України), а експерт є одним із суб'єктів такого провадження.

Ми підтримуємо думку Пирого І.В., який зазначає, що Закон України "Про судову експертизу" не повинен дублювати права та обов'язки цього учасника, а лише позначати, що перелік прав та обов'язків експерта розміщений в КПК України [4, с. 208].

Залучити експерта КПК України дозволено кожній стороні (захисту, обвинувачення) та потерпілому, до того ж, захист має право і самостійно залучити експерта для проведення експертизи за свої кошти без узгодження з органами досудового розслідування. І тому виникає питання про можливість подальшого проведення експертиз за цими самими об'єктами експертного дослідження. На нашу думку, у випадку проведення експертизи на стадії досудового розслідування за ініціативою сторони захисту необхідно передба-

чити обов'язкове отримання дозволу слідчого, прокурора на повне або часткове знищення об'єкта експертизи, якщо це не буде перешкоджати подальшому кримінальному дослідженню. Також слід викласти процедуру залучення експертів стороною захисту на договірних умовах (порядок надання речових доказів на експертизу, яким чином буде здійснюватися оплата за проведення експертизи та ін.).

З приводу конкретизації порядку проведення судових експертиз багато висловлювалися у своїх роботах І.В. Пиріг, А.І. Лозовий, Е.Б. Сімакова-Єфремян [3; 4; 6]. Ми підтримуємо їхню думку та вважаємо доцільним викласти зазначені положення окремою статтею (статтями) в ЗУ «Про судову експертизу».

Потребує уточнення і ст. 245 ч. 1 «У разі необхідності отримання зразків для проведення експертизи вони відбираються стороною кримінального провадження, яка звернулася за проведенням експертизи або за клопотанням якої експертиза призначена слідчим суддею. У випадку, якщо проведення експертизи доручено судом, відібрання зразків для її проведення здійснюється судом або за його дорученням залученим спеціалістом.» [2, с. 133].

У випадку якщо проведення експертизи доручено судом, спеціаліст ні в якому разі не має права самостійно вилучати зразки, особливо, якщо це пов'язано з вилученням зразків, наприклад, за місцем мешкання осіб, або в організаціях чи підприємствах. Спеціаліст може бути залучений для надання консультаційної допомоги або безпосередньої технічної допомоги. Ця процедура потребує чіткої регламентації.

Істотні зміни відбулися у процесуальному порядку допита експерта в суді. Так, перед допитом експерт присягає сумлінно виконувати свої обов'язки та попереджається головуючим суддею про кримінальну відповідальність за надання завідомо неправдивого висновку [2, с. 185].

Предмет допиту законодавець залишив той самий – висновок експерта, але змінив порядок допиту експерта: спочатку сторона, за чією ініціативою проводилася експертиза, далі інша сторона, потім питання можуть задавати потерпілі, цивільний позивач, цивільний відповідач, їх представники, а наприкінці – головуючий та судді.

Змагальність процесу підкреслена таким положенням – суд має право призначити одночасний допит двох експертів для з'ясування причин розбіжностей у висновках. Тобто можна допитувати експертів, залучених стороною (захисту, обвинувачення) для проведення експертизи. Крім того, сторони кримінального провадження мають можливість надавати відомості стосовно знань, вмінь, кваліфікації, освіти та підготовки експерта. Але вважаємо, що даний пункт не повинен поширюватися на експертів державних установ, так як за знання, вміня, кваліфікацію, освіту та підготовку експерта несе відповідальність держава. Тим більше, що перед призначенням експертизи сторони кримінального провадження повинні переконатися у компетенції експерта та його праві на проведення експертизи на законних підставах.

Отже, враховуючи вищевикладене, зазначимо, що положення нового КПК України істотно вплинули на організацію роботи та процесуальний статус судових експертів ОВС України і тягнуть за собою внесення вагомих

уточнень в інші нормативні акти, що регулюють експертну діяльність в Україні. Тому пропонуємо якомога швидше внести зміни та доповнення насамперед в ЗУ «Про судову експертизу» з конкретизацією порядку проведення експертиз, призначених різними сторонами кримінального провадження, з описом видів експертиз, роз'ясненням особливих термінів і т.п. А доопрацювання зазначених в даній статті пропозицій покращить організацію роботи не тільки експертів, а й інших сторін та учасників кримінального провадження.

1. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз, затверджена наказом Міністерства юстиції України № 53/5 від 08.10.1998 р. (у редакції наказу Міністерства юстиції України № 1950/5 від 26.12.2012 р.), зареєстрована в Міністерстві юстиції України 02.01.2013 р. за № 1/22533.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України». – Х. : Одиссей, 2012. – 360 с.

3. Лозовий А.І. Проблеми нормативно-правового регулювання судово-експертної діяльності у кримінальному процесі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://www.hniise.gov.ua/site/articles/read/35.html>.

4. Пиріг І.В. Теоретичні основи експертної діяльності органів внутрішніх справ : монографія / Пиріг І.В. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2011. – 312 с.

5. Про судову експертизу : Закон України від 25 лютого 1994 року № 4038-ХІІ // ВВР України. – 1994. – № 28, зі змінами, внесеними згідно із Законами № 4652-VI (4652-17) від 13.04.2012, ВВР, 2013, № 21, ст. 208, № 4711-VI (4711-17) від 17.05.2012, ВВР, 2013, № 14, ст. 89 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>

6. Сімакова-Єфремян Е.Б. Розв'язання проблем правового регулювання судової експертизи – нагальна необхідність сьогодення // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики : зб. наук. праць / ред. кол.: М.Л. Цимбал, В.Ю. Шепітько, Л.М. Головченко та ін. – Х., 2007. – Вип. 7. – С. 117–123.

Д'яковський Геннадій Леонідович
здобувач кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ СВІДКІВ І ПОТЕРПІЛИХ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ НЕЗАКОННОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ ТА ВИКРАДЕННЯ ЛЮДИНИ, ВЧИНЕНОГО ОРГАНІЗОВАНОЮ ГРУПОЮ

Аналіз слідчої практики свідчить, що при розслідуванні незаконного позбавлення волі та викрадення людини, вчиненого організованою групою, обов'язково виникає необхідність пред'явлення підозрюваних (лідерів кримінальних груп, їхніх активних членів) свідкам і потерпілим для впізнання та проведення між ними «очних ставок». Узагальнення матеріалів кримінальних справ (1087) і кримінальних проваджень (286), узагальнення оперативних ма-

теріалів (159), анкетування і опитування співробітників слідчих та оперативних МВС України (1245) дозволяє дійти висновків, що свідки і потерпілі нерідко залишаються на одинці зі злочинцями (членами ОЗГ). Після порушення проваджень на них тиснуть, їх шантажують, погрожують, а інколи – вдаються до фізичної розправи, навіть убивств. Це негативно впливає на обізнаних осіб, спонукає до відмови від показань (у тому числі даних раніше), які давалися на початковому етапі розслідування. До найбільш поширених засобів впливу під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій, зокрема, впізнання, «очних ставок», слідчого експерименту можна віднести такі: залякування або підкуп, шантажування чи компрометація, погроза фізичною розправою та ін. У деяких випадках засоби негативного впливу використовуються комплексно. Зважаючи на це, у тих випадках, коли підозрювані намагаються зірвати проведення слідчої (розшукової) дії, чинять активну протидію досудовому розслідуванню, слідчі повинні, враховуючи процесуальний порядок проведення конкретної процесуальної дії, максимально обмежити можливості психологічного впливу на сумлінного її учасника.

З цією метою слідчим доцільно застосовувати такі тактичні прийоми при проведенні окремих слідчих (розшукових) дій:

– спостереження за поведінкою підозрюваних (членів ОЗГ). Внаслідок такого спостереження слідчий може помітити за виразом обличчя, жестами та іншими ознаками, що злочинці та їх адвокати намагаються ускладнити процес впізнання або слідчого експерименту. Такі дії з боку злочинців повинні негайно присікатися, оскільки будь-яке зволікання з боку слідчого тягне за собою непередбачувані наслідки. Такою поведінкою злочинці можуть викрити себе, що мають враховувати слідчі поліції і тактично правильно використовувати у подальшому їх допиті;

– максимальне скорочення часу проведення слідчої (розшукової) дії. Так, під час впізнання лідера групи усі підготовчі дії необхідно проводити таким чином, щоб виключити імовірність випадкової зустрічі свідків зі злочинцями та їхніми адвокатами, а також з понятими та статистами до початку слідчої (розшукової) дії. Впізнання необхідно проводити у прискореному темпі, щоб запобігти психологічному впливу з боку злочинців на суб'єкта впізнання. Після виконання усіх підготовчих дій у приміщення, де проводиться впізнання, запрошують свідка (потерпілого), який стисло пояснює, за якими ознаками і у зв'язку з якою подією впізнає особу, після чого його виводять з цього приміщення. Протокол пред'явлення для впізнання складається, коли суб'єкт впізнання і підозрювані та їх адвокати знаходяться окремо. Якщо дозволяють умови, то впізнання може проводитися поза візуальним спостереженням, що гарантує безпеку його учасників;

– спостереження за поведінкою потерпілих і свідків. Трапляються випадки, коли емоційна реакція суб'єкта впізнання свідчить про те, що він упізнав злочинця, але заперечує це. Причини такої поведінки можуть бути різними, наприклад, побоювання помсти з боку злочинців, які залишилися на волі, або зацікавлених у справі осіб. Тому спостереження слідчого та наступний допит повинні дозволити встановити причини та способи психологічного впливу на суб'єкта впізнання. У тих випадках, коли суб'єкт впізнання каже, що не упізн

нав злочинця, а спостереження за його поведінкою вказує на протилежне, необхідно заспокоїти свідка, дати йому можливість відчутти підтримку та захист з боку слідчого та запропонувати ще раз спробувати упізнати злочинця. Але дії слідчого поліції у таких випадках не повинні мати навідного характеру;

– проведення слідчого експерименту або впізнання із кожним підозрюваним окремо. Якщо для впізнання необхідно пред'явити декілька осіб (що проходять за однією справою) одному суб'єкту впізнання, то кожного з них необхідно пред'являти окремо, серед їм подібних статистів. При цьому статисти, які пред'являлися разом з першим об'єктом, не повинні брати участь у наступних впізнаннях;

– застосування науково-технічних засобів створює сприятливі умови для одержання доказової інформації, дозволяє фіксувати не тільки факт проведення процесуальної дії, але й «психологічний клімат», у якому воно відбувалося, психологічно впливає на підозрюваних (членів ОЗГ і їхніх лідерів). Відеозапис ускладнює можливість злочинців негативно впливати на свідків і потерпілих.

Застосування певних тактичних прийомів і комбінацій дозволить слідчому більш якісно й ефективно провести окремі слідчі (розшукові) дії, забезпечуючи безпеку потерпілих та свідків. При неможливості дотримання усіх кримінально-процесуальних й організаційно-тактичних умов проведення слідчого експерименту, впізнання, «очної ставки», забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у слідчій (розшуковій) дії, складнощах запобігання впливу на свідків, працівники слідчих підрозділів поліції повинні відмовитися від неї та провести інші процесуальні дії [1; 2]. Підсумовуючи слід зазначити, що ефективність проведення слідчих (розшукових) дій за участю членів злочинних угруповань та їхніх лідерів прямо пропорційна якості професійної підготовки і практичного досвіду працівників правоохоронних органів.

1. Чаплинський К. О. Тактичне забезпечення розслідування діяльності злочинних угруповань : монографія / Чаплинський К. О. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2010. – 304 с.

2. Чаплинський К. О. Тактичне забезпечення проведення слідчих дій : монографія / Чаплинський К. О. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2011. – 496 с.

Іванчишин Ігор Іванович
здобувач кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОРГАНІЗАЦІЯ І ТАКТИКА ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ

Розслідування злочинів, учинених злочинними угрупованнями, супроводжується формуванням несприятливих оперативно-розшукових і слідчих ситуацій, зокрема, наявність незначного обсягу інформації, відсутність слідів та очевидців злочину, активна протидія розслідуванню та ін. Вказане вимагає постійного удосконалення організаційно-підготовчих і тактичних заходів по проведенню окремих слідчих (розшукових) дій, зокрема, обшуків. Вчасне й

якісне проведення цієї процесуальної дії сприяє одержанню важливих доказів, які свідчать про причетність певних осіб (особливо лідера групи) до злочинної діяльності. Загальна тактика проведення обшуку припускає необхідність врахування слідчої ситуації, особливостей супротивної сторони та характеру злочину. Обшук повинен проводитися негайно з метою виявлення осіб, які вчинили злочини, викрадених речей та цінностей. Невиправдане зволікання, несвоєчасність і невідповідність обшуків дозволяє злочинцям знищити чи підмінити сліди і знаряддя злочину, переховати викрадені предмети, витратити кошти, які отримані злочинним шляхом, тощо. Тому час проведення обшуків необхідно обирати залежно від обставин справи, з урахуванням аналізу зібраної інформації та оцінки слідчої ситуації.

Під час проведення обшуків вирішальне значення має раптовість їх проведення. Проте раптовість обшуку є неможливою без дотримання конспіративності і правил таємного прийняття рішення про їх проведення, включаючи і оперативно-розшукові заходи. Тому розголошення відомостей про обшук, що готується, значній кількості осіб може призвести до витоку інформації та втрати фактора раптовості.

До найбільш ефективних методів обшуку можна віднести такі:

Послідовне і вибіркоче обстеження. Під час вибіркового обстеження за наявності достатніх підстав перевіряються, насамперед, місця ймовірного приховування розшукуваних об'єктів. Цей метод застосовується при проведенні трудомістких робіт, зокрема, розбиранні стін чи підлог, розкопці певної ділянки місцевості тощо. Якщо вибірковий пошук не дає позитивних результатів, то керівник операції переходить до послідовної перевірки усіх об'єктів.

Паралельне і зустрічне обстеження. Паралельне обстеження доцільне під час обшуку ділянки місцевості. В інших випадках проводиться зустрічне обстеження. У цьому випадку одна особа, яка проводить обшук, рухається праворуч від входу, а інша – ліворуч. Зустрівшись, вони оглядають центр приміщення.

Одиночний і груповий пошук обирається з урахуванням кількості осіб, які проводять обшук. У зв'язку з тим, що до обшуків залучається значна кількість осіб, які не мають достатньої підготовки, необхідно вміло поєднувати прийоми пошуку. Там, де особи мають недостатню кваліфікацію у тактиці обшуку, пошук веде керівник пошукової групи, а інші надають йому допомогу. У цьому випадку обстеження краще проводити методом одиночного пошуку.

Обстеження без порушення і з порушенням цілісності об'єктів. Виявлення невідповідностей між об'єктами свідчить про наявність схованки. Проводячи обшук, слідчий має право розкривати замкнені приміщення і сховища, якщо володілець відмовляється їх відкрити. При цьому слідчий повинен уникати невикликаних необхідністю пошкоджень дверей, замків та інших предметів.

Відволікаючі прийоми застосовуються шляхом зміни послідовності обшуку, проведення вибіркових обстежень, умисного затримання уваги на другорядних об'єктах у випадках інформованості керівника пошукової групи про схованки, у випадках, коли недоцільно розкривати свою поінформованість та її джерела.

Використання рефлексії обшукуваних осіб. За допомогою рефлексії слідчий викликає певні реакції злочинців або створює конкретні умови, за яких

особа вчиняє певні дії, і спостерігає за ними, для викриття прихованих об'єктів.

Систематичність пошуку. Слідчий повинен уважно і послідовно оглядати об'єкти, не відволікаючись на інші. Отримані результати необхідно ретельно занотувати у протоколі, а також доцільно складати плани і схеми, у тих випадках, коли фотозйомка не забезпечує наочності і не дозволяє зафіксувати розташування схованки та способи виявлення й вилучення.

Залучення підозрюваного, свідка, потерпілого до проведення обшуків. Участь в обшуку підозрюваних дозволяє слідчому спостерігати за їх психофізичними реакціями під час його проведення. Залучення свідків і потерпілих дозволить запобігти вилученню об'єктів, які не мають ніякого відношення до справи.

Під час обшуку доцільно використовувати прийом, що заснований на видаленні певних осіб з місця обшуку з метою використання їх необізнаності про його результати під час проведення наступних допитів.

Коли злочинці встановлені, але не затримані, доцільно використовувати психологічний прийом, заснований на «витоку» інформації, з метою схилення приховувачів викраденого майна до вчинення контрольованих правоохоронними органами дій. Однак проведення таких тактичних операцій пов'язане із певними труднощами та ризиком, оскільки можлива втрата оперативного контролю за переміщенням цінностей.

Слідчим необхідно враховувати, що злочинці не завжди можуть зберігати зброю, засоби учинення злочинів, викрадені предмети, цінності та інші об'єкти, що мають значення для кримінального провадження, за місцем проживання (роботи), а користуються послугами осіб, які не брали безпосередньої участі у вчинених злочинах (або не входять до складу групи), але здатних за певну винагороду зберігати у себе вказані об'єкти. Такі особи, як правило, приховують свої зв'язки зі злочинцями, тому під час підготовки до обшуків важливо виявити таких осіб, застосовуючи оперативно-розшукові заходи. Це дозволяє економити час, сили та засоби і тим самим сприяє реалізації принципу наступальності у боротьбі зі злочинними проявами.

Куратченко Михайло Віталійович

заступник начальника

ГУНП в Дніпропетровській області –

начальник слідчого управління

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ ПРИ ПРОВАДЖЕННІ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Прийнятим Верховною Радою України 13 квітня 2012 року Кримінальним процесуальним кодексом України уперше на законодавчому рівні створено окремий інститут процесуальних дій, що проводяться під час досудового розслідування у кримінальному провадженні, – негласні слідчі (розшукові) дії.

Негласні слідчі (розшукові) дії – це різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених КПК України, та проводяться у випад-

ках, якщо відомості про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб (ст. 246 КПК України).

Провідну роль під час провадження негласних слідчих (розшукових) дій відіграє використання науково-технічних засобів, які стають одним з основних інструментів протидії злочинності. Застосування саме науково-технічних засобів під час провадження негласних слідчих (розшукових) дій сприяє швидкому, повному й об'єктивному розслідуванню кримінального провадження та притягненню винних осіб до кримінальної відповідальності.

Доволі вдало В.Г. Гончаренком сформульовано поняття науково-технічних засобів у слідчій практиці, під якими дослідник визначив систему загальних технічних, пристосованих і спеціально розроблених приладів, апаратів, устаткування, інструментів, пристосувань, матеріалів і методів їх застосування з метою виявлення, фіксації, вилучення, дослідження доказів для найефективнішого проведення попереднього розслідування та запобігання злочинам.

Основні засоби, які використовуються при проведенні негласних заходів, поділяють на засоби розвідувальної, пошукової, пенітративної та кондиціональної техніки.

Під засобами розвідувальної техніки розуміють технічні засоби, які спеціально створені та застосовуються для негласного отримання інформації, що розповсюджується в різних середовищах (каналах) або зберігається на матеріально-речових носіях.

До засобів розвідувальної техніки належать: засоби відеоспостереження та відеофотозйомки (оптичні прилади, цифрові фотокамери, відеокамери, відеозакладки, телевізійні системи, ендоскопи, прилади бачення в темряві, тепловізори тощо); засоби звукового контролю та звукозапису (акустичні закладки, диктофони, направлені мікрофони, стетоскопи, інфрачервоні лазерні зчитувачі та ін.); засоби отримання інформації з радіоефіру (сканувальні радіоприймачі, інтерсептори, спеціалізована апаратура радіоконтролю, спеціальні комплекси радіорозвідки тощо); засоби зняття інформації з каналів дротового зв'язку (телефонні закладки, спеціалізована апаратура зняття інформації з ліній зв'язку).

До засобів пошукової техніки належать технічні засоби, призначені для пошуку певних об'єктів у визначеному місці – середовищі (грунті, водоймищах), виявлених схованках, пробах речовин тощо. За допомогою пошукових засобів виявляють місце знаходження холодної та вогнепальної зброї, коштовних металів, улаштованих схованок, трупів людей і тварин, рухомих об'єктів, наркотичних та вибухових речовин, радіоелектронної апаратури (в тому числі електронних підривачів), сліди виділень людського організму, сліди спеціальних хімічних та радіоактивних речовин, теплові сліди тощо.

До пошукових приладів відносять металошукачі, пошукові магніти, газоаналізатори (шукачі трупів та вибухових речовин), радіопеленгатори, електричні зонди-шукачі, порожнечошукачі, портативні рентгенівські інтроскопи, ультрафіолетові освітлювачі, регістратори радіоактивності, нелінійні локатори, експрес-аналізатори наркотиків тощо.

Засоби пенітративної техніки призначені для забезпечення проникнення в приміщення, транспортні засоби та інші місця з метою отримання або реа-

лізації інформації. Це технічні засоби відчинення запірних пристроїв (комплекти ключів, маніпуляційне приладдя (відмички, спеціальні вібратори), комп'ютерні комплекси відчинення замків); засоби подолання систем охорони (охоронної сигналізації, охоронного телебачення, систем контролю доступу); засоби нейтралізації тварин, а також засоби негласного проникнення в комп'ютерні системи та мережі.

Засоби кондиціональної техніки призначені для створення умов, що сприяють виникненню інформації, яка може стати оперативно-розшуковою. До цих засобів відносять поліграфи („детектори брехні”), засоби створення композиційних портретів, засоби негласного дактилоскопіювання, а також спеціальні хімічні речовини (барвники, люмінофори, індикатори, запахові препарати тощо).

Під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій за рішенням керівника органу досудового розслідування, прокурора можуть бути використані заздалегідь ідентифіковані (помічені) або несправжні (імітаційні) засоби (ст. 273 КПК України). З цією метою допускається виготовлення та використання спеціально виготовлених речей і документів, створення та використання спеціально утворених підприємств, установ, організацій. Використання заздалегідь ідентифікованих або несправжніх (імітаційних) засобів з іншою метою забороняється.

Несправжні (імітаційні) засоби, застосовані під час проведення негласної слідчої (розшукової) дії, використовуються у процесі доказування у вигляді первинних засобів чи знарядь вчинення злочину, крім випадків, якщо суд встановить порушення вимог цього Кодексу під час проведення відповідної негласної слідчої (розшукової) дії.

До заздалегідь ідентифікованих (помічених) засобів можна віднести: обліки, які використовуються в органах внутрішніх справ (оперативні, кримінологічні, криміналістичні та адміністративні обліки); розвідувальні комп'ютерні програми (прикладні програми, які виконують пошукову та аналітичну функції поза межами оперативних обліків – у корпоративних та банківських мережах, Інтернеті тощо); оперативну техніку (основні оперативно-технічні засоби, призначені для отримання (виявлення, збору та фіксації) інформації, а також створення умов для її виникнення); гроші, цінні папери (для виконання ними функцій предмета злочину в тих випадках, коли з причин забезпечення можливості доказування під час подальшого розслідування їх не можна замінити засобами імітації).

До несправжніх (імітаційних) засобів необхідно віднести: спеціально виготовлені речі (засоби маскування, тобто предмети гардеробу, які, наприклад, вказують на певну професійну індивідуальність особи, автомобілі, обладнані під транспортні засоби комунальних, ремонтних та інших служб, комплекти ключів, маніпуляційне приладдя (відмички)); спеціально виготовлені документи (печатки, штампи, установчі документи спеціально утворених підприємств та організацій, державні номерні знаки транспортних засобів тощо); спеціально утворені підприємства, установи, організації (житлові та службові приміщення, які можуть бути використані як спеціально утворені підприємства, установи, організації).

Виготовлення, утворення несправжніх (імітаційних) засобів для проведен-

ня конкретних негласних слідчих дій оформлюється відповідним протоколом.

Досліджуючи питання щодо застосування технічних засобів при провадженні негласних слідчих (розшукових) дій, слід також визначати межі допустимості їх використання. З цією метою законодавцем визначено головну умову застосування технічних засобів, а саме у ст. 9 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» зазначається, що для одержання інформації забороняється застосовувати технічні засоби, які пригнічують волю або завдають шкоди здоров'ю людей та навколишньому середовищу.

Застосуванню технічних засобів при провадженні негласних слідчих (розшукових) дій слід приділяти значної уваги, враховуючи той факт, що сьогодні технічний прогрес постійно вдосконалюється, збільшується кількість фахівців у сфері техніки, які використовують при вчиненні злочини найновіші технології та технічні засоби.

Куратченко Михайло Віталійович
здобувач кафедри

Чаплинський Костянтин Олександрович
завідувач кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії,
доктор юридичних наук, професор
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ТАКТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОДНОЧАСНОГО ДОПИТУ ДВОХ І БІЛЬШЕ ВЖЕ ДОПИТАНИХ ОСІБ

Допит двох і більше вже допитаних осіб використовувався у кримінальному судочинстві древніх держав. Так, у «Руській правді» (XI–XII ст.) був зафіксований правовий інститут «Звід», який був прообразом допиту двох і більше вже допитаних осіб [1]. Чинний кримінальний процесуальний кодекс України (п. 9 ст. 224 КПК України) визначає, що слідчий, прокурор має право провести одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб для з'ясування причин розбіжностей у їхніх показаннях [2]. На початку такого допиту встановлюється, чи знають викликані особи одна одну і в яких стосунках перебувають між собою. Свідки попереджаються про кримінальну відповідальність за відмову від давання показань і за давання завідомо неправдивих показань, а потерпілі – за давання завідомо неправдивих показань. У той же час особам, які не досягли віку кримінальної відповідальності, наголошується на необхідності давати правдиві свідчення.

Викликаним особам по черзі пропонується дати показання про ті обставини кримінального провадження, для з'ясування яких проводиться допит, після чого слідчим, прокурором можуть бути поставлені запитання. Особи, які беруть участь у допиті, їх захисники чи представники мають право ставити одна одній запитання, що стосуються предмета допиту.

До основних завдань одночасного допиту можна віднести: з'ясування при-

чин суперечностей в показаннях раніше допитаних осіб та їх усунення; викриття одного із допитаних у наданні неправдивих (неповних) показань; психологічний вплив на несумлінного учасника слідчої дії з метою схилення його до дачі правдивих показань; зміцнення вольових якостей і позиції сумлінного учасника; виявлення й встановлення доказів та нових обставин; додаткова перевірка й закріплення показань свідків, потерпілих, підозрюваних.

Кінцевою метою одночасного допиту є не усунення суперечностей, а з'ясування обставин вчиненого кримінального правопорушення. Недостатньо добитися того, щоб особи, які допитуються, давали однакові свідчення стосовно обставин, про які вони раніше повідомили суперечливу інформацію. Важливо виявити, чиї показання відповідають дійсності. При проведенні одночасного допиту слідчому вельми важливо з'ясовувати причини розбіжностей у свідченнях осіб, які допитуються.

В умовах цієї слідчої дії відбувається не тільки допит двох осіб по черзі, але й аналіз, а також безперервна конфронтація свідчень. Р.С. Белкін вказує, що «по суті, очна ставка являє собою процес безперервного порівняння свідчень двох осіб, що одночасно допитуються, з негайним використанням слідчим результатів такого порівняння для усунення протиріч в інформації, що виходить з цих джерел» [3, с. 287]. Також оголошення показань, наданих учасниками допиту на попередніх допитах, дозволяється лише після давання ними показань.

Зауваження викликає те, що може відбутися тиск на сумлінного неповнолітнього учасника. Так, за умови наявності у нього низьких вольових якостей вплив з боку двох осіб, що дають неправдиві, але узгоджені між собою свідчення, може спричинити зміну показань на неправдиві, які містять обмову або самообмову. Якщо слідчий неправильно оцінить ситуацію, а саме: не до кінця розбереться хто насправді говорить правду, то можна за рахунок психологічного впливу протидіючих розслідуванню осіб повести слідство хибним шляхом, втратити час, а можливо, навіть притягнути до кримінальної відповідальності невинуватого. Якщо ж у слідчого виникнуть підозри щодо того, що добросовісний учасник дає правильні показання, а двоє недобросовісних, змовившись між собою, даватимуть неправдиві показання, від одночасного допиту у цьому випадку трьох осіб варто відмовитися. У цьому випадку розглядувану слідчу (розшукову) дію доцільно проводити між добросовісним учасником та одним недобросовісним. Деяко іншим чином має діяти слідчий, коли недобросовісний учасник має вольову стійкість, темперамент, наприклад холерика, був раніше засудженим, у тому числі за вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів. У цьому випадку слідчому потрібно використати не одного сумлінного учасника, а двох, яким буде легше і впевненіше давати показання, і, таким чином, психологічно тиснути на несумлінного учасника.

Усе зазначене вимагає від слідчого всебічності в оцінці ситуації, досконалого володіння тактичними прийомами, передбачення сценарію розвитку подій під час одночасного допиту двох чи більше раніше вже допитаних осіб. У разі передбачення можливості одержання негативного результату та погіршення, у результаті цього, обстановки розслідування, слідчий має відмовитися або перенести розглядувану слідчу (розшукову) дію на більш пізній час. Таким чином слідчий покращить результативність проведення

розглядуваної слідчої (розшукової) дії.

1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bibliotekar.ru/istoria-prava-gossii/3.htm>

2. Кримінально-процесуальний кодекс України : Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України». – Х. : Одиссей, 2012. – 360 с.

3. Белкин Р.С. Курс криминалистики: Криминалистические средства, приемы и рекомендации : в 3-х томах. – М. : Юристъ, 1997. – Т. 3. – 480 с.

Литвиненко Наталія Олександрівна
ад'юнкт Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

МІСЦЕ ТА РОЛЬ ТИПОВИХ СЛІДЧИХ СИТУАЦІЙ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КОРИСЛИВО-НАСИЛЬНИЦЬКИХ ЗЛОЧИНІВ

Протидія злочинним проявам є одним з основних завдань правоохоронних органів України, зокрема Національної поліції. У даній діяльності застосовуються засоби і методи, розроблені багатьма юридичними науками, серед яких одне з основних місць займає криміналістика. З огляду на те, що відповідно до Конституції України найвищою соціальною цінністю визнаються людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека, забезпечення яких є головним обов'язком держави, то корисливо-насильницькі злочини можна віднести до злочинів із значним рівнем суспільної небезпечності.

Напрямок розслідування корисливо-насильницьких злочинів та засоби вирішення тактичних завдань, що постають на його етапах, багато в чому залежать від вихідної слідчої ситуації. Якщо під слідчою ситуацією розуміти певну сукупність інформації про подію злочину і причетних до нього осіб, яка відома слідчому на певному відрізку розслідування, то можна виділити кілька типових ситуацій у разі вчинення нападів з корисливих мотивів. Це напади, що вчиняються: 1) на відкритій місцевості щодо службових або приватних осіб; 2) на осіб, які перебувають у службових приміщеннях; 3) на осіб, що перебувають у житлових приміщеннях; 4) на осіб, які перебувають у транспортних засобах як водії або пасажери.

На початковому та наступному етапах розслідування доцільно виділити чотири типові ситуації:

- 1) підозрювана особа (група осіб) встановлена і затримана;
- 2) підозрювана особа (група осіб) встановлена, але не затримана;
- 3) частина підозрюваних осіб встановлена і затримана, інша частина не встановлена;
- 4) є певні дані про злочинця, але підозрюваний не встановлений.

Вирішення багатьох завдань розслідування спрощується у випадку затримання підозрюваного при вчиненні корисливо-насильницького злочину на місці вчинення нападу, передачі майна, у результаті переслідування по гаярчих слідах. В інших ситуаціях потрібна ретельна перевірка і багаторічне

доказування багатьох обставин злочину, що розслідується.

У даній ситуації на перший план виступає завдання з розшуку і затримання підозрюваних та організації відповідних тактичних операцій [2, с.10–11; 3, с.63–69; 4, с.67–72; 5, с. 20–24].

Розшук злочинця є складним завданням у зв'язку з цілим комплексом дій з ухилення від відповідальності: міграції, тобто переміщення з одного населеного пункту в іншій у межах якого-небудь регіону, держави чи навіть за її межами, проживання поза населеними пунктами, перехід на нелегальне становище, застосування прийомів та засобів для зміни зовнішності, прізвища, імені і по батькові, фальсифікації автобіографічних відомостей, використання підроблених документів, що засвідчують їхню особистість, інсценування загибелі, від'їзду за кордон і ін. [6, с.32–34].

Прогнозування можливих місць укриття злочинця, що розшукується, здійснюється з урахуванням різних факторів: наявності заздалегідь підготовлених місць переховування, злочинного досвіду, мотивів укриття, інтелектуальних якостей, рис його характеру, кола і характеру зв'язків, можливості і необхідності підтримки контакту (спроб його налагодити) з іншими співучасниками скоєного злочину, особливо в тих випадках, коли в останніх залишилося викрадене майно. Такі обставини виявляються шляхом всебічного і послідовного вивчення особистості підозрюваного, що ховається, і слідчої ситуації на момент його розшуку [7, с. 69–76].

Вивчення особистості підозрюваного являє собою комплексне дослідження даних про життєдіяльність суб'єкта до вчинення ним злочину, про його психічні, фізичні властивості, роль у підготовці, вчиненні й приховуванні злочину, про його посткримінальну поведінку, позицію, зайняту в ході розслідування, що проводиться.

Такі дані слідчий може отримати з показань самих підозрюваних, свідків, потерпілих, родичів, товаришів по роботі, інших підозрюваних, характеристик, виданих за місцем навчання, роботи, служби, проживання, за місцем відбування покарань, з матеріалів колишніх кримінальних справ, адміністративних проваджень, оперативно-розшукових справ і обліків, шляхом особистих спостережень і бесід з підозрюваним.

Комплексний аналіз даних про особистість підозрюваного дозволяє:

– прогнозувати його поведінку в ході допиту й інших слідчих (розшукових) дій з його участю, можливу зміну позиції, зайнятої ним спочатку, сприяння чи протидію розслідуванню;

– з урахуванням зайнятої ним позиції – повного визнання своєї провини, часткового визнання чи повного її заперечення – правильно вибрати тактичні прийоми і психологічні засоби впливу при проведенні слідчих (розшукових) дій за його участю;

– визначити роль даної особи у злочинній групі;

– висунути і перевірити версію стосовно його причетності до інших, ще не розкритих злочинів;

– виявити причини, що спонукали його до вчинення даного злочину чи ряду корисливо-насильницьких злочинів, а також умови, що сприяли реалізації його злочинного задуму.

В іншій слідчій ситуації, коли ряд злочинів залишається нерозкритим, необхідна ретельна аналітична робота з виявлення, порівняння й оцінки співпадаючих і розбіжних криміналістично значимих ознак, що дозволяє висунути версію про вчинення вивчених злочинів тією самою особою чи групою осіб. Таку роботу, на нашу думку, необхідно вести кожному керівнику слідчого підрозділу в масштабі району, міста, області і держави в цілому. Вивчення практики показує, що корисливо-насильницькі злочинні угруповання нерідко чинять злочини на території різних районів і областей, а іноді і за межами України.

1. Організація розслідування окремих видів злочинів : навч. посібник / за заг. ред. А.Ф. Волобуєва. – Х. : ХНУВС, 2010. – 568 с.
2. Тактические операции и эффективность расследования // Межвуз. сб. науч. трудов. – Свердловск : Свердлов. юрид. ин-т, 1986. – 136 с.
3. Коновалова В.Е. Версия: концепция и функции в судопроизводстве / В.Е. Коновалова. – Х. : Консум, 2000. – 176 с.
4. Крылов И.Ф. Розыск, дознание, следствие // Крылов И.Ф., Бастрыкин А.И. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1984. – 217 с.
5. Сербулов А.М. О взаимодействии следователя и работников милиции при розыске скрывшихся преступников / А.М. Сербулов // Криминалистика и судебная экспертиза. – К. : РИО МВД УССР, 1968. – Вып. 5 – С. 7–13.
6. Коновалов Е.Ф. Розыскная деятельность следователя / Е.Ф. Коновалов. – М., 1973. – 167 с.
7. Кагин Е.К. Роль следственной ситуации в повышении эффективности розыска / Е.К. Кагин // Тактические операции и эффективность расследования. – Свердловск, 1986. – С. 69–76.
8. Тіщенко В.В. Основні напрями розслідування нападів за корисливими мотивами / В.В. Тіщенко // Актуальні проблеми політики : зб. наук. праць. – Одеса, 2004. – Вип. 21. – С. 243–246.

Почтова Євгенія Сергіївна
ад'юнкт кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ВПЛИВ ПОІНФОРМОВАНOSTІ СЛІДЧОГО ПРО ЗАХВОРЮВАННЯ УЧАСНИКА РОЗСЛІДУВАННЯ ТУБЕРКУЛЬОЗОМ НА ОРГАНІЗАЦІЮ ТА ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Сьогодні з особливою гостротою постає питання щодо поширення в Україні туберкульозу, яким заражаються усе більше людей.

Туберкульоз забирає життів більше, ніж усі інші інфекційні та паразитарні хвороби разом узяті. У 1993 році Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) оголосила туберкульоз глобальною проблемою людства. Таку заяву ВООЗ у своїй історії зробила вперше. Щороку у світі реєструють більше 8 млн. вперше виявлених хворих на туберкульоз, помирають від туберкульозу близько 2 млн. людей (5000 у день) [1].

Способи передачі захворювання різноманітні. Окрім того, час, коли особа дізнається про хворобу, може коливатися від декількох годин до декількох

місяців, років тощо. Саме останній фактор і відіграє вирішальну роль у боротьбі з недугом. Адже оперативність розпочатого лікування значно підвищує ймовірність повного одужання.

Аналіз медичної літератури стосовно середовища зараження туберкульозом дозволив змодельювати ситуацію, в якій опиняється потенційна «жертва» цієї хвороби. Так, розповсюдження збудника інфекції може відбуватися:

1) у сфері професійної діяльності: лікаря – під час прийому хворого; охоронця – під час відбування покарання хворого у виправній установі; слідчого – під час проведення слідчих (розшукових) дій за участю особи, хворої на туберкульоз, тощо;

2) у побуті: а) при безпосередньому контакті з хворим на туберкульоз;

б) при опосередкованому, наприклад, через предмети побуту, на яких залишається мокротиння, яке після висихання здатне інфікувати інших осіб.

Ці випадки (професійний та побутовий) зараження туберкульозом можна, на наш погляд, віднести до ситуацій, які відбуваються як в умовах очевидності, так і неочевидності. Так, в умовах очевидності, тобто сама хвороба є очевидною; особа-переносчик збудника інфекції відома, оточуючі мають уявлення про можливість зараження туберкульозом. Останніх на законодавчому рівні віднесено до групи підвищеного ризику захворювання на туберкульоз.

Так, відповідно до п. 2.9 Переліку осіб, віднесених до груп підвищеного ризику захворювання на туберкульоз, затвердженого наказом Міністерства охорони здоров'я України 15.05.2014 № 327, осіб, які контактують з хворими на туберкульоз (сімейні чи професійні контакти), а також затриманих та осіб, які перебувають під вартою при відправленні їх до ізоляторів тимчасового тримання, осіб, які утримуються або звільнилися з установ виконання покарань, а також осіб, щодо яких встановлено адміністративний нагляд, віднесено до групи ризику [2].

Слід зазначити, що під час виконання своїх службових обов'язків, працівники правоохоронних органів найчастіше працюють саме з такими категоріями осіб, а тому стикаються з високим ризиком зараження туберкульозом.

У цьому випадку службова особа, наприклад, слідчий, знаючи про хворобу на туберкульоз будь-кого з учасників кримінального провадження, повинна врахувати цю обставину та скоригувати у зв'язку з цим процесуальні дії на досудовому розслідуванні. Це стосуватиметься підготовки до їх проведення, а також тактичних особливостей самого проведення. Так, потребує коригування коло можливих учасників слідчої (розшукової) дії з тим, щоб забезпечити додержання норм кримінального процесуального законодавства (наприклад у частині участі понятих під час проведення слідчого експерименту) і в той же час не наражати їх на небезпеку зараження. Серед найбільш розповсюджених організаційних заходів врахування слідчим інформації про хворобу на туберкульоз є обрання часу та місця проведення, скорочення тривалості проведення слідчої (розшукової) дії шляхом мінімізації використання тактичних прийомів. Так, зазвичай слідчі відмовляються від такого тактичного прийому як «вільна розповідь» і будують допит шляхом постановки питань. Цим забезпечується скорочення часу безпосереднього контакту з хворою особою та зменшення можливості зараження.

Таким чином, інформація про наявність захворювання на туберкульоз в

особи, залученої слідчим до сфери кримінальної процесуальної діяльності, прямо впливає на характер проведення слідчих (розшукових) дій та досудового розслідування в цілому. Її врахування є не тільки можливістю вжити заходів особистої безпеки, а й обов'язок слідчого забезпечити інших учасників кримінального провадження від можливого зараження туберкульозом.

У будь-якому випадку, на наше глибоке переконання, інформованість навіть про найбільш тяжку форму туберкульозу є значно кращим випадком, аніж ситуація неочевидності, коли про збудник інфекції ніхто не здогадується, момент зараження утаємничується, а шанс оперативного виявлення захворювання та початку лікування зменшується. Так, у випадках неочевидності слідчі, під час проведення слідчих дій, здебільшого не усвідомлюють ризик можливості зараження туберкульозом від учасника розслідування та легковажно розраховують на уникнення зараження хворобою, таким чином, не вживають достатньо заходів, спрямованих на захист себе та оточуючих від потенційного джерела туберкульозу.

Підводячи підсумки вищевикладеного, варто наголосити, що туберкульоз сьогодні є не тільки проблемою тих, хто хворіє на нього, а й усіх оточуючих, людства в цілому. Особливо гострою ця проблема є для осіб, віднесених до груп ризику, зокрема для слідчих, які мають не тільки враховувати, а й вживати дієвих заходів як організації та планування розслідування, так і проведення окремих слідчих (розшукових) дій. Масштабність летальних випадків та ускладнень здоров'я хворих на туберкульоз змушує усіх нас бути пильними, обачними, обережними, обізнаними, з пересторогою ставитися до найменших можливих проявів туберкульозу.

1. Туберкульоз [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.suhodilskeshool.edukit.kr.ua/Files/downloads/Туберкульоз.doc>.

2. Перелік осіб, віднесених до груп підвищеного ризику захворювання на туберкульоз : наказ Міністерства охорони здоров'я України від 15.05.2014 № 327 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0577-14>.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9–10, № 11–12, № 13. – Ст. 88.

4. Криміналістична тактика. Електронний підручник «Криміналістика» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.naiou.kiev.ua/books/kriminalist/lections/lecture_3.21.html.

Рудницька Юлія Вікторівна
головний спеціаліст відділу спеціальних
проваджень Секретаріату
Уповноваженого ВР з прав людини

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРАДІЖОК, УЧИНЕНИХ НЕПОВНОЛІТНІМИ

Одним із засобів доказування на початковому етапі розслідування крадіжок, вчинених неповнолітніми, є організація і проведення обшуку, оскільки за результатами його проведення отримується інформація, що

складає доказову базу в кримінальному провадженні.

Обшук проводиться з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукування знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте у результаті його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб (ст. 234 КПК) [1].

Обшук у кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх є способом вирішення трьох важливих завдань: а) виявлення викраденого, знарядь і коштів злочину, одягу і взуття, в яких підліток його вчинював, слідів злочинної діяльності; б) листування, записних книжок, щоденників, що дозволяють виявити найближче оточення підлітка, коло його інтересів; в) збір інформації про умови життя (навчання, роботи) і виховання підлітка [2, с. 219].

Обшук слід проводити негайно після встановлення особи неповнолітнього підозрюваного. За наявності декількох підозрюваних, які, згідно з обставинами провадження, підтримують зв'язок один з одним, доречно одночасно провести обшук у всіх, щоб вони не могли попередити один одного і сховати або знищити речові докази [3, с. 43].

До об'єктів, що підлягають відшукуванню і вилученню під час обшуку, відносяться: викрадене майно; знаряддя і засоби вчинення крадіжки (знаряддя зламу і засоби примусового відкриття приміщень, транспортні засоби, засоби маскування тощо); предмети, що зберегли на собі сліди злочину (одяг, взуття з мікрочастинами з місця крадіжки); предмети, зберігання чи використання яких заборонено або обмежено (вогнепальна зброя, наркотики, радіоактивні речовини, боєприпаси); мобільні телефони (можна відстежити, з ким контактував підозрюваний, розширити коло причетних осіб до вчинення правопорушення), комп'ютерну техніку (якщо користувались Інтернет-мережею, можна встановити, чи реалізовувалися через неї викрадені речі, а також з ким відбувалося контактування).

Під час обшуку доцільно використовувати фактор раптовості. Тому, обираючи момент проведення обшуку, треба враховувати дані про осіб, що обшукуються, їх спосіб життя і розпорядок дня. Якщо неповнолітній проживає з батьками, то оптимальним в цьому сенсі є час проведення обшуку житла підозрюваного (обвинуваченого) з 6 до 8 год. ранку. В ці ранкові часи сон людини найбільш міцний, тому більш вірогідно прибути на місце проведення обшуку слідчо-оперативній групі непомітно. В цей час найменш ускладненою буде протидія з боку обшукуваних осіб, більш доступними предмети, що шукаються, і, крім того особи, які проводитимуть обшук, беруться до нього зі свіжими силами і мають попереду достатньо часу для пошуку [4, с. 404].

У тому випадку, коли обшук необхідно провести у гуртожитку, де проживає неповнолітній, то доцільно його проводити з 9 до 13 год. дня, з метою уникнути завдання дискомфорту іншим особам, зменшити психологічну напруженість у мешканців гуртожитку під час і після проведення зазначеної слідчої (розшукової) дії.

У випадку необхідності проведення одночасних обшуків у декількох осіб із залученням значної кількості сил і засобів, необхідною умовою цього є дотримання таємниці слідства. Слідчий (слідчі) повинні заздалегідь

підготувати пакети документів відповідно до кількості сформованих для виїзду на обшуки груп [4, с. 404].

Перед початком обшуку неповнолітньому і проживаючим (працюючим) з ним особам пропонується добровільно видати шукані об'єкти. З огляду на те, що досить часто неповнолітні вчиняють дрібні крадіжки (у тому числі у своєму середовищі), доцільно з'ясувати, чи немає в них речей, які їм не належать. Видача таких речей дозволяє розкрити інші злочини.

Як показав проведений аналіз слідчої практики, у більшості випадків неповнолітні ховають викрадене і знаряддя злочину на горищах, в підвалах, сараях. Іноді при аморальній поведінці батьків або відповідальних за піклування осіб неповнолітні можуть переховувати речі у власному житлі або житлі друзів, інших близьких родичів. Дрібні речі, як правило, носять при собі, їх можна виявити при особистому обшуку. Проводячи обшук, слід мати на увазі, що злочинці можуть змінювати початковий вигляд викрадених предметів і намагаються знищити їх індивідуальні ознаки.

Важливу роль при цьому відіграє вміння слідчого рефлексивно мислити, його здатність до уявної орієнтації на алгоритм дій і міркування злочинця, що є основою досягнення цілей обшуку. Успіх «програвання» варіантів міркувань злочинця не рідко визначає ефективність проведення обшуку [5, с. 12].

Для оцінки та аналізу поведінки обшукуваної особи значну інформацію можуть надати також функціонально-психологічні аспекти спостереження, а саме: незвичайна поведінка особи, її хвилювання, спроби відвернути увагу слідчого від конкретних об'єктів; спосіб зберігання об'єктів, який не відповідає їх характеру; неправдоподібність пояснень особи з приводу виявлених об'єктів; моторні реакції особи у вигляді вказівок поведінкою або невмотивованих реакцій на ймовірні місця знаходження об'єктів пошуку; різка невідповідність між характером знайдених предметів і особою, що обшукується, тощо [6, с. 88].

Якщо неповнолітній обшукуваний створює видимість сприяння ходу обшуку, фактично відволікаючи слідчого від пошуків у певному місці (наприклад, підказує, яку кімнату або окреме місце було пропущено, обговорює довірливі теми тощо), слідчому необхідно, продовжуючи пошукові дії в тому ж напрямку, провести словесну розвідку, залучити обшукуваного до пошукових дій; поставити нейтральні, контролюючі або уточнюючі запитання; продемонструвати окремі об'єкти пошуку та запропонувати пояснити їх походження; зіставити відповіді з місцем обшуку, його реальною обстановкою [5, с. 110-112].

При проведенні обшуку з метою виявлення тайників і місць приховування необхідно приділяти особливу увагу демаскуючим обставинам (наприклад, сліди свіжої штукатурки, побілки, фарбування стін; відсутність шпаклівки між дошками підлоги чи блиск голівок цвяхів; наявність свіжо наклеєних шпалер; більш глухий звук при простукуванні частини стіни; наявність зів'ялих рослин у квіткових горщиках, що може свідчити про їх пересадження з метою облаштування схованки; стовщення і латки на одязі; незвичайне поводження тварин тощо) [7, с. 24].

Отже, підсумовуючи зазначене стосовно особливостей проведення об-

шуку під час розслідування крадіжок, вчинених неповнолітніми, доцільно при проведенні даної слідчої (розшукової) дії дотримуватись таких тактичних рекомендацій:

1) понятим, які беруть участь у проведенні обшуку, слід демонструвати усі пошукові дії працівників пошукової групи, особливо виявлення та вилучення предметів, що відшукаються, а також інших предметів;

2) вилучені предмети і речі слід упаковувати у приготовлені для цього матеріали, які потім опечатувати печаткою слідчого і посвідчувати правильність вилучення підписами понятих;

3) необхідно кожного разу залучати законних представників, захисника, психолога зі знанням дитячої психології, а також розглядати необхідність залучення до обшуку спеціалістів відповідних галузей знань (кінологів, хіміків, техніків, електриків тощо);

4) протягом усього часу проведення обшуку необхідно дотримуватись правила: «всі, хто прийшов до обшукуваного, заходять, але ніхто з приміщення не виходить до закінчення обшуку»;

5) перед початком обшуку житла слід запропонувати обшукуваному самостійно обрати кімнату для свого місцеперебування. Обрану кімнату рекомендується більш детально піддати огляду і пошуку в ньому об'єкті;

6) серед учасників СОГ, яка проводить обшук, необхідно виділити особу, яка буде постійно спостерігати за зовнішнім виглядом, реакцією і поведінкою підозрюваного та членів його родини.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : за станом на 11 серп. 2013 р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К. : Парлам. вид-во, 2013. – 207 с.

2. Криміналістика : підручник / П.Д. Біленчук, О.П. Дубовой, М.В. Салтевський, П.Ю. Тимошенко. – К. : НАВС, 1997. – 230 с.

3. Бахін В.П. Взаємодія слідчого з фахівцями під час огляду місця події (збір інформації про особу, що скоїла злочин) : наук.-практ. реком. / В.П. Бахін, О.О. Волобуєва. – Донецьк : ДЮІ, 2005. – 71 с.

4. Руководство по расследованию преступлений : науч.-практ. пособ. / А.В. Гриненко, Т.В. Каткова, Г.К. Кожевников и др. – Х. : Консум, 2001. – 608 с.

5. Денисюк С.Ф. Система тактичних прийомів обшуку : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» / С.Ф. Денисюк. – Х., 1999. – 18 с.

6. Коновалова В.Е. Психология в расследовании преступлений / Коновалова В.Е. – Х. : Вища школа, 1978. – 143 с.

7. Жбанков В.А. Организация и тактика групповых обысков при расследовании деятельности преступных структур : лекция / Жбанков В.А. – М. : Моск. ин-т внутр. дел, 1995. – 28 с.

Сіроух Ірина Володимирівна
здобувач кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ТАКТИКА ОБШУКУ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ СТВОРЕННЯ АБО УТРИМАННЯ МІСЦЬ РОЗПУСТИ І ЗВІДНИЦТВА

Під час розслідування злочинів для виявлення необхідної інформації проводяться обшуки. Вони є обов'язковими слідчими (розшуковими) діями в тих випадках, коли злочинець не бажає давати показання, вступає в конфлікт з працівниками правоохоронних органів або не передбачає можливість проведення обшуків стосовно нього. Під час розслідування створення або утримання місць розпусти і звідництва, учинених організованими групами, обшук також не втрачає своєї актуальності. Відповідно до ч. 1 ст. 234 КПК України, «...обшук проводиться з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукування знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте у результаті його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб».

Обшук складається з 3-х етапів: підготовчого, робочого та заключного. Підготовка до обшуку повинна включати: 1) вивчення матеріалів справи; збирання орієнтуючої інформації про особу злочинця, а також членів його сім'ї та знайомих; усі епізоди злочинної діяльності; місця обшуків; знаряддя злочину і предмети, що здобуті злочинним шляхом і підлягають відшукуванню; 2) аналіз і оцінка зібраної інформації та слідчої ситуації, що склалася на певному етапі розслідування, до ухвалення рішення про проведення обшуку; 3) прийняття рішення про проведення обшуку; визначення часу; 4) створення оптимальних умов для проведення обшуку; 5) підготовка необхідних науково-технічних і транспортних засобів; 6) вирішення питання про застосування службово-розшукового собаки; 7) добір необхідних учасників обшуку; 8) визначення способу фіксації ходу обшуку; 9) розробка заходів, що передбачають дії учасників обшуку у випадках виникнення непередбачуваних ситуацій; 10) забезпечення безпеки учасників слідчої дії; складання плану; 11) проведення інструктажу серед учасників обшуку.

Під час проведення обшуку при розслідуванні створення або утримання місць розпусти і звідництва, учинених організованими групами, можуть бути виявлені такі об'єкти:

1. Об'єкти, що доводять факт вчинення злочинних дій:
 - документи, які містять відомості про клієнтів, час і місце їх відпочинку;
 - документи, які містять відомості про повій, час і місце їх спілкування зі звідником;
 - мобільні телефони, де міститься адресна книга (прізвища і адреси по-вій, клієнтів, дані про організатора злочину);

– ноутбуки, де може міститися інформація про злочинну діяльність групи та її членів;

– візитки і буклети, що розповсюджуються у клубах чи автошляхах для наповнення клієнтури.

2. Об'єкти, що характеризують особу:

– характеристики з місць роботи;

– медичні довідки;

– довідки про звільнення з місць позбавлення волі.

3. Об'єкти, що пояснюють характер взаємовідносин особи з іншими членами злочинного угруповання, пов'язаними та клієнтами:

– записи про діяльність місць звідництва, прибуття повій;

– листи з перепискою з іншими членами злочинного угруповання.

4. Об'єкти, що вказують на можливе місце знаходження підозрюваного, який переховується:

– адреси знайомих та родичів;

– особисті листи;

– інформація з мобільних телефонів, комп'ютерів та ноутбуків;

– бари, кафе, де збираються члени злочинного угруповання;

5. Об'єкти, що свідчать про вчинення особою інших кримінальних правопорушень:

– наркотичні речовини та прекурсори;

– холодна та вогнепальна зброя;

– відмички, фомки.

При розслідуванні створення або утримання місць розпусти і звідництва, учинених організованими групами, обшуки необхідно проводити негайно після встановлення підозрюваного.

Слідчим обирається відповідна тактика обшуку залежно від конкретної слідчої ситуації. Вона буде відбиватися в певній системі тактичних прийомів. Респонденти зазначили, що у 79 % випадків обшуки при розслідуванні досліджуваної категорії кримінальних проваджень проводилися у конфліктних ситуаціях. Це пояснюється як примусовим характером цієї слідчої (розшукової) дії, так і характеристикою особи звідника як схильного до протидії розслідуванню. Зазначена ситуація, у свою чергу, викликає необхідність застосування ряду тактичних прийомів.

Зокрема, слідчий під час обшуку повинен прагнути встановити психологічний контакт з обшукуваним. Це дозволить слідчому підтримувати контакт з особою і надасть змогу встановити її обізнаність щодо знаходження об'єктів пошуку та проведення слідчої (розшукової) дії в цілому.

Слідчий на початку обшуку повинен запропонувати особі видати предмети пошуку. Але видача цих предметів не зумовлює припинення проведення досліджуваної слідчої (розшукової) дії. Це пояснюється різними аспектами. Зокрема, можливі ситуації, за яких працівник правоохоронних органів не знає про окремі епізоди злочинної діяльності обшукуваного. В той же час докази їх скоєння можуть знаходитися у приміщенні. Дослідження матеріалів кримінальних проваджень дало змогу з'ясувати, що у 6 % випадків у результаті обшуку, крім речей, що були об'єктами пошуку, виявлялися докази, що

свідчили про участь особи у вчиненні інших кримінально караних діянь.

Правильне й своєчасне проведення обшуків при розслідуванні створення або утримання місць розпусти і звідництва, учинених організованими групами, дозволяє виявити речові докази, що забезпечать притягнення до відповідальності правопорушників. У свою чергу, ефективність проведення досліджуваної слідчої (розшукової) дії буде залежати від ретельно проведеного підготовчого етапу, а також правильного та послідовного застосування тактичних прийомів.

Сорока Ірина Вікторівна
здобувач кафедри криміналістики
та судової медицини Національної
академії внутрішніх справ

ТАКТИКА ДОПИТУ ПІДОЗРЮВАНИХ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КРАДІЖОК МАЙНА ГРОМАДЯН, УЧИНЕНИХ НЕПОВНОЛІТНІМИ

Важливе місце у тактиці допиту займають організаційно-підготовчі заходи до його проведення. Своєчасна, ретельна й всебічна підготовка до допиту є необхідною умовою отримання найбільш повних та об'єктивних показань, що сприяє досягненню тактичної мети слідчої (розшукової) дії. Відсутність планування або неналежна підготовка до допиту призводить до поверховості та безрезультатності його проведення. У науковій літературі вчені по-різному підходять до підготовчих заходів з проведення допиту.

Так, на думку однієї групи вчених (С.Ю. Якушин, С.С. Чернявський), підготовка до допиту повинна складатися з таких заходів: вивчення матеріалів кримінального провадження; підготовка спеціальних питань; вивчення особи допитуваного; складання плану допиту [1, с. 80; 2, с. 532].

Друга група вчених (Р.С. Белкін, В.П. Лавров, І.М. Лузгін, Ю.Г. Корухов) вважає, що підготовка до допиту повинна вмщувати такі заходи: збирання вихідних даних, що стосуються предмета допиту; визначення кола осіб, які підлягають допиту; вивчення особи допитуваного; встановлення способу виклику на допит; підготовка місця допиту; визначення технічного забезпечення допиту; складання плану слідчої (розшукової) дії [3, с. 99; 4, с. 160].

М.І. Скригонюк додає такі заходи: визначення часу допиту; створення необхідної психологічної і матеріально-речової обстановки для допиту; поглиблене вивчення спеціальних проблем, які можуть виникнути в процесі допиту, та визначення кола його учасників [5, с. 160].

А.В. Хірсін виділяє такі заходи щодо підготовки до допиту: ретельна підготовка до проведення слідчої (розшукової) дії; виявлення спроб протидіяти слідству і негайна їх нейтралізація; недопущення інформаційних контактів між затриманими; проведення розвідувальної бесіди перед допитом; проведення негайних допитів на місці затримання злочинців; диференціація допитуваних залежно від наявної у слідчого доказової бази на кожного із допиту-

ваних; використання конфліктів між допитуваними [6, с. 11].

Узагальнення поглядів вчених і сучасного стану слідчої діяльності з розслідування злочинів, учинених неповнолітніми, дозволяє дійти висновків, що під час підготовки до проведення допиту неповнолітніх слідчий повинен здійснювати такий комплекс організаційно-підготовчих заходів: повне, всебічне і ретельне вивчення матеріалів кримінального провадження; визначення предмета допиту і сформованої слідчої ситуації; визначення кола осіб, які підлягають допиту; визначення послідовності проведення допитів; вивчення особи неповнолітнього злочинця; збирання оперативної інформації про допитувану неповнолітню особу; визначення часу проведення допиту; визначення способу виклику на допит; визначення місця проведення допиту; підбір речових доказів для пред'явлення допитуваному; визначення технічних засобів фіксації допиту та їх підготовка; визначення учасників допиту; забезпечення сприятливих умов проведення допиту; використання оперативно-розшукової інформації; визначення прийомів, що будуть застосовуватися при допиті; планування допиту.

Врахування усіх зазначених організаційно-підготовчих заходів дозволить проводити допит неповнолітнього наступально та ефективно.

Слідчі поліції повинні мати на увазі, що показання підозрюваних є найбільш змістовним джерелом інформації. Вони особисто зацікавлені у результатах кримінального провадження. До початку учинення кримінальних правопорушень дана категорія осіб домовляється не видавати один одного у випадку затримання, а тому заздалегідь підготовлена до методичного заперечення вини. В деяких випадках з перших допитів злочинці погоджуються на діалог зі слідчими, намагаючись таким завуальованим способом отримати інформацію про зміст показань допитаних раніше свідків, потерпілих або співучасників та заходи, що вживаються слідчим. Загальна поведінка цієї категорії осіб спрямована на зменшення своєї ролі у вчинених кримінальних правопорушеннях, приховання минулої злочинної діяльності. Вони впливають на стійкі позиції потерпілих та свідків, зволікають терміни досудового слідства, створюють перешкоди досудовому розслідуванню, тому допит вказаних осіб та проведення між ними «очних ставок» є найвідповідальнішою слідчою (розшуковою) дією. Звідси проведення допитів з такою категорією осіб багато у чому залежить від правильного та ефективного володіння й оперування слідчими поліції тактичними прийомами і застосування їх у практиці.

1. Якушин С. Ю. Тактические приемы при расследовании преступлений : монография / Якушин С. Ю. – Казань : Изд-во Казанского ун-та, 1983. – 102 с.

2. Чернявський С. С. Фінансове шахрайство: методологічні засади розслідування : монографія / Чернявський С. С. – К. : Хай-Тек Прес, 2010. – 624 с.

3. Криміналістика / под ред. Р. С. Белкина, В. П. Лаврова, И. М. Лузгина. – М. : Высшая юридическая заочная школа МВД СССР, 1988. – Т. 2. – 454 с.

4. Криміналістика / под ред. Б. А. Викторова, Р. С. Белкина. – М. : Юрид. лит., 1976.

5. Скригонюк М. І. Криміналістика : підручник / М. І. Скригонюк. – К. : Атіка, 2005. – 496 с.

6. Хірсін А. В. Криміналістичне забезпечення розслідування корисливо-насильницької організованої злочинної діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 – кримінальний процес і криміналістика; судова експертиза / А.В. Хірсін. – К. : Академія адвокатури України, 2006. – 18 с.

Тишлек Дмитро Петрович
начальник Управління захисту економіки
в Дніпропетровській області
ДЗЕ Національної поліції України

ЗНАЧЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПІДРОЗДІЛАМИ ЗАХИСТУ ЕКОНОМІКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ЗАПОБІГАННЯ ЕКОНОМІЧНИМ ЗЛОЧИНАМ

Розвиток України як незалежної демократичної держави, створення реальних гарантій захисту законних прав і інтересів громадян, здійснення соціально-економічних та політичних перетворень, наближення до європейських та світових стандартів життя можливо лише за умови злагодженої роботи професійно підготовлених правоохоронних органів, одним із завдань яких є протидія злочинності.

Основним суб'єктом протидії злочинності є органи та підрозділи Національної поліції України. Національна поліція України – це центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку. У складі поліції функціонують: 1) кримінальна поліція; 2) патрульна поліція; 3) органи досудового розслідування; 4) поліція охорони; 5) спеціальна поліція; 6) поліція особливого призначення [1].

Підтримання достатнього рівня ефективності протидії протиправній діяльності у сфері економіки є неможливим без належної організації діяльності підрозділів захисту економіки Національної поліції України.

Департамент захисту економіки Національної поліції України є міжрегіональним територіальним органом у складі кримінальної поліції Національної поліції України та згідно із законодавством України здійснює оперативно-розшукову діяльність. До завдань Департаменту захисту економіки належать:

1) участь у формуванні та забезпеченні реалізації державної політики у сфері боротьби із злочинністю, захисту економіки та об'єктів права власності;

2) виявлення, запобігання та припинення злочинів у сфері економіки, у тому числі вчинених суспільно небезпечними організованими групами та злочинними організаціями, які виливають на соціально-економічну і криміногенну ситуацію в державі та в окремих її регіонах;

3) протидія корупції й хабарництву у сферах, які мають стратегічне значення для економіки держави, та серед посадових осіб органів державної влади і самоврядування; протидія корупційним правопорушенням і правопорушенням, пов'язаним з корупцією;

4) встановлення причин і умов, які сприяють учиненню правопорушень у сфері економіки, та вжиття заходів щодо їх усунення [2].

Таким чином, підрозділи захисту економіки Національної поліції наділені функцією щодо запобігання злочинів у сфері економіки та інтелектуальної власності. Проте слід зазначити, що діяльність цих підрозділів спрямова-

на й на запобігання та розкриття злочинів у сфері службової діяльності.

Запобігання злочинам підрозділами захисту економіки Національної поліції – це діяльність цих підрозділів, яка спрямована на виявлення та усунення (нейтралізацію) причин і умов, що сприяють скоєнню злочинів; виявлення осіб, схильних до скоєння злочинів; застосовування до них заходів щодо подальшої їх відмови від злочинних намірів; недопущення скоєння злочинів на різних стадіях злочинної поведінки за допомогою як гласних, так і негласних оперативно-розшукових сил, засобів та методів.

На сьогодні злочинці усе частіше використовують інформаційно-телекомунікаційні технології під час вчинення злочинів, і в першу чергу це стосується економічних злочинів. При цьому ними застосовуються сучасні досягнення суспільства, зокрема, стільникові телефони та мережа Інтернет.

Інтернет, як специфічне соціальне середовище, має низку особливостей, які значно ускладнюють контроль з боку правоохоронних структур. До таких особливостей можна віднести відсутність географічних обмежень, відсутність системи автентифікації користувачів, що надає змогу в більшості випадків діяти анонімно. Такі особливості усе частіше спокушають зловмисників до опанування можливостей мережі Інтернет з метою вчинення злочинів, у тому числі й економічних злочинів.

У зв'язку з цим набуває актуальності проблема використання інформаційно-телекомунікаційних технологій підрозділами захисту економіки Національної поліції під час протидії економічним злочинам, у тому числі й під час запобігання цим злочинам.

За результатами попереднього опитування працівників цих підрозділів недостатньо приділяється уваги використанню інформаційно-телекомунікаційних технологій під час запобігання економічним злочинам. Це пояснюється тим, що основні зусилля спрямовані на встановлення осіб, які вже вчинили економічні злочини.

Разом з тим запобігання злочинам взагалі та економічним злочинам зокрема є одним із головних завдань діяльності оперативних підрозділів. Використання інформаційно-телекомунікаційних технологій є перспективним напрямом щодо запобігання економічним злочинам. Наприклад, на сьогодні державні закупівлі здійснюються через мережу Інтернет. Виявлення осіб, які мають намір вчинити злочини у цій сфері, є можливим за допомогою Інтернет-ресурсів. Це надасть можливість взяти під оперативний контроль зазначену особу та здійснювати профілактичні або попереджувальні заходи стосовно неї.

Таким чином, на сьогодні винятково важливого значення набуває вдосконалення організаційно-тактичних напрямів діяльності підрозділів захисту економіки Національної поліції в частині використання інформаційно-телекомунікаційних технологій. Адже від правильного вирішення організаційних завдань залежить найбільш ефективно комплексне застосування цих можливостей в ході запобігання та розкриття економічних злочинів.

1. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 40–41. – Ст. 379.

2. Про затвердження Положення про Департамент захисту економіки Національної поліції України : наказ Національної поліції України від 07.11.2015 № 81.

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Кириченко Олег Вікторович
завідувач кафедри оперативно-розшукової
діяльності та спеціальної техніки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ У ТЕОРІЇ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Найефективніше виконання завдань з протидії злочинності правоохоронними органами, і насамперед оперативними підрозділами цих органів, можливе лише за умови комплексного підходу до з'ясування суті оперативно-розшукової протидії злочинам та місця її в системі протидії злочинності.

Сьогодні в юридичній науці існує ряд протиріч у визначенні категорій щодо протидії злочинності, що, у свою чергу, призводить до порушення субординаційних зв'язків між поняттями та плутанини в термінах, а також шкодить практиці протидії злочинності. Пошук розбіжностей між правовими термінами щодо оперативно-розшукової протидії злочинам та шляхів їх усунення є одним з головних завдань вирішення зазначеної проблематики у теорії оперативно-розшукової діяльності.

Наразі в юридичній науці існують проблеми щодо визначення оперативно-розшукової протидії злочинам, зокрема:

1) в теорії оперативно-розшукової діяльності відсутнє чітке визначення поняття «оперативно-розшукова протидія злочинам». Це зумовлено насамперед різним трактуванням поняття «протидія злочинності», а також реформуванням у 2012 році кримінального процесуального та оперативно-розшукового законодавства України, що призвело до звуження змісту оперативно-розшукової протидії злочинам [1, с. 318]. Зазначене вимагає перебудови усієї системи протидії злочинності й зміни стратегії та парадигми оперативно-розшукової діяльності з реактивної на проактивну модель [2, с. 9];

2) на законодавчому рівні відсутнє визначення цієї категорії;

3) спостерігається різне тлумачення цієї категорії практичними працівниками правоохоронних органів.

Слід зазначити, що категорія «оперативно-розшукова протидія» є похідною від категорії «оперативно-розшукова діяльність». Відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» завданням оперативно-розшукової діяльності є пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб і груп, відповідальність за які передбачена Криміналь-

ним кодексом України, розвідувально-підривну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави [3]. Тобто, можна дійти висновку, що основні завдання оперативно-розшукової діяльності безпосередньо пов'язані з протидією злочинності.

На наш погляд, структурними компонентами оперативно-розшукової протидії злочинам можна визначити такі:

1) виявлення та усунення (нейтралізація) причин і умов, що сприяють вчиненню злочинів, виявлення осіб, схильних до вчинення злочинів, здійснення оперативно-розшукових заходів з недопущення вчинення злочинів зазначеною категорією осіб (оперативно-розшукова профілактика);

2) виявлення осіб, в яких виник намір вчинити злочин, та здійснення оперативно-розшукових заходів щодо відмови цієї особи від вчинення злочину (оперативно-розшукове попередження);

3) виявлення фактів готування до злочину та недопущення вчинення злочинів на стадії готування або замаху на злочин (припинення злочинних проявів). Ця стадія може співпадати зі стадією досудового розслідування у випадку реєстрації матеріалів про факт готування до злочину;

4) виявлення фактів вчинення латентних злочинів та осіб, що їх вчинили;

5) розшук осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду або ухиляються від відбування покарання, встановлення безвісно зниклих осіб;

6) забезпечення безпеки працівників суду і правоохоронних органів, осіб, які надають допомогу або сприяють оперативно-розшуковій діяльності, беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів [4, с. 45-46].

При цьому слід наголосити, що пріоритетним напрямом протидії злочинам, у тому числі й оперативно-розшукової протидії, є запобігання злочинам (профілактика, попередження та припинення), що передбачає такі форми, які повинні стримувати особу від наміру вчинити злочин або доведення злочинного умислу до кінця.

Таким чином, оперативно-розшукова протидія злочинам – це діяльність оперативних підрозділів правоохоронних органів, яка полягає у використанні гласних і негласних форм і методів оперативно-розшукової діяльності, яка спрямована на виявлення та запобігання злочинам; встановленні осіб, що готують або вчинили злочини; розшуку осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду або ухиляються від відбування покарання; забезпеченні безпеки працівників суду і правоохоронних органів, осіб, які надають допомогу або сприяють оперативно-розшуковій діяльності, беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів.

1. Кириченко О. В. Категоріально-понятійний апарат у сфері оперативно-розшукової протидії злочинам проти громадської безпеки / О. В. Кириченко // Науково-теоретичний журнал «Европейський політико-правовий дискурс» («Европейский политико-правовой дискурс»). – 2015. – № 2 (вид. 2). – С. 315-320.

2. Шинкаренко І. Р. Правове регулювання оперативно-розшукової діяльності та здій-

снення негласних слідчих (розшукових) дій (структурно-логічні схеми) : навч. посіб. / І. Р. Шинкаренко, І. О. Шинкаренко, О. В. Кириченко. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2015. – 272 с.

3. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 22. – Ст. 303 (з наступними змінами та доповненнями).

4. Кириченко О. В. Оперативно-розшукова протидія злочинам проти громадської безпеки кримінальною поліцією: проблема теорії та практики : монограф. / О. В. Кириченко. – Дніпропетровськ : Дніпропетровський держ. ун-т внутрішніх справ, 2016. – 428 с.

Тарасенко Руслан Владиславович
професор кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії
Одеського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук,
старший науковий співробітник

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРОВЕДЕННЯ АУДІО-, ВІДЕОКОНТРОЛЮ ОСОБИ АБО МІСЦЯ

Традиційно у роботі вітчизняних правоохоронних органів негласні заходи з аудіо- та відеоконтролю проводяться в якості оперативно-розшукових заходів в межах оперативно-розшукових справ та є вотчиною оперативних апаратів. З прийняттям у 2012 році чинного Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) законодавець заклав підвалини для застосування таких можливостей у межах слідчих дій під час досудового розслідування. Невід’ємною складовою процесуального інституту негласних слідчих (розшукових) дій стали положення про проведення аудіо-, відеоконтролю особи (ст. 260 КПК) та аудіо-, відеоконтролю місця (ст. 270 КПК). Разом з тим належній реалізації цих процесуальних положень у діяльності органів досудового розслідування заважає ряд проблем правового та організаційного характеру.

Значний внесок у наукову розробку кримінальних процесуальних, оперативно-розшукових засад аудіо- та відеоконтролю й суміжних положень зробили К. В. Антонов, В. И. Галаган, Ю. М. Грошевий, О. Ф. Долженков, В. П. Захаров, О. В. Капліна, Я. Ю. Кондратьєв, Д. Й. Никифорчук, Ю. Ю. Орлов, М. А. Погорецький, Б. Г. Розовський, С. М. Стахівський, В. Г. Уваров та інші вчені. Однак мало хто з дослідників звертав увагу на проблеми практичної реалізації положень чинного КПК щодо проведення аудіо- та відеоконтролю.

У першу чергу варто звернути увагу на положення ч. 6 ст. 246 КПК [1], що визначає слідчого як основного суб’єкта проведення негласних слідчих (розшукових) дій, зокрема й аудіо-, відеоконтролю. Згідно з цим самим положенням, такі дії можуть проводити за дорученням слідчого уповноважені оперативні підрозділи Національної поліції та інших правоохоронних відомств. П. 3.1 Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшу-

кових) дій [2, п. 3.1] конкретизує, що слідчий може проводити негласні слідчі (розшукові) дії самостійно, спільно з уповноваженими оперативними підрозділами, залучати до їх проведення інших осіб, а також доручати їх проведення уповноваженим оперативним підрозділам.

Проте чи має слідчий або працівники уповноваженого оперативного підрозділу можливості для самостійного проведення аудіо-, відеоконтролю особи або місця? Принципово маємо зробити акцент на самостійності слідчого як центрального суб'єкта проведення слідчих дій. Відповідь на це питання частково міститься у п. 3.8 вказаної вище Інструкції [2, п. 3.1], де зазначено, що уповноважений оперативний підрозділ для виконання доручення слідчого, прокурора залучає на підставі свого завдання відповідні оперативні та оперативно-технічні підрозділи.

Експертне опитування слідчих та оперативних працівників Національної поліції підтверджує, що на сьогодні аудіо-, відеоконтроль у абсолютній більшості випадків безпосередньо проводиться відповідними оперативно-технічними підрозділами. Іншими словами, у практичній діяльності спостерігається такий «трикутник»: слідчі надають доручення на проведення аудіо-, відеоконтролю уповноваженому оперативному підрозділу; уповноважений оперативний підрозділ надсилає завдання на проведення аудіо-, відеоконтролю відповідному оперативно-технічному підрозділу; оперативно-технічний підрозділ безпосередньо проводить аудіо-, відеоконтроль. За таких складних відносин суттєво втрачається наступальність і швидкість фіксації протиправної діяльності окремих осіб, що негативно позначається на ефективності системи кримінального судочинства в цілому.

Однією з причин існування такого «порочного трикутника» є відсутність у слідчих та уповноважених оперативних підрозділів відповідних засобів аудіо-, відеоконтролю. Такі засоби на відомчому рівні прийнято відносити до категорії оперативно-технічних засобів, що знаходяться виключно у розпорядженні відповідних оперативно-технічних апаратів. Організація і тактика застосування таких засобів доводиться до слідчого й працівників уповноваженого оперативного підрозділу лише частково, у загальних рисах. Тож у сучасних умовах увесь потенціал застосування аудіо-, відеоконтролю під час досудового розслідування залишається нерозкритим. Вимушені констатувати, що означені оперативно-технічні засоби використовуються обмежено та виключно у системі оперативно-технічних підрозділів.

Багато в чому таке положення речей обумовлено існуючим з початку 90-х років порядком проведення оперативно-технічних заходів [6; 3, п. 7], що безпосередньо передбачає звернення підрозділу-ініціатора (карного розшуку, управління захисту економіки, протидії наркозлочинності та ін.) до допоміжних оперативно-технічних підрозділів, які ними залучаються. Тому традиційно номенклатура технічних засобів аудіо-, відеоконтролю концентрувалася виключно у системі оперативно-технічних апаратів МВС, і прямого доступу до неї працівники галузевих оперативних підрозділів не мали.

Маємо звернути увагу на те, що за радянських часів існували ґрунтовні методичні рекомендації працівникам оперативних апаратів [5; 7; 8 та ін.] щодо самостійного застосування ними засобів спеціальної техніки, які є в

їхньому розпорядженні, зокрема з метою:

- самостійної фіксації окремих протиправних дій;
- прихованого обладнання службових кабінетів і інших приміщень звуко- та відеозаписуючими пристроями;
- застосування звукозапису в різних умовах при проведенні розвідувальних опитувань, а також спілкування з особами, які сприяють оперативно-розшуковій діяльності, тощо.

На сьогодні питання застосування засобів аудіо-, відеоконтролю слідчими та працівниками галузевих оперативних підрозділів не є нормативно врегульованим навіть на відомчому рівні. Чинна Інструкція про організацію оперативно-розшукової діяльності [4] не розкриває цих питань. Втім, за результатами проведеного нами експертного опитування досвідчених 76 оперативних працівників й 44 слідчих Національної поліції [10, с. 214–230] встановлено, що у практичній діяльності доволі часто виникає потреба у проведенні швидких та водночас нескладних тимчасових заходів з технічного контролю й фіксації окремих фактів. Це пояснюється мінливістю тактичної обстановки, коли на додержання складної процедури отримання дозволів та використання можливостей оперативно-технічних підрозділів не вистачає часу. Окрім цього, оперативно-технічні підрозділи не можуть у повному обсязі задовольнити потреби усіх міських і районних відділів Національної поліції, а брак відповідних засобів та вмінь скоує оперативну ініціативу.

Висловлюємо думку про необхідність розробки й прийняття на озброєння певної номенклатури технічних засобів аудіо-, відеоконтролю, що можуть бути застосовані слідчими та оперативними працівниками Національної поліції самостійно та без залучення спеціалістів оперативно-технічних підрозділів. Подібна проблема вже підіймалася на сторінках наукової літератури професором Ю. Ю. Орловим [9, с. 325], який обґрунтовано зазначав потребу вжиття належних заходів організаційного та нормативно-правового характеру з метою утворення організаційних осередків у структурі галузевих оперативних підрозділів, що відповідали б за використання технічних засобів. Зазначений автор доречно критикує централізацію практики застосування оперативної техніки виключно в оперативно-технічних підрозділах. Ми також вважаємо цілком обґрунтованою доцільність самостійного застосування працівниками слідчих та оперативних підрозділів відповідних технічних засобів.

Слід зазначити, що з метою аудіо-, відеоконтролю особи або місця може бути застосована техніка, що не є суто спеціальною, зокрема спеціальними технічними засобами негласного отримання інформації, які в Україні обмежені в обігу (ст. 359 Кримінального кодексу України, ст. 195-5 Кодексу України про адміністративні правопорушення). Так, контрольоване приміщення в присутності чи з дозволу особи, яка є його власником, може бути обладнано звичайними електретними мікрофонами з виходом акустичного сигналу по дротах в інше приміщення чи будівлю. Зазвичай такі мікрофони використовують в побутових цілях, для задоволення навчально-наукових та інших потреб людей, для полегшення догляду за дітьми або хворими людьми, що можуть потребувати допомоги, але знаходяться на певній відстані від піклувальників (на подвір'ї або в сусідньому приміщенні), а також у систе-

мах охорони й охоронно-поженої сигналізації. У потрібному приміщенні (приміщеннях) також можуть бути встановлені звичайні (неспеціальні) відеокамери, під'єднані до фіксуючого пристрою та монітору в тому місці, де перебувають слідчі та (або) оперативні працівники.

Вважаємо, що впровадження у практичну діяльність технічних засобів, що можуть використовуватися самостійно слідчими та оперативними працівниками, позитивно відіб'ється зменшенням обсягу бюрократичних процедур і високою оперативністю проваджуваних слідчих дій.

До того ж, виходячи з аналізу норм законодавства України та закордонної практики роботи поліції, можливим є самостійне застосування слідчими і оперативними працівниками засобів аудіо-, відеоконтролю без отримання дозволу суду у таких випадках:

- за письмовою заявою осіб, узятих під захист, або їх письмовою згодою (ст. 10 Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві»);

- з дозволу власника житла чи іншого володіння особи;

- у випадку самостійної фіксації інформації учасником розмови (законодавство не вимагає отримувати дозвіл суду на проведення негласного прослуховування та запису розмови, що здійснюється особисто або за згодою одного з її учасників).

Впровадження у практичну діяльність засобів аудіо-, відеоконтролю, що можуть самостійно використовуватися слідчими і оперативними працівниками, має передбачати:

- розробку тактики і методики швидкого й простого застосування засобів, що не потребує глибоких спеціальних знань у технічній галузі;

- розробку «базових комплектів оперативного монтажу» аудіо-, відеоконтролю, що оригінальні за простотою технічних рішень;

- розробку навчально-методичних комплексів з навчання (підвищення кваліфікації) слідчих й оперативних працівників по застосуванню таких засобів, використання отриманих результатів в інтересах кримінального судочинства;

- прийняття відомчої інструкції щодо застосування слідчими і оперативними працівниками Національної поліції засобів аудіо-, відеоконтролю;

- введення у складі територіальних підрозділів Національної поліції штатних посад для працівників, відповідальних за надання практичної допомоги (у т.ч. методичної, консультативної) щодо застосування засобів аудіо-, відеоконтролю при проведенні оперативно-розшукових заходів і негласних слідчих (розшукових) дій.

У минулому аналіз практичної необхідності у відповідних засобах дозволив нам [11, с. 34–40] визначити технічні характеристики потрібних пристроїв та умови їх застосування. Головними вимогами до засобів аудіо-, відеоконтролю, що можуть самостійно використовуватися слідчими і оперативними працівниками, мають бути:

- простота користування, універсальність, надійність роботи;

- відсутність ознак спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації (вони не повинні мати камуфляжу (маскування), модулів для закриття передавача сигналу радіоканалом, елементів протидії засобам пошуку

та локалізації техніки негласного отримання інформації тощо);

- якість аудіоінформації має забезпечувати надійну ідентифікацію голосу фігурантів.

Таким чином, кримінальне процесуальне законодавство хоча і передбачає самостійне проведення слідчим аудіо-, відеоконтролю особи або місця, проте така можливість не має механізму практичної реалізації. На сьогодні слідчі та галузеві оперативні підрозділи не мають технічних можливостей для самостійного (поза системою оперативно-технічних апаратів) проведення аудіо-, відеоконтролю. Упевнені, що подальше відпрацювання і впровадження у практичну діяльність можливості самостійного проведення аудіо-, відеоконтролю слідчими і галузевими оперативними підрозділами позитивно відіб'ється на практиці боротьби зі злочинністю, сприятиме підвищенню рівня оперативності проваджуваних дій і заходів, швидкості у прийнятті тактичних рішень, а також ініціативності з боку практичних працівників.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України № 4651-VI від 13 квітня 2012 р.: станом на 21.12.2016 р. // Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua>.

2. Про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні : наказ Генеральної прокуратури України, МВС України, СБ України, Міністерства фінансів України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства юстиції України № 114/1042/516/1199/936/1687/5 від 16 листопада 2012 р. // Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua>.

3. Про затвердження Порядку отримання дозволу суду на здійснення заходів, які тимчасово обмежують права людини, та використання добутої інформації : постанова Кабінету Міністрів України № 1169 від 26 вересня 2007 р. // Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.

4. Про організацію оперативно-розшукової діяльності та негласної роботи оперативними підрозділами Національної поліції України : наказ МВС України № 07 від 05 травня 2016 р. – К., 2016. – 250 с.

5. Об утверждении Инструкции по применению технических средств в оперативно-розыскной деятельности органов внутренних дел : приказ МВД СССР № 0072 от 30 октября 1979 г. – М., 1979. – 75 с.

6. Об утверждении Инструкции о порядке организации и проведения оперативно-технических мероприятий № 1, 2, 3, 4, 5 в деятельности ОВД Украины : приказ МВД Украины № 0014 от 09.07.1997 г. – К., 1997.

7. Воронин Б. П. Тактико-технические возможности использования звукозаписывающей аппаратуры и видеозаписи в работе органов внутренних дел : учебное пособие / Б. П. Воронин, В. И. Декшне. – М. : МВД СССР, 1978.

8. Левков А. И. Использование средств специальной техники в работе уголовного розыска : научно-практическое пособие / А. И. Левков, П. М. Ануфриев. – Омск : НИ и РИО ОВШМ МВД СССР, 1979.

9. Орлов Ю. Ю. Застосування оперативної техніки в оперативно-розшуковій діяльності міліції (теорія і практика) : монографія / Ю. Ю. Орлов. – К. : Київський нац. ун-т внутр. справ, 2007. – 559 с.

10. Тарасенко Р. В. Теоретико-правові та організаційно-тактичні засади забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства : дис... доктора юрид. наук : 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність / Тарасенко Руслан Владиславович. – Одеса : ОДУВС, 2015. – 544 с.

11. Тарасенко Р. В. Перспективи застосування базового комплексу аудіореєстратора

з метою забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства / Р. В. Тарасенко, В. М. Борисов // Проблеми застосування інформаційних технологій, спеціальних технічних засобів у діяльності ОВС та навчальному процесі : зб. наук. ст. за матеріалами наук.-практ. конф., 27 грудня 2013 р. – Львів : ЛьДУВС, 2014. – С. 34–40.

Хараберюш Іван Федорович
професор кафедри права
та публічного адміністрування
Маріупольського державного університету,
доктор юридичних наук, професор

ОПЕРАТИВНА ТЕХНІКА ЯК НАУКОВА КАТЕГОРІЯ

Оперативно-розшукова діяльність у науковій літературі розглядається у трьох основних значеннях: як специфічний вид державної діяльності спеціальних служб правоохоронних органів, направлений на протидію злочинності, забезпечення національної безпеки і державної таємниці; як самостійна юридична наука, яка має свій предмет і метод дослідження, що спирається на досягнення інших наук; як самостійна навчальна дисципліна у системі в основному відомчої освіти. Відомо також, що система теорії оперативно-розшукової діяльності може бути представлена чотирма взаємопов'язаними розділами:

- 1) загальна теорія оперативно-розшукової діяльності;
- 2) оперативно-розшукова тактика;
- 3) оперативно-розшукова методика;
- 4) оперативна техніка.

Однією з проблем, на нашу думку, є недостатнє визначення оперативної техніки як розділу науки оперативно-розшукової діяльності, виділення її поняття, системи та завдання.

Як самостійний розділ теорії ОРД категорія «оперативна техніка» має декілька значень, таких як: розділ науки; вид діяльності відповідних суб'єктів щодо застосування оперативно-технічних засобів для вирішення завдань ОРД та кримінального процесу; розділ дисципліни «Спеціальна техніка ОВС».

З іншого боку, «оперативна техніка» є складовою більш широкого поняття «спеціальна техніка» взагалі та «спеціальна техніка правоохоронних органів» зокрема. В наших попередніх дослідженнях ми дійшли висновку, що систему спеціальної техніки правоохоронних органів як галузі науки складають: криміналістична техніка, оперативна техніка, організаційна техніка, охоронна техніка. Таким чином, оперативна техніка – це спеціальна техніка, яка використовується в оперативно-розшуковій діяльності.

Оперативна техніка як розділ теорії оперативно-розшукової діяльності та складова спеціальної техніки правоохоронних органів – це сукупність наукових положень і рекомендацій щодо застосування технічних, програмно-технічних, програмних засобів, речовин, інформаційних систем та природничо-наукових і спеціальних методів їх використання під час проведення оперативно-розшукових заходів (далі – ОРЗ) та негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД).

Оперативна техніка складається з елементів, що утворюють її систему, до якої входять загальні положення та галузі оперативної техніки. Загальні положення визначають основні поняття, завдання оперативної техніки, загальну характеристику оперативно-технічних засобів, прийомів і способів їх застосування, правової регламентації при проведенні ОРЗ та НСРД, значення отриманих результатів для розслідування, попередження та припинення злочинів.

Галузі оперативної техніки складаються з теоретичних положень і відповідних конкретних оперативно-технічних засобів, прийомів і способів їх застосування. Ми, підтримуючи думки певного кола вчених та фахівців [1-4], поділяємо галузі оперативної техніки за критерієм оперативно-технічного спрямування на: технічні засоби гласного отримання інформації, технічні засоби негласного отримання інформації та засоби забезпечення оперативно-розшукових заходів.

Технічними засобами негласного отримання інформації можуть бути засоби: загального застосування (приспосовані), загального застосування з незначною доробкою (модифіковані) і спеціально розроблені (унікальні). Це також можуть бути програмні або програмно-технічні засоби, запрограмовані для цієї мети, та автоматизовані системи.

Технічні засоби загального застосування мають широкий спектр використання й окрім оперативно-розшукової діяльності – це криміналістика, слідча діяльність, адміністративна діяльність тощо. Прикладом може слугувати побутова і професійна фото-, відеоапаратура, засоби звукозапису, системи зв'язку, обчислювальна техніка та інші технічні засоби, вироблені для широкого кола споживачів. Особливість цієї групи технічних засобів полягає в тому, що, хоча самі вони не зазнають жодних конструктивних змін, тактика і методика їхнього застосування залежить від оперативних заходів, у яких застосовано ці технічні засоби.

Як особливу групу можна окреслити засоби оперативної техніки, в конструкцію яких було внесено технічні зміни з метою надання їм необхідних властивостей. Таку групу технічних засобів, на нашу думку, можна визначити як модифіковані засоби оперативної техніки. Модифікована апаратура найчастіше становить собою дороблені технічні засоби загального застосування й відрізняється від серійних виробів наявністю вузлів і деталей, що дозволяє більш ефективно використовувати її в специфічних умовах. Дороблювання засобів спеціальної техніки відбувається як на заводах-виробниках, так і в правоохоронних органах. Прикладом модифікованих засобів оперативної техніки можна вважати диктофони, приспосовані для негласного звукозапису, фотоапарати, вмонтовані в предмети маскування й оснащені пристроями дистанційного керування, тощо.

Унікальні засоби оперативної техніки можна охарактеризувати як прилади, пристрої, програми, автоматизовані системи, спеціально розроблені для використання в розслідуванні злочинів та провадження оперативно-розшукової діяльності. Такі засоби оперативної техніки зазвичай є настільки специфічними, що їх не застосовують в інших сферах діяльності або за іншим призначенням. Типовим зразком таких засобів слід вважати технічні засоби негласного отримання інформації, використовувані винятково в опера-

тивно-розшуковій діяльності та негласних слідчих (розшукових) діях.

Завдання оперативної техніки як розділу науки впливають із завдань оперативно-розшукової діяльності. Вважаємо, що їх доцільно поділити на загальні та спеціальні. Загальні полягають в науково-технічному забезпеченні практики, сприянні розробленими оперативно-технічними засобами та методами оперативним підрозділам правоохоронних органів в їх роботі щодо пошуку та фіксації фактичних даних про протиправну діяльність окремих осіб та організованих груп, отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства та держави.

Спеціальними завданнями, на нашу думку, слід вважати:

– дослідження об'єктивних закономірностей, що становлять предмет ОРД і стосуються оперативної техніки (створення теоретичної бази для прикладних розробок);

– розроблення нових та удосконалення існуючих оперативно-технічних засобів і методів їх використання. Особливу увагу, вважаємо, необхідно приділити розробленню спеціальних програм, інтелектуальних систем для аналітичного супроводження ОРД, спеціальних систем для проведення оперативно-розшукових заходів, новітніх методів ОРД, які ґрунтуються на використанні сучасних інформаційно-телекомунікаційних технологій, тощо;

– узагальнення досвіду правоохоронних органів розвинених країн щодо розробки та застосування технічних засобів;

– узагальнення практики використання оперативної техніки оперативними підрозділами правоохоронних органів.

1. Крылов В.В. Информационные компьютерные преступления / Крылов В.В. – М. : ИНФРА-М, 1997. – 285 с.

2. Берзин П.С. Уголовная ответственность за незаконное использование специальных технических средств негласного получения информации / Берзин П.С. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.crime-researchy.ru>.

3. Бегишев И.Р. Проблемы уголовной ответственности за обращение со специальными техническими средствами, предназначенными для негласного получения информации / И.Р. Бегишев // Следователь. – 2010. – № 5. – С. 2-4.

4. Ванчаков Н.Б. Специальная техника органов внутренних дел : учебное пособие / Н.Б. Ванчаков, А.С. Деренчук, С.И. Щербак. – М. : ЦИиНМОКП МВД России, 2000. – 84 с.

Хараберюш Олександр Іванович
начальник відділу Управління СБ України
в Донецькій області, м. Маріуполь, Україна,
доктор юридичних наук

ВЗАЄМОДІЯ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ЯК ЧИННИК УДОСКОНАЛЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ КОНТРАБАНДИ

Економічна і суспільна небезпека контрабанди, а також труднощі, з якими часто пов'язано її виявлення і розслідування, потребують об'єднання зусиль митних органів, органів внутрішніх справ, служби безпеки,

прокуратури та інших правоохоронних органів і прикордонної адміністрації, у тому числі зарубіжних держав. Під об'єднанням зусиль слід розуміти не просте об'єднання сил, а взаємодію з чітким розмежуванням прав і обов'язків, передбачених законом.

Контрабанда – явище транснаціональне. Дані злочини належать до глибоко замаскованих, багатоепізодних, чиняться в основному організованими групами, які мають міжрегіональний і міждержавний характер. Відмітними ознаками, властивими міжрегіональним злочинним групам, що впливають на тактику виявлення і розслідування контрабанди, є такі:

- стійкість маршрутів міграції злочинних груп, переважно в найбільші міста України;
- формування таких груп на етнічній, земляцькій| основі;
- наявність у злочинних груп надійних, заздалегідь встановлених зв'язків серед місцевих жителів [1, с. 13].

Проблеми протидії організованим формам злочинності оперативними підрозділами правоохоронних органів упродовж тривалого часу були предметом уваги науковців. Усі дослідження щодо діяльності оперативних підрозділів цих служб та органів, організації взаємодії оперативних підрозділів під час виконання функцій із протидії злочинності взагалі і контрабанді зокрема умовно можна поділити на три групи:

- 1) загальні дослідження, в яких розглянуто теоретичні засади управління підрозділами, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність;
- 2) дослідження загальних теоретичних, правових та організаційно-тактичних проблем оперативно-розшукової діяльності оперативними підрозділами правоохоронних органів;
- 3) дослідження прикладних проблем координації та взаємодії оперативних підрозділів правоохоронних органів (приватні теорії оперативно-розшукової діяльності) [2, с. 34; 3].

Вказаними працями було створено теоретичне підґрунтя та правову базу для подальшого дослідження питань протистояння між державою, суспільством і злочинністю, а також забезпечення національної безпеки шляхом співпраці правоохоронних органів. *Взаємодія оперативних підрозділів правоохоронних органів щодо оперативно-розшукового забезпечення протидії контрабанді* сьогодні розглядається як приватна теорія ОРД.

Специфікою теорії оперативно-розшукової діяльності є те, що її підґрунтя складають нагальні потреби практичних підрозділів, на які державою відповідно до чинного законодавства покладено завдання протидії контрабанді. Дослідження у сфері оперативно-розшукової діяльності мають належний ступінь прогностичності. Запорукою цього є використання великого емпіричного матеріалу та його наукове опрацювання, а також практика правоохоронної діяльності суб'єктів ОРД. На тлі означених досліджень базуються теоретичні, організаційні та тактичні основи взаємодії оперативних підрозділів під час оперативно-розшукового забезпечення протидії контрабанді.

Оперативні підрозділи правоохоронних органів та інших установ на різних рівнях постійно повинні здійснювати взаємодію між собою і мають для цього значний позитивний досвід практичної роботи. Але навіть за наявності

такого досвіду подальший розвиток взаємодії стримується недостатньою теоретичною розробленістю правових основ, організації і тактики її проведення. Необхідно зауважити, що у вчених практично відсутня єдина думка на означені вище питання.

За роки незалежності було проведено низку докторських досліджень, які, спираючись на досягнення юридичної науки та суміжних галузей знань, зробили значний внесок у розробку теоретичного підґрунтя ОРД, поглибили уявлення про саму ОРД як вид суспільної діяльності, її соціальну роль, сутність і зміст взаємодії як основного чинника ефективності протидії злочинності (О.Ф. Долженков, В.Л. Ортинський, А.І. Берлач, О.В. Копан). Значна увага у докторських роботах приділялася вирішенню прикладних проблем у протидії економічній злочинності та визначенню стратегічних пріоритетів взаємодії оперативних підрозділів правоохоронних органів та інших гілок державного управління у протидії організованій злочинності і корупції (К.В. Антонов, В.Л. Ортинський, О.П. Снігерьев). Як окремий напрямок наукових досліджень та елемент предмета теорії ОРД визначено нормативно-правове регулювання організації внутрішньої та міжвідомчої взаємодії, а також комплексне планування заходів забезпечення економічної безпеки як складової національної безпеки (К.В. Антонов). Як передумову створення глобальної системи координації протидії злочинності визначено сутність та складові оперативно-розшукової політики держави, в якій виокремлено проблеми координації діяльності всіх гілок державних органів у протидії злочинності та забезпечення прав і свобод людини під час проведення оперативно-розшукових заходів (О.Ф. Долженков, В.Л. Ортинський) та створення системи взаємодії правоохоронних органів у боротьбі з тероризмом (В.В. Крутов). Вирішено теоретичне завдання формування такої складової теорії ОРД, як оперативно-розшукова техніка, а також теоретико-організаційне підґрунтя взаємодії оперативних підрозділів правоохоронних органів під час її використання (Ю.Ю. Орлов, І.Ф. Хараберюш). Заслуговують на увагу розробки О.В. Копана щодо визначення теоретико-управлінських засад взаємодії організаційно-структурних елементів макросистеми безпеки, підрозділів багатofункціонального призначення щодо виконання оперативних завдань із забезпечення прав, інтересів індивіду і суспільства у безпеці, охороні громадського порядку і громадської безпеки.

Аналіз досліджень, виконаних представниками різних галузей юридичної науки та науковцями, що займаються проблемами оперативно-розшукової діяльності, наші дослідження [4] дозволяють констатувати, що *взаємодія є багатоаспектною діяльністю. Її правове регулювання не може бути віднесено до однієї галузі матеріального або процесуального права. Сьогодні жодний законодавчий акт не розкриває повністю правових основ взаємодії правоохоронних органів та не визначає її форми під час протидії злочинності загалом та оперативно-розшукового забезпечення протидії контрабанді зокрема.*

Як показала практика, в організації оперативно-розшукового забезпечення протидії контрабанді існує низка проблем, а саме:

– відсутня цілеспрямована робота на рівні міськрайорганів щодо залу-

чення до конфіденційного співробітництва громадян;

- низький рівень взаємодії з оперативно-технічними підрозділами;
- низька результативність співпраці з операторами мобільного зв'язку та інтернет-операторами;
- відсутня належна взаємодія з суміжними підрозділами правоохоронних органів на рівні обміну інформацією.

1. Карнаухов О.В. Криміналістичне забезпечення дізнання у справах про контрабанду (за матеріалами ДМСУ) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / О.В. Карнаухов. – Дніпропетровськ : ДДУВС, 2010. – 21 с.

2. Нелегальна міграція: проблеми координації протидії : монографія / О.І. Хараберюш, І.Р. Шинкаренко, І.Ф. Хараберюш ; за заг. наук. ред. професора І.Р. Шинкаренка. – Донецьк : НД та РВВ ДЮІ, 2009. – 335 с.

3. Хараберюш О.І. Взаємодія правоохоронних органів щодо протидії організованим злочинним угрупованням у сфері нелегальної міграції: оперативно-розшуковий аспект (за матеріалами діяльності Служби безпеки України) : дис. ... канд. юрид. наук : 21.07.04 / Хараберюш Олександр Іванович. – Львів, 2009. – 266 с.

4. Отримання інформації з телекомунікаційних мереж мобільного зв'язку та її використання у кримінальному провадженні : науково-практичний посібник / О.В. Меживой, О.І. Хараберюш, Д.В. Безруков, І.Ф. Хараберюш ; за ред. проф. І.Ф. Хараберюша. – Донецьк : Ноулідж, 2013. – 297 с.

Шелухин Николай Леонидович

професор кафедри права
и публичного администрирования,

Мариупольского государственного университета,
доктор юридических наук, профессор

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ОПЕРАТИВНО-РОЗЫСКНОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ ВЗЯТОЧНИЧЕСТВУ

Наиболее важной проблемой современного развития украинского государства и проводимых в стране преобразований стало взяточничество как одна из наиболее распространенных и опасных форм проявления коррупции. Широко и глубоко пустив корни, оно, по существу, криминализировало все общество. Реализация государственных программ по противодействию коррупции, а также планов работы правоохранительных органов не оказали серьезного влияния на состояние борьбы с коррупцией в стране.

В создавшейся ситуации адекватно противостоят данной категории преступлений возможно только используя все силы и средства, имеющиеся в распоряжении государства. При этом, учитывая высокую степень латентности взяточничества, основная работа в данной области правоотношений по-прежнему ложится на оперативные подразделения по защите экономики. В этой связи изучение и анализ нормативных актов и законопроектов позволили определить пути совершенствования работы правоохранительных органов по противодействию лицам, получающим неправомерную выгоду.

Изучение современного состояния борьбы с получением неправомерной выгоды с использованием сил, средств и методов оперативно-розыскной деятельности требует определения их значения и места в системе государственных мер, обеспечивающих противодействие преступлениям, охватываемым понятием «неправомерная выгода», а также разработки оперативно-розыскной характеристики данной категории преступлений (принятие предложения, обещания или получения неправомерной выгоды должностным лицом или подкупа должностного лица юридического лица частного права независимо от организационно-правовой формы или подкупа лица, которое предоставляет публичные услуги).

В дальнейшем при изложении материала мы будем использовать вместо понятий: принятие предложения, обещания или получения неправомерной выгоды должностным лицом; незаконное обогащение; подкуп должностного лица юридического лица частного права независимо от организационно-правовой формы; подкуп лица, которое предоставляет публичные услуги; предложение, обещание или предоставление неправомерной выгоды должностному лицу; злоупотребление влиянием; противоправное влияние на результаты официальных спортивных соревнований; провокация подкупа – единое понятие, которые наши ученые и народные избранники вывели из Уголовного кодекса и стараются вывести из научных исследований, наверно, чтобы не позориться массовостью этого явления перед миром – взяточничество. Вместе с тем в формах статистической отчетности полиции статьи 368-370 обозначены именно как взяточничество.

Способ совершения преступления – один из основополагающих элементов, формирующих оперативно-розыскную характеристику взяточничества, имеющий связь со всеми иными ее элементами. Изучение типичных способов совершения взяточничества обеспечивает оперативные подразделения необходимой ориентирующей информацией, позволяющей более целенаправленно организовать планирование и осуществление комплекса поисковых мероприятий, направленных на выявление факторов, представляющих оперативный интерес, а также лиц, замышляющих или подготавливающих указанные преступления, исходя из специфики возможных действий указанных лиц при даче-получении взятки.

Классификация способов получения взяток имеет как научное, так и практическое значение для организации поисковой работы оперативных подразделений органов внутренних дел, особенно при планировании проверочных мероприятий. Учитывая особенности организационно-тактических построений, применяемых при раскрытии взяточничества, в качестве такого критерия следует использовать формы передачи предмета взятки:

- «наличная взятка» – когда взяткодатель передает предмет взятки взяткополучателю из рук в руки;
- «опосредованная взятка» – предусматривает процесс передачи взятки с использованием финансовых или банковских операций;
- «безналичная взятка» – когда предмет взятки передается с использованием посредника или обусловленных тайников за пределами служебного кабинета взяткополучателя.

Изучение материалов заявлений граждан и бесед с оперативными работниками подразделений по защите экономики показали, что примерно в 2/3 известных и выявленных случаях взяточничества должностных лиц регионального уровня преступники использовали второй и третий вид, то есть опосредованную и безличную формы передачи предмета взятки, независимо от временных условий принятия управленческого решения. Первая форма передачи взяток в наличной форме, по мнению респондентов, характерна исключительно для преступной деятельности чиновников низшего звена и должностных лиц контролирующих органов. Эти данные должны быть учтены в правоприменительной практике оперативных подразделений по противодействию взяточничеству.

Изучение и анализ положений международных документов, определяющих основные принципы и направленность борьбы с коррупционной преступностью, а также существующей в отдельных странах практики уголовно-правового противодействия данным явлением показал, что в Украине в настоящее время существуют все необходимые предпосылки для приведения национального законодательства в соответствие с международными нормами. В первую очередь должны быть поддержаны и реализованы предложения антикоррупционного характера, содержащиеся в Конвенции Совета Европы «Об уголовной ответственности за коррупцию» 1999 года и Палермской Конвенции ООН против транснациональной организованной преступности 2000 года. При этом в украинское законодательство обязательно должны быть включены рекомендованные европейской конвенцией нормы о защите сотрудничающих с правосудием лиц и свидетелей; меры по содействию сбору доказательств и конфискации доходов; требования специализации органов и должностных лиц по борьбе с коррупцией, а также обеспечение сотрудничества правоохранительных органов внутри страны.

Вместе с тем оперативно-профилактическая деятельность органов полиции и правоприменительная практика использования оперативными подразделениями различных мер предупредительного характера для решения поставленных законом «Об оперативно-розыскной деятельности» задач во многом определяется тем, насколько полно и своевременно были выявлены и проанализированы условия, создающие благоприятную обстановку для совершения преступления.

Системный подход к выявлению и проверке первичной информации о фактах взяточничества позволяет сотрудникам оперативных подразделений не только определять конкретных лиц в качестве объектов индивидуального воздействия, но и устанавливать степень вероятности совершения ими преступлений, своевременно выявлять признаки их противоправного поведения. На основе соответствующих признаков определяются направления и режим осуществления индивидуального воздействия на личность с целью недопущения с ее стороны криминальных действий.

Выявление должностных нарушений или преступлений в рамках проводимых оперативными подразделениями органов внутренних дел комплексных проверок крайне редко позволяет установить такие преступления, как дача или получение взяток, однако они свидетельствуют о существовании

коррупционных отношений, в которых взятка играет роль одного из обязательных элементов. В этой связи целесообразно перераспределить приоритеты и задачи, решаемые в рамках предупреждения взяточничества, в сторону дальнейшей активизации проведения целевых документальных проверок деятельности должностных лиц, что позволит выявлять весь спектр преступлений против государственной власти, интересов государственной службы и службы в органах местного самоуправления.

Обобщенный подход к организации процесса выявления взяточничества не в полной мере учитывает специфику данных преступлений. Система мер оперативного поиска не может быть эффективной, если ее организация не учитывает особенности конкретного преступления и не носит системный, наступательный характер, позволяющий выявить оперативно значимую информацию своевременно и в виде, позволяющем ее последующее использование, в том числе в качестве доказательной.

Организация постоянно действующей системы оперативно-поисковых мер в оперативных подразделениях органов полиции по защите экономики позволит выявлять взяточничество при условии своевременного поступления ориентирующей оперативно значимой информации о признаках данных преступлений по следующим направлениям:

- выявление лиц, осведомленных о фактах взяточничества, иных преступных действиях должностных лиц в связи с исполнением ими своих служебных обязанностей и обеспечение благоприятных условий, в которых они могут выступать свидетелями;

- выявление и обеспечение сохранности документов, предметов, которые использовались при совершении преступлений или имели прямое или косвенное отношение к преступным действиям и в процессе расследования могут быть признаны вещественными доказательствами;

- обеспечение возможности фиксации с применением специальной техники преступных действий проверяемых лиц, с использованием личностных контактов заявителя, свидетелей.

Процесс выявления и фиксации информации, представляющей оперативный интерес, в теории и практике оперативно-розыскной деятельности определяемый как оперативное документирование, должен осуществляться с соблюдением требований, обеспечивающих возможность использования сведений в уголовном процессе. Учитывая значимость процесса документирования, деятельность оперативного работника должна подразделяться на три этапа:

- получение от гражданина и документальное оформление информации о факте взятки;

- осуществление комплекса оперативно-розыскных мероприятий по первичной проверке полученной информации и документированию действий проверяемых лиц, причастных к преступлению;

- подготовка и проведение операции по задержанию с личным проверяемого должностного лица в рамках реализации оперативно-розыскного дела.

В теоретической части выступления мы позволили себе раскрыть основные направления работы подразделений по защите экономики по выявлению

взяточництва.

Переходя к практической части выступления, необходимо отметить:

– отсутствие в подразделениях по защите экономики на местах и в вышестоящих аппаратах работников с должным уровнем квалификации, некомплект до 50%;

– работа в подразделениях по защите экономики по линии взяточничества проводится на «хапок» – принял заявление, зарядил деньгами, взял с личным;

– отсутствие оперативных разработок по линии взяточничества;

– поощряемое руководством МВД и нацполиции желание побыстрее отрапортовать, заявить о факте разоблачения в средствах массовой информации, не доведя дело до конца, с надеждой получить моральные, а может и политические дивиденды.

В подтверждение наших выводов приведем следующее. Согласно статистике за 2016 год в суд было направлено с обвинительным актом 391 уголовное производство (на 30,7% меньше, чем за 2015 год).

При изучении данных Единого государственного реестра судебных решений установлено, что в 2016 году судами Украины было вынесено 335 приговоров по статьям о взяточничестве в отношении 362 человек. По состоянию на 16 февраля вступили в силу 217 приговоров (222 человека). Реальное лишение свободы получило лишь пять взяточников. Это менее полтора процента от общего количества приговоров:

1) на 5 лет и 1 месяц осужден военнослужащий Вооруженных Сил Украины Алексей Мештешуга. В мае-июне 2015 г. он стал посредником между своим командиром и перевозчиками, незаконно провозившими грузы на оккупированные территории на Донбассе;

2) 5 лет лишения свободы с конфискацией части имущества, лишением ранга запретом занимать должности на три года получила председатель с. Новошмидтовка (Николаевская обл.) Людмила Пащенко, обвиняемая в получении \$ 10 тыс. взятки за беспрепятственное предоставление в аренду коммунального имущества – скважины системы водоснабжения;

3) 4 года получил налоговый инспектор из Одессы Артем Гурский, который в 2012 году всячески затягивал закрытия ФЛП и успел получить от него около 4 тыс. грн. взяток. Однако налоговик осужден лишь заочно, так как он бежал от следствия и находится в розыске;

4) начальник Николаевской исправительной колонии (Львовская обл.) Иван Волчанский получил 3 года за то, что в 2015-м требовал \$ 5 тыс. за решение вопроса об условно-досрочном освобождении осужденного;

5) старший оперуполномоченный уголовного розыска харьковской милиции Андрей Опанасец, который совместно с коллегой незаконно задержали человека, а потом взяли взятку за его освобождение, получил 2 года и 4 месяца лишения свободы.

Освобождены от наказания (условное лишение свободы) 35 лиц. Все освобождены от наказания, кроме экс-начальника Управления по раскрытию преступлений, связанных с применением оружия, Одесского городского управления внутренних дел Вячеслава Петренко, получили условные сроки

лишения свободы. Петренко, обвиняемый в систематическом получении взяток за предоставление информации членам банды, избежал заключения, конфискации имущества и запрета занимать должности из-за наличия ряда болезней.

1-2 года лишения свободы условно получили три человека (директор Браиловской школы Людмила Зиньковская, и.о. начальника регистрационной службы в Остроге Галина Иванова и оперуполномоченный из Днепра Камил Теймуров). Остальные – приговорены к 3-5 годам тюрьмы условно. Среди них, в частности, судья Приднепровского районного суда г. Черкасы Андрей Бурлака, 5 сельских голов.

Всего в 2016 году было оправдано 40 лиц, обвиняемых в получении взяток. По шести из них приговоры уже вступили в силу. Речь идет о трех инспекторах милиции, двух госинспекторах по охране окружающей среды и заведующем неврологическим отделением Украинского научно-исследовательского института промышленной медицины (Днепропетровская область).

Вместе с тем пока не вступили в силу оправдательные приговоры, в частности, в отношении таких лиц: председателя Оржицкого райсуда Полтавской обл. Евгения Смоленского, судьи Сосновского райсуда Черкасы Сергея Пироженко, старшего прокурора прокуратуры Суворовского района Одессы Эммы Михайловой, начальника отдела правозащитной деятельности, противодействия коррупции и преступности в сфере транспорта прокуратуры Закарпатской области Олега Поповича, сельского головы с. Буца (Ровенская обл.) Василя Безушка, начальника Главного управления ветеринарной медицины в Черниговской области Виктора Кульбака, начальника отдела государственной исполнительной службы Компаниевского райуправления юстиции Кировоградской области Игоря Проша, заместителя начальника Государственной инспекции сельского хозяйства в Киевской области Евгения Игнатенко, директора КП «Житний рынок» Игоря Цеханского, и.о. гендиректора ГП «Агроинвест» Ларисы Зубко, декана Измаильского государственного гуманитарного университета Лилии Кулиненко и др.

Штрафы получили больше половины осужденных. В основном штрафы шли с дополнительным наказанием в виде лишения права занимать должности: из 194 оштрафованных взяточников 182 лишены права занимать должности на срок от 1 года.

Также стоит отметить, что 109 человек, которым присужден штраф, заключили соглашение о признании виновности с прокуратурой. В том числе и первый заместитель начальника территориального органа ГАСИ Украины во Львовской области Игорь Гуменчук, который получил 193 тыс. грн. и \$ 2500 за неприменение штрафных санкций за нарушение градостроительного законодательства. В итоге в соответствии с соглашением он получил смягченное наказание, а именно: штраф 60 тыс. грн., хотя статья предусматривала лишение свободы до 12 лет.

В отношении остальных лиц приговоры в законную силу не вступили.

Размеры взяток: 56% взяток, за которые лица были осуждены в 2016 г., – это суммы от 1 тыс. грн. до 10 тыс. грн.; 31% – это суммы от 10 тыс. грн. до

100 тыс. грн. В то же время почти 8% – это мелкие взятки размером в 1 тыс. грн; более 4% – суммы до 300 тыс. грн. Кроме того, четверо обвиняемых в получении сумм от 300 тыс. грн. до 2 млн. грн.:

– 2 млн. грн. – в получении этой суммы обвиняется бывший председатель Петриковской РГА Днепропетровской обл. Петр Лесной, который осенью 2016 был оправдан, но в настоящее время этот приговор отменен и дело направлено на новое рассмотрение;

– 500 тыс. грн. – заместитель начальника Кременчугской ОГНИ ГУ Миндоходов в Полтавской области Владимир Бурлаченко – приговорен к 9 годам лишения свободы, однако приговор еще не вступил в силу, поскольку продолжается апелляционное рассмотрение;

– 375 тыс. грн. – бывший заместитель председателя Государственной инспекции сельского хозяйства Украины Игорь Немировский – приговорен к 10 годам лишения свободы, дело в апелляции;

– 300 тыс. грн. – заместитель начальника управления ГНИ в Краматорске (Донецкая обл.) Андрей Шведа – приговорен к 8 годам лишения свободы, дело в апелляции.

Кто наказан. К категории А, то есть служащих, занимавших особо ответственное положение, принадлежит трое осужденных: два председателя РГА – Бобровицкой РГА Николай Супрун и Петриковской РГА Петр Лесной, и бывший заместитель Председателя Государственной инспекции сельского хозяйства Украины Игорь Немировский. В отношении них приговоры не вступили в законную силу: два из них в апелляции, а один – на новом рассмотрении.

К категории В, то есть служащих, занимавших ответственное положение, принадлежит 70 осужденных. Среди них, в частности, 7 судей, 5 прокуроров, 15 глав городов, сел и поселков, 8 высокопоставленных правоохранителей и 6 высокопоставленных налоговиков. Среди них приговоры вступили в отношении 16 лиц.

Остальные 289 осужденных – это служащие среднего и мелкого звена (категория С), а также 7 частных лиц (пособники и посредники). Среди них приговоры вступили силу в отношении 206 человек.

По данным судебных приговоров, с осужденных взыскано в пользу государства 398 тыс. грн., 47 тыс. дол., 11 тыс. евро. Приговоры вступили в силу по 88 тыс. грн., 4,4 тыс. дол., 1,5 тыс. евро.

1. Хабарі-2016. Кого посадили і за що? // Наші гроші. Мережа [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nashigroshi.org/2017/02/23/habari-2016-ko-ho-posadyly-i-za-scho>.

2. Генеральна прокуратура України. Управління організаційного забезпечення Єдиного реєстру досудових розслідувань та інформаційно-аналітичної роботи : довідка з статистичної інформації органів досудового розслідування (ПОЛІЦІЯ) за 12 місяців 2016 року по Україні (у розрізі областей).

Шинкаренко Ігор Ростиславович
професор кафедри оперативно-розшукової
діяльності та спеціальної техніки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, професор

ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ СИТЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ ПРОБЛЕМИ

Розвиток теорії оперативно-розшукової діяльності можна поділити на такі етапи:

1) 1950-1960-і роки – характеризується виникненням оперативно-розшукової діяльності як галузі наукового знання з визначенням предмета оперативно-розшукової діяльності як сукупності негласних заходів, заснованих на використанні головним чином секретних засобів боротьби із злочинністю. У подальшому в предмет вивчення увійшли закономірності правових стосунків, що складаються в процесі оперативно-розшукової діяльності. Це розуміння предмета теорії довгий час залишалося переважаючим в науці, зберігаючи прибічників і дотепер. У цей період визначальною характеристикою теоретичного розвитку оперативно-розшукової діяльності були зусилля учених виділити цю галузь знання з криміналістичної науки шляхом формування змісту її предмета;

2) 1970-1980-і роки – формування парадигми залежності практичної реалізації (тобто оперативно-розшукової практики) від отриманої інформації про об'єкт оперативної уваги та рівня організаційного забезпечення, тобто оперативно-розшукова діяльність складається з двох органічно пов'язаних між собою частин: пізнавальної, що включає пошук, збір, аналіз і оцінку відповідної інформації; і діяльної, тобто практична реалізація отриманої інформації та організаційного забезпечення. У подальшому ці дослідження доповнилися виділенням в оперативно-розшуковій діяльності і третьої сторони – організаційного забезпечення. Ця концепція згодом матиме вирішальне значення в конструюванні визначень предмета теорії оперативно-розшукової діяльності;

3) 1990-2012 рр. – обґрунтування та формування концепції про необхідність вивчення теорією оперативно-розшукової діяльності закономірностей віддзеркалення оперативно значущої інформації в довірливий процесу її документування.

Аналіз публікацій того періоду показав, що розгляду предмета науки лише як певної складової об'єктивної реальності явно недостатньо, бо не можна визначити її без звернення до самої системи знання, виявити, яка ж сторона об'єктивної реальності може бути досліджена даною наукою.

Інакше кажучи, предметом науки виступає не просто об'єктивна реальність, а єдність об'єкта, умов і засобів його пізнання, тобто "друга реальність", що створюється наукою. Цю думку фактично підтримано

В.А. Ященком в його докторській дисертації. Він вважає, що предметом теорії ОРД є закономірності функціонування видів, форм, методів та засобів ОРД як змістової складової правоохоронної діяльності [1, с. 7]. На наш погляд, вчений дещо звузив поняття предмета теорії оперативно-розшукової діяльності, обмеживши його змістом методології ОРД. Натомість, вважаємо, для визначення змісту предмета ОРД як галузі наукового знання важливу роль відіграє аналіз науки, проблем, напрямів, шляхів її розвитку.

Після набуття незалежності Україною здійснювалися наукові дослідження щодо формування новітньої парадигми теорії та практики ОРД. Таким чином, на рубежі 2010-х рр. сформувалася перехідна парадигма оперативно-розшукової діяльності, що визначала формування проактивної моделі оперативно-розшукової діяльності. Загальним підґрунтям моделі був постулат верховенства права та забезпечення безпеки держави та прав і свобод людини завдяки здійсненню негласних пошукових заходів, спрямованих на виявлення та розкриття злочинів на основі принципів конспіративності та наступальності в отриманні оперативно-значущої інформації з використанням законів розповсюдження інформації у соціальних системах.

Враховуючи наукові дослідження останніх 25 років на теренах України та СНД, у теорії ОРД панує думка, згідно з якою об'єкт теорії оперативно-розшукової діяльності є частиною об'єктивної дійсності (явища, процеси, стани, дії), яка пізнається означеною галуззю науки [1]. Він є складною динамічною системою, що постійно змінюється. Об'єкт теорії ОРД можливо поділити на такі рівні:

- 1) перший – об'єкт метатеорії оперативно-розшукової діяльності:
 - взаємозв'язки, взаємодії і відношення усередині таких явищ і процесів, як: оперативно-розшукова політика держави та діяльність державних органів щодо формування концепції, доктрини та стратегії протидії злочинності оперативно-розшуковими заходами; кримінальна активність і оперативно-розшукова діяльність, а також між самими цими елементами (О.Ф. Долженков, В.А. Ященко) [1; 2];
 - взаємодія людей з матеріальними об'єктами, а також зв'язки між всіма цими елементами;
 - методологія здійснення досліджень означених категорій;
- 2) другий рівень – об'єкт складових теорій оперативно-розшукової діяльності: оперативно-розшукова стратегія (О.Ф. Долженков); оперативно-розшукова тактика (А.Ф. Возний, І.О. Воронов, І.П. Козаченко, Д.Й. Никифорчук, М.Б. Саакян, О.П. Снігерьев); оперативно-розшукова методика (К.В. Антонов, О.Ф. Долженков, В.В. Крутов, В.Л. Ортинський) [2-5]; оперативно-розшукова техніка (Ю.Ю. Орлов, І.Ф. Хараберюш) [6-7]:
 - діяльність державних та правоохоронних органів щодо реалізації оперативно-розшукової політики (К.В. Антонов, А.М. Волощук, Г.В. Новицький, В.А. Омельчук, Р.А. Халілев, М.Л. Шелухін) [3; 8; 9];
 - кримінальна активність осіб, що становлять оперативний інтерес, її віддзеркалення в навколишньому середовищі (у матеріальній обстановці й у свідомості людей) (враховуючи багатосуб'єктність ОРД, означений термін не розкриває повністю багатогранність даного елемента щодо оперативно-

розшукового забезпечення об'єктів підвищеної небезпеки, охорони вищих посадових осіб, вирішення завдань національної безпеки);

– інфраструктура злочинності (О.Ф. Долженков) [2];

– діяльність оперативних підрозділів з документування злочинної діяльності (В.Я. Горбачевський, О.Є. Користін, Д.Й. Никифорчук, В.Л. Ортинський, П.В. Цимбал) [5; 10-12];

– діяльність оперативних підрозділів щодо запобігання протиправній діяльності та нейтралізації загроз національній безпеці (Крутов В.В.) [4];

– зв'язки між ними;

3) третій рівень – об'єкт приватних теорій ОРД: «конфіденційного співробітництва» (А.М. Кислий, В.Є. Тарасенко, С.І. Халімон) [13-15], «взаємодії оперативних працівників з середовищем, що оточує» (В.В. Топчій) [16], «оперативно-розшукового моніторингу (діагностування) середі функціонування», «про пізнавальну, діяльну та і організаційну сторони ОРД», «про правову основу ОРД», «про оперативно-розшукову інформацію» (В.П. Захаров) [17], «про оперативно-розшукові версії», «оперативного обслуговування», «документування», «вчення про оперативні комбінації і тактичні операції», «про переговори зі злочинцями», «про взаємодію органів дізнання і попереднього слідства» (В.В. Топчій), «протидії кримінального середовища при виконанні правоохоронної функції держави», «про оперативно-розшукове забезпечення завдань кримінального судочинства», «про оперативно-розшукову характеристику злочинів» тощо. Означений об'єкт складає:

– діяльність конкретних суб'єктів ОРД щодо вирішення притаманних їм завдань протидії злочинності, забезпечення державної та національної безпеки;

– взаємозв'язок і правовідносини органів, що здійснюють ОРД, оперативних працівників і осіб, що надають конфіденційне сприяння оперативним апаратам, а також осіб, що беруть участь в оперативно-розшуковому процесі;

– діяльність щодо формування системи нормативно-правового регулювання оперативно-розшукової діяльності;

– діяльність оперативних підрозділів сектору безпеки з оперативно-розшукового моніторингу середі функціонування.

Набуття чинності новітнім КПК та відповідних змін до оперативно-розшукового законодавства сприяло:

- зміні орієнтування здійснення ОРД у бік запобіжної діяльності;

- початку формування проактивної моделі ОРД, основний зміст якої полягає у попередженні, виявленні і припиненні злочинів;

- наданню права оперативним підрозділам проводити слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії у кримінальному провадженні за дорученням слідчого, прокурора в порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України;

- зміні переліку прав щодо проведення оперативно-розшукових заходів та порядку їх санкціонування;

- коректуванню завдань оперативної розробки у межах оперативно-розшукових справ;

- визначенню кола суб'єктів, яких забороняється залучати до виконання оперативно-розшукових завдань;

- уточненню порядку відкриття та закриття оперативно-розшукових справ та підстав здійснення ОРД.

Окремо формується приватна теорія «здійснення негласних слідчих (розшукових) дій суб'єктами ОРД». Водночас сьогодні фактично спостерігається конфлікт двох парадигм:

– перша – основна мета розкриття злочинів, з можливістю використання негласних ОРД щодо попередження злочинів і супроводження досудового слідства та кримінального судочинства. Вона визначає активну роль оперативних підрозділів щодо здійснення пошуку злочинців та встановлення обставин злочину;

– друга – попередження, виявлення та припинення злочинів, без можливості здійснення активного оперативно-розшукового супроводження кримінального провадження та судового процесу. За означеною концепцією оперативним підрозділам відводиться другорядна роль, а система ОРД фактично руйнується.

Реалізація другої парадигми ОРД сьогодні призвела до розриву безперервного процесу спостереження за криміногенною ситуацією та знешкодження здійснення ОРД за формулою «воля – слідство – УВП – воля».

Таким чином, основним завданням сьогодення є здійснення досліджень щодо уточнення мети, завдань, змісту ОРД, об'єкта та предмета теорії ОРД, що дозволить сформулювати сучасну парадигму теорії та практики ОРД та у майбутньому сформулювати концепцію, державну доктрину, політику і стратегію протидії злочинності оперативно-розшуковими заходами.

1. Яценко В.А. Філософсько-правові засади оперативно-розшукової діяльності : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.12 – філософія права / А.А. Яценко. – К. : НА СБ України, 2005. – 31 с.

2. Долженков О.Ф. Теоретичні проблеми становлення політики протидії створенню інфраструктури злочинного світу засобами оперативно-розшукової діяльності органів внутрішніх справ : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : спец. 21.07.04 „Оперативно-розшукова діяльність” / О.Ф. Долженков. – К., 2002. – 32 с.

3. Антонов К.В. Державно-правове забезпечення економічної безпеки України від злочинних посягань: теоретичні і організаційно-тактичні засади діяльності підрозділів ДСБЕЗ ОВС : спец. 21.07.04 – оперативно-розшукова діяльність. – К. : НА СБ України, 2005. – 40 с.

4. Крутов В.В. Теоретико-правові і тактико-спеціальні проблеми боротьби з тероризмом : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 21.00.06 – оперативно-розшукова діяльність / В.В. Крутов. – К. : НАВС, 1998. – 40 с.

5. Ортинський В.Л. Теоретичні основи, правові та організаційні проблеми протидії нелегальній економіці засобами оперативно-розшукової діяльності : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 21.07.04 – оперативно-розшукова діяльність / В.Л. Ортинський. – Харків : НУВС, 2004. – 36 с.

6. Орлов Ю.Ю. Застосування оперативної техніки в оперативно-розшуковій діяльності міліції (теоретичні, правові та організаційно-тактичні проблеми : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 21.07.04 – оперативно-розшукова діяльність / Ю.Ю. Орлов. – К. : КНУВС, 2008. – 34 с.

7. Хараберюш І.Ф. Використання спеціальної техніки щодо протидії злочинності в Україні: концептуальні підходи та праксеологічне вирішення проблеми : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність / І.Ф. Хараберюш. – К., 2012. – 34 с.

8. Халілев Р.А. Протидія злочинності на ґрунті етно-конфесійних суперечностей оперативно-розшуковими засобами: регіональний аспект : автореф. дис. ... докт. юрид.

наук : спец. 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність / Р.А. Халілев. – К. : НА СБ України, 2012. – 34 с.

9. Шелухін М.Л. Оперативно-розшуковий захист особи, власності та державних інтересів органами внутрішніх справ на залізничному транспорті : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність / М.Л. Шелухін. – Одеса, 2010. – 38 с.

10. Горбачевський В.Я. Теоретико-прикладні засади розкриття умисних вбивств з кваліфікуючими ознаками : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність / В.Я. Горбачевський. – К. : КНУВС, 2009. – 34 с.

11. Никифорчук Д.Й. Теоретичні та організаційно-тактичні засади протидії незаконному обігу наркотичних засобів оперативними підрозділами міліції України : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність / Д.Й. Никифорчук. – К. : КНУВС, 2010. – 36 с.

12. Цимбал П.В. Податкові злочини: виявлення, розкриття, розслідування : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність / ОДУВС. – Одеса, 2010. – 39 с.

13. Кислий А.М. Теоретичні та організаційно-тактичні засади сприяння здійсненню оперативно-розшукової діяльності (за матеріалами МВС України) : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність / А.М. Кислий. – К. : НАВС, 2011. – 34 с.

14. Тарасенко В.Є. Окрема теорія агентурного методу оперативно-розшукової діяльності органів внутрішніх справ України : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність / В.Є. Тарасенко. – Одеса, 2011. – 41 с.

15. Халимон С.І. Теоретико-прикладні засади конфіденційного співробітництва в органах і установах виконання покарань : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність / С.І. Халимон. – К. : НАСБУ, 2014. – 36 с.

16. Топчій В.В. Теоретичні та практичні засади взаємодії органів досудового розслідування з оперативними підрозділами в розкритті та розслідуванні злочинів : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність / В.В. Топчій. – К. : НАВС МВС України, 2014. – 30 с.

17. Захаров В.П. Правові, організаційні та технологічні засади інформаційного забезпечення оперативно-розшукової діяльності правоохоронних органів України : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність / В. П. Захаров. – Київ : НАСБ України, 2011. – 44 с.

Варава Володимир Вікторович

в.о. завідувача кафедри
кримінально-правових дисциплін
Університету митної справи та фінансів,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРОБЛЕМИ ВИКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У МИТНІЙ СФЕРІ: ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІ АСПЕКТИ

Вимоги сьогодення до ефективного запобігання та протидії кримінальним правопорушенням у митній сфері є надзвичайно актуальною та водночас складною проблемою для українського суспільства та держави.

Запровадження у 2012 році нового КПК України, а також подальші змі-

ни і доповнення до ЗУ «Про оперативно-розшукову діяльність» розширили компетенцію оперативних підрозділів органів доходів і зборів, уповноваживши їх вести боротьбу з контрабандою, звертатися із запитами до правоохоронних органів інших держав та міжнародних правоохоронних організацій відповідно до міжнародних договорів України [1].

Для міжнародного співробітництва у сфері ОРД особливе значення мають рекомендації Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності (м. Палермо), прийнятої резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 року [2]. Її установки на зміцнення міждержавного співробітництва у правоохоронній діяльності, фактична міжнародно-правова легітимізація спеціальних операцій, інших форм і методів ОРД відкривають широкі горизонти використання негласних можливостей цієї діяльності в заходах щодо виявлення, попередження та припинення контрабанди та інших проявів транскордонної організованої злочинності.

Розглянемо стан та проблеми організації оперативно-розшукової діяльності з викриття кримінальних правопорушень у митній сфері у прикордонній зоні, оскільки у внутрішніх регіонах країни в організаційному плані вони проявляються не так гостро.

Здійснення заходів щодо запобігання та протидії контрабанді та боротьби з порушеннями митних правил в органах Державної фіскальної служби України (далі – ДФС) покладається на спеціалізовані підрозділи – відділи викриття кримінальних правопорушень у митній сфері оперативних управлінь ГУ ДФС України в областях, уповноважені на проведення ОРД, в також Управління боротьби з митними правопорушеннями митниць ДФС, позбавлені можливості проводити як кримінальні процесуальні дії, так і оперативно-розшукові заходи. Останні використовують для протидії тяжким злочинам у митній сфері виключно адміністративно-правові процедури, відповідно до Митного кодексу України.

У зв'язку з малою чисельністю, а нерідко і відсутністю зазначених співробітників безпосередньо на митних постах і пунктах пропуску через державний кордон, основний тягар з виявлення кримінальних правопорушень у митній сфері несуть підрозділи, уповноважені на здійснення митного контролю.

Як наслідок, у 2016 році, відповідно до вимог КПК України, до правоохоронних органів України митницями направлено 724 повідомлення про протиправні діяння, що містять ознаки злочинів, передбачених КК України, з яких 517 повідомлень – за ст. 305 КК України та 207 повідомлень – за ст. 307, 309 КК України.

У той самий час, за матеріалами співробітників оперативного управління ГУ ДФС у прикордонній Волинській області торік було розпочато лише 44 досудових розслідування. 18 кримінальних проваджень розпочиналися у зв'язку із самостійним виявленням слідчими кримінального правопорушення. 14 кримінальних проваджень слідчі фінансових розслідувань ГУ ДФС у Волинській області отримали за підслідністю від інших правоохоронних органів, 10 – розпочали повторно. У п'яти випадках досудові розслідування розпочиналися на підставі актів перевірок суб'єктів господарювання податкови-

ми інспекціями, а у 4 випадках – за заявами громадян, підприємств, установ, організацій [3]. Жодного факту контрабанди, викритого зазначеними підрозділами оперативно-розшуковим шляхом, офіційна статистика не містить.

У цих умовах на рівні оперативних управлінь ГУ ДФС в областях варто перш за все організувати належну роботу зі збирання, накопичення, систематизації, аналізу та забезпечення своєчасного використання необхідної інформації про вчинені кримінальні правопорушення у митній сфері, осіб, схильних до їх вчинення, їх зв'язки, кримінальну спеціалізацію, імовірні місця вчинення злочинів, інші об'єкти, що вимагають оперативного прикриття.

У ДФС створена та успішно функціонує Єдина автоматизована інформаційна система (ЄАІС), яка об'єднує в собі усі програмно-технічні складові, необхідні для автоматизації процесів митного оформлення та контролю. Діюча в її складі автоматизована система митного оформлення «Інспектор» (АСМО) охоплює усі процеси митного контролю як всередині країни, так і на митних кордонах.

Одним з основних модулів АСМО є інтегрована в неї Автоматизована система аналізу та управління ризиками (АСАУР), яка дозволяє створювати профілі ризику довільної складності з використанням таких інноваційних підходів як алгоритми нечіткої логіки (fuzzy logic) та врахування позитивної і негативної історії попередніх митних оформлень.

На сьогодні АСАУР охоплює більше ста тисяч орієнтувань, регіональних та центральних профілів ризику. Інформація від суміжних держав дозволяє всебічно та повноцінно оцінити будь-які загрози, які можуть виникнути при митному оформленні. У складі АСМО реалізовано систему обліку митних платежів, модулі митного оформлення громадян тощо [4].

Інформаційно-пошукові системи, що функціонують в інших правоохоронних органах (СБУ, Національній поліції, Держприкордонслужбі) також становлять необхідну інформаційну базу для здійснення розвідувально-аналітичної роботи у досліджуваній сфері.

Безперервний збір, аналіз і оцінка інформації припускають її отримання від усіх діючих у регіоні правоохоронних органів і спецслужб, установ і організацій, пов'язаних із зовнішньоекономічною діяльністю, поповнення масивів ІПС (АБД) не лише статистичними та іншими офіційними відомостями, а й оперативно-розшуковими даними.

Тільки за цієї умови, на нашу думку, можна одержувати із зазначених масивів узагальнену інформацію про характер і тенденції транскордонної злочинності, особливості її прояву на території, що обслуговується, а отже, проводити необхідні оперативно-розшукові та превентивні заходи, вносити корективи в систему джерел конфіденційної інформації.

Для забезпечення успішного вирішення оперативно-розшукових завдань боротьби з транснаціональною та транскордонною злочинністю також необхідний пошук додаткових можливостей виявлення та перевірки кримінального елемента як на території України, так і за її межами.

У зв'язку з цим можуть виявитися корисними маршрутні можливості підприємців та мешканців прикордонних районів, що здійснюють регулярні поїздки на територію суміжних держав.

Особливо може бути у нагоді професійний досвід колишніх співробітників оперативних підрозділів СБУ, Національної поліції (ОВС) та Держприкордонслужби. Практичні навички оперативно-розшукової роботи, дотримання конспірації, знання місцевих умов і традицій, вільне переміщення через кордон під приводом ділових та особистих поїздок дозволяють їм успішно отримувати і передавати оперативно-розшукову інформацію, що становить інтерес для оперативних підрозділів ДФС та інших правоохоронних органів.

За допомогою цих осіб може бути налагоджена регулярна оперативна перевірка осіб, обгрунтовано підозрюваних у підготовці та вчиненні контрабанди. Підприємці та мешканці прикордонних районів можуть становити інтерес перш за все як важливі джерела оперативної інформації.

Зрозуміло, необхідні також активізація і цілеспрямований розвиток традиційних форм і методів оперативно-розшукової діяльності.

Викладені вище факти та обставини засвідчують необхідність подальшого узагальнення практичного досвіду, розробки наукових рекомендацій та пропозицій щодо змін та доповнень до чинних нормативних актів, що регламентують організацію і тактику ОРД, розширення кола найбільш прийнятних оперативно-тактичних форм і методів, що підлягають застосуванню з метою викриття кримінальних правопорушень у митній сфері та інших транскордонних злочинів. Крім традиційного обміну оперативно-розшуковою інформацією, виконання запитів, це можуть бути паралельна оперативна перевірка, обмін оперативними силами і засобами, спільне або узгоджене проведення цільових оперативно-розшукових заходів, одночасна реалізація матеріалів взаємопов'язаних оперативно-розшукових справ тощо.

1. Ківалов С.В. Законодавче забезпечення оперативно-розшукової діяльності в Україні: науково-практичний коментар до ЗУ «Про оперативно-розшукову діяльність» та Глави 21 Кримінального процесуального кодексу України (негласні слідчі (розшукові) дії) / С.В. Ківалов, В.Д. Берназ, В.О. Глушков. – К. : Дакор, 2014. – 256 с.

2. Мельничук Т.В. Транскордонна злочинність: сутність, види та деякі проблеми протидії в умовах євроінтеграції України / Т.В. Мельничук ; за ред. Д.В. Ягунова //Актуальні проблеми європейської інтеграції : зб. статей з питань європейської інтеграції. – Одеса : Фенікс, 2008. – № 4. – С. 245–253.

3. За результатами досудових розслідувань щодо порушень у митно-податковій сфері бюджету відшкодовано понад 6.6 мільйона гривень збитків, –СУ ФР ГУ ДФС у Волинській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vl.sfs.gov.ua/diialnist/zabezpechennya-nadhodjen/282146.html>.

4. В ДФС функціонує сучасна автоматизована система митного контролю та оформлення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zp.sfs.gov.ua/media-ark/news-ark/print-249074.html>.

Дараган Валерій Валерійович
доцент кафедри оперативно-розшукової
діяльності та спеціальної техніки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ ПІДРОЗДІЛІВ ЗАХИСТУ ЕКОНОМІКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ З ПІДРОЗДІЛАМИ ДЕРЖАВНОЇ АУДИТОРСЬКОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ В ПРОЦЕСІ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ У СФЕРІ ДЕРЖАВНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ

Під час виявлення злочинів у сфері державних закупівель підрозділи Департаменту захисту економіки Національної поліції України (ДЗЕ) здійснюють свою діяльність у тісній взаємодії з іншими правоохоронними та фінансовими органами. Одним з таких органів є Державна аудиторська служба України (ДАСУ).

Важливим кроком налагодження взаємодії між підрозділами захисту економіки Національної поліції (НП) та ДАСУ було видання наказу «Про затвердження Порядку взаємодії органів державної контрольно-ревізійної служби, органів прокуратури, внутрішніх справ, Служби безпеки України» від 19.10.2006 № 346/1025/685/53 (далі – Порядок взаємодії) [1, с. 137].

Однією із дієвих форм взаємодії підрозділів ДЗЕ із ДАСУ з питань здійснення державних закупівель є залучення спеціаліста ДАСУ до проведення перевірки (100 % опитаних респондентів ДЗЕ співробітничав з працівниками ДАСУ).

Підставою для залучення спеціаліста ДАСУ до проведення перевірки є звернення правоохоронних органів до органів ДАСУ, яке повинно містити:

- обґрунтування необхідності залучення спеціаліста;
- дату, з якої необхідно буде залучити спеціаліста до проведення перевірки, та на який термін;
- повну назву об'єкта контролю, його місцезнаходження, дані про організаційно-правову форму;
- питання, на які спеціалістові необхідно буде надати відповіді.

Згідно з пунктом 4.2 Порядку взаємодії відповідь на таке звернення органи ДАСУ можуть надати протягом 10 робочих днів після його отримання (реєстрації), якщо інший термін не визначено законодавством. Тобто при підготовці відповідного звернення правоохоронного органу щодо виділення працівника органу ДАСУ як спеціаліста для участі у перевірці працівник повинен визначити дату, з якої необхідно буде залучити спеціаліста до проведення перевірки, не раніше ніж за 10 робочих днів з дня реєстрації такого звернення.

Однак на практиці досить часто трапляються випадки, коли оперативні працівники отримують інформацію про злочини або інші правопорушення у сфері державних закупівель, яку неможливо перевірити без залучення відповідного спеціаліста ДАСУ. А строк, виділений на прийняття рішення після

реєстрації відповідного рапорту оперативного працівника, складає 24 години. За таких обставин підготовка такого звернення нікому не потрібна. На жаль, іншого терміну законодавством не визначено.

Звісно, на практиці питання залучення спеціаліста здійснюється на особистих контактах між керівником відповідного підрозділу захисту економіки НП (або керівником відділу ДЗЕ) та відповідним керівником ДАСУ та вирішується в значно коротші терміни. Але такі контакти налагоджені далеко не в усіх підрозділах захисту економіки, що завдає певних проблем під час прийняття рішення за матеріалами перевірки заяв та повідомлень про злочини. Тому вказаний пункт Порядку взаємодії, на нашу думку, потребує змін.

Також, за нашим переконанням, налагодженню взаємодії може сприяти проведення сумісних оперативних нарад, на яких розглядатимуться виявлені порушення у сфері державних закупівель, методика та тактика виявлення таких порушень. Виходячи з особливостей проведення закупівлі того чи іншого предмета закупівлі (товарів, робіт або послуг), можна припускати найбільш імовірні напрями пошуку матеріальних слідів, що містять відомості про протиправність діяння.

Важливого значення процес взаємодії підрозділів захисту економіки НП з підрозділами ДАСУ в процесі протидії злочинам у сфері державних закупівель набуває під час реалізації матеріалів оперативної розробки.

Реалізація оперативно-розшукової інформації є, так би мовити, підсумковим етапом оперативно-розшукової діяльності, саме від її тактично правильного проведення залежить успіх притягнення винних до кримінальної відповідальності та розкриття злочину в цілому [2, с. 137].

Одним із найбільш поширених заходів, що використовуються в процесі реалізації матеріалів оперативної розробки по злочинах у сфері державних закупівель, є призначення перевірки суб'єктів господарської діяльності працівниками ДАСУ.

Як показали результати дослідження, якість процесу реалізації матеріалів оперативної розробки по злочинах у сфері державних закупівель, як правило, залежить від таких факторів: проведення заходів необхідно здійснювати таким чином, щоб зловмисники якомога пізніше узнали про зацікавленість ними правоохоронних органів, а у разі проведення гласних заходів – мету їх проведення; налагодження тісної взаємодії між працівниками слідчого та оперативного підрозділу Національної поліції; залучення для проведення заходів реалізації відповідних фахівців, знання яких будуть використовуватися під час таких заходів з метою якісного їх проведення та фіксації окремих фактів, що вказують на підготовку або вчинення злочину; проведення заходів доцільно здійснювати одночасно як на підприємстві замовника (розпорядника державних коштів), так і на підприємстві виконавця договору державної закупівлі; документи або інші речові докази необхідно вилучати на самому початку розслідування кримінального провадження; використання оперативних комбінацій та тактичних прийомів тощо.

У процесі реалізації матеріалів оперативної розробки по злочинах у сфері державних закупівель перевірка працівниками ДАСУ може бути призначена двома способами: по-перше, така перевірка може бути призначена відпо-

відно до положень наказу від 19.10.2006 № 346/1025/685/5 «Про затвердження Порядку взаємодії органів державної контрольно-ревізійної служби, органів прокуратури, внутрішніх справ, Служби безпеки України» [1]; по-друге, відповідно до положень Постанови КМУ від 1 серпня 2013 р. № 631 «Про затвердження Порядку проведення перевірок державних закупівель Державною фінансовою інспекцією та її територіальними органами і внесення змін до деяких актів Кабінету Міністрів України» [3].

На нашу думку, під час призначення такої перевірки доцільно використувати положення Постанови КМУ, оскільки вона забезпечує більш сприятливі умови для процесу реалізації матеріалів оперативної розробки щодо злочинів у сфері державних закупівель. Зазначене обумовлене такими факторами:

– повідомлення про проведення перевірки державних закупівель та зустрічної звірки не надсилається об'єкту контролю;

– до участі в перевірці державних закупівель (для проведення контрольних обмірів будівельних, монтажних, ремонтних та інших робіт, контрольних запусків сировини і матеріалів у виробництво, контрольних аналізів сировини, матеріалів і готової продукції, інших перевірок) можуть залучатися на договірних засадах кваліфіковані фахівці відповідних органів виконавчої влади, державних фондів, підприємств, установ і організацій;

– з метою документального та фактичного підтвердження виду, обсягу і якості операцій та розрахунків для з'ясування їх реальності та повноти відображення в обліку об'єкта контролю контролюючий орган може проводити зустрічні звірки на підприємствах, в установах та організаціях;

– під час перевірки державних закупівель посадові особи контролюючого органу можуть вилучати оригінали документів у разі, коли під час проведення ревізії виявлено документи, які свідчать про порушення законодавства, і на об'єкті контролю не гарантується збереження та не виключена можливість їх підробки.

Виходячи із зазначеного, можна дійти висновку, що сьогодні підрозділи Державної аудиторської служби України володіють ексклюзивними правами щодо проведення перевірки законності здійснення державних закупівель, що обумовлює необхідність використання наданих їм повноважень у процесі реалізації матеріалів оперативної розробки щодо злочинів у сфері державних закупівель оперативними підрозділами захисту економіки Національної поліції України.

1. Про затвердження Порядку взаємодії органів державної контрольно-ревізійної служби, органів прокуратури, внутрішніх справ, Служби безпеки України : наказ Головкин РУ, МВС, СБУ та Генеральної прокуратури України від 19.10.2006 № 346/1025/685/53 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua.html>.

2. Некрасов В.А., Лисенко А.М., Пеньков С.В., Матвійчук В.В. Розкриття злочинів у сфері виготовлення та збуту алкогольних напоїв : навч.-практ. посіб. / В.А. Некрасов, А.М. Лисенко, С.В. Пеньков та В.В. Матвійчук. – Одеса : Юридична література, 2009. – 160 с.

3. Про затвердження Порядку проведення перевірок державних закупівель Державною фінансовою інспекцією та її територіальними органами і внесення змін до деяких актів Кабінету Міністрів України : Постанова Кабінету міністрів України від 1 серпня 2013 р. № 631.

Єфімов Володимир Веніамінович
доцент кафедри оперативно-розшукової
діяльності та спеціальної техніки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ЩОДО НЕДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ У ПРОТИДІЇ ЕКОНОМІЧНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ В АПК УКРАЇНИ

Стан національної безпеки України формує та відображає дієвість механізмів управління загрозами та небезпеками у різних сферах життя і діяльності українського суспільства і держави. Загрози та небезпеки національній безпеці й методи її забезпечення є спільними для забезпечення цих сфер. Окремим цікавим аспектом виступають напрями недержавного управління національною безпекою України у різних сферах суспільного життя, серед яких особливе місце займає протидія економічній злочинності в АПК України [1, с. 387].

Агропромисловий комплекс в Україні є одним із ключових секторів економіки – він формує 24% випуску продукції та 18% ВВП країни:

- продукція АПК становить 38,2% товарного експорту (у 2015 р. – це 14,6 млрд. дол. США – з I по IV групу УКТЗЕД), при цьому на країни Азії припадає 47,2% експорту вітчизняної агропромислової продукції, ЄС – 27,9%);

- з виробництва зернових культур та соняшникової олії Україна сьогодні входить у сімку світових лідерів;

- сільське господарство є найбільш стабільно працюючим сектором економіки. Так, сільськогосподарське виробництво в останні 10 років переважно демонструвало позитивну щорічну динаміку за винятком деяких років, коли переважали негативні фактори впливу природно-кліматичних умов.

Загалом даний сектор економіки виступав своєю опорою для економіки України у складні кризові роки. Прикладом є 2008 та 2013 роки, коли більшість видів економічної діяльності демонстрували падіння виробництва, але саме завдяки зростанню сільськогосподарського виробництва Україна зберігала позитивну динаміку ВВП (у 2008 році зростання ВВП становило 2,2%, з яких 1,1% в.п. було забезпечено збільшенням сільськогосподарського виробництва на 17,1%; у 2013 році – ВВП на нульовому рівні при збільшенні сільськогосподарського виробництва на 13,6% (позитивний внесок на рівні 1% в.п.). В цілому за період з 2007 по 2015 роки сільськогосподарське виробництво зросло на 44,8%, в той час як ВВП зменшився на 19,6% [2].

Якщо розглядати співвідношення цих показників розвитку з показниками інших вітчизняних галузей економіки, яким також надавалися державні преференції розвитку, зокрема з гірничо-металургійним комплексом, де Україна, як і в сфері агропромислового комплексу, займає

провідне місце на світовому ринку сталі (входила в топ-10 основних виробників сталі), то за період з 2007 по 2015 роки мало місце падіння обсягів металургійного виробництва на 47,2%, виробництва коксу та коксопродуктів – на 44,1%, добування металевих руд – на 9% [2].

Недержавне управління національною безпекою України у сфері економіки відіграє ключову роль у забезпеченні національної безпеки України. Впливу загроз національній безпеці України у сфері економіки найбільш піддані:

1. кредитно-фінансова система;
2. автоматизовані системи, що забезпечують діяльність особи і суспільства у сфері економіки;
3. системи бухгалтерського обліку підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності;
4. системи збору, оброблення, збереження і передачі фінансової, біржової, податкової, митної інформації та інформації про зовнішньоекономічну діяльність підприємств будь-якої форми власності [1, с. 387].

Побудова ринкових відносин в економіці викликала появу на внутрішньому українському ринку товарів та послуг численних вітчизняних та зарубіжних комерційних структур виробників та споживачів засобів і систем забезпечення безпеки. Непідконтрольна діяльність цих структур зі створення і налагодження діяльності систем безпеки створює реальну загрозу національній безпеці України в економічній сфері. Схожі загрози виникають при безконтрольному залученні іноземних фірм до створення подібних систем, оскільки при цьому складаються сприятливі умови для несанкціонованого доступу до конфіденційної економічної інформації і для контролю за процесами її передачі й оброблення з боку іноземних спецслужб [1, с. 387].

На думку фахівців, дієвими заходами, що дозволяють забезпечити національну безпеку України підприємствами недержавної форми власності, у сфері економіки є:

5. побудова і розвиток внутрішнього ринку безпеки;
6. сприяння в організації та здійсненні державного та недержавного контролю за створенням і розвитком ринку безпеки;
7. розроблення національних сертифікованих засобів і систем безпеки і впровадження їх у практику забезпечення національної безпеки України;
8. подання відповідно до чинного законодавства пропозицій з удосконалення нормативної правової бази, яка регулює відносини у сфері економіки;
9. удосконалення методів відбору, підготовки та перепідготовки персоналу для роботи в системах безпеки державної і недержавної форм власності;
10. випереджувальний розвиток наукоємних високотехнологічних виробництв у галузі безпеки;
11. участь у захисті внутрішнього ринку від недобросовісного імпорту, продукції, яка може завдати шкоди національним виробникам, здоров'ю людей та навколишньому природному середовищу;
12. розвиток експортного потенціалу високотехнологічної продукції, поглиблення інтеграції у світову економічну систему та активізація участі в міжнародних економічних і фінансових організаціях [1, с. 388].

У ході протидії злочинам, зокрема корупційним, фахівцями виділяються

три форми взаємодії з громадськістю. Перша форма базується на активності представників трудових колективів, громадських організацій, органів громадського територіального самоврядування та різних контролюючих громадських формувань, які, виходячи зі статутних положень і морального обов'язку, за власною ініціативою беруть участь у негайному припиненні різних суспільно небезпечних кримінальних правопорушень, в усуненні причин зазначених правопорушень та здійсненні інших профілактико-виховних заходів. Друга форма – взаємодія з громадськістю, яка виникає і здійснюється за ініціативою працівників правоохоронних органів. У разі потреби вони самі звертаються до трудових колективів, громадських організацій і громадян, визначають характер конкретної допомоги, яку необхідно від них одержати під час проведення різних слідчих та розшукових дій, з'ясування особи правопорушника і здійснення заходів протидії. Третя форма взаємодії з громадськістю пов'язана з участю працівників правоохоронних органів у комплексних загальнопрофілактичних заходах, що проводяться у межах окремих міст, районів та інших адміністративно-територіальних регіонів. Комплексний характер заходів, які охоплюють різні рівні і прояви життєдіяльності людей, а також погодженість дій загальних і спеціальних суб'єктів запобігання досягається завдяки координації їх роботи [3].

Без формування у громадськості активної позиції із запобігання і протидії злочинності всі способи запобігання стануть фікцією. Основними напрямками діяльності суб'єктів громадянського суспільства на сучасному етапі в нашій державі визнаються такі:

1) проведення просвітницької роботи серед населення про механізм запобігання корупції;

2) проведення люстрації як заборони посадовим особам, які скомпрометували себе (вчинили корупційні правопорушення), впродовж певного часу або пожиттєво працювати на публічній службі;

3) представлення громадських інтересів при прийнятті рішень органом законодавчої влади;

4) залучення громадян до участі в процесах правозастосування, що здійснюється органами виконавчої і судової влади;

5) покращення ситуації щодо прозорості й підзвітності органів влади перед громадянами (у тому числі через безпосереднє спілкування з громадою, а не через засоби масової інформації) тощо [4].

Як підсумок, необхідно підтримати існуючу думку серед фахівців, що в умовах сьогодення доречною є законодавча деталізація механізмів активної участі громадськості у державних справах, яка ґрунтується на партнерстві головних виробників політики та організацій громадянського суспільства, де активну участь визнають як виконання доручень органів влади, відповідальних за вироблення державної політики, неурядовими організаціями у процесі вироблення державної політики.

1. Ліпкан В.А. Національна безпека України : навч. посіб. / В.А. Ліпкан. – К. : Кондор, 2008. – 552 с.

2. Нова державна підтримка агропромислового комплексу – шлях в нікуди [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ukr.lb.ua/economics/2016/04/07/332278_nova_derzhavna_pidtrimka.html.

3. Козлюк Л.Г. Антикриміногенний потенціал громадського контролю у протидії корупційній злочинності у сфері охорони довкілля / Л.Г. Козлюк [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/53757/%cb>.

4. Клімова С. Громадський контроль як спосіб запобігання корупції [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ap.gov.ua/userfiles/file/Academia2016/sb_conf/konf5.pdf.

Єфімова Інна Веніамінівна

доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
Університету митної справи та фінансів,
кандидат юридичних наук

ЩОДО ПРАВОВОЇ ЗАХИЩЕНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ МИТНИЦІ ПІДРОЗДІЛАМИ ВЛАСНОЇ БЕЗПЕКИ ДФС УКРАЇНИ

Працівники митниці здійснюють постійну протидію злочинності, пов'язаній з контрабандою та порушенням митних правил на всій митній території України. Їх професійна діяльність супроводжується ризиком для життя. У сучасних умовах, коли багато суб'єктів підприємницької діяльності намагаються обійти закон, не сплачувати митні збори, використовуючи при цьому будь-які протиправні методи, працівники митниці при протидії зазначеним злочинам стикаються із значним спротивом. Саме тому особиста безпека працівників митниці має велике значення в їх професійній діяльності.

Для того, щоб працівники митниці успішно захищали права і свободи громадян, їм необхідно професійно захищати самих себе, а для цього потрібно знати відповідне законодавство, бути фізично й технічно підготовленими, вміло і сумлінно виконувати свої обов'язки, бути впевненими, що їх добросовісна праця буде належним чином оцінена, а честь, гідність, здоров'я та майно їх особисто та їх близьких надійно захищені [1].

Підвищенню правового захисту сприятиме відсутність інформаційних перешкод та інформаційних перевантажень. Якість правового захисту може залежати від функціонального стану працівника.

Існують зовнішні та внутрішні рівні небезпеки у діяльності працівників митниці [2, с. 286-291]. Перші пов'язані з особливостями зовнішнього середовища, а другі – з характером, змістом, режимом діяльності тощо. Вирішення проблеми забезпечення правової захищеності передбачає пошук та визначення суттєвих факторів, що впливають на захищеність і залежать від працівників.

Важливою умовою правової захищеності працівників митниці є їх законні дії. Вивчення питань правового захисту показало, що неможливо усунути небажані наслідки тільки створюючи безпечні умови, адже працівники митниці часто самі стають причинами порушень закону.

Окремі гарантії правової захищеності працівників митниці не сформульовано та не розкрито по суті, зокрема: 1) гарантія виконання законних вимог працівника митниці; 2) гарантія законності діяльності працівника митниці; 3) гарантія обґрунтованості митного втручання; 4) гарантія довіри працівнику митниці; 5) гарантія примусового здійснення законних вимог працівника митниці; 6) відповідальність за протидію законній діяльності працівника

митниці; 7) заходи із забезпечення особистої безпеки працівника митниці.

У зв'язку з цим у законі слід було б передбачити удосконалення таких заходів забезпечення особистої безпеки працівників митниці, як: надання їм та їх близьким особистої охорони, охорони їх житла та майна; надання їм у тимчасове користування засобів особистого захисту, засобів сповіщення про небезпеку, спеціальних засобів, вогнепальної зброї; забезпечення конфіденційності даних про об'єкт захисту; переведення на іншу роботу; видача нових документів зі зміненими даними про особу; переселення в інше місце проживання за рахунок держави. Йдеться про перегляд норм про кримінальну і адміністративну відповідальність за протидію законній діяльності митних органів та подальшу реалізацію положень Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів».

Основними завданнями і функціями підрозділів власної безпеки Державної фіскальної служби України [4] є:

– здійснення в межах повноважень передбачених законом заходів щодо запобігання корупції і контролю за їх реалізацією в апараті ДФС, її територіальних органах, на підприємствах, в установах та організаціях, що належать до сфери її управління;

– забезпечення у ДФС та її територіальних органах безпеки діяльності, а також державних службовців та працівників від протиправних посягань, пов'язаних із виконанням ними службових обов'язків;

– контроль за дотриманням правил етичної поведінки посадовими особами ДФС та її територіальних органів.

З метою захисту життя, здоров'я, майна тощо працівників митниці необхідно проводити правові заходи, зокрема правовий захист, який має передбачити захист безпеки професійної діяльності працівника та членів його сім'ї. Його можна поділити на два напрямки: перший – постійно діючий – це забезпечення правових гарантій Конституцією та законами України; другий – ситуативний – застосовується в разі виникнення певної ситуації та передбачає вивчення несприятливих факторів і небезпечності у діяльності працівників митниці, визначення можливостей суспільства, держави, певних інститутів з їх мінімізації, компенсації та корекції їх впливу на розвиток особистості працівника з точки зору правового захисту [3, с. 28-31].

Керівники ДФС повинні постійно: проводити інструктажі щодо заходів безпеки при проведенні спеціальних операцій; проводити відповідні заняття з метою підвищення навичок працівників; проводити розбір екстремальних ситуацій, які вже виникли або можуть виникнути; моделювати можливі екстремальні ситуації, доводити до підлеглих відповідні накази та здійснювати контроль за виконанням відповідних розпоряджень і вказівок; впроваджувати у службову діяльність нові технічні розробки, зброю, спеціальні засоби тощо; приділяти увагу формуванню позитивного іміджу митних органів через засоби масової інформації; постійно вдосконалювати стиль керівництва; сприяти створенню в колективах митних органів сприятливої соціально-психологічної атмосфери; формувати способи реалізації управлінської діяльності з боку керівників (комплексність, планування, контроль, управління, обов'язковість зворотного зв'язку, ефективність, ієрархічність, кадрове за-

безпечення, відповідальність, стимулювання, адекватність, однозначність, єдиноначальництво, взаємодія, координація, своєчасність, статистика).

Отже, комплекс правових заходів, у першу чергу кримінальних процесуальних та оперативно-розшукових, повинен гарантувати працівникам та їх близьким родичам їх правовий, фізичний, психологічний захист та захист немайнових прав і свобод у разі виникнення необхідності. Але багато проблем виникає під час реалізації заходів безпеки. Для більш ефективної реалізації заходів, передбачених цими законами, необхідно ввести до структури ДФС України спеціальний підрозділ, на який буде покладено вирішення заходів безпеки або який штатно можна ввести в управління власної безпеки працівників органів ДФС України.

1. Основні завдання і функції Державної фіскальної служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sfs.gov.ua>.

2. Єфімова І.В. Кримінальні процесуальні засоби забезпечення безпеки працівників митної справи України / І.В. Єфімова // Науковий вісник Дніпропетровського державного ун-ту внутр. справ. – 2015. – № 4. – С. 286-291.

3. Єфімова І.В. Суб'єкти та завдання оперативно-розшукового забезпечення безпеки працівників митної справи України / І.В. Єфімова // Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ: проблеми теорії та практики : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 15-16 жовт. 2015 р.). – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2015. – С. 28-31.

4. Основні завдання і функції підрозділів власної безпеки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sta-sumy.gov.ua/diyalnist-/zapobigannya-proyavam-korupts/osnovni-zavdannya-i-funktsii/?print>.

Кисельов Андрій Олександрович
старший викладач кафедри
оперативно-розшукової діяльності
та спеціальної техніки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ХАРАКТЕРИСТИКА РОЗБОЇВ (за матеріалами УКР ГУНП у Дніпропетровській області)

На сьогодні оперативно-розшукова протидія підрозділами карного розшуку розбоям потребує удосконалення. За даними УКР ГУНП в Дніпропетровській області, протягом 2016 року на території області, у порівнянні з аналогічним періодом минулого року, спостерігалася динаміка росту розбійних нападів.

Знання працівниками карного розшуку оперативно-розшукової характеристики розбоїв має важливе значення для оперативно-розшукової протидії даному виду злочинів. Переходячи до оперативно-розшукової характеристики розбоїв, слід зазначити, що злочинці, готуючи та вчиняючи розбійні напади, використовують увесь наявний у них арсенал сил та засобів. З метою за-

володіння майном вказані особи вчиняють напади на інкасаторів, касирів, листонош та інших осіб, що перевозять гроші для установ, підприємств чи організацій. Для захоплення грошей і цінностей останніми вчиняються напади у приміщеннях підприємств, установ і організацій різних форм власності. Напади на такого роду об'єкти злочинці ретельно готують. У більшості випадків ролі між співучасниками нападу розподіляються заздалегідь. Одні безпосередньо вчинюють напад на касирів, сторожів й інших працівників установи, підприємства, організації, інші – викрадають гроші, цінності, товари й т.п., треті – спостерігають, щоб попередити учасників нападу про реальну можливість їх затримання. Для перевезення викраденого злочинці використовують власні чи добуті незаконним способом автомобілі, а також службовий транспорт, закріплений за водіями – учасниками злочинних груп. Іноді, з метою захоплення транспорту, вчиняються напади на водіїв. Під погрозою зброї злочинці змушують водіїв перевозити їх, або заволодівають автомобілями, а після нападу залишають їх. Перед вчиненням нападу злочинці встановлюють, яка інтенсивність руху по вулиці чи населеному пункту, де розташований об'єкт нападу, як він охороняється, у який час здійснюється перевірка несення служби сторожами, працівниками поліції, чи немає поблизу органу Національної поліції, військових частин і т.п., які засоби зв'язку об'єкта з найближчим органом Національної поліції. Непоодинокі випадки, коли злочинці перед нападом виводять з ладу засоби зв'язку і сигналізації. Готуючи напад, вони відвідують об'єкт, установлюють час завезення великих сум грошей, інших цінностей, великих партій товарів, вивчають шляхи підходу, вибирають найбільш зручні місця для нападу, намічають шляхи відходу з місця вчинення злочину. Крім транспорту, вони заздалегідь здобувають або виготовляють зброю, знаряддя для злому сейфів, залізних шухляд, дверей і т. ін.; тару для упакування викраденого, мотузки, дрот для зв'язування осіб, що знаходяться на об'єкті.

За результатами роботи відділів, відділень поліції ГУНП у Дніпропетровській області з протидії злочинності за 11 місяців 2016 року зареєстровано 347 фактів скоєння розбійних нападів. За аналогічний період 2015 року було скоєно 200 розбійних нападів, з них 130 розкрито.

Питома вага розкритих розбійних нападів поточного року складає 61,1 % (2015 – 77,7 %), при середньодержавному показнику – 48,9 % (2015 – 74,3 %).

Місцями скоєння зазначених 347 розбійних нападів є такі:

- домоволодіння – 76, з них розкрито – 38;
- крамниці – 37, розкрито – 14;
- квартири – 25, розкрито – 21;
- публічні місця – 187;
- в т.ч. на вулицях – 134.

За часом скоєння:

- 08.00 – 12.00 – 47, з них розкрито – 24;
- 12.00 – 18.00 – 79, розкрито – 47;
- 18.00 – 24.00 – 107, розкрито – 66;
- 24.00 – 08.00 – 85, розкрито – 45.

Особа потерпілого:

- жінки – 129;
- чоловіки – 163;
- неповнолітні – 18.

Більшість розбійних нападів зареєстровано на території великих промислових міст області.

По м. Дніпро та оперативній зоні зареєстровано 152 факти, з них розкрито 89.

З числа кримінальних правопорушень, за якими закінчено досудове розслідування, 107 вчинено особами, які раніше вчиняли злочини, у тому числі 85 особами, в яких судимість не знята або не погашена, 18 – неповнолітніми, 52 – у групі, 19 – у стані алкогольного сп'яніння.

Враховуючи зазначене, працівникам оперативних підрозділів необхідно глибоко аналізувати та вивчати криміногенну ситуацію на території обслуговування, а керівникам оперативних підрозділів забезпечити належний контроль за організацією цієї роботи. Крім того, необхідно вживати вичерпних заходів, спрямованих на упередження та викриття вказаного виду злочинів. Для покращення результатів оперативно-розшукової протидії розбоям необхідно укріпити оперативні позиції, сформувати оперативну мережу згідно з аналізом криміногенної ситуації, притягувати до співробітництва підсобний апарат там, де необхідно, що забезпечить належну поінформованість підрозділів карного розшуку про підготовку та вчинення розбоїв. Також варто приділяти особливу увагу особам, що відбували покарання за аналогічні злочини і звільнені з місць позбавлення волі та можуть впливати на криміногенну ситуацію в регіоні.

Вкрай важливим є забезпечення взаємодії та прийняття загальних скоординованих дій оперативних і слідчих підрозділів по документуванню розбоїв, збору в повному обсязі доказів даного виду злочинів з метою своєчасного усунення наявних недоліків на усіх етапах оперативної розробки, стадіях досудового слідства і їх розгляді в суді.

Колосков Валерій Васильович

доцент кафедри,
кандидат юридичних наук, доцент

Басалик Сергій Анатолійович

старший викладач кафедри

*(кафедра спеціальних дисциплін
Національної академії Державної прикордонної
служби України ім. Б. Хмельницького)*

РОЛЬ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ У ПРОТИДІІ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ ТА ЇХ ОРГАНАМИ

Вже більше чверті століття Україна має незалежність. Однак постійна нестабільність в усіх сферах діяльності не може вивести на належний рівень соціальний та правовий захист громадян нашої держави. Поряд із рядом важ-

ливих проблем у нашій країні й світі, такими як неоголошена російсько-українська війна, екологія довкілля, суперечності політичного, економічного, релігійного, кримінального характеру, існує один з видів організованої злочинності – торгівля людьми і, зокрема, торгівля людськими органами.

Серед актуальних проблем сучасних форм порушення прав людини вагоме місце посідає торгівля людьми, яка має досить глибоке історичне коріння. З самого початку свого зародження торгівля людьми підтримувалася суспільством, работоргівля здійснювалася на державному рівні. Проте з розвитком свідомості, моральних засад людська спільнота зрозуміла принизливість і ганебність цього явища. Лише на початку XVIII ст. міжнародне співтовариство почало робити перші, досить неспівмірні кроки щодо викорінення торгівлі людьми.

Сьогодні постала проблема протидії торгівлі не тільки людьми, але й людськими органами. Вона хвилює усю світову громадськість і, у першу чергу, правоохоронні структури та громадські організації, діяльність котрих спрямована на протидію цим видам злочинів (в Україні – Міжнародна організація з міграції /МОМ/, ряд громадських організацій в обласних центрах).

У Департаменті оперативної діяльності (ДОД) Державної прикордонної служби України діє управління боротьби з транскордонною злочинністю, завданнями котрого є протидія "сірій контрабанді", незаконній міграції, контрабанді наркотиків, торгівлі людьми тощо. Проте під маркою торгівлі людьми криється ще один тяжкий злочин – торгівля людськими органами. Даний вид злочину не завжди є насильницьким. Це пояснюється тим, що малозабезпечена особа з власної волі продає свій орган й отримує за це певні кошти, хоча, як правило, залишається ошуканою.

Крім здійснення певної угоди з донором, у злочинців є й інші варіанти. Отримавши пропозицію високих заробітків, роботи в елітних клубах, сім'ях тощо, молоді особи (групами чи поодиночки) потрапляють в тенета "хірургів" і можуть бути буквально "розібрані" на "запасні частини".

В Управлінні боротьби з транскордонною злочинністю ДОД ДПСУ проблеми незаконного вивезення дітей за кордон, вербування найманців, незаконної трансплантації людських органів залишаються відкритими.

Питання правового забезпечення здійснення заходів щодо запобігання та розкриття злочинів, пов'язаних з торгівлею людськими органами, організації взаємодії з підрозділами правоохоронних органів, тактики здійснення криміналістичних та інших заходів, були досліджені в роботах О.М. Бандурки, Е.О. Долженкова, Д.Г. Казначеева, В.М. Куца, Д.Й. Никифорчука, А.М. Орлеана, В.Л. Ортинського, Є.Д. Скулиша, І.Р. Шинкаренка та ін. Однак спеціальних досліджень з даної проблеми (на рівні ДПСУ) не здійснювалося.

Викладене свідчить про необхідність дослідження правового забезпечення боротьби з торгівлею людськими органами, наукового обґрунтування та впровадження нових форм і методів у роботі підрозділів ДПСУ.

Сьогодні міжнародним співтовариством укладено десятки угод щодо протидії торгівлі людьми. Багато країн у своїх законодавствах передбачили кримінальну відповідальність за цей злочин. Але темпи торгівлі не лише не вщухають, а навпаки – збільшуються. За інформацією ООН, останніми рока-

ми торгівля людьми набуває особливо широкого розмаху.

Історія держави та права Стародавнього світу і Середніх віків свідчить, що боротьба із торгівлею людьми (викраденням та продажем у рабство вільної людини) суспільство почало набагато раніше, ніж із самим рабством [1].

Відповідно до ч. 1 ст. 149 КК України торгівля людьми або інша незаконна угода щодо передачі людини – це продаж, інша оплатна передача людини, а так само здійснення стосовно неї будь-якої іншої незаконної угоди, пов'язаної із законним чи незаконним переміщенням за її згодою або без згоди через державний кордон України для подальшого продажу чи іншої передачі іншій особі (особам) з метою сексуальної експлуатації, використання в порнобізнесі, втягнення у злочинну діяльність, залучення в боргову кабалу, усиновлення (удочеріння) в комерційних цілях, використання у збройних конфліктах, експлуатації її праці [2].

Відповідно до внесених змін частину 1 даної статті викладено у такій редакції: «торгівля людьми або здійснення іншої незаконної угоди, об'єктом якої є людина, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, з використанням обману, шантажу чи уразливого стану особи». У примітці зазначається: "Під експлуатацією людини в цій статті слід розуміти всі форми сексуальної експлуатації, використання в порнобізнесі, примусову працю або примусове надання послуг, рабство або звичаї, подібні до рабства, підневільний стан, залучення в боргову кабалу, **вилучення органів** (виділено нами – Авт.), проведення дослідів над людиною без її згоди, усиновлення (удочеріння) з метою наживи, примусову вагітність, втягнення у злочинну діяльність, використання у збройних конфліктах тощо".

Щорічно тисячі жінок, дітей і чоловіків стають жертвами торгівлі з метою сексуальної експлуатації або для інших цілей у своїх країнах або за кордоном.

Так, В.М. Куц, А.М. Орлеан у своїй праці під торгівлею розуміють:

- 1) работоргівлю;
- 2) продаж, що призводить до здійснення стосовно людини інститутів та звичаїв, тотожних із рабством, таких як боргова кабала, сімейне рабство тощо;
- 3) вивезення та продаж жінки за кордоном або у своїй країні для використання у проституції чи у порнобізнесі;
- 4) продаж дитини для незаконного усиновлення;
- 5) використання ембріону чи плоду людини з корисною метою (фактично продаж ембріону чи плоду);
- 6) продаж людини з метою незаконного вилучення її органів (виділено нами – авт.) [3].

Якщо торгівля людьми – це продаж людей та їх використання злочинними елементами з метою одержання прибутку, то, як зазначалось раніше, торгівля людськими органами – ще більш підступний, витончений злочин.

Частина 3 ст. 149 Кримінального кодексу України містить вказівку на вчинення дій за особливо обтяжуючих обставин: вчинення їх організованою групою, або якщо вони були пов'язані з незаконним вивезенням дітей за кордон чи неповерненням їх в Україну, або з метою вилучення у потерпілого ор-

ганів чи тканин для трансплантації чи насильницького донорства, або якщо вони спричинили тяжкі наслідки. Якщо виїзд за кордон дитини передбачав її повернення (при лікуванні, навчанні тощо) і вона не повернулася внаслідок запланованого до від'їзду її продажу чи вчинення щодо неї іншої незаконної угоди, то дії винної особи підлягають кваліфікації за ч. 3 ст. 149 КК України за означеною обтяжуючою обставиною.

Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо передачі людини, вчинені з метою вилучення у потерпілого органів чи тканин для трансплантації чи насильницького донорства, виступає альтернативою віддаленій (кінцевій) меті, вказаній в ч. 1 ст. 149 КК, тому її встановлення достатньо для кваліфікації дій винної особи за ч. 3. Встановлення цієї мети передбачає намагання без згоди потерпілого здійснити хірургічне втручання в його організм, пов'язане з пересадкою його органів чи тканин іншій людині.

Відповідно до ст. 12 Закону України "Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людини" живим донором може бути лише повнолітня дієздатна особа. У неї може бути взятий як гомотрансплантат [4, ст. 1] лише один із парних органів або частина органа чи іншого анатомічного матеріалу. Це питання вирішується на підставі висновку консиліуму лікарів після всебічного обстеження даної особи і за умови, що завдана здоров'ю донора шкода буде меншою, ніж небезпека для життя, що загрожує реципієнту. Взяття гомотрансплантата (за винятком анатомічних матеріалів, здатних до регенерації) у живого донора допускається у випадках, коли реципієнт і донор перебувають у шлюбі або є близькими родичами (батько, мати, син, дочка, дід, баба, онук, онука, брат, сестра, дядько, тітка, племінник, племінниця).

У живого донора може бути взято гомотрансплантат лише за наявності його письмової заяви про це, підписаної свідомо і без примушування після надання йому лікуючим лікарем об'єктивної інформації про можливі ускладнення для його здоров'я, а також про його права у зв'язку з виконанням донорської функції. У заяві донор повинен вказати про свою згоду на взяття у нього гомотрансплантата та про свою поінформованість щодо можливих наслідків. Підпис донора на заяві засвідчується у встановленому законодавством порядку, а заява додається до його медичної документації. Статтею 18 цього Закону укладання угод, що передбачають купівлю-продаж органів або інших анатомічних матеріалів людини, за винятком кісткового мозку, забороняється.

Незважаючи на те, що проблема торгівлі людськими органами порушується у міжнародних та вітчизняних нормативно-правових актах, громадськими організаціями, зарубіжними та українськими науковцями, ми не знайшли дефініції, котра б розкрила суть та зміст цього виду злочину.

Підсумовуючи викладене, пропонуємо таке визначення: торгівля людськими органами – це не узгоджені на законодавчому рівні (у тому числі й міжнародному) дії з видалення органів людини, незалежно від бажання особи, якої їх вилучають, з метою подальшої трансплантації. Такою торгівлею вважається й вилучення органів у померлих людей та подальший продаж людських органів з метою отримання прибутків від реципієнтів.

Є два безперечних факти: по-перше, від цієї жадливої торгівлі потерпа-

ють, насамперед, жінки та діти; по-друге, йдеться про торгівлю, яка постійно розвивається.

Відповідно до повноважень, визначених законодавством України, Держприкордонслужба України бере участь у боротьбі з організованою злочинністю, у т.ч. і протидії торгівлі людьми.

Ситуація щодо виявлення, розкриття та розслідування торгівлі людськими органами змінилась вже сьогодні. У більшості регіонів світу з'являється інформація про конкретні випадки, котрі яскраво свідчать, що торгівля людськими органами має тенденцію до зростання.

Слід зауважити, що поширюється інша форма злочинної діяльності, пов'язана з отриманням і торгівлею ембріональними та іншими анатомічними матеріалами. Ця дуже складна форма злочину передбачає отримання та продаж мікроскопічних клітинних матеріалів і вимагає високо спеціалізованого кримінально-медичного розслідування.

Сучасний стан запобігання та розкриття злочинів, пов'язаних з торгівлею органами людини, потребує розробки та впровадження у правоохоронну практику нових форм, методів, прийомів та засобів діяльності оперативних підрозділів Державної прикордонної служби України, наукових розробок та рекомендацій організаційного і тактичного характеру.

Поширенню торгівлі органами людини сприяє низка чинників, які можна поділити на внутрішні та зовнішні. Діяльність щодо їх усунення повинна передбачати як загальнодержавні заходи економічного, соціально-політичного, морального, психологічного, правового і виховного характеру, так і спеціальні заходи, які здійснюються правоохоронними органами.

Вдосконалення організаційного забезпечення діяльності оперативних та слідчих підрозділів правоохоронних органів щодо запобігання та розкриття торгівлі органами людини має передбачати:

1) запровадження постійної спеціалізації працівників правоохоронних органів по означеній лінії роботи, що дасть можливість забезпечити найбільш раціональне використання оперативно-розшукових сил, засобів і методів;

2) підвищення ефективності використання інформаційного забезпечення боротьби з торгівлею органами людини;

3) удосконалення взаємодії правоохоронних органів, інших державних структур, неурядових організацій при запобіганні та розкритті торгівлі людськими органами, координація зусиль та можливостей усіх служб ДПСУ та інших спецслужб і правоохоронних органів у цьому напрямку.

1. Лігостова О. Дослідження про торгівлю людьми в Україні [Електронний ресурс] Режим доступу : <http://www.voanews.com/ukrainian/archive/2005-06/2005-06-01-voa4.cfm>.

2. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1011.18.49&nobreak=1>.

3. Куц В.М., Орлеан А.М. Прокурорські засоби протидії торгівлі людьми : науково-практ. посібник / за ред. Г.П. Середи. – К. : Варта, 2007. – 168 с.

4. Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людини : Закон України // ВВР. – 2007. – № 33. – Ст. 440.

Курта Євген Олександрович
доцент кафедри приватної
охоронної діяльності Запорізького
національного технічного університету,
кандидат юридичних доцент

ПЕРСПЕКТИВИ МОЖЛИВОСТІ ЗАЛУЧЕННЯ ПРИВАТНИХ ДЕТЕКТИВНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ З МЕТОЮ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Протидія злочинності є однією з основних внутрішніх функцій держави. Саме від належного виконання цієї функції значною мірою залежить не тільки стан правопорядку в країні, але й ціла низка інших показників, що характеризують якість життя населення, а саме: стан безпеки і захищеності індивіда, рівень корумпованості управлінського апарату, прозорість політичних, економічних та соціальних процесів тощо. У сучасний час у розвинених країнах світу можна спостерігати тенденції, пов'язані з орієнтацією не тільки на державні правоохоронні органи у боротьбі зі злочинністю, а й на приватні організації (детективні бюро, приватні охоронні служби тощо). У більшості країн світу такий вид діяльності визнаний на державному рівні й достатньо врегульований національним законодавством. На жаль, надання приватних детективних послуг в Україні на сучасному етапі законодавчо не врегульовано, знаходиться на етапі становлення та потребує системного дослідження з урахування міжнародного досвіду провідних країн світу.

В Україні, починаючи з 2000 року, існувала достатньо велика кількість спроб законодавчого регулювання детективної діяльності приватних структур. На розгляд Верховної Ради України в різні часи вносилися проекти Законів України «Про приватну детективну діяльність», зокрема: проект Закону України № 5237 від 05 квітня 2000 р. (автор – народний депутат Ю. Кармазін); проект Закону України № 5380 від 7 квітня 2004 р. (автори – народні депутати В. Кафарський, О. Бандурка та В. Мойсик), проект Закону України № 5380-1 від 1 липня 2004 р. (автори – народні депутати Ю. Кармазін, В. Онопенко та М. Оніщук); проект Закону України № 2120 від 25 лютого 2008 р. (автор – народний депутат В. Мойсик), проект Закону України № 1093 від 13 грудня 2012 р. (автори – народні депутати В. Швець, В. Малишев). Жоден із вказаних законопроектів не знайшов підтримки у Верховній Раді України і не був прийнятий.

Прогресивним кроком для законодавчого врегулювання можливості здійснення в Україні приватної детективної діяльності є внесення на розгляд Верховної Ради України проекту Закону України «Про приватну детективну (розшукову) діяльність» № 3726 від 28.12.2015 (автори – народні депутати України М. Паламарчук, А. Кожем'якін, О. Продан, А. Тетерук) та прийняття його за основу у першому читанні (Постанова ВРУ від 19.04.2016 № 1112-VIII) з рекомендаціями доопрацювання вказаного законопроекту та внесення його на розгляд Верховної Ради України у другому читанні.

Проект Закону України № 3726 від 28.12.2015 «Про приватну детективну (розшукову) діяльність» визначає загальні правові засади організації приватної детективної (розшукової) діяльності в Україні і передбачає перелік послуг, які можуть надаватися відповідними суб'єктами цієї діяльності. У ст. 11 вказаного законопроекту зазначено можливість надання таких видів послуг приватними детективами, детективними підприємствами (агентствами):

1) збирання, фіксування та дослідження відомостей, необхідних для розгляду справ у цивільному, господарському та адміністративному судочинстві, на договірній основі із сторонами судового процесу;

2) вивчення ринку, пошук і збір інформації із відкритих джерел з метою підготовки ділових переговорів клієнта, з'ясування фінансової платоспроможності, майнового стану та благонадійності потенційних ділових партнерів;

3) з'ясування біографічних та інших даних, що характеризують особу, стосовно окремих громадян (за їх письмової згоди) при укладенні ними трудових та інших договорів із замовником (клієнтом) приватних детективних (розшукових) послуг (зайняття в нього відповідної вакантної посади), виявлення їхніх ділових зв'язків, у тому числі із конкурентами клієнта в регіонах і за кордоном;

4) пошук осіб, місцезнаходження яких невідоме, з'ясування причин і обставин зникнення, можливостей і умов їх повернення, розшук осіб, які втратили родинні та дружні зв'язки;

5) розшук зниклого (втраченого або викраденого) майна, предметів та тварин;

6) пошук, збирання та фіксація відомостей у кримінальному провадженні на договірній основі зі стороною кримінального провадження;

7) реалізація заходів по відтворенню втраченої (зниклої) інформації з питань законних прав та інтересів клієнтів;

8) пошук і збір даних, які можуть бути приводом або підставою для звернення замовником приватних детективних (розшукових) послуг до правоохоронних органів або до суду, з метою захисту законних прав та інтересів такого замовника;

9) виявлення фактів незаконного (несанкціонованого) збирання з метою використання відомостей, що становлять комерційну таємницю замовника або її розголошення, а також фактів незаконного (несанкціонованого) збирання стосовно фізичних осіб конфіденційної інформації;

10) пошук, виявлення та фіксація фактів незаконного використання прав інтелектуальної власності, що належать клієнту, а також випадків недобросовісної конкуренції;

11) пошук боржників та осіб, які ухиляються від виконання своїх договірних обов'язків, вирішення в порядку, встановленому законодавством України, питань щодо повернення боргів та виконання договірних обов'язків;

12) забезпечення захисту інформації з обмеженим доступом (комерційної, промислової, професійної таємниці) замовника приватних детективних (розшукових) послуг.

Таким чином, можна дійти висновку, що після прийняття Верховною Радою України вказаного проекту Закону, в нашій країні є перспективи на-

дання приватним детективам права вирішувати достатньо широке коло питань, спрямованих на протидію злочинності. Основною метою здійснення детективної діяльності приватними детективами, приватними підприємствами (агентствами) є додаткове забезпечення конституційних гарантій людини та громадянина на захист своїх законних прав та інтересів від злочинних посягань. Зазначений перелік видів приватних детективних послуг охоплює більшість приватних детективних послуг у розвинутих зарубіжних країнах, що свідчить про спробу зробити черговий крок до підвищення міжнародного іміджу України як країни, в якій створено усі необхідні умови для реального захисту прав людини та протидії злочинності.

Мельковський Олександр Вікторович
доцент кафедри кримінального права та правосуддя
Запорізького національного університету,
кандидат юридичних наук

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ РЕЙДЕРСТВУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ВЕДЕННЯ БІЗНЕСУ

Соціально-економічний і науково-технічний розвиток України на сучасному етапі пов'язаний із вирішенням проблем будівництва державності та зміцненням правопорядку. При цьому одним із проблемних питань залишається створення умов для комфортного ведення бізнесу.

У зв'язку з цим, на наш погляд, досить важливим є процес здійснення правового аналізу та способів захисту від дій, пов'язаних з протиправним заволодінням майном підприємства, установи, організації. Відповідальність за вказані дії передбачено положеннями статті 206² «Протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації» КК України. Крім цього, положеннями ст. 205¹ «Підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб – підприємців» та ст. 206 «Протидія законній господарській діяльності» КК державою забезпечується захист суб'єктів бізнесу від можливих рейдерських захоптів.

Під поняттям «рейдерство» (рейдерське захоплення) розуміють протиправне заволодіння бізнесом, зокрема перехід незаконним шляхом віншу власність корпоративних прав юридичної особи або нерухомого майна. Рейдерство в пострадянських державах бере свої витoki ще з 90-х років і, як показує практика, існує й дотепер. Механізми рейдерських атак вдосконалюються з року в рік разом з удосконаленням антирейдерського законодавства.

Як правило, існують декілька основних типів рейдерства. Від простого силового захоплення за участю озброєних підрозділів представників добровольчих батальйонів або учасників самооборони до юридично підготовлених захоплень за участю підрозділів силових структур (МВС, СБУ та ін.). Один з варіантів рейдерства – коли злочинці заздальгідь переоформляють бізнес на себе і виводять з нього кошти або користуються податковим кредитом власника. Як правило, зловмисники протиправно отримують дані про податковий

кредит жертви рейдерської атаки. Цю важливу інформацію можуть надати як представники податкових органів, так і працівники компанії.

В іншому варіанті рейдерам допомагають представники державних органів чи правоохоронці, за допомогою яких організуються та проводяться показові перевірки на замовлення конкурентів по бізнесу.

Щоб заволодіти привабливим бізнесом та отримати у власність фірму або підприємство, злочинці, як правило, збирають такий пакет документів:

- договір купівлі-продажу частки у статутному капіталі та протокол зборів акціонерів про ратифікацію цього договору. Ці документи з «липовими» печатками та підписами дозволяють у подальшому помінати засновників фірми;
- протокол загальних зборів акціонерів фірми і наказ про призначення нового керівника. Ці документи дозволяють новоспеченим власникам фірми призначити керівника зі свого оточення.

У подальшому реєстратор завершує усі необхідні реєстраційні процедури. Новий керівник реєструє на своє ім'я нові електронні ключі в «М.Е.Дос» («Електронний документообіг») та може оформляти податкові документи, отримує електронний цифровий підпис, після чого він може реєструвати податкові накладні як продавець товарів або послуг.

Покупцем у такому випадку може виступати фірма злочинця. Саме вона отримує податковий кредит, який потім передається іншим підприємствам.

При цьому реальний власник бізнесу може навіть не підозрювати про зазначені протиправні дії сторонніх осіб.

Держава намагається протидіяти можливими правовими способами зазначеній проблемі. Так, 2 листопада 2016 року в Україні набув чинності закон, що посилює відповідальність за підробку документів при реєстрації нерухомості.

Закон № 1666-VIII "Про внесення змін у деякі законодавчі акти України щодо удосконалення державної реєстрації прав на нерухоме майно і захисту прав власності" змінив ряд нормативно-правових актів, які регулюють захист прав власності, економічних інтересів громадян та інвесторів, зменшуючи ризик рейдерського захоплення майна.

Закон зобов'язує нотаріуса засвідчувати справжність підпису засновника або уповноваженої ним особи на установчому документі, акті передачі і розподільчому балансі юридичної особи, в заяві про вихід з товариства, що надаються для державної реєстрації змін про юридичну особу.

Також закон дозволяє Мін'юсту відстежувати реєстраційні дії у Єдиному державному реєстрі прав на нерухоме майно, постановляє що електронний цифровий підпис надається виключно на умовах особистої присутності підписантів.

Реєстратор повинен у невідкладному порядку повідомляти власника об'єкта нерухомості про проведення відповідних реєстраційних дій та в обов'язковому порядку видавати паперову виписку з Державного реєстру прав.

Вводиться обов'язкова реєстрація заяви власника нерухомості щодо заборони проведення реєстраційних дій у державному реєстрі прав. Тепер поновлення таких дій можливо лише за рішенням суду або заяви самого власника.

Таким чином, наведені положення свідчать про важливість для

стабільного розвитку бізнесу можливостей держави протидіяти такому негативному явищу, як рейдерство. При цьому держава не повною мірою може самостійно подолати цю проблему. Тому завдання будь-якого суб'єкта підприємництва, незалежно від рівня та виду бізнесу, полягає у самостійному вжитті заходів щодо попередження та протидії подібним злочинам. Особлива роль при цьому відводиться службам безпеки комерційних структур, їх професійній підготовці, інформаційній обізнаності, тактичним та технічним можливостям протидіяти рейдерству й іншим протиправним діям.

Обшалов Сергій Володимирович

декан факультету
підготовки фахівців для органів
досудового розслідування
кандидат юридичних наук, доцент

Свириденко Сергій Володимирович

начальник УПКП «102»
ГУНП в Дніпропетровській області

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ ОПЕРАТИВНИМИ ТА СЛІДЧИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Успіх боротьби зі злочинністю залежить від ефективності застосовуваних оперативно-розшукових заходів та проведених слідчих дій, а для цього необхідним є їх чітке та розумне правове забезпечення.

Проблемними питаннями щодо попередження, розкриття та розслідування злочинів займались К.В. Антонов, Р.С. Белкін, Г.О. Душейко, В.В. Іванов, І.П. Козаченко, О.І. Козаченко, А.Г. Лекарь, Є.Д. Лук'янчиков, Д.Й. Никифорчук, М.А. Погорецький, К.О. Чаплинський, М.Є. Шумило та інші вчені.

Нормативно всі заходи та дії працівників органів дізнання, слідчих, прокуратури, суду та пенітенціарної служби врегульовані Конституцією України, законами, кодексами України та внутрішньовідомчими наказами, розпорядженнями й вказівками, що безпосередньо стосуються здійснення їх діяльності при виконанні конкретно визначених завдань. При цьому, ставлячи в основу своїх дій забезпечення прав і свобод громадян (Конституція) та здійснення об'єктивного кримінального судочинства, які є загальними, кожні з перерахованих галузей мають виконувати й окремі свої завдання, що передбачені законодавством тільки для них. Для прикладу, можна зазначити виконання завдань оперативно-розшукової діяльності через ст. 1 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», в якій йдеться, що завданнями оперативно-розшукової діяльності є пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачено Кримінальним кодексом України, про розвідувально-підбивну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення

правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави [1]. Тобто, крім завдань щодо забезпечення кримінального судочинства, суб'єктам оперативно-розшукової діяльності необхідно здійснювати свою діяльність з метою отримання відповідної інформації, реалізація якої надасть змогу забезпечити безпеку громадян, суспільства і держави. Крім того, оперативно-розшукові заходи, що проводяться працівниками оперативних підрозділів в рамках здійснення кримінального судочинства, в частині випадків виходять за межі існуючого кримінального провадження, яке починається з порушення відповідної справи.

Для належного забезпечення протидії злочинності силами та засобами оперативно-розшукової діяльності, на наш погляд, потрібно чітко розмежувати сфери її застосування та корисність для сучасного суспільства. Послідовно розкриваючи завдання, що законодавство висуває перед оперативними підрозділами правоохоронних органів, слід відмежувати такі основні напрями застосування оперативно-розшукової складової у протидії злочинності: пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, розвідувально-підривну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій; отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави. І якщо перший напрям фактично повністю повинен забезпечувати припинення та розкриття, а згідно з новим Кримінальним процесуальним кодексом – розслідування кримінальних правопорушень, то другий може містити суспільну користь й поза межами кримінального провадження, тобто повинен вирішувати питання попередження негативних явищ, подій, навіть тих, що не врегульовані чи не достатньо врегульовані чинним законодавством, але можуть завдати суттєвої шкоди. Більше того, Кримінальний процесуальний кодекс визначив основними завданнями кримінального провадження захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорону прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура [2]. І якщо забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду є достатньо аргументованим та підкріпленим змістом конкретних статей, то питання захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорони прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, на нашу думку, потребує додаткового розгляду, згідно з тлумаченням слова «захист» як недопущення вчинення злочину [3]. Кодекс більше розкриває процедурний порядок поновлення прав і свобод, відшкодування шкоди і таке інше у зазначеному напрямку. Питання ж попередження (недопущення, припинення) кримінальних правопорушень покладається на слідчого, який є офіційною і публічною особою, та на оперативні підрозділи (ст. 41), які можуть виконувати письмові

доручення слідчого, користуватися при цьому його правами, але «не мають права здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися з клопотаннями до слідчого судді чи прокурора». З огляду на те, що більшість злочинів можна розкрити за допомогою переважно негласних слідчих дій та оперативно-розшукових заходів, оскільки злочинці при їх вчиненні усіяко намагаються замаскувати чи знищити сліди злочину, по можливості зменшити кількість очевидців та свідків, проведення негласних слідчих (розшукових) дій потребує більш розгорнутого вигляду.

Найбільш дискусійним є, було і залишається питання щодо визначення сутності та змісту оперативно-розшукової діяльності, її основного призначення – негласного виявлення інформації, що може бути доказами за кримінальним провадженням. Для нас становлять інтерес переважно негласні оперативно-розшукові заходи, хоча в Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» зазначено, що оперативно-розшукова діяльність – це система гласних та негласних оперативно-пошукових заходів лише тому, що розробкою гласних заходів займаються вчені в галузі криміналістики, кримінального процесу, адміністративної діяльності тощо, а визначення і вдосконалення негласних заходів є предметом дослідження науки оперативно-розшукового права, яке юридично, на жаль, досі не знайшло законодавчого та теоретичного визнання й закріплення.

Науковцями вже широко розглядаються питання щодо якісного покращення проведення організаційних, оперативно-розшукових та інших заходів і слідчих дій з попередження, розкриття та розслідування злочинів, забезпечення можливості їх ефективного використання у кримінальному судочинстві. Досягненню позитивних результатів у цьому, на нашу думку, сприятиме використання повною мірою можливостей оперативних підрозділів, в тому числі на стадії виявлення, фіксації та документування злочинної діяльності осіб. Можливість ефективного використання зазначених положень у діяльності правоохоронних органів може бути забезпечена тільки за умови їх законодавчого та організаційного регулювання.

1. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» : наук.-практ. коментар / Я.Ю. Кондратьєв, І.П. Козаченко, І.Ф. Обушевський. – К. : РВВ МВС України, 1993. –120 с.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України». – Х. : Одісей, 2012. – 360 с.

3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : Перун, 2003. – 1440 с.

Шинкаренко Інна Олександрівна
доцент кафедри філософії та політології
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат психологічних наук, доцент

ПСИХОЛОГО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОПЕРАТИВНОГО ПРАЦІВНИКА НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Час висуває складні завдання перед суспільством в цілому і перед правоохоронними органами зокрема. Окреслені в Кримінальному процесуальному кодексі України, законах України "Про Національну поліцію", "Про оперативно-розшукову діяльність" та ще у понад 30 законодавчих актах завдання боротьби із злочинністю вимагають рішучого позбавлення від поглядів, що стали тривіальними, на питання підготовки працівників оперативних підрозділів Національної поліції в галузі інтелектуально-правової, службової підготовки. Це потребує приділяти більш уваги морально-психологічній підготовці [1-4].

Першочерговим завданням є розробка методик підготовки оперативних працівників НП України, особливо тих підрозділів, виконання обов'язків яких пов'язане з підвищеним ступенем небезпеки, тобто професійним ризиком.

Проблеми визначення вимог до особистості поліцейського, її психологічних характеристик завжди були в полі зору поліцейської науки. В той же час у психології працівники поліції розглядалися як єдиний об'єкт дослідження, але тільки в кримінальній поліції України існує декілька оперативних підрозділів, а в них різні спеціалізації оперативних працівників. Залежно від завдань, що виконують оперативні працівники, існують особливі вимоги до їх психо-професійних характеристик.

Вислів ще у 1922 році шефа поліції м. Берклі (США) Августа Воллмера про те, що поліцейський повинен мати мудрість Соломона, мужність Давида, силу Самсона, доброту Доброго Самаритянина, стратегію Олександра, віру Даніель, дипломатію Лінкольна і, нарешті, глибокі знання із кожної галузі природних, біологічних і суспільних наук, є актуальним і дотепер. У той же час зазначені властивості, на наш погляд, не відображають всієї характеристики особистості поліцейського.

Залежно від підрозділу завдання, що виконують оперативні працівники, змінюються. Аналіз наукової літератури та законодавчих актів свідчить, що завданнями, які вирішують оперативні працівники під час оперативно-розшукового-провадження та виконання доручень слідчого у межах досудового розслідування, є:

- 1) виявлення факту підготовки злочинів, встановлення осіб, які їх підготовлюють, скоюють або скоїли;
- 2) збір інформації, відомостей, даних щодо забезпечення безпеки держави та суспільства;

- 3) попередження злочинів;
- 4) припинення злочинів;
- 5) здійснення НС(Р)Д;
- 6) здійснення розшуку осіб;
- 7) захист законних інтересів громадян;
- 8) охорона державної таємниці;
- 9) забезпечення безпеки суб'єктів ОРД та кримінального провадження;
- 10) відшкодування збитків [4-8].

Причому в межах оперативно-розшукового провадження діяльність оперативних працівників має превентивний характер, а в межах кримінального провадження спрямована на встановлення об'єктивної істини під час кримінального провадження. Залежно від кола завдань та компетенції оперативні працівники поділяються на тих, що:

- здійснюють ОРД у повному обсязі;
- здійснюють окремі оперативно-розшукові заходи та НС(Р)Д [9-12].

Для визначення конкретних вимог до властивостей професійно-психологічної характеристики особистості оперативного працівника, що існують у психологічній науці взагалі та у такій новій галузі психологічного знання, як оперативно-розшукова психологія [13], слід уявити сутність ОРД.

Оперативно-розшукова діяльність – це певна система, для нормального функціонування котрої необхідні різноманітні підсистеми, що забезпечуватимуть її. На думку фундатора теорії функціональних систем П.А. Анохіна, основною ознакою функціональної системи є системоформуючий чинник [14, с. 36]. Необхідною умовою функціонування системи є взаємодія підсистем, що складають дану систему, при цьому вся їх діяльність спрямована на досягнення конкретного результату. Таким чином, під функціональною системою слід розуміти сукупну і цілеспрямовану діяльність суб'єктів, що входять до її складу та вирішення фахових завдань, які спрямовано на досягнення визначеного і конкретного результату.

Розглядаючи ОРД як функціональну систему, засновану на законодавчих і підзаконних нормативних актах, науково організований комплекс оперативних, розвідувальних і пошукових заходів, здійснюваних спеціально уповноваженими на те особами, переважно негласними засобами і методами з метою боротьби зі злочинністю, можемо дійти висновку про те, що на рівні з організаційним, технічним, фінансовим забезпеченням даної системи існує і психологічне забезпечення здійснення ОРД працівниками оперативних підрозділів НП України. Воно є однією зі складових систем її забезпечення (підсистемою) і безпосередньо впливає на ефективність діяльності всієї системи ОРД. Значимість її обумовлена ще і тим, що фахова діяльність суб'єктів ОРД здійснюється в системі «суб'єкт – система особливих відношень (у тому числі і конфіденційні відношення) – об'єкт – правові відношення» і належить до професій типу «людина-людина». Забезпечити функціонування підсистеми психологічного забезпечення працівників ОВС, на наш погляд, повинні спеціалісти-психологи (вчені, оперативні психологи практичних підрозділів, спеціалісти науково-дослідних лабораторій і центрів) МВС України.

Сьогодні в науковій галузі розробкою вимог до особистості та психологічних основ діяльності оперативних працівників фактично займається юридична психологія та нова виокремлена галузь – оперативно-розшукова психологія.

Водночас аналіз діяльності оперативних підрозділів Національної поліції свідчить про недостатню професійну підготовку особового складу. Такої думки дотримується понад 50% опитаних оперативних працівників кримінальної міліції.

В умовах сьогодення на перший план виступає розробка критеріїв оцінки особистих якостей кандидатів, яких приймають на роботу до оперативних підрозділів поліції. Такі критерії можуть стати основою методики відбору кадрів.

Означені якості визначаються, насамперед, особливостями професійної діяльності працівників оперативних підрозділів, яка умовно поділяється на такі складові:

- *міжособистісна комунікація* – опитування свідків, потерпілих, обвинувачуваних, засуджених, бесіди з експертами, свідчення в суді, робота з конфіденційними та іншими інформаційними джерелами (така робота в середньому займає приблизно 40% робочого часу оперативного працівника);

- *оперативно-розшукові заходи (НС(Р)Д)* – обстеження приміщень, наведення довідок, опитування громадян, спостереження, підготовка та проведення затримання підозрюваних осіб (займають близько 35% робочого часу). При цьому в порядку виконання окремих доручень слідчих у ході проведення кримінальних справ працівниками оперативних служб і підрозділів проводяться слідчі дії зі здійснення допитів, обшуків, виїмок та ін.;

- *робота з документами* – ознайомлення з матеріалами дізнання, кримінальних, оперативно-розшукових справ, оформлення документів (займає орієнтовно 25% робочого часу).

Таким чином, виконання оперуповноваженим його функціональних обов'язків вимагає наявності таких психологічних якостей, властивостей та вмінь:

- спроможність вирішувати професійні завдання в ситуаціях, пов'язаних із високим ступенем ризику та підвищеною небезпекою для життя й здоров'я;

- психологічна та фізична готовність до зустрічі із силовою протидією злочинних елементів;

- високий рівень відповідальності за власні дії (відсутність права на помилки);

- спроможність до інтенсивної міжособистісної комунікації за соціальними та кримінально орієнтованими особами;

- висока психофізіологічна витривалість, пов'язана з відсутністю фіксованого робочого часу (середня тривалість робочого дня складає 10-12 годин, нерідко випадає 7-добовий робочий тиждень, нічна робота після інтенсивного робочого дня тощо);

- спроможність витримувати довготривалі емоційні напруження, стани тривоги, почуття страху, невідомості, неможливості поділитися власними сумнівами з близькими;

- постійна інтелектуальна активність (аналіз інформації, що безперервно змінюється, утримання в пам'яті великої кількості фактів, прийняття рішення в умовах дефіциту часу);
- спроможність до ролевого перевтілення, вміння видавати себе за інших людей, розігрувати ролі різноманітних соціальних і професійних типів;
- мовна кмітливість, вміння швидко і зрозуміло пояснити критичну ситуацію іншому, приховуючи при цьому дійсні наміри;
- високий рівень самостійності, сміливості, персональної активності й схильності до розумного ризику.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 // ВВР України. – 2012. – № 4651-VI.
2. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України // Відомості Верховної Ради. – 1992. – № 22. – Ст. 303.
3. Закон України Про Національне антикорупційне бюро України // Відомості Верховної Ради. – 2014. – № 47. – Ст. 2051.
4. Корсун С.І., Майдіков Ю.Л. Професійний відбір працівників оперативних підрозділів податкової міліції: психологічні засади / С.І. Корсун, Ю.Л. Майдіков. – Коростень : «Тріада С», 2010. – 152 с.
5. Щокін Г.Н. Візуальна психодіагностика. – Київ, 2004; Юридична психологія : словник, 2-ге вид. / Александров Д.О., Андросюк В.Г., Казміренко Л.І., Кодлубовська Т.Б. та ін. / за заг. ред. Казміренко Л.І., Моїсеєва Є.М. – К. : КНТ, 2008. – 128 с.
6. Юридична психологія : підруч. для студ., курсантів юрид. вищ. навч. закладів і фак. / Андросюк В.Г., Казміренко Л.І., Кондратьєв Я.Ю. та ін.; за заг. ред. Я.Ю. Кондратьєва ; Нац. акад. внутр. справ України. – К. : Ін Юре, 2007. – 351 с.
7. Юридична психологія: академ. курс : підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / В.О. Коновалова, В.Ю. Шепітько ; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – К. : Видавничий дім "Ін Юре", 2005. – 421 с.
8. Юридична психологія : практикум / за заг. ред. Л.І. Казміренко. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2010. – 190 с.
9. Психологічне супроводження оперативно-розшукової діяльності в органах внутрішніх справ : навч. посіб. / В.І. Барко, Ю.Б. Ірхін, Т.Р. Морозова, Д.Й. Никифорчук. – К. : РВЦ КНУВС, ДП "Друкарня МВС", 2007. – 90 с.
10. Криволопчук В.О. Юридичні та психологічні основи надійності персоналу кримінальної міліції : монографія / В.О. Криволопчук. – Одеса : ОДУВС, 2013. – 400 с.
11. Гапонов Д.С. Психологія працівників органів внутрішніх справ, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність / Д.С. Гапонов // Юридична наука та правоохоронна діяльність : матеріали міжвузівської наук.-практ. конф. ад'юнктів, курсантів, студентів та слухачів (м. Дніпропетровськ, 18 травня 2012 р.). – Дніпропетровськ, 2012. – Вип. 13. – С. 390-393.
12. Запорожцева Г.Є. Дослідження психологічних складових оперативно-розшукового забезпечення розкриття й розслідування злочинів / Г.Є. Запорожцева, Є.Г. Запорожцев // Сучасні проблеми теорії та практики оперативно-розшукової діяльності органів внутрішніх справ : матеріали міжнарод. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 3 червня 2011 р.). – Запоріжжя, 2011. – С. 59-63.
13. Концепція психології оперативно-розшукової діяльності органів внутрішніх справ / Я.Ю. Кондратьєв, Б.І. Бараненко, О.С. Звонук. – К. : РВВ МВС України, 2001. – 30 с.
14. Анохин П.К. Узловые вопросы теории функциональной системы / П.М. Анохин. – М. : Наука, 1980. – 197 с.

Шинкаренко Ірина Ігорівна
доцент кафедри оперативно-розшукової
діяльності та розкриття злочинів
Харківського національного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ДЕЯКІ ПРАВОВІ ТА ПРОЦЕДУРНІ ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ВІЗУАЛЬНОГО СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЗА ОСОБОЮ, МІСЦЕМ ТА РІЧЧЮ ПІД ЧАС КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Запроваджена у Главі 21 чинного КПК України ст. 269 «Спостереження за особою, річчю або місцем» дозволяє проведення візуального спостереження за особою, її поведінкою або тими особами, з ким ця особа контактує, або певною річчю чи місцем у публічно доступних місцях або візуального спостереження з використанням відеозапису, фотографування, спеціальних технічних засобів для пошуку, фіксації і перевірки відомостей під час досудового розслідування тяжкого або особливо тяжкого злочину [1]. Ефективність використання означеної норми під час кримінального провадження залежить від низки чинників, в першу чергу від стану правового регулювання проведення спостереження.

Сьогодні правовою основою діяльності підрозділів спеціальних оперативних підрозділів Національної поліції щодо здійснення візуального спостереження під час кримінального провадження є Конституція України, Кримінальний та Кримінальний процесуальний кодекси України, закони України «Про Національну поліцію», «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів», «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві», «Про державну таємницю», інші нормативно-правові акти відомчого та міжвідомчого характеру [1].

Поява Глави 21 та ст. 269 КПК України, з одного боку, легалізувала традиційний оперативно-розшуковий захід, а з іншого – спричинила проблему приведення системи підготовки слідчого у відповідність до рівня оперативних працівників підрозділів – ініціаторів з метою надання знань щодо оптимальної організаційної моделі проведення означеного НС(Р)Д [2].

Запровадження означеної норми є закономірністю побудови європейської моделі кримінального процесу та розвідувальної (оперативно-розшукової) діяльності. Ще у 2007 р. відділом стратегічних питань поліцейської діяльності Управління Генерального Секретаря Організації з Безпеки та Співробітництва у Європі (ОБСЄ) підготовлено Довідкове керівництво з кримінального судочинства, в якому визначено перелік спеціальних слідчих методів та прийомів. Останні складаються зі: спеціальних операцій, включаючи впровадження, спостереження з елементами прослуховування та стеження, використання інформаторів, контрольованих поставок. Основною умовою використання ССМП є їх адекватність та відповідність загрозам й умовам забезпечення прав і свобод людини [3].

Внаслідок прийняття означених положень у 2002-2012 роках проведено реформу процесуального та оперативно-розшукового законодавства у краї-

нах пострадянського простору та Східної Європи [4].

У Республіці Молдова ухвалено Закон «Про спеціальну розшукову діяльність» та запроваджено відповідний розділ до КПК – "Спеціальна розшукова діяльність".

Статтею 160 КПК Литовської Республіки «Приховане спостереження» визначається, що слідчий суддя за клопотанням прокурора може призначити проведення стеження за особами, транспортними засобами або конкретними об'єктами. Причому особи, які проводили приховане спостереження, можуть допитуватися як свідки [5]. Таким чином, визначається легітимність отриманих результатів.

Стаття 134-6 «Візуальне спостереження» КПК Республіки Молдова визначає, що візуальне спостереження є виявленням і фіксацією дій особи, а також виявленням і фіксацією нерухомого майна, транспортних засобів і інших об'єктів [6]. До здобутків КПК Республіки Молдова належить і ст. 138-1 «Трансграничний нагляд», яка визначає порядок здійснення на території іншої держави спостереження за особою, що імовірно брала участь у скоєнні злочину, яке дозволяє запровадити екстрадицію, або за особою, щодо якої є серйозні підстави вважати, що воно може дати можливість встановити особу або місцезнаходження передбачуваного учасника злочину, правомочні на підставі попереднього запиту про юридичну допомогу продовжити це спостереження на території Республіки Молдова.

КПК Естонської Республіки має § 1265 «Приховане спостереження» – прихований збір порівняльних зразків і проведення попередніх оглядів, прихований огляд і заміна речей, що визначає право прокурора давати дозвіл на приховане спостереження за особами, речами або районами, причому в ході проведення розшукових дій інформація, яка збирається, у разі потреби має бути записана на відео, сфотографована або іншим способом скопійована, записана [4, с. 42-43].

Кримінально-процесуальне законодавство Латвійської Республіки передбачає дві окремі статті щодо регламентування спостереження за суб'єктами злочинної діяльності.

Так, ст. 223 КПК Республіки Латвія "Спостереження і стеження за особою" визначає, що спостереження і стеження за особою без її відома здійснюється на підставі постанови слідчого судді, якщо є дані вважати, що поведінка особи або її контакти з іншими особами можуть містити відомості про факти, що дозволять встановити обставини вчинення злочину. Означена норма визначає термін проведення спостереження до 30 діб, який слідчий суддя може продовжити, якщо це буде необхідно. Причому закон вимагає до обов'язково визначення у постанові слідчого судді право здійснювати спостереження і стеження за іншими особами, що контактували з об'єктом спостереження, на строк до 48 годин [7].

Окремо в означеному Кодексі передбачено ст. 224 «Спостереження за предметом або місцем», яка визначає, що спостереження за предметом або місцем здійснюється за постановою слідчого судді, якщо є підстави вважати, що в результаті спостереження можуть бути отримані відомості про факти, що забезпечать встановлення обставин злочину.

Окрім того, аналіз кримінально-процесуального законодавства країн зі

сталою правовою системою дозволяє визначити такі основні правові основи використання спостереження під час розслідування злочинів, що закріплені у кримінально-процесуальному законодавстві:

- сутність спостереження є виявленням і фіксацією дій особи,
- використовується під час тяжких та особливо тяжких злочинів;
- суддя за клопотанням прокурора може призначити проведення спостереження та стеження;
- прокурор дає дозвіл на приховане спостереження;
- передбачено допит як свідків осіб, які проводили приховане спостереження;
- до об'єктів спостереження належать особи, транспортні засоби, нерухоме майно, речі або інші конкретні об'єкти;
- інформація, яка збирається під час спостереження, у разі потреби має бути записана на відео, сфотографована або іншим способом скопійована, записана;
- термін проведення спостереження – до 30 діб, який слідчий суддя може продовжити;
- у постанові слідчого судді визначається право здійснювати спостереження і стеження за іншими особами, що контактували з об'єктом спостереження, на строк до 48 годин;
- спостереження за предметом або місцем здійснюється за постановою слідчого судді.

Кримінальний процесуальний кодекс України та міжвідомчі нормативні акти визначають, що основними ознаками спостереження під час кримінального провадження є:

- його використання під час розслідування тяжких та особливо тяжких злочинів;
- об'єктами спостереження є особа, певні речі, місця у публічно доступних місцях;
- суб'єктами спостереження за особою, річчю або місцем є слідчий чи уповноважені особи;
- полягає у візуальному спостереженні за об'єктами або візуальному спостереженні з використанням відеозапису, фотографування, спеціальних технічних засобів для спостереження;
- спостереження за особою проводиться на підставі ухвали слідчого судді;
- у ст. 269 КПК України не визначено порядок санкціонування за річчю або місцем;
- стосовно спостереження за річчю або місцем діє ч. 3 ст. 246 КПК України, яка визначає, що рішення про проведення негласних слідчих (розшукових) дій приймає слідчий, прокурор.

З означеного можемо констатувати, що правова база використання спостереження під час кримінального провадження не повною мірою відповідає вимогам забезпечення прав і свобод людини, а саме не передбачено конкретний термін проведення спостереження за об'єктом та його контактами, відсутня конкретизація суб'єктів-виконавців та злочинів, щодо яких під час досудового розслідування слідчі конкретного органу можуть використовувати спостереження.

Таким чином, усунення означених чинників можливо за рахунок внесення змін у ст. 269 КПК України щодо порядку санкціонування, визначення змісту, суб'єктів, термінів та порядку впровадження результатів у кримінальне провадження.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 // ВВР України. – 2012. – № 4651-VI; Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 22. – Ст. 303.

2. Грібов М.Л. Теоретичні та практичні засади діяльності підрозділів оперативної служби України : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність / М.Л. Грібов. – Київ : НАВС МВС України, 2014. – 39 с.

3. Справочное руководство по уголовному судопроизводству [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://polis.osce.org/library/f/3071/1897/OSCE-AUS-SPM-3071-RU.pdf>.

4. Правовое регулирование специальных (тайных) следственных действий в постсоветских странах : аналитический обзор / подготовлен А. Банчуком. – Бишкек, 2014. – 84 с.

5. Lietuvos respublikos baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. 2002 m. kovo 14 d. Nr. IX-785 Vilnius [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.163482>.

6. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Молдова от 14 марта 2003 года № 122-XV (с изменениями и дополнениями по состоянию на 28.07.2016) [Электр. ресурс]. – Режим доступа : <http://lex.justice.md/md/26970>.

7. Латвийская Республика. Закон об уголовном судопроизводстве [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://likumi.lv/doc.php?id=107820>.

Дидочкін Андрій Євгенович
заступник начальника відділу
УКР ГУНП в Дніпропетровській області

ДІЇ ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ПРИ ОТРИМАННІ ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО СКОЄННЯ КРАДІЖКИ

Найбільш поширений вид крадіжок – крадіжки з квартир громадян (25 % у загальній структурі злочинності). При цьому розкривається тільки половина таких злочинів. Деякі злочинці або злочинні групи встигають зробити кілька сотень аналогічних злочинів до притягнення їх до кримінальної відповідальності. Серії квартирних крадіжок – суто чоловічий злочин. Середній вік злочинців у 8 % випадків від 14 до 18 років; в 69 % – від 18 до 30 років; у 17 % випадків від 30 до 50 років; 6 % – старше 50 років. Вироблений злочинний професіоналізм полегшує суб'єкту вчинення кожного наступного злочину, породжує відчуття безкарності. Багато хто з них, незважаючи на понесене покарання, знову і знову вирішуються на повторні протиправні діяння. Серед осіб, які вчиняють серії квартирних крадіжок, близько половини – раніше судимі. Групами осіб здійснюється 37 % серійних квартирних крадіжок. Більшість груп утворилося в рамках певного віку їх членів. Так, 87 % складають групи, де вік членів коливається від 14 до 30 років, змішані (за віком) – 7 %.

Найбільш поширені способи проникнення у квартиру: вибивання (віджимання) вхідних дверей; злом, віджимання вікон, кватирок і балконних

дверей, вибивання, виставлення скла; руйнування замикаючих пристроїв; підбір ключів, у тому числі раніше вкрадених; використання відмичок; шляхом вільного доступу. При цьому в якості знарядь злочину використовуються: монтировка, обценьки, фомка, різні слюсарні інструменти, відмички та набори ключів. Вчинення великої кількості серійних квартирних крадіжок у довший короткий проміжок часу призводить до того, що більшість або частина дій злочинця стають для нього звичними і відбуваються майже автоматично.

Приховування участі: незалишення (знищення) слідів на місці злочину – акуратні дії, використання рукавичок, покриття долонь парафіном або лаком, протирання поверхонь, де могли бути залишені сліди; знищення запахових слідів; знищення, приховування знарядь вчинення злочину, свого одягу, взуття та засобів маскуванню після вчинення злочину; підкидання на місце події різних об'єктів з метою спрямування слідства хибним шляхом; дача неправдивих показань і відмова від дачі показань, висування помилкового алібі.

Приховування викраденого майна: збут предметів злочинного посягання незнайомим (випадковим) особам, що більш характерно для злочинців-наркоманів; збут викраденого майна заздалегідь встановленим особам, які є постійними покупцями, а саме: торговцям на ринках, циганам за наркотики, скупникам золота, знайомим злодія, колекціонерам. Майно збувається одним і тим самим особам або одній категорії осіб під однаковими приводами. Майно, яке не вдалося відразу збути, злочинець може використовувати на особисті потреби (наприклад, накопичування) або, що набагато рідше, дарувати.

Здебільшого відразу після вчинення крадіжок злочинець направляє до місця збуту викраденого майна. Найчастіше воно знаходиться в тому самому районі, де злочинець здійснював серійні квартирні крадіжки, рідше – в районі його безпосереднього проживання або інших районах. Особам, що чинять серійні квартирні крадіжки, властива така закономірність злочинної поведінки – чим молодше злочинці, тим вище частота скоєних ними аналогічних злочинів.

Дії оперативного чергового ОНП:

1. При отриманні інформації про скоєння крадіжки, у тому числі з квартири, з'ясовує характер і обставини того, що сталося, забезпечує негайне направлення на місце події слідчо-оперативної групи у повному складі з обов'язковим направленням кінолога зі службово-розшуковим собакою, та інших нарядів і водночас доповідає про подію керівнику органу досудового розслідування, начальнику та відповідальному по ОНП.

2. Координує діяльність СОГ на місці події та, у разі необхідності, з метою затримання злочинця по «гарячих» слідах, організовує його затримання наявними силами (патрульні наряди).

Дії відповідального від керівництва ОНП:

1. Відповідальний по ОНП здійснює контроль за діяльністю СОГ на місці події.

2. Забезпечує направлення на місце події працівників У (з ОТЗ) КП ГУНП з метою проведення радіорозвідки.

Дії слідчого ОНП:

1. Керує діями членів СОГ та несе персональну відповідальність за якість проведення огляду місця події.

2. Разом із членами групи, потерпілим проводить огляд місця події, у ході якого фіксує відомості про обставини учинення злочину, вилучає речі і документи, які мають значення для кримінального провадження. Забезпечує їх належне зберігання для подальшого направлення для проведення експертного дослідження.

3. За наявності підстав інформує оперативного чергового про необхідність залучення додаткових сил і засобів для документування усіх обставин учиненого злочину.

4. Допитує про обставини вчиненого кримінального правопорушення заявника, потерпілого, свідків.

5. Надає письмові доручення працівникам оперативних підрозділів про проведення слідчих (розшукових) дій.

6. У разі розкриття злочину по «гарячих» слідах забезпечує роботу СОГ із документування злочинної діяльності особи, зокрема вилучення речових доказів, слідів злочинця, з метою затримання та обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою.

У подальшому в обов'язковому порядку надає доручення оперативному підрозділу, до ІТТ та пенітенціарної служби про відпрацювання затриманого з метою встановлення інших фактів його злочинної діяльності.

Дії працівника оперативного підрозділу:

1. Здійснює поквартирний чи подвірний обхід з метою виявлення свідків учиненої квартирної крадіжки, збирання відомостей, що можуть сприяти розкриттю злочину.

2. Негайно інформує слідчого про одержані дані щодо обставин вчинення кримінального правопорушення та причетних до нього осіб.

Дії дільничного офіцера поліції:

1. Дільничний офіцер поліції у разі отримання від громадян відомостей про учинення крадіжок, або осіб, які можуть бути причетними до їх скоєння, повинен негайно доповісти вказану інформацію до чергової частини відділу, відділення поліції, прибути на місце події, де ужити заходів щодо припинення злочину, затримання злочинців, надання допомоги потерпілим, охорони місця події тощо.

До приїзду слідчо-оперативної групи на місці скоєння злочину уточнює у потерпілих інформацію про час, місце, спосіб його вчинення, очевидців та свідків, кількість злочинців, їх прикмети та здійснює охорону місця події.

2. У разі виїзду на місце події у складі СОГ спільно з працівником оперативного підрозділу здійснює поквартирний та подворовий обхід помешкань громадян, з метою встановлення очевидців та свідків злочину або іншої інформації, що може сприяти розкриттю злочину.

3. Повідомляє слідчому усю наявну у нього інформацію про раніше судимих осіб, що мешкають у районі скоєння злочину, ведуть антигромадський спосіб життя та можуть бути причетними до скоєння злочину.

Спільно з працівником оперативного підрозділу, за дорученням слідчого, здійснює негайну перевірку вказаних осіб.

Дії спеціаліста-криміналіста:

1. Надає консультації слідчому з питань, що потребують відповідних

спеціальних знань і навичок.

2. З використанням спеціальних знань та навичок, науково-технічних засобів і спеціального обладнання проводить вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складає плани і схеми, виготовляє графічні зображення оглянутого місця чи окремих речей.

3. Виявляє, фіксує, здійснює вилучення та пакування матеріальних об'єктів, які несуть на собі слідову інформацію вчиненого правопорушення.

4. Проводить експрес-аналіз за зовнішніми характеристиками вилучених об'єктів (без надання письмового висновку), звертає увагу слідчого на фактичні дані, що мають значення для розслідування обставин кримінального правопорушення.

5. Несе персональну відповідальність за якісну фіксацію усієї слідової інформації, повноту відображених даних у протоколі огляду та схемі (плані) до нього.

Дії патрульного наряду:

1. При отриманні повідомлення від громадян або чергового по ОНП про факт крадіжки майна зобов'язаний:

- прибути на місце події та у разі його підтвердження доповісти про це черговому по ОНП;

- якщо зрозуміло, що злочинець може бути затриманий по «гарячих» слідах, здійснює його переслідування та затримання; в інших випадках забезпечує охорону місця події, при можливості встановлює свідків злочину та чекає прибуття СОГ ОНП.

2. Після прибуття СОГ здійснює патрулювання прилеглої території з метою встановлення осіб, які можуть переносити або збувати викрадене майно (особливу увагу приділяти ломбардам, магазинам з продажу бувшої у використанні техніки, ринкам тощо).

3. У разі надходження вказівки від чергового ОНП негайно пересуваються на місце, де ймовірно можуть перебувати підозрювані або викрадені речі.

У разі нерозкриття злочину по «гарячих» слідах:

1. Начальник ОНП спільно з керівником слідчого підрозділу організовує створення слідчо-оперативної групи з розкриття та розслідування кримінального правопорушення, до складу якої в обов'язковому порядку включає дільничного офіцера поліції, на території обслуговування якого скоєно злочин.

2. Слідчий:

2.1. Спільно з працівником оперативного підрозділу висуває версії скоєного злочину, на підставі чого складається план слідчих (розшукових) дій.

2.2. Надає детальні письмові доручення працівнику оперативного підрозділу, включеного до складу СОГ, направлені на встановлення особи злочинця, встановлення місця знаходження викраденого майна.

2.3. Призначає проведення необхідних експертиз вилучених, можливих слідів злочинців, знарядь зламу.

2.4. Готує необхідні матеріали на отримання ухвал суду щодо виїмки моніторингу телефонних з'єднань в районі та під час скоєння злочину.

2.5. У разі викрадення мобільного телефону готує матеріали з метою отримання ухвали суду щодо встановлення місця знаходження радіоелект-

ронного засобу (ст. 268 КПК України, НС(Р)Д № 7).

Отриману ухвалу суду на виконання направляє разом із дорученням до оперативного підрозділу.

2.6. У разі отримання інформації про особу, причетну до скоєння злочину, місце знаходження викраденого майна, зокрема з оперативного підрозділу, ініціює проведення комплексу гласних та негласних слідчих (розшукових) дій.

2.7. У разі надходження з підрозділів НДЕКЦ інформації про встановлення тотожності вилучених слідів з наявними обліками, негайно направляє до оперативного підрозділу доручення на відпрацювання встановленої особи на причетність до скоєного злочину.

3. Оперативний працівник:

3.1. Виконує письмові доручення слідчого про проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій. Під час їх виконання користується повноваженнями слідчого.

3.2. Направляє інформування (рапорт) до слідчого щодо необхідності отримання ухвали суду на виїмку моніторингу з місця та під час скоєння злочину.

3.3. На встановлення осіб, причетних до скоєння злочину, орієнтує підсобний апарат, що перебуває на зв'язку в підрозділі.

3.4. Уживає заходи щодо отримання інформації про осіб, причетних до скоєння злочину, місць схову викраденого майна. Направляє до слідчого підрозділу інформування (рапорт) про необхідність проведення гласних та негласних слідчих (розшукових) дій, зокрема проведення обшуків місць купівлі викраденого (ломбарди, магазини з продажу бувшої у використанні техніки, ринки тощо, осіб, які здійснюють нелегальні операції з валютою та дорогоцінними металами).

3.5. Відслідковує криміногенну обстановку на території обслуговування та у суміжних районах з метою виявлення аналогічних злочинів, обміну інформацією з оперативними підрозділами інших ОНП, затримання злочинців.

У разі встановлення аналогічних злочинів, скоєних на території інших районів, та затримання злочинців, направляє інформування (рапорт) до слідчого підрозділу щодо необхідності відпрацювання затриманого або звернення до ІТТ чи пенітенціарної служби.

3.6. У разі встановлення та затримання підозрюваної особи здійснює оперативне супроводження кримінального провадження до винесення вироку судом.

3.7. У якості додаткових заходів із протидії крадіжкам, у тому числі з квартир громадян, оперативний працівник, у разі отримання інформації про осіб, що готують скоєння злочинів даного виду, заводить справу оперативного обліку з метою всебічної перевірки отриманої інформації з використанням можливостей У(з ОТЗ)КП та УОС ГУНП.

1. Виявлення, припинення, документування підрозділами кримінальної поліції (карний розшук) злочинних дій щодо вчинення квартирних крадіжок в умовах великих міст / Дидючкін А.Є., Єфімов В.В., Мороз С.М., Шинкаренко І.Р. – Дніпро : ДДУВС, 2016. – 39 с.

2. Про затвердження Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події : наказ МВС України від 03.11.2015 № 1339.

Закопаєв Павло Павлович
спеціаліст оперативного управління
Антикорупційної правозахисної Ради

ПРОБЛЕМИ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

Зростаючі масштаби злочинності сьогодні становлять реальну загрозу безпеці держави і суспільства, тому що вона посилює свої позиції через монополізацію багатьох видів протиправної діяльності, використовуючи відсутність налагодженого правового механізму захисту різного роду правовідносин, активно впроваджується в нові економічні структури, прагне зберегти панівне становище в усіх сферах суспільного життя, заблокувати процес реформ. У ряді регіонів країни примітивні злочини, через безкарність, а часом і потуранням з боку правоохоронних органів, перетворюються на масштабні акції з глибоким проникненням через корумповані зв'язки в економіку і фінансову систему та все частіше здійснюють спроби надавати прямий вплив на політику держави.

Хотілося б зазначити, що такий вид злочинності лише слідчим шляхом розкрити часто не вдається. Практика останніх років свідчить, що успіх боротьби з означеними злочинами забезпечується тільки застосуванням поряд зі слідчими засобами методів оперативно-розшукової діяльності. Використання таких методів дозволяє не обмежуватися тим, щоб йти по слідах злочинців, реагуючи на заяви та інші повідомлення про скоєний злочин, вже після цього відшукуючи докази. За допомогою різних оперативно-розшукових заходів і використання необхідних при цьому технічних засобів з'являється можливість проникати в злочинне середовище, більш-менш тривалий час підтримувати контакти з підозрюваними, відстежувати і певною мірою контролювати їх діяльність.

Незаконну діяльність організованих злочинних формувань, крім того, що вона виступає великим джерелом доходів, можна найкраще зрозуміти, якщо розглядати її як структуру, здатну утримувати фахівців різних сфер економічної та наукової діяльності, консультантів із правових та інших питань. Крім того, отримані від злочинної діяльності матеріальні ресурси стають головним засобом підкупу посадових осіб в усіх гілках влади з метою забезпечення умов для здійснення протиправної діяльності.

Тактика боротьби у протидії організованій злочинності використовує багаторічний досвід оперативних підрозділів, їх успішних операцій, практичних прорахунків, зберігає всі традиційні елементи, враховує комплекс чинників, що обумовлюють стійкість, живучість, пристосованість, видозмінюваність форм і способів вчинення протиправних дій.

Організовані злочинні формування повинні бути основними об'єктами у протидії злочинності в Україні. Кожне злочинне угруповання має чітку і законспіровану розгалужену структуру, кожному члену відома лише його роль у протизаконній діяльності, яка охоплюється єдиною метою – отриманням незаконної матеріальної вигоди. Оперативна розробка лідерів і активних членів організованих злочинних груп і співтовариств включає в себе не тільки фактичне ви-

явлення і розкриття окремих злочинів, скоєних ними, а й іншу комплексну діяльність працівників оперативних підрозділів, яка полягає в документуванні всіх дій об'єктів оперативної зацікавленості. Під час цього на матеріальних й електронних носіях оперативним працівникам необхідно фіксувати інформацію, яка свідчить про такі ознаки злочинного формування, як стійкість і згуртованість організації, стабільність і сталість складу її членів, розподіл ролей при вчиненні злочинів, ретельна підготовка до вчинення злочинів, розподіл злочинних доходів і вкладення їх у легальний бізнес, зв'язок з іншими злочинними групами та спільнотами, а також з представниками різних гілок влади.

Оперативно-розшукова діяльність, спрямована на припинення протиправної діяльності, складається з комплексу оперативно-розшукових, оперативно-пошукових і оперативно-технічних заходів, які мають під собою проведення розвідувальним шляхом опитувань об'єктів оперативно-розшукової діяльності, здійснення фізичного та аудіо-, відео- й електронного спостереження за їх діями, прослуховування телефонних переговорів злочинців, використання інституту конфіденційного співробітництва (впровадження негласних працівників і конфідентів у злочинне середовище), використання технічних засобів фіксації інформації.

Особливу роль відіграє грамотне здійснення агентурно-оперативної роботи. При цьому оперативне впровадження в злочинні угруповання може здійснюватися в двох напрямках: впровадження в злочинне середовище негласного працівника оперативного підрозділу або особи, яка діє на принципах конфіденційного співробітництва; залучення до співпраці (вербування) одного з членів організованої злочинної групи або злочинної спільноти.

На практиці в більшості випадків в поле зору оперативно-розшукових органів потрапляють і притягуються до кримінальної відповідальності лише рядові члени злочинних формувань; разом з тим лідери злочинних формувань і наближені до них особи часто залишаються в тіні і продовжують займатися рекрутуванням нових виконавців своїх злочинних задумів, ставлячи їх на місце колишніх.

Це обумовлено, перш за все, тим, що оперативними працівниками не повною мірою використовується вся наявна в їхньому розпорядженні сила засобів і методів оперативно-розшукової діяльності.

Ці обставини породжують необхідність забезпечення оперативно-розшукової діяльності більш об'ємним матеріальним та інформаційно-аналітичним арсеналом для найефективнішого її здійснення, від впровадження аналізу стану оперативної обстановки, що складається в районі оперативного обслуговування, до застосування сучасних систем відеоспостереження та аудіоконтролю, засобів зв'язку, інноваційних комп'ютерних технологій.

Крім того, недосконалість оперативно-розшукового законодавства, запровадження інституту негласних (розшукових) слідчих дій, а також банальне незнання процесуального порядку проведення деяких оперативно-розшукових заходів нерідко призводить до втрати доказового значення результатів оперативно-розшукової діяльності.

При проведенні оперативно-розшукових заходів оперативними працівниками нехтування використанням спеціальних технічних засобів, аудіо- та

відеозаписів в подальшому, на стадії досудового розслідування та судового розгляду кримінального провадження, дає підстави підозрюваним або обвинуваченим будувати захисну лінію за формальними підставами і висувати голослівні звинувачення на адресу працівників оперативно-розшукових органів про вчинення ними провокаційних або незаконних дій.

Так, на практиці під час судового розгляду кримінальних проваджень більшість важливих свідків, а також підсудних відмовляються від своїх свідчень з різних суб'єктивних причин або дають інші свідчення, які суперечать попереднім. Все це обумовлено неякісним та формальним оперативно-розшуковим забезпеченням (супроводом) судового розгляду (державного обвинувачення). Як правило, після направлення кримінального провадження до суду з обвинувальним висновком оперативні працівники з меншим ентузіазмом приділяють увагу його об'єктивному розгляду і можливим результатам, оскільки вважають, що їхнє завдання на даній ділянці роботи закінчено. Ця обставина пов'язана з тим, що в даний час відсутня чітка регламентація здійснення взаємодії оперативних підрозділів з процесуальними керівниками кримінального провадження, що підтримують державне обвинувачення. Тому весь процес оперативно-розшукового забезпечення судового розгляду кримінальних проваджень фактично будується з урахуванням особистих стосунків прокурорів, що підтримують обвинувачення в суді, та оперативників, а також залежно від суб'єктивного підходу останніх до результативного завершення розпочатої ними роботи.

Безумовно, у сфері здійснення оперативно-розшукової діяльності в даному напрямку виникає безліч інших проблем і труднощів, які є неприйнятними до теперішнього часу. Однак вважаємо, що якщо оперативними працівниками буде врахована інформація цієї статті, то це значною мірою сприятиме оптимізації процесу оперативно-розшукового забезпечення, виявлення, попередження, припинення та розкриття злочинів даного виду, а також найбільш успішному виявленню і встановленню осіб, що їх готують, здійснюють і вчинили.

1. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лютого 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 22. – Ст. 303.

2. Сервецький І.В. Науково-практичний коментар Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» / Сервецький І.В., Дашко В.А. – К., 2006.

3. Основы оперативно-розыскной деятельности в Украине (понятие, принципы, правовое обеспечение) : учеб. пособие / под ред. проф. Э.В. Виленской. – Луганск : РИО ЛАВД, 2006.

Німець Василь Васильович
старший оперуповноважений УКР
ГУНП в Закарпатській області

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

Протидія злочинності – одна з необхідних умов реформування українського суспільства. За роки незалежності в Україні було прийнято багато законів, указів, концепцій, програм, інших нормативно-правових актів,

спрямованих на боротьбу зі злочинністю, а також на реформування правоохоронних і судових органів. Але всі ці заходи не дали відчутних позитивних результатів. Запобігання злочинності не стало одним із пріоритетів внутрішньої політики. Нині дуже гостро стоїть питання: йти шляхом посилення відповідальності за порушення законодавства, чи запобігати злочинності?

У 2016 році ГУНП в Закарпатській області довелося протидіяти злочинності у вкрай складних умовах початкового етапу формування та становлення нового центрального органу виконавчої влади, покликаного служити суспільству і захищати його права.

Пов'язані із цим процесом питання відсутності нової нормативно-правової бази та своєчасне внесення змін у чинні законодавчі акти фактично тимчасово позбавили окремі підрозділи права здійснювати оперативно-розшукову діяльність та агентурно-оперативну роботу.

Злочинність та її організовані прояви була і є явищем, яке загрожує національній безпеці України. На стан злочинності в Україні часів становлення незалежності справляють суттєвий вплив економічні, політичні, соціальні та інші процеси глобального характеру, які відбуваються у державі.

Кримінальні елементи, маючи тісні міжрегіональні та міжнародні зв'язки, все частіше спрямовують свої зусилля на встановлення контролю над найбільш прибутковими сферами економічних відносин.

Разом з тим, протягом останнього десятиріччя в усьому світі спостерігається тенденція до зростання рівня злочинності, та, одночасно, брак заходів соціально-правового контролю від зростаючої криміналізації суспільних відносин.

У розвинутих країнах світу питанню протидії злочинності надається важливе значення, виникає необхідність впровадження їх позитивного досвіду і в Україні. Значним досягненням системи профілактики злочинів розвинутих іноземних країн слід визнати її ґрунтовне правове забезпечення. Урядові програми містять визначення напрямів соціологічних досліджень, розробку їхніх методик, підготовку персоналу, фінансування, організацію і реалізацію превентивних заходів з акцентом на ранню профілактику.

Не можна залишати поза увагою і те, що одним із шляхів проникнення кримінальної субкультури у свідомість населення є телебачення.

Телебачення як інструмент розповсюдження кримінальної субкультури пропагує агресивну поведінку, демонструє культ насильства, розповсюджує інформацію, що провокує або спонукає до вчинення злочину.

Всі перелічені риси в більшій чи меншій мірі сприяють розповсюдженню кримінальної субкультури і жодним чином не можуть позитивно впливати на глядача. Повністю викоренити насильство на сучасному телебаченні неможливо, але потрібен ефективний механізм захисту суспільної моралі, і розробка відповідних правил, програм і заходів.

Найбільшими з негативних факторів, що впливатимуть на криміногенну ситуацію будуть безробіття, інфляційні процеси, низькі показники рівня життя населення та відсутність перспектив з їх різкого покращення у найближчий час.

Це зумовить продовження неповернення кредитів, штовхатиме на

скоєння крадіжок та грабежів тих людей, які раніше не скоювали злочини.

Вказані особи можливо поповнятимуть лави криміналітету, що імовірно потягне за собою ріст скоєння майнових злочинів, збільшенням спроб незаконного переміщення через державний кордон підакцизних товарів тощо.

Приймаючи до уваги поширення серед населення доступу до мережі Інтернет, слід очікувати ріст скоєння шахрайських дій через продаж майна, товарів по Інтернет-оголошеннях, укладенні інших угод матеріального характеру, а також зняття коштів з банківських карт через виманювання у громадян їх реквізитів у телефонних розмовах.

Для попередження та подолання злочинності в Україні, необхідно насамперед виховання населення у дусі поваги до закону, підвищення його духовності та моральності, соціального, культурного, економічного, технічного рівня життя суспільства, створення засобів і методів правової, організаційної, технічної протидії злочинності, зменшення навантаження на слідчих і оперативних працівників (бо це призводить до приховування злочинів від обліку, до необґрунтованого закриття кримінальних проваджень), зниження обсягу документообігу та спрощення процесуального оформлення доказів.

У кримінальному процесі багатьох країн органи попереднього розслідування наділені широкими повноваженнями щодо застосування запобіжних заходів. Великими правами по затриманню користується і поліція. Тривалість поліцейського затримання у багатьох країнах не регламентована на відміну від обчислення строків затримання українським законодавством і в подальшому за рішенням суду правопорушник отримує домашній арешт, що

дає йому можливість впливати на подальший процес досудового розслідування або навпаки переховування від слідства.

Станом на 01.01.2017 на обліку ГУНП в Закарпатській області залишаються не розшуканими **459** злочинців, із яких по лінії: КР - 443, БНОН - 8, УПЗСЕ - 7 та ВБЗПТЛ - 1.

В поточному році ГУНП в Закарпатській області в розшук було оголошено **288** злочинців, з яких **13** - за скоєння особливо тяжких злочинів, а також **118** - за скоєння тяжких злочинів.

Всього в поточному році ГУНП в Закарпатській області розшукувалось **747** злочинців, із яких по лінії КР - 736, БНОН - 7, ВБЗПТЛ - 2.

В результаті вжитих оперативно-розшукових заходів в поточному році було розшукано та знято обліків **292** злочинці, з яких **12** - розшукувались за скоєння особливо тяжких злочинів, а також **109** - за скоєння тяжких злочинів.

Вжитими оперативно-розшуковими заходами в поточному знято з розшуку по таких видах кримінальних правопорушень:

- Тяжкі тілесні ушкодження - 6 осіб;
- Розбійні напади - 5 осіб;
- Зґвалтування – 5 осіб;
- Грабежі – 20 осіб;
- Крадіжки – 121 особа;
- Хуліганство - 22 особи;

- Шахрайство - 10 осіб.

По видам залишаються в розшуку:

Умисне вбивство - 4 особи;

Тяжкі тілесні ушкодження – 14 осіб;

Розбійні напади – 10 осіб; (3 з яких *затримувались в РФ в екстрадиції відмовлено*);

Згвалтування – 4 особи;

Грабежі – 25 осіб;

Крадіжки – 131 особа;

Хуліганства – 21 особа;

Шахрайства – 48 осіб;

Встановлення місцезнаходження безвісно зниклих осіб:

В поточному році до ГУНП в Закарпатській області надійшло 452 заяви та повідомлення про зникнення 458 осіб, з них 78 - по зникненню 84 неповнолітніх, місцезнаходження 59-ти неповнолітніх встановлено протягом доби.

В результаті вжитих заходів протягом 10-ти діб було розшукано 324 особи, по 13 - матеріали направлено (приєднано) в інші ОВС, відносно 102 (з них 24 неповнолітні) зниклих громадян заведено ОРС категорії «Розшук» та 11 розшукових справ відносно психічно хворих або осіб, які самостійно залишили лікувальні заклади.

В поточному році в розшуку перебувало 333 безвісно зниклі особи, з них 25 неповнолітніх. Оголошено в розшук 233 особи, знято з розшуку - 224 осіб (з них 24 неповнолітні). Всі зниклі громадяни встановлені співробітниками КР. Із знятих з розшуку: 184 - оголошені у 2016 році, 10 - були оголошені в 2015 році, 3 - 2014, 1 - 2013, 1 - у 2012, 1 - 2011, 1 - 2009.

Станом на 01.01.2017 залишаються не розшуканими 109 безвісно зниклих осіб (*на початок 2016 року залишок становив – 100 осіб*). Із залишку не розшуканих осіб, 17 - жіночої статі, неповнолітніх - 1 станом на 01.01.2016 в розшуку перебувала 1 неповнолітня особа.

Також, із залишку безвісно зниклих осіб зникли за межами України: 20 - Російська Федерація, 6 - виїхали в країни Західної Європи, 1 - США, 1 - ОАЕ, 1 - Грузія.

Огурченко Володимир Георгійович
аспірант Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО ЗЛОЧИННИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Організована злочинність становить своєрідну вищу стадію розвитку злочинності і є найбільш стійким та консолідованим її проявом.

Тактика боротьби з організованою злочинністю базується на

узагальненні та критичному осмисленні сукупного досвіду та оперативної перевірки розгалужених злочинних організацій, що діють у різних сферах економіки; боротьби з бандитизмом; оперативного спостереження за рецидивістами; негласної роботи в терористичних організаціях.

Використання оперативно-розшукової інформації у кримінальному процесі передбачає врахування її поділу на гласну і негласну. Безумовно, що гласна оперативно-розшукова інформація може бути використана як доказ у кримінальному провадженні, за умови належності її до справи, допустимості і достовірності.

Складніше використовувати інформацію, здобуту негласним шляхом. Вона або взагалі не підлягає використанню, або може застосовуватись як орієнтовна інформація при спеціальній процедурі реалізації, яка б включала легендування джерел і шляхів її отримання.

Одним зі способів отримання доказів у кримінальному провадженні, які можна визначити, аналізуючи норми КПК України, є доручення підрозділам, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, провести негласні слідчі (розшукові) дії або використати засоби для отримання фактичних даних, які можуть бути доказами у кримінальному провадженні.

Як свідчить аналіз практики, негласні працівники можуть дієво сприяти документуванню злочинної діяльності злочинних організацій. Разом з тим аналіз матеріалів практики свідчить, що агенти оперативних підрозділів Національної поліції ще недостатньо використовуються в оперативному документуванні злочинів, вчинених злочинними групами, а отримані ними дані недостатньо використовуються для встановлення обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні цієї категорії.

Для здійснення ефективної доказової діяльності та встановлення істини у кримінальному провадженні щодо злочинних організацій необхідним є об'єднання можливостей спецпідрозділів, які здійснюють боротьбу з організованою злочинністю та іншими державними органами. Використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності у кримінальному провадженні щодо злочинних організацій повинно здійснюватись на засадах належності, допустимості та з безумовним дотриманням принципів оперативно-розшукової діяльності, зокрема принципів повноти, об'єктивності збору інформації, конспірації тощо.

Врегулювання на рівні процесуального закону таких негласних заходів, як використання конфіденційного співробітництва, негласне отримання зразків, виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності злочинних організацій, контроль за вчиненням злочину та інших, забезпечуватимуть додаткові гарантії дотримання прав учасників досудового провадження (оскільки проведення цих дій завжди пов'язане з втручанням в особисте життя людини, обмеженням її конституційних прав). Надання слідчому права проведення негласних слідчих дій (або якнайменше – контролю за їх проведенням) у цілому сприятиме розв'язанню споконвічних організаційних проблем професійних стосунків між слідчим та оперативними підрозділами, а також розширить пізнавальні (пошукові) можливості слідчого в отриманні доказової інформації.

1. Погорецький М. А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі : монографія / М. А. Погорецький. – Х. : Арсіс, ЛТД, 2007. – 576 с.
2. Яцюк О.В. Провадження у справах про злочини, що вчинені організованими групами, на досудових стадіях кримінального процесу : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / О.В. Яцюк ; Нац. акад. внутр. справ України. – К., 2005.
3. Костін М. Доказування винності обвинуваченого у вчиненні злочину: окремі питання / М. Костін // Право України. – 2003. – № 6. – С. 74-77.
4. Постіка І.В., Аркуша Л.І. Оперативно-розшукове прогнозування та оперативно-аналітичний пошук в боротьбі з організованою злочинною діяльністю при наявності корумпованих зв'язків // Теорія оперативно-службової діяльності правоохоронних органів України : збірник наук. праць. – Львів : Львівській ін-т внутр. справ, 2000. – 219 с.
5. Тертишник В.М., Негодченко О.В., Козаченко І.П., Антонов К.В. Використання в кримінальному процесі матеріалів оперативно-розшукової діяльності та гарантії захисту прав і свобод людини : монографія. – Дніпропетровськ, 2004. – 184 с.

Химинець Михайло Іванович
заступник начальника слідчого управління
ГУНП в Закарпатській області

ЗНАЧЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ПІД ЧАС КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ДОКАЗУВАННЯ

Інформація, яка використовується органами Національної поліції, за своєю структурою є досить різноманітною, що обумовлено множинністю виконуваних поліцією функцій. Важливою особливістю інформаційного забезпечення діяльності Національної поліції є закритий характер значної частини відомостей та велика кількість джерел їхнього надходження.

Доступність інформації обумовлена не лише її юридичним статусом, а й фактичними умовами її використання для різних суб'єктів.

Зокрема, у сфері діяльності правоохоронних органів інформацію слід поділяти за змістом, цілеспрямованістю та формами подання на такі види:

а) звітно-статистична та облікова інформація – характеризує стан охорони публічного порядку і боротьби зі злочинністю;

б) оперативно-розшукова інформація – містить дані, які збирають правоохоронні органи з метою виявлення, розслідування правопорушень, а також розшуку осіб, які їх вчинили;

в) оперативно-довідкова інформація – містить повідомлення про особу, предмети, явища, події, які правоохоронними органами збираються, реєструються, зберігаються та використовуються для здійснення покладених на них функцій щодо охорони публічного порядку, боротьби зі злочинністю і профілактики правопорушень.

Оперативно-розшукова інформація поступово формується шляхом відбору потрібних даних з великої сукупності різноманітних відомостей, вона включає знання про явища, що свідчать про злочинну діяльність конкретних

осіб, і розкриває не тільки механізм злочинів, але й механізм виникнення інформації про них. Будучи реальним відображенням події злочину, оперативно-розшукова інформація вказує на факти, що повинні стати доказами, на їх джерела і раціональні тактичні прийоми одержання доказів, допомагає відкинути помилкові версії і, поза сумнівом, сприяє встановленню істини.

Взагалі вчені визначають оперативно-розшукову інформацію як інформацію, здобуту від “матеріальних” джерел, що формуються в результаті застосування оперативно-технічних засобів та відповідних способів і прийомів [1, с. 181].

Проблеми визначення сутності та поняття оперативно-розшукової інформації висвітлювались у монографіях, наукових збірниках, навчально-методичних посібниках багатьох науковців, наприклад в роботах О.Ф. Долженкова, І.П. Козаченка, Я.Ю. Кондратьєва, І.Р. Шинкаренка та багатьох інших.

Оперативно-розшукова інформація – це отримані оперативними апаратами, передбаченими законом гласними і негласними методами фактичні дані, що мають безпосереднє або перспективне (потенційне) значення для вирішення задач оперативно-розшукової та кримінально-процесуальної діяльності.

Маючи об’єктивний характер, оперативно-розшукова інформація виникає в результаті злочинних, дозлочинних та інших антисоціальних вчинків. Її зміст відрізняється широким різноманіттям відомостей, що відносяться до характеристики оперативно-тактичних обставин, сил та засобів ОРД, оцінки її результатів тощо.

Основними функціями оперативно-розшукової інформації є використання її при виявленні й нейтралізації факторів, що детермінують злочинну поведінку осіб, прогнозування та вплив на певні ситуації, які спроможні перерости в злочинні, а також при виявленні та нейтралізації прихованих механізмів злочинної поведінки.

Оперативно-розшукова інформація, як і будь-яка інформація, повинна задовольняти вимогам оптимальності, вірогідності, точності та своєчасності.

Щодо джерел оперативно-розшукової інформації, то в процесі її пошуку, розвідувальних та інших оперативно-розшукових діях ініціатива виходить від отримувача й замовника інформації, при цьому і отримання, і використання інформації, як правило, збігаються за метою.

Реалізація оперативно-розшукової інформації починається уже в рамках самої оперативно-розшукової діяльності і носить комплекс послідовних пізнавальних процесів, які зрештою переходять в форму кримінально-процесуальних правовідносин.

Тактичні прийоми отримання оперативно-розшукової інформації визначаються не тільки видом інформації та типом застосовуваних оперативно-технічних засобів, але також оперативно-розшуковою ситуацією. Залежно від оперативно-розшукової ситуації, яка склалася, можна виділити такі типові тактичні прийоми отримання оперативно-розшукової інформації: залежно від наявності каналів природного витоку інформації; залежно від можливості проникнення на контрольований об’єкт; залежно від застосування злочинцями засобів технічного захисту інформації; залежно від обраного способу отримання конспірації.

Профілактичне значення оперативної інформації полягає в тому, щоб пізнати прихований механізм розвитку злочинної поведінки. Зміст інформації нерідко дозволяє наблизитися до розуміння ретельно замаскованих вчинків, поведінки злочинних осіб, їх поглядів, намірів.

Оперативно-розшукова інформація поступово формується шляхом відбору потрібних даних з великої сукупності різноманітних відомостей. По-перше, вона покликана дізнаватись про факти, що так чи інакше стосуються події злочину, по-друге, після аналізу зібраних даних масив інформації має набувати вигляду ланцюга зв'язків цих даних між собою і з джерелами, яким вони відомі. Таким чином, виникає оперативно-розшукова модель взаємозв'язку фактів та джерел їх повідомлення, що може ефективно використовуватись для визначення напрямку розслідування, послідовності і змісту слідчих дій, моделі діяльності зі здобуття, дослідження та перевірки доказів.

Використання оперативно-розшукової інформації у кримінальному процесі передбачає врахування її поділу на гласну і негласну. Безумовно, що гласна оперативно-розшукова інформація може бути використана як доказ у кримінальному судочинстві, за умови належності її до справи, допустимості і достовірності.

Закон може надати органам оперативно-розшукової юрисдикції право призначення експертизи. Її форма повинна стати універсальною та єдиною як для стадії виявлення злочину, так і для інших стадій кримінального процесу, включити у себе всі гарантії достовірності висновків експерта, закладені в кримінально-процесуальному законі.

1. Застосування технічних засобів для отримання оперативно-розшукової інформації : монографія / Я.Ю. Кондратьєв, В.Д. Сущенко, П.П. Підюков, Ю.Ф. Жаріков, Ю.Ю. Орлов. – К. : НАВСУ, 2003. – 147 с.

2. Одержання оперативної інформації технічними засобами : монографія / Л.І. Громовенко, Ю.Ф. Жаріков, І.П. Козаченко, Я.Ю. Кондратьєв, Ю.Ю. Орлов. – К. : НАВСУ, 1999. – 168 с.

3. Тертишник В.М., Негодченко О.В., Козаченко І.П., Антонов К.В. Використання в кримінальному процесі матеріалів оперативно-розшукової діяльності та гарантії захисту прав і свобод людини : монографія. – Дніпропетровськ, 2004. – 184 с.

Носенко Діана Андріївна
курсант факультету підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ЩОДО ВЗАЄМОДІЇ ПРИ НАДХОДЖЕННІ ДО ОРГАНУ ПОЛІЦІЇ ЗАЯВ І ПОВІДОМЛЕНЬ ПРО КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ТА РЕАГУВАННЯ НА НИХ

Взаємодія слідчого з працівниками підрозділів кримінальної поліції розпочинається з моменту надходження заяви або повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення. Оскільки в такому разі відомчі нормативно-правові

акти, а саме: п. п. 2.1, 2.2 Інструкції; п. 3.5 наказу МВС України від 06.11.2015 № 1377; п.п. 2.1, 5.3 наказу МВС України № 940 від 22.10.2012, зобов'язують оперативного чергового територіального органу поліції здійснити такі дії:

1) негайно надати її начальнику слідчого підрозділу, який визначає слідчого, що здійснюватиме досудове розслідування, та поінформувати начальника територіального органу поліції;

2) організувати своєчасне направлення на місце події СОГ у повному складі.

Відповідно до ст. 214 КПК та п. 2.2. Інструкції, на слідчого покладається обов'язок невідкладно, але не пізніше 24 годин, внести до ЄРДР відомості про кримінальне правопорушення. В більшості випадків внесення відомостей до ЄРДР відбувається вже після з'ясування обставин кримінального правопорушення членами СОГ.

КПК не передбачає порядок створення, формування, організацію роботи СОГ, повноваження та особливості взаємодії членів СОГ, натомість ці питання знайшли свою регламентацію в наказі МВС України № 940 від 22.10.2012 р. та у 2-му Розділі Інструкції.

Склад СОГ формується з працівників органу поліції відповідно до графіка чергування, затвердженого начальником територіального органу поліції та погодженого з начальником слідчого підрозділу.

До складу СОГ в обов'язковому порядку повинні входити: слідчий (старший СОГ), співробітники кримінальної поліції (карний розшук) та спеціаліст-криміналіст. Також до складу СОГ за необхідності можуть входити працівники інших підрозділів поліції: працівники превентивної служби, працівники ДПС, кінолог із службово-розшуковими собаками, психолог. З урахуванням оперативної ситуації та штатної чисельності територіального органу поліції до складу СОГ можуть включатися працівники інших служб (п.п. 6.1–6.4 наказу МВС України № 940 від 22.10.2012 р. та пп. 2.4, 2.5, 9.1, 10.1 Інструкції).

Відповідно до п. 2.6 Інструкції, члени СОГ після прибуття на місце події здійснюють такі заходи:

- з'ясовують обставини вчинення кримінального правопорушення;
- встановлюють свідків;
- встановлюють прикмети осіб, які вчинили кримінальне правопорушення та ймовірні шляхи їх відходу;
- у разі необхідності вживають заходів для переслідування транспортних засобів, якими заволоділи особи, що вчинили кримінальне правопорушення, або тих, що використовувалися при його вчиненні;
- беруть участь у розшуку та затриманні осіб, які підозрюються в учиненні цих кримінальних правопорушень.

Залежно від того, чи внесені відомості про кримінальне правопорушення до ЄРДР, чи ні – суттєво різняться і повноваження членів СОГ.

Так, до початку досудового розслідування, тобто до внесення відомостей до ЄРДР, члени СОГ уповноважені на здійснення таких процесуальних та організаційних дій:

Слідчий:

- здійснює керівництво діями інших членів СОГ (п. 2.7.1 Інструкції);

- за наявності підстав інформує оперативного чергового про залучення додаткових сил і засобів для документування усіх обставин учиненого кримінального правопорушення (п. 2.7.3. Інструкції);

- відповідно до ч. 3 ст. 237 КПК, спільно з членами групи, залученим спеціалістом, запрошеним потерпілим, свідками та іншими учасниками кримінального провадження здійснює огляд місця події, у ході якого в установленому КПК України порядку фіксує відомості про обставини учинення кримінального правопорушення;

- у випадках, передбачених в ч. 1 ст. 208 КПК, здійснює затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину, за яке передбачено покарання у виді позбавлення волі;

- під час огляду місця події або під час обшуку затриманої особи тимчасово вилучає речі і документи, які відповідають вимогам, що закріплені в ч. 2 ст. 167 КПК (ст.ст. 167, 168 КПК);

- отримує пояснення (ст. 95 КПК);

- проводить інші дії, які передбачені Розділом 3 наказу МВС України № 940.

Співробітники карного розшуку:

- здійснюють поквартирний чи подвірний обхід з метою виявлення свідків учиненого кримінального правопорушення, збирання відомостей, що можуть бути використані як докази (п. 2.8.1 Інструкції);

- установлюють час, місце і обставини вчинення кримінального правопорушення; кількість причетних до його вчинення осіб, їх прикмети; наявність у них зброї, транспортних засобів, слідів на одязі чи тілі, які могли залишитися через опір потерпілих або при подоланні перешкод; індивідуальні ознаки викрадених речей; напрямок, в якому вони зникли, інші відомості, необхідні для встановлення осіб, які вчинили кримінальне правопорушення (п. 2.8.2 Інструкції);

- негайно інформують слідчого про одержані данні щодо обставин вчинення кримінального правопорушення та причетних до нього осіб для їх подальшої фіксації шляхом проведення СРД та НСРД (п. 2.8.3 Інструкції);

- беруть участь у проведенні огляду місця події (ч. 3 ст. 214 КПК);

- затримують особу, підозрювану у вчиненні злочину (ст. 208 КПК);

- здійснюють тимчасове вилучення майна під час обшуку затриманої особи (ст. 168 КПК);

- опитують осіб за їх згодою, використовують їх добровільну допомогу (ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»);

- проводять інші дії, які передбачені Розділом 3 наказу МВС України № 940.

Результати поквартирного (подворового) обходу приймаються від усіх членів груп відпрацювання, задіяних у обході, при цьому доповідаються старшими груп, з додаванням матеріалів відпрацювання (пояснення, рапорти, довідки, списки, документи тощо).

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 / Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

2. Про національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII // Відомості

Верховної Ради України. – 2015. – № 40–41. – Ст. 379.

3. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 № 2135-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 22. – Ст. 303.

4. Про затвердження Інструкції про порядок ведення єдиного обліку в органах поліції заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події : наказ МВС України від 06.11.2015 № 1377.

5. Про організацію реагування на повідомлення про кримінальні правопорушення, інші правопорушення, надзвичайні ситуації та інші події та забезпечення оперативного інформування в органах і підрозділах внутрішніх справ України : наказ МВС України від 22.10.2012 № 940.

Обитоцька Марія Володимирівна
курсант факультету підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ЩОДО ОСОБЛИВОСТЕЙ ВЗАЄМОДІЇ МІЖ ПРАЦІВНИКАМИ ПОЛІЦІЇ ПРИ ПРОВЕДЕННІ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ТА ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

На етапі надходження до органу поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення до початку досудового розслідування проводиться лише одна слідча розшукова дія (СРД) – огляд місця події, під час якої є можливим тимчасове вилучення майна, що відповідно до глави 16 КПК є заходом забезпечення кримінального провадження.

Мета проведення огляду місця події – виявлення та фіксація відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення.

Учасники огляду місця події. Окрім слідчого чи прокурора, які проводять цю СРД, до участі в огляді також може бути запрошений: потерпілий, підозрюваний, захисник, законний представник, спеціаліст, а також інші учасники кримінального провадження. Стаття 3 КПК України серед учасників кримінального провадження не передбачає працівників підрозділів Національної поліції, але п. 2.7.2 Інструкції дозволяє залучати до огляду місця події інших членів СОГ. Як вище було зазначено, до складу СОГ обов'язково входять оперативні працівники. Окрім того, за необхідності до складу СОГ входять й інші працівники ОВС. Так, під час виїзду на місце вчинення кримінального правопорушення проти життя, здоров'я, статевої свободи та статевої недоторканності до складу СОГ включається за необхідності кінолог зі службово-розшуковим собакою, психолог, а за наявності на місці події трупа (частин трупа) людини до проведення огляду обов'язково залучається експерт НДЕКЦ відповідної спеціалізації. Під час виїзду на ДТП зі смертельними наслідками до СОГ обов'язково залучаються працівники ДПС (п. 9.1, 10.1 Інструкції). Наказ МВС України № 940 в п. 6.3 передбачає серед можливих членів СОГ також і працівників поліції превентивної служби. Також 4-м розділом цього Наказу передбачено й обов'язок начальників органів поліції та керівників органів досудового розслідування виїжджати на місце події під

час скоєння тяжких, особливо тяжких злочинів, кримінальних правопорушень та інших подій, що можуть викликати суспільний резонанс; п. 2.10 Інструкції зобов'язує цих осіб брати участь під час огляду місця події.

Повноваження учасників. Досягнення мети проведення цієї СРД є можливим лише при чіткому розподілі повноважень кожного з членів СОГ, які беруть участь в її проведенні.

До *повноважень слідчого* під час проведення огляду місця події, згідно з ст. 237 КПК України, відносяться: 1) фіксування у протоколі відомостей щодо обставин учинення кримінального правопорушення; 2) вилучення речей і документів, які мають значення для кримінального провадження, та речей, вилучених з обігу, які підлягають негайному огляду і опечатуванню із завіренням підписами осіб, які брали участь у проведенні огляду. Але необхідно пам'ятати, що, відповідно до ст. 171 КПК, не пізніше наступного робочого дня після здійснення вилучення майна слідчий повинен або подати до слідчого судді клопотання про арешт тимчасово вилученого майна, або повернути майно його володільцю; 3) заборона будь-якій особі залишати місце огляду до його закінчення та вчинювати будь-які дії, що заважають проведенню огляду; 4) проведення вимірювань, фотографування, звуко- чи відеозапису; 5) складання планів і схем; 6) виготовлення відбитків та зліпків.

Повноваження працівників поліції – учасників цієї СРД регламентовані відомчими НПА, зокрема: Наказом МВС України № 940, Інструкцією, Наказом МВС України 03.11.2015 № 1339 «Про затвердження Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події» (далі – Наказ МВС України від 03.11.2015 № 1339) та полягають у виконанні усних та письмових вказівок і доручень слідчого, які можуть стосуватися: вжиття невідкладних заходів до охорони місця події; виконання вимоги слідчого про заборону особам залишати місце проведення огляду; доставлення і поміщення для тимчасового зберігання на спеціальні майданчики чи стоянки вилучених під час огляду транспортні засоби; здійснення транспортування потерпілих та загиблих унаслідок ДТП осіб до медичних закладів, надання консультації слідчому з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок; з використанням спеціальних знань та навичок, науково-технічних засобів і спеціального обладнання проведення вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапису, складання планів і схем, виготовлення графічних зображень оглянутого місця чи окремих речей; виявлення, фіксація, здійснення вилучення та пакування матеріальних об'єктів, які несуть на собі слідову інформацію вчиненого правопорушення; здійснення заяв; надання письмових пояснень, які додаються до протоколу у вигляді додатків, тощо.

Після ознайомлення з текстом протоколу огляду місця події усім учасникам СРД надається право зазначити у ньому свої зауваження та доповнення.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 / Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

2. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII // Відомості Верховної Ради. – 2015. – № 40-41. – Ст. 379.

3. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 № 2135-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 22. – Ст. 303.

4. Про організацію реагування на повідомлення про кримінальні правопорушення, інші правопорушення, надзвичайні ситуації та інші події та забезпечення оперативного інформування в органах і підрозділах внутрішніх справ України : Наказ МВС України від 22.10.2012 № 940.

5. Про затвердження Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події : Наказ МВС України від 03.11.2015 № 1339.

Циганков Дмитро Віталійович

курсант факультету підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції

Науковий керівник: **Дараган Валерій Валерійович**

доцент кафедри оперативно-розшукової
діяльності та спеціальної техніки
кандидат юридичних наук

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

АНАЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДРОЗДІЛІВ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

В умовах асоціації України і Європейського Союзу особливого значення набуває аналітична діяльність державних органів, у тому числі підрозділів кримінальної поліції, що обумовлено цілим рядом принципів, на основі яких формується громадянське суспільство.

Реформування правоохоронної системи України, в першу чергу МВС України, обумовлює необхідність наукового аналізу даного напрямку діяльності. Положення про Міністерство внутрішніх справ України покладає організацію аналітичної діяльності на МВС [1]. У той же час Закон України «Про Національну поліцію» передбачає аналітичну діяльність підрозділів кримінальної поліції за певними напрямками, яку необхідно розглядати як функцію [2].

Інформаційно-аналітична діяльність безпосередньо реалізується через відповідну роботу підрозділів поліції, але ними у межах їх компетенції не проводиться.

Відповідно до Положення про Національну поліцію, до її функцій (повноважень) належать: здійснення заходів щодо реалізації державної політики у сфері забезпечення публічного порядку і безпеки; аналіз і прогноз стану злочинності, охорони публічного порядку; узагальнення правозастосовної практики; розробка і прийняття в межах своєї компетенції заходів з попередження злочинів і адміністративних правопорушень, виявлення та усунення причин і умов, що сприяють їх вчиненню [3].

У сучасних умовах підрозділи кримінальної поліції з метою реалізації вищезгаданих і інших повноважень мають право, зокрема, формувати і вести відповідно до законодавства України обліки, інформаційні бази

даних: оперативно-довідкові, довідково-правові, криміналістичні, розшукові, статистичні.

Більш того, підрозділи кримінальної поліції уповноважені на використання в установленому порядку баз даних у цій сфері, закріплених за іншими органами; на використання у своїй діяльності інформаційних систем, систем передачі даних з використанням електрозв'язку та мобільного зв'язку, іншої діючої інформаційно-телекомунікаційної інфраструктури.

Національна поліція має право приймати документи в електронній формі, реєструвати їх в установленому законом порядку; надсилати повідомлення про хід надання послуг. Інші електронні форми взаємодії з місцевими органами виконавчої влади та іншими органами публічної влади, в тому числі органами місцевого самоврядування, з громадськими об'єднаннями та організаціями доступні Національній поліції [5].

Механізм адміністративно-правового регулювання діяльності, що здійснюється Національною поліцією, включає інформаційно-правову функцію, як один із значущих елементів. У свою чергу, право на здійснення інформаційно-правової, зокрема, інформаційно-пошукової діяльності в умовах багатофункціональності територіальних органів МВС може зробити істотний вплив на підвищення ефективності їх функціонування.

Аналітична діяльність підрозділів кримінальної поліції ґрунтується на основі планування, конспірації, сполучення єдиноначальності у розв'язанні питань службової діяльності й колегіальності при їхньому обговоренні, персональної відповідальності кожного співробітника за стан справ на дорученій ділянці й виконання окремих доручень.

У межах виконання основних функцій підрозділи кримінальної поліції інформаційно-аналітичного забезпечення:

- забезпечують участь національного персоналу з числа працівників Національної поліції в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки, здійснюють оперативне управління та контроль за його діяльністю; організовують взаємодію з міжнародними організаціями з питань миротворчої діяльності;

- у межах інформаційно-аналітичної діяльності формують бази (банки) даних, що входять до єдиної інформаційної системи МВС, користуються базами (банками) даних МВС та інших державних органів, здійснюють інформаційно-пошукову та інформаційно-аналітичну роботу, а також оброблення персональних даних у межах повноважень, передбачених законом;

- здійснюють моніторинг оперативної обстановки в державі, вивчають, аналізують і узагальнюють результати та ефективність поліцейської діяльності, інформують у порядку та спосіб, які передбачені законом, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, а також громадськість про здійснення державної політики у сферах забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку [2].

Таким чином, аналіз правових засобів регулювання аналітичної діяльності підрозділів кримінальної поліції показує, що не вистачає, на наш погляд, об'єктивності, повноти та комплексності, що слід доповнити галузе-

вим відомчим законодавством у сфері інформаційної діяльності МВС України.

Процес вдосконалення інформаційного забезпечення МВС України неможливий без більш детального регулювання правовідносин користувача з інформаційним простором, в якому діють територіальні органи Національної поліції, Державної міграційної служби України, Державної служби надзвичайних ситуацій України, Державної прикордонної служби.

У даний час територіальні органи Національної поліції за допомогою інформаційно-комунікаційного ресурсу Інтернет на офіційних сайтах наочно демонструють здійснення інформаційно-аналітичних функцій органами МВС України: своєчасні зведення і повідомлення, єдиний портал державних послуг, електронна приймальня свідчать про створення єдиного інформаційного простору у сфері діяльності МВС України.

Уніфікація інформаційних стандартів, концепція розвитку надання аналітичних послуг органами МВС України, вдосконалення інформаційних технологій і технічного забезпечення органів МВС України та передумови створення єдиного інформаційного простору свідчать про необхідність системної інтеграції державних інформаційних ресурсів і деталізації адміністративних процедур ідентифікації, аутентифікації, авторизації та реєстрації приватних суб'єктів користувачів державних інформаційних послуг [5].

Безумовно, значна частина з позначеного знайшла відображення в Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 рр., затвердженому наказом МВС України від 16.03.2015 № 275 [4], та Законі України «Про Національну поліцію» [2].

1. Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України : постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 № 878 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=248608057>.

2. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII // Відомості Верховної Ради. – 2015. – № 40–41. – Ст. 379.

3. Про затвердження Положення про Національну поліцію : постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 № 877 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/ru/cardnpd?docid=248607704>

4. Про затвердження Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 рр. : наказ МВС України від 16.03.2015 № 275 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MVS578.html.

5. Єсімов С. С. Окремі питання розвитку інформаційно-аналітичної діяльності в системі МВС України / С. С. Єсімов // Актуальні питання організації та розвитку наукової, науково-технічної й науково-педагогічної діяльності в Україні : збірник тез за матеріалами Всеукр. наук.-практ. інтер.-конф. (м. Київ, 30 серп. 2016 р.). – К. : ДНДІ МВС України, 2016. – С. 82–84.

ЗАРУБІЖНИЙ ТА МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Копотун Ігор Миколайович
проректор з навчальної роботи
Інституту СЗРУ, м. Київ,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України

ЗАСТОСУВАННЯ СИЛОВИХ МЕТОДІВ УРЕГУЛЮВАННЯ ЗБРОЙНИХ СЕПАРАТИСТСЬКИХ КОНФЛІКТІВ (МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД)

Важливим елементом забезпечення мирного розвитку України є врегулювання конфлікту на Донбасі, повернення тимчасово неконтрольованих територій у правове поле України. Для формування і реалізації ефективної державної політики у цій сфері важливим є розуміння суті проблеми, від чого залежить визначення найбільш ефективних механізмів її врегулювання.

Так, формування квазідержавних утворень «ДНР» і «ЛНР» є одним з елементів розв'язаної проти України гібридної війни. За своєю суттю діяльність т.зв. ДНР і ЛНР та їх організаторів є злочинною і має ознаки сепаратизму, оскільки вона спрямована на зміну меж території або державного кордону України, на порушення порядку, встановленого Конституцією України, а також передбачає фінансування таких дій, публічні заклики або розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення таких дій. Для досягнення зазначених цілей сепаратисти, зокрема, застосовують вчинення терористичних актів і проведення диверсій на території України, особливо на життєво важливих об'єктах інфраструктури.

На відміну від західноєвропейського, більш кривавим виявився сепаратизм на Балканах, де процеси створення та становлення нових держав супроводжувалися війнами, етнічними чистками, військовими злочинами та, як наслідок, численними жертвами серед мирного населення.

У 1991 р. на території Хорватії виникла самопроголошена сепаратистська область Республіка Сербська Країна, що була створена етнічними сербами за сприяння югославської армії та воєнізованих угруповань із Сербії.

У 1992 р. було прийнято план ООН, яким передбачалося припинення бойових дій та розміщення підрозділів міжнародних миротворчих сил. Протягом 1992–1993 рр. хорватська армія провела низку успішних локальних операцій з метою повернення під контроль територій, де проживало хорватське населення.

У 1995 р. СІЛА, Німеччина (ЄС), Росія та ООН запропонували план мирного врегулювання конфлікту, так званий «План Z-4», який передбачав

інтеграцію Сербської Країни в Хорватію та надання широкої автономії для етнічних сербів. Проте сербські представники відмовилися обговорювати мирні ініціативи.

Після невдалих спроб мирного врегулювання у травні та серпні 1995 р. хорватська армія і поліція провели дві військові операції – «Блискавка» та «Буря». За результатами першої було поновлено конституційний лад у краї Західна Славонія, а внаслідок другої – завдано поразки збройним угрупованням сепаратистів і фактично припинено існування Сербської Країни (з регіону виїхало, за різними даними, від 200 до 250 тисяч сербів). Фактично за допомогою силових методів було поновлено територіальну цілісність Хорватії.

Серед чинників, що сприяли успішному проведенню операцій хорватськими силами безпеки, можна виділити такі:

- проведення владою Хорватії економічних, адміністративних та військових реформ;
- консолідація хорватського народу навколо ідеї побудови незалежної та успішної держави;
- переозброєння армії, загальна мобілізація, ефективна підготовка особового складу та дієва міжвідомча координація;
- фактична відсутність допомоги сербським сепаратистам з боку Белграда (після міжнародного визнання Хорватії з її території було виведено військові підрозділи армії Югославії).

З іншого боку, сербами ця операція сприймається як воєнний злочин та трагедія сербської меншини у Хорватії, що дає підґрунтя для майбутніх конфліктів.

Іншим прикладом силового підходу до вирішення проблеми сепаратизму є міжетнічний та міжконфесійний конфлікт у Шрі-Ланці, що виник між сингалами і тамілами та, після формування терористичного угруповання «Тигри визволення Таміл Еламу» (ТВТЕ), переріс у великомасштабні бойові дії. Конфлікт тривав майже 30 років, протягом яких періодично встановлювався режим припинення вогню та здійснювалися спроби знайти політичні шляхи врегулювання.

Гостра фаза конфлікту, як і в Україні, розпочиналася із захоплення адміністративних будівель та нападів на військові об'єкти. Під час конфлікту терористами застосовувалися авіація, артилерія, військово-морські сили. При цьому необхідно зазначити, що суттєву допомогу ТВТЕ отримувала з-за кордону.

Завершивши переозброєння армії, провівши економічну реформу, офіційний Коломбо фактично вийшов із переговорного процесу, посиливши військовий тиск на ТВТЕ на півночі країни. Наступальна військова операція супроводжувалася масованими обстрілами, наслідком чого ставало руйнування цілих населених пунктів. При цьому в постраждалих районах фактично відбулася гуманітарна катастрофа (з осені 2008 р. представники усіх міжнародних, у т.ч. гуманітарних, організацій були виведені з району бойових дій).

У 2009 році операція завершилася знищенням ТВТЕ та ліквідацією їх

лідера.

Серед чинників, що вплинули на військовий успіх урядових сил, можна зазначити такі:

- припинення зовнішньої підтримки ТВТЕ;
- визнання цієї організації терористичною впливовими країнами;
- відсутність підтримки ТВТЕ з боку місцевого населення, яке часто використовувалося останніми як «живий щит»;
- переозброєння та розвиток урядових збройних сил. Слід мати на увазі, що комплектування армії Шрі-Ланки відбувалося на добровольчих засадах, при цьому кількість охочих проходити військову службу переважала над кількістю вакантних посад;
- здійснення ефективного забезпечення військових частин, що опинилися заблокованими терористами;
- ізоляція населених пунктів, що використовувалися бойовиками ТВТЕ як бази;
- проведення силами безпеки перевірок цивільних тамілів, у т.ч. серед внутрішньо переміщених осіб, проведення операцій з виявлення залишків ТВТЕ у звільнених районах;
- ефективні економічні реформи, що дозволили збільшити витрати на розвиток сектора безпеки і оборони країни. Заслуговує на увагу той факт, що бойовики ТВТЕ майже не здійснювали терористичні напади на туристичну інфраструктуру острова та чайні плантації, які були основою економіки Шрі-Ланки;
- природні чинники;
- відсутність суттєвого тиску з боку міжнародної спільноти на уряд Шрі-Ланки.

Хоча ТВТЕ було завдано військової поразки, не можна вважати, що проблема сепаратизму у Шрі-Ланці вирішена повністю. Так, невиважена політика уряду, подальші міжконфесійні суперечки, відмова у розслідуванні фактів порушення прав тамілів та вчинених військових злочинів, намагання встановити авторитарний режим, репресії проти політичних опонентів викликають невдоволення у тамільської меншини. Такі умови створюють підґрунтя для виникнення нових, у т.ч. радикальних, угруповань сепаратистського спрямування.

Основною небезпекою для Туреччини залишається курдський сепаратизм. Характер протидії цьому в різні історичні періоди змінювався залежно від методів, що застосовувалися прихильниками створення Курдської держави, – від несилових заходів до жорстких військових дій. Останнім часом фіксуються збройні протистояння силових структур Туреччини та курдських бойовиків за широкого використання останніми тактики вчинення терористичних актів. З огляду на це, нині влада Туреччини робить акцент на застосуванні силових методів протистояння: ліквідація, затримання бойовиків «Робітничої партії Курдистану» (далі – РПК), активні бойові дії з використанням повітряних ударів, депортація осіб за участь у протиправній діяльності. Такі заходи ґрунтуються на новій концепції боротьби з РПК у південно-східних провінціях Туреччини, а також у прикордонних районах з

Іраком та Сирією. Цією концепцією передбачено:

- акцент на наступальній тактиці ведення бойових дій силовими структурами;
- витіснення сепаратистів з найбільших населених пунктів на південному сході Туреччини;
- активізацію бойових дій, у тому числі із застосуванням авіації та сил спеціальних операцій проти осередків РПК у гірських і сільських районах, нанесенням при цьому превентивних ударів.

Такі дії, на думку військового керівництва Туреччини, запобігли створенню т.зв. курдських кантонів (аналоги – адміністративно-територіальні одиниці в Сирійському Курдистані).

Крім цього, влада Туреччини приділяє увагу недопущенню міжнародного визнання органів самоврядування та політичних партій сирійських курдів. Зокрема, на засіданні Ради національної безпеки Туреччини, що відбулася у травні 2016 р., було піддано критиці відкриття закордонних представництв курдської «Партії демократичного союзу», що має тісні зв'язки з РПК, у країнах Європейського Союзу.

Обов'язковою умовою протидії сепаратизму, особливо за умов збройного протистояння, є відновлення органами державної влади контролю над кордоном. Серед іншого, це дозволяє блокувати канали матеріального, фінансового, кадрового забезпечення бойовиків, порушити їхні системи командування й управління.

Політичне врегулювання сепаратистських конфліктів має ґрунтуватися на необхідності забезпечення національних інтересів і захисту національних цінностей. Рішення, вироблені у рамках міжнародних процесів мирного врегулювання, хоча, як правило, і дозволяють зупинити кровопролиття, проте не забезпечують вирішення усіх наявних суперечностей, які слугували причиною конфлікту. При цьому відповідальність за наслідки таких рішень несе безпосередньо керівництво цієї держави.

1. Науково-практичний коментар кримінального кодексу України : підручник для юрид. вузів та факультетів / за ред. О.М. Джузи, А.В. Савченко, В.В. Черней. – К., 2016.

2. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року. – ст.110, 110-2 / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – К. : Каннон, А.С.К., 2001.

3. Міжнародний досвід боротьби із сепаратизмом: висновки для України // Аналітична доповідь Національного інституту стратегічних досліджень. – Вип. № 12. – К., 2016.

4. The RAND Corporation [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rand.org/>

Петков Сергій Валерійович
 професор кафедри спеціальних дисциплін
 та адміністративної діяльності Донецького
 юридичного інституту МВС України,
 доктор юридичних наук, професор

ЗАПРОВАДЖЕННЯ В ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ «КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ»: ПИТАННЯ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ

На розгляд Верховної Ради України винесено «Проекту Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження кримінальних проступків» (номер, дата реєстрації: 2897 від 19.05.2015, включено до порядку денного: 1852-VIII від 21.02.2017).

Нині визначення окремих видів правопорушень (злочинів та проступків) наведено в ряді нормативних актів: у Кримінальному кодексі України, ст. 11; у Кодексі України про адміністративні правопорушення, ст. 9; у Митному кодексі України, ст. 458 тощо. Окрім цього, у Кримінальному процесуальному кодексі України (Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9-10, № 11-12, № 13. – Ст. 88) міститься Глава 25. Особливості досудового розслідування кримінальних проступків.

*Правопорушення. Суспільно небезпечні діяння
 за законодавством України*

У той же час слід згадати з чого все починалося. В рішенні Ради національної безпеки і оборони України від 15 лютого 2008 року "Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів" було закладено концептуальний підхід до явища, яке отримало назву «кримінальні (підсудні) проступки». Його фундатори виходили з таких положень, що це 1)

окремі діяння, що за чинним Кримінальним кодексом України належать до злочинів невеликої тяжкості, які відповідно до політики гуманізації кримінального законодавства визначатимуться законодавцем такими, що не мають значного ступеня суспільної небезпеки; 2) передбачені чинним Кодексом України про адміністративні правопорушення діяння, які мають судову юрисдикцію і не є управлінськими (адміністративними) за своєю суттю (дрібне хуліганство, дрібне викрадення чужого майна тощо).

Фактично йшлося про виправлення старої радянської системи, за якою, як бачимо, правопорушення були поділені хибно на дві великі групи: 1) злочини (і сюди віднесені ті дії, які в інших країнах не караються настільки жорстоко, як у країнах пострадянського простору, та 2) адміністративні правопорушення, які по своїй суті не є управлінськими (адміністративними), а є проступками, що вчиняються в різних сферах суспільно-економічного життя, і також не розглядаються в судовому порядку. І це тільки основні тези.

Певні кроки щодо вдосконалення законодавства Парламент та Уряд, звісно, робили протягом усього періоду розбудови незалежної України. Прийнято новий прогресивний Кримінальний кодекс (2001), Митний кодекс України (2002) та ряд інших нормативних актів. Навіть Кримінальний процесуальний кодекс України (2013) в цілому можна вважати таким, що відповідає європейським стандартам, за винятком деяких моментів. Але інерція радянського і навіть імперського періоду давалася і продовжує даватися знаки. Приміром за 10 років митні правила зазнали таких змін, що у 2012 р. було прийнято новий Митний кодекс України.

Для того щоб зрозуміти хибність «Проекту Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження кримінальних проступків», розглянемо теоретичні основи права. Звісно, нині мало хто звертає увагу на теорію (закарбовані в аксіоми практичні надбання).

Складно критикувати величезну кількість публікацій, наукових статей у фахових збірниках, монографій, дисертаційних досліджень, які вийшли друком за останні роки, інколи концептуальні підходи та ідеї цих текстів реально повертають нас до часів тотальної криміналізації проступків. Наприклад, у Російській Федерації наразі декриміналізовано сімейні побої, як такі, що не засуджуються російським суспільством.

І як тут не згадати закон «Про п'ять колосків» – Постанова ЦВК і РНК СРСР «Про охорону майна державних підприємств, колгоспів і кооперації та зміцнення суспільної (соціалістичної) власності» від 7 серпня 1932 року. Відповідно до цієї постанови та таємної інструкції до неї розстрілювали людей за незначні проступки проти «соціалістичної власності». Вчені-історики, історики права вже вивчили страшні наслідки криміналізації проступків. Особисто чув жахливі розповіді тих, хто вижив у часи Великого голодомору та інших голодоморів, під час етнографічних експедицій Кіровоградщиною. Кримінологам не буде зайвим, перед запровадженням модернових концепцій, вивчити вітчизняний досвід.

В європейських країнах континентального права злочин та проступок чітко розмежовуються. В країнах, де панує право прецеденту, також існує чітка градація між злочином і проступком.

Отже, для того щоб розібратися у грі слів, концепцій, думок і поглядів, необхідно розглянути деякі базові основоположні поняття, бо інакше ми заплутаємося у розмаїтті висловлювань та термінів, а право, як відомо, точна наука, бо кожна помилка в законі дуже дорого коштує і країні, й її громадянам.

Правопорушення, як суспільне явище, вивчає *деліктологія* – наука про правопорушення (делікт) – складова частина загальної теорії права. Дослідження правопорушення, як соціально-правового явища, та пов'язаних із ним правовідносин і є предметом деліктології. Складовою частиною деліктології є кримінологія. Деліктологія і кримінологія, у свою чергу, є складовими соціології (науки, яка досліджує соціальні явища). На відміну від наук цивільного, трудового, адміністративного і кримінального права, які досліджують, відповідно, цивільні, дисциплінарні, адміністративні та кримінальні правопорушення під власним кутом зору, деліктологія вивчає ці правопорушення в цілому.

Правопорушення, делікт (від лат. delictum – правопорушення, провина) – це неправомірне (протиправне, те, що суперечить закону) суспільно небезпечне або суспільно шкідливе, винне діяння (дія чи бездіяльність) деліктоздатної особи, за вчинення якого особа може бути притягнута до юридичної відповідальності. Головними умовами для того, щоб суб'єкт, який вчинив протиправне діяння, був притягнутий до відповідальності, є дві складові. По-перше, такі дії повинні кваліфікуватися законом як правопорушення (злочин або проступок). По-друге, суб'єкт має бути деліктоздатним.

Деліктоздатність – здатність особи нести юридичну відповідальність за шкоду, заподіяну їй протиправними діяннями. Виражається у здатності суб'єкта самостійно усвідомлювати свій вчинок і його шкідливі наслідки, відповідати за свої протиправні дії і нести за них юридичну відповідальність.

Слід зазначити, що поняття «делікт» офіційно у законодавстві України не застосовується, але в науковій юридичній літературі і практиці вживається широко. Того, хто заподіює шкоду, називають делінквентом. Того, кому шкоду заподіяно, – потерпілим.

У теорії права *делікт* (правопорушення) за ступенем суспільної небезпеки поділяється на злочини та проступки. Наголосимо, що мова йде про вертикальний поділ правопорушень. Саме ступінь суспільної небезпеки є наріжним каменем їх поділу на злочини і проступки. Проступки характеризуються шкідливістю діяння. Тобто це дії, які завдають шкоду суспільній моралі, довкіллю, здоров'ю. Наприклад, куріння дорослих у громадських місцях погано впливає на формування моральних якостей підлітків, шкодить довкіллю, негативно впливає на здоров'я оточуючих. Злочини характеризуються небезпечністю діяння. Тобто це дії, які становлять суспільну небезпеку і залежно від ступеня тяжкості злочини поділяються на злочини невеликої тяжкості, середньої тяжкості, тяжкі та особливо тяжкі.

*Поділ правопорушення (delictum) на злочин і проступок
за ознакою суспільної небезпечності*

Проте в радянському праві такі „теорії” вважалися хибними. В радянському праві проступки помилково отримали назву адміністративних правопорушень. По своїй суті більшість проступків не є адміністративними (управлінськими), бо особи, які їх вчиняли, не були наділені управлінськими функціями. Але в країні Рад усі громадяни вважалися «будівельниками світлого майбутнього», як мурахи в мурашнику перебували в суворій ієрархічній підлеглості, а отже, несли відповідальність перед тими, хто ними управляв. Більше того, усі проступки, які завдавали збитки державі, каралися за усією «суворістю радянського закону». Наприклад, самогоноваріння підривало устої економіки, бо право виробляти горілку належало тільки державі.

Горизонтальний поділ правопорушень визначають певні риси (особливо-сті) правопорушень. За сферою суспільно-економічного життя, в якій вчинено правопорушення, вони можуть поділятися на економічні, військові, дорожньо-транспортні, податкові, митні тощо. Саме це є головним критерієм поділу правопорушень у горизонтальній площині.

І саме тут була допущена друга помилка під час формування законодавства про проступки. Усі проступки, для того щоб „полегшити життя” соціалістичним органам, отримали назву правопорушення та були систематизовані в одному кодексі – Кодексі України про адміністративні правопорушення.

Але, зрозуміло, що у процесі розвитку суспільно-економічних відносин виникали і виникають все нові правила, а тому цілий ряд норм звучали так «...за порушення правил...». І вже ці правила органи державної влади коригували як їм заманеться. Тому у практиці були «листи», «накази», «рішення з'їздів», «телетайпограми» тощо, які в очах посадовців мали силу більшу, аніж Конституція і закон.

Саме ця «чиновницька братія в партійних рясах» ініціювала і третій хибний крок, закладений в КУпАП та інші нормативні акти. Апофіозом у визначенні суб'єктів накладення адміністративних стягнень стала можливість за одне і те саме діяння нести замість так званої «адміністративної» відпові-

дальності, дисциплінарну відповідальність – в разі, коли на правопорушника поширюється дія дисциплінарних статутів. Ця «шпарина» в законі настільки імпонує державним службовцям, що вони і нині готові до безкінечності розробляти дисциплінарні статuti для кожного органу, підрозділу і служби, аби тільки не бути рівними перед законом, як усі громадяни.

Так виник *радянський de facto трирівневий поділ правопорушень на «кримінальні злочини», «адміністративні правопорушення» та «дисциплінарні проступки»*. Радянська модель є хибною. Однак головні принципи, закладені в радянському праві, ще збереглися і культивуються послідовниками тоталітарної командно-адміністративної держави.

Насправді такі протиправні діяння є лише одним із видів проступків. Тобто «дисциплінарні» – це правопорушення у сфері трудового законодавства або військового. І тут маємо справу з трудовими чи військовими проступками, за вчинення яких особа буде нести відповідне, але незначне покарання. А в разі вчинення військового або трудового злочину покарання буде застосоване за кримінальним законодавством.

Як бачимо, усе залежить від ступеня суспільної небезпеки. *Наголосимо, злочин – небезпечність, проступок – шкідливість*. Головною помилкою вітчизняної науки було те, що цей наріжний поділ деліктів за ступенем суспільної небезпеки було поставлено в один ряд з іншими класифікаціями, що і призвело до певної плутанини.

Також далось взнаки те, що в радянські часи адміністративне право, так само як і конституційне право, не були самостійними галузями права, а входили до державного права. А державне право було заідеологізоване і виконувало функцію виховання суспільства в цілому і кожного громадянина зокрема в «дусі будівничого нового комуністичного устрою».

Повернемося до *видів правопорушень – класифікаційних груп правопорушень за різними елементами*. Так, правопорушення (делікти) за певними ознаками можна об'єднати (поділити) на певні групи: за об'єктами посягань, за суб'єктами, за розповсюдженням, за ознаками об'єктивної і суб'єктивної сторони, а також за процедурами їх розгляду. Окрім основного поділу за ступенем суспільної небезпеки на злочини і проступки, правопорушення класифікуються за матеріальною складовою – завдають значну матеріальну шкоду або незначну; за колом осіб – вчинені одноособово чи групою осіб тощо. Усі ці елементи і стають класифікуючими ознаками при прийнятті рішення щодо накладення стягнення.

На практиці першим кроком, коли працівник правоохоронних органів або навіть простий громадянин бачить (або навіть сам вчиняє) будь-яку протиправну дію, є розуміння, що сталося насправді – злочин чи проступок. Саме закріплення цього першого кроку на процесуальному рівні і мала віддзеркалити Глава 25 КПК України «Особливості досудового розслідування кримінальних проступків». Тобто як має діяти слідчий у випадку, коли вже після складання протоколу про проступок виявиться, що певна дія підпадає під ознаки злочину. Особливо це актуально нині для трудових відносин, коли після перевірок Територіальних інспекцій з питань праці за виявленими проступками ДФС розпочинає кримінальні провадження, або коли після внесен-

ня в ЄРДР слідство встановлює, що дії насправді не містять ознак злочину і є проступками. Але, звісно, це тема окремого дослідження і окремої публікації.

Отже, першим кроком на шляху виправлення законодавства України має стати вироблення термінологічної бази, яка буде, по-перше, відповідати засадам теорії держави і права, а не приписам радянських теоретиків марксизму-ленінізму; по-друге, єдиною для усього українського права і законодавства; по-третє, зрозумілою для наших європейських партнерів, які живуть у відповідності з цивілізаційними нормами, які своїм корінням живляться від основи-основ права – римського цивільного права.

Звісно, це велика і кропітка робота, і ніхто не застрахований від помилок на цьому шляху, але лише за такого підходу, який базується на теорії права та елементарній логіці, є можливість виправити той правовий покруч, який залишився нам у спадок від радянської системи права. І головне – виконати базові принципи верховенства права та людиноцентризму, закладені в Конституцію України.

Бабанін Сергій Володимирович
доцент кафедри кримінального права
та кримінології Дніпропетровського
державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРЕДМЕТИ ПОРНОГРАФІЧНОГО ХАРАКТЕРУ ЯК ПРЕДМЕТ ЗЛОЧИНУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ ПОСТРАДЯНСЬКИХ КРАЇН

В Україні у 2013 р. зареєстровано 1021 злочин, передбачений ст. 301 КК України [1] (з них вручено повідомлення про підозру 668 особам), у 2014 р. – 1148 злочинів (723 особи), 2015 р. – 1022 злочини (742 особи), 2016 р. – 923 злочини (677 осіб). Отже, динаміка ввезення, виготовлення, збуту і розповсюдження порнографічних предметів в Україні за останні чотири роки залишається на стабільно високому рівні. Проведене опитування молодих людей у віці 18-20 років у м. Дніпрі свідчить, що 92% з них дивились твори порнографічного змісту. При цьому 26% опитаних вважають розповсюдження порнографії фактором, який найбільше сприяє поширенню злочинів проти статевої свободи та недоторканності особи в Україні.

Диспозиція ст. 301 КК України предметом цього злочину визначає твори, зображення або інші предмети порнографічного характеру, кіно- та відеопродукцію, комп'ютерні програми такого ж характеру.

Кримінальні кодекси пострадянських країн містять як спільні з КК України (ст. 255 КК Грузії [2], ст. 262 КК Киргизької Республіки [3]), так і дещо відмінні визначення предмета ввезення, виготовлення, збуту і розповсюдження порнографічних предметів. Так, КК окремих з цих країн предметом цього злочину визначають порнографічні матеріали (в тому числі друковані видання) (ст. 242 КК Азербайджанської Республіки [4], ст. 343 КК Рес-

публіки Білорусь [5], ст. 263 КК Республіки Вірменія [6], ст. 273 КК Республіки Казахстан [7], ст. 166 КК Латвійської Республіки [8], ст. 242 КК РФ [9], ст. 241 КК Республіки Таджикистан [10]). КК Литовської Республіки (ст. 309) [11] та Республіки Узбекистан (ст. 130) [12] визначають предмет цього злочину лише як предмети порнографічного змісту, КК Республіки Молдова – фотографії чи інші зображення, у тому числі в електронній формі (ст. 208-1) [13], КК Туркменістану – порнографічні друковані видання та інші предмети (ст. 164) [14].

У науковій літературі та практиці діяльності правоохоронних органів виникають питання щодо віднесення інформації порнографічного характеру, яку передають в мережі Інтернет у режимі «онлайн», до предмета злочину, передбаченого ст. 301 КК України.

При цьому у літературі до останніх відносять відповідні зображення чи дії, зафіксовані на матеріальних носіях, – речі (книги, картини, кінофільми, фотопродукцію, голограми, скульптури, носії інформації, яка існує у цифровій формі). Але окремо зазначають, що не може бути віднесена до предмета аналізованого злочину інформація, що не зафіксована на носіях, а передається мережами зв'язку (зокрема, відповідні сайти в мережі Інтернет). Однак, будучи зафіксованою на матеріальних носіях (жорстких дисках комп'ютерів, оптичних дисках, картах пам'яті), така інформація набуває фізичної ознаки предмета злочину, передбаченого ст. 301 КК України [15, с. 881].

У діяльності правоохоронців Дніпропетровської області виникли питання щодо кваліфікації діянь осіб, які організували студію з передачі зображень порнографічного характеру в мережі Інтернет у режимі «онлайн»: 1) жінок, які вчиняли дії порнографічного характеру та передавали їх зображення в мережі Інтернет у режимі «онлайн»; 2) осіб, які забезпечували таку передачу за допомогою комп'ютерної техніки; 3) осіб, які підшукували жінок-моделей, навчали їх працювати перед веб-камерою, але безпосередньо не брали участі в онлайн-трансляціях дій порнографічного характеру; 4) осіб, які створили студії з розповсюдження в мережі Інтернет у режимі «онлайн» зображень порнографічного характеру, підшукали пособників, або ж самі здійснювали добір моделей, їх навчання, забезпечення комп'ютерною технікою.

Вважаємо, що інформацію порнографічного характеру, яку передають в мережі Інтернет у режимі «онлайн», слід визнавати зображенням порнографічного характеру і, відповідно, предметом злочину, передбаченого ст. 301 КК України, оскільки під зображенням у загальному розумінні мається на увазі об'єкт, образ, явище, більш або менш подібне (але не ідентичне) тому, що зображується, або сам процес його створення. Подібність досягається внаслідок фізичних законів одержання зображення (оптичне зображення тощо) або є результатом праці творця зображення (малюнок, живопис, скульптура, сценічний образ тощо). Наприклад, фотографія є носієм зображення певного оригіналу, проте не є точною копією усіх його точок. Відповідність об'єкту досягається, коли кожна його точка зображується точкою хоча б приблизно [16; 17].

Таким чином, трансляція дій порнографічного характеру в мережі Інтер-

нет у режимі «онлайн» є зображенням порнографічного характеру, подібність якого до оригіналу досягнута внаслідок фізичних законів одержання зображення (перетворення відповідних точок оригіналу в електронний сигнал та приблизне відтворення цих точок на моніторі іншого комп'ютера, підключеного до мережі Інтернет, з використанням комп'ютерної техніки та програмного забезпечення (веб-камер, програми Skype та ін.).

Від трансляції дій порнографічного характеру в мережі Інтернет у режимі «онлайн» як предмета злочину, передбаченого ст. 301 КК України, слід відрізнити спостереження за діями порнографічного характеру при безпосередньому спілкуванні особи, яка спостерігає, та особи, яка вчиняє ці дії. У цьому випадку предмет аналізованого злочину відсутній, оскільки відсутнє саме зображення, а є оригінал.

Отже, дії осіб, вказаних у вищезазначених пунктах 1 та 2, слід кваліфікувати як виготовлення з метою збуту та збут зображень порнографічного характеру, вчинені повторно (за наявності декількох злочинів), за попередньою змовою групою осіб, тобто за ч. 3 ст. 301 КК України. Дії осіб, вказаних у п. 3, слід кваліфікувати як пособництво у виготовленні з метою збуту та збуті зображень порнографічного характеру, вчинені повторно (за наявності декількох злочинів), за попередньою змовою групою осіб, тобто за ч. 5 ст. 27, ч. 3 ст. 301 КК України. Дії осіб, вказаних у п. 4, слід кваліфікувати як організаторів виготовлення з метою збуту та збуту зображень порнографічного характеру, вчинені повторно (за наявності декількох злочинів), за попередньою змовою групою осіб, тобто за ч. 3 ст. 27, ч. 3 ст. 301 КК України.

Разом з тим слідчо-судова практика, як правило, не визнає інформацію порнографічного характеру, яка передається в мережі Інтернет у режимі «онлайн», предметом злочину, передбаченого ст. 301 КК України.

Вважаємо, що для усунення суперечностей кваліфікації вказаного діяння доцільно внести доповнення до ст. 301 КК України, використавши при цьому досвід криміналізації цього діяння окремими пострадянськими країнами. Так, ч. 2 ст. 263 КК Республіки Вірменія передбачає обов'язковою ознакою цього злочину подання дитячої порнографії через комп'ютерну систему; ч. 2 ст. 343 КК Республіки Білорусь – виготовлення та розповсюдження порнографічних матеріалів чи предметів порнографічного характеру з використанням глобальної комп'ютерної мережі Інтернет, іншої мережі електрозв'язку загального користування чи виділеної мережі електрозв'язку; п. б ч. 3 ст. 242 КК РФ – з використанням засобів масової інформації, у тому числі інформаційно-телекомунікаційних мереж (включно з мережею Інтернет). Пропонуємо передбачити у ст. 301 КК України таку кваліфікуючу ознаку, як вчинення цього злочину з використанням засобів масової інформації, у тому числі глобальної комп'ютерної мережі Інтернет, іншої мережі електрозв'язку загального користування чи виділеної мережі електрозв'язку.

1. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=10&nreg=2341-14>.

2. Кримінальний кодекс Республіки Грузія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://crimpravo.ru/codecs/gruz/2.doc>.

3. Кримінальний кодекс Киргизької Республіки [Електронний ресурс]. – Режим

доступу : <http://www.legislationline.org/ru/documents/action//14305/preview>.

4. Уголовный кодекс Азербайджанской Республики / науч. ред., предисл. докт. юрид. наук, проф. И.М. Рагимова; перевод с азербайдж. Б.Э. Аббасова. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2001.– 325 с.

5. Кримінальний кодекс Республіки Білорусь [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.tamby.info/kodeks/yk.htm>.

6. Кримінальний кодекс Республіки Вірменія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.base.spinform.ru/show_doc.fwx?regnom=7472&page=5.

7. Кримінальний кодекс Республіки Казахстан [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://crimpravo.ru/codecs/kaz/2.rtf>.

8. Кримінальний кодекс Латвійської Республіки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://crimpravo.ru/codecs/latvii/2.doc>.

9. Кримінальний кодекс Російської Федерації [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://duma.consultant.ru/page.aspx?8550;1156455>.

10. Кримінальний кодекс Республіки Таджикистан [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://crimpravo.ru/codecs/tad/2.rtf>.

11. Кримінальний кодекс Литовської Республіки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://crimpravo.ru/codecs/litva/2.doc>.

12. Кримінальний кодекс Республіки Узбекистан [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://crimpravo.ru/codecs/uzb/2.rtf>.

13. Кримінальний кодекс Республіки Молдова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.legislationline.org/ru/documents/action//id/14700/preview>.

14. Кримінальний кодекс Туркменістану [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://crimpravo.ru/codecs/turk/2.rtf>.

15. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка [9-те вид., переробл. та доповн.]. – К. : Юридична думка, 2012. – 1316 с.

16. Изображение [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%D0%B8%D0%B5>.

17. Оптическое изображение [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9E%D0% %BD%D0%B8%D0%B5>.

Булай Юрий Георгиевич

доцент кафедры уголовного
процесса и криминалистики

доктор права

Булай Родика Ивановна

преподаватель кафедры специальной розыскной
деятельности и информационной безопасности,
магистр информационных технологий

(Академия «Штефан чел Маре»

МВД Республики Молдова)

КИБЕРПРЕСТУПНОСТЬ, А ТАКЖЕ МЕЖДУНАРОДНЫЕ КИБЕРУГРОЗЫ И ИХ РЕШЕНИЕ

Мир живет в эпоху, когда информационные технологии и кибермир стали неотъемлемой частью общества и каждого индивида в отдельности. Кибермир предоставляет огромные возможности для упрощения и улучшения

всей жизнедеятельности человечества. В то же время, стремительное развитие информационных технологий и информатизации общества привело к появлению новых видов преступлений и угроз, таких как киберпреступность, кибертерроризм, кибервойна.

Для предупреждения киберпреступлений необходимо осмыслить данный феномен. В литературе и практической деятельности встречаются термины «компьютерная преступность», «кибербандитизм», «киберпреступность» и т.д.

Так, определение «киберпреступность» (cybercrime) – более многостороннее, чем «компьютерная преступность» (computer crime), и оптимальнее отражает природу этого феномена.

Каждый феномен или явление развивается, и киберпреступность тут не исключение, как и новые реальные угрозы в виртуальном пространстве – кибертерроризм, сетецентрическая война (СЦВ) и кибервойна (КВ).

Характерной особенностью кибертерроризма и его отличием от киберпреступности есть его масштаб, интенсивность, открытость и последствия. Кибертерроризм – это серьезная угроза человечеству, сравнимая с оружием массового поражения. Эта же угроза может исходить как от террористических, так и от экстремистских организаций, в том числе от некоторых спецслужб, стоящих за ними и стремящихся осуществить геополитические амбиции своих руководителей.

Так, по мнению некоторых ученых, кибертерроризм является более опасным видом терроризма, чем биологический терроризм или химический, так как может угрожать миллионам людей из-за компьютерной уязвимости военных компьютеров от хакеров и т. д. [1, с. 32].

Феномен сетецентрической войны и кибервойны – концепции, ставшие реальностью в XXI веке. В оперативном искусстве и тактике за последние десятилетия произошли принципиальные перемены, которые требуют от государств радикального пересмотра прежних военных доктрин и критической переоценки всего спектра областей военного искусства. По сути, сегодня речь идет уже о появлении нового военного искусства, когда прежние оценки, опыт и знания требуют радикального пересмотра либо даже отказа от прежних взглядов [2, с. 32].

Опасность киберугроз осознана на всех социальных уровнях. Так, в исследовании по виртуальной идентичности (M. Friedwald et al. „Privacy and Security Perceptions of European Citizens: A Test of the Trade-Off Model”, pp. 39-53), обнародованном на Конгрессе МФОИ, состоявшегося в Европейском Союзе, были озвучены результаты социального опроса по вопросам безопасности, проведенного по всей Европе (27000 респондентов), который можно рассматривать в качестве образцового.

Так, если верхние строки до сих пор уверенно занимают отсутствие ощущения надежности, чувства безопасности (безработица среди молодежи – 80%, насилие, вызванное наркотиками и алкоголем – 74%, проблемы доступа к медицинскому обслуживанию для бедных – 69%), то впервые страх, риск, опасение того, что национальные интернет-инфраструктуры могут подвергнуться удару/угрозе или стать источником вирусов (39%), превышает

страх стать жертвой теракта (38%) [3, с. 46].

В силу разного рода причин все труднее становится отделить военную и кибернетическую безопасность одного государства от других государств, что неизбежно ведет к региональной военно-политической интеграции. Угрозу государству представляет и может стать поводом для атаки факт его принадлежности к другому военному блоку, экономико-политическому союзу, политико-дипломатический конфликт и т. д. Тенденция создания блоков и военно-политических союзов, нахождение государства в сфере влияния военного или экономико-политических союзов представляет естественную политико-экономическую закономерность.

Реальное существование кибертерроризма, сетецентрической войны (СЦВ) и кибервойны (КВ) требует от государств радикального пересмотра прежних доктрин кибербезопасности и критической переоценки всего спектра областей – информационные системы, обеспечивающие деятельность объектов критической инфраструктуры (предприятия топливно-энергетического комплекса, энергораспределяющие сети, системы контроля и управления наземным, морским и в особенности воздушным трафиком), в случае поражения программными средствами могут представлять угрозу национальной и международной безопасности.

Органы государственной власти и местного самоуправления подвергаются еще большему воздействию киберпреступников и кибертеррористов вследствие кибератак с целью шпионажа, хищения данных из государственных или частных стратегических информационных систем. Одна из первых подобных кибервойн произошла в апреле 2007 г., когда в связи с решением эстонского правительства о переносе памятника Воину-Освободителю организованным атакам подверглись сайты государственных структур страны. Крайне болезненным этот удар стал вследствие наличия в Эстонии развитой системы так называемого электронного государства, к которой так активно стремятся перейти не только европейские, но и ведущие азиатские страны [4, с. 46].

Считаем, что лучший результат в борьбе против киберугроз – это развитие сотрудничества на национальном, региональном, международном уровне. И главными участниками развития этого процесса должны быть страны, имеющие влияние как на региональном, так и на международном уровне – США, РФ, Китай, а также Европейский Союз. К сожалению, в этом направлении существуют проблемы.

В этой ситуации будут красноречивы следующие примеры. Так, руководством США и Китая был предпринят ряд инициатив для развития сотрудничества в данном направлении. В частности, во время визита госсекретаря США Джона Керри в Пекин была создана рабочая группа по вопросам кибербезопасности, создавшая механизм для такого диалога, что стало одной из первых попыток США наладить отношения с Китаем на фоне раскрытых Эдвардом Сноуденом данных о проводимом кибершпионаже против Китая со стороны США примерно с 2009 г.

К сожалению, сотрудничество в рамках работы рабочей группы было приостановлено после обвинений США против Китая в коммерческом шпионаже. Сообщения об этом появились в прошлом году, когда США заявили о

попытке со стороны пяти китайских военных чиновников кражи коммерческих секретов с использованием новейших технологий. В свою очередь, Китай обвинил США в кибершпионаже, о чем также стало известно в мае 2014 г. Расследование случаев американского шпионажа в интернет-пространстве выявило, что Китай был главной целью во время ведения противозаконных операций со стороны США. Официальные представители китайской администрации заявили, что большинство атак ведется с территории США; по подсчетам китайских экспертов, в 2012 г. число атак составило более 34 тысяч [5, с. 142].

Так, в этой сфере, как и в любой другой, противники и союзники всегда были и будут. По мнению американского военного эксперта, современная форма правления в России и высокий уровень коррупции позволяют осуществлять достаточно эффективные кибератаки как на внешних врагов, включая США, так и на внутренних. Россия является более серьезной киберугрозой, чем Китай, утверждает Дэвид Смит (David Smith), директор некоммерческой организации Potomac Institute Cyber Center, занимающейся вопросами кибербезопасности. Свое мнение он выразил в статье, опубликованной в августовском выпуске электронного журнала *Defence Dossier*, издаваемого Американским советом по внешней политике [6, с. 142].

Как видим из представленных примеров, ситуация далеко не радужная, и угроза киберпространству, вне зависимости, от кого она исходит – от киберпреступников, кибертеррористов, централизованных стратегических киберагрессий (далее – КА), представляет одну из важнейших национальных стратегий безопасности любого государства, для реализации которой надлежит выработать и внедрить стратегические направления и комплекс мер, их обеспечивающих, – аналитических, юридических, институциональных, технологических, которые надлежит реализовать на трех уровнях: национальном, региональном, международном.

Поскольку инциденты в кибернетическом пространстве уже вышли за грань обычных преступлений, использование определения «кибернетическая» со словом «война» лежит не в плоскости «если», а в плоскости «когда» и «как» [7, с. 9].

Действие и сотрудничество в любой сфере начинается с законодательства (национальный уровень) и соглашений, конвенций и т.д. (международный уровень) в любой сфере на приемлемых для всех принципах и нормах.

Так, примерами национального законодательства в сфере кибербезопасности можно назвать: в США – 18-й свод законов США, глава 47, ст. 1029, 1030) [8, с. 9]; РФ – федеральные законы от 28 декабря 2010 г. № 390-ФЗ «О безопасности», от 28 июня 2014 г. № 172-ФЗ «О стратегическом планировании в Российской Федерации» [9, с. 9]; Китае – последний Закон о кибербезопасности, одобренный 7 ноября 2016 года китайскими властями, вступит в силу в июне 2017 г. [10, с. 9]; Европейском Союзе – рапорт Европейскому парламенту, Консилиуму, европейскому комитету по экономике и социальному аспекту и региональному комитету – Стратегия кибербезопасности Европейского Союза (Брюссель, 07.02.2013, JOIN(2013)) [11, с. 9] и т.д. Осознав реальность угрозы, страны, помимо собственного законодательства, вырабо-

тали и национальные стратегии (предусматривающие предотвращение и противоборство КУ), усилия были направлены как на международном, так и на региональном уровнях на выработку и ратификацию соглашений, договоров в этой сфере. Существуют различные соглашения, юридические акты, регламентирующие безопасность мирового киберпространства (Будапештская конвенция 2001 г. и др.).

Среди них – и Таллинское руководство по международному праву, применимому при ведении кибервойны (ориг: Tallinn Manual on the International Law Applicable to Cyber Warfare) – документ, разработанный международной группой экспертов по просьбе Центра передового опыта НАТО по совместной защите от киберугроз (*оригинал опубликован в издательстве Cambridge University Press, 2013 г.*). Это руководство предусматривает право государства применять различные контрмеры против незаконных киберопераций. При этом данные контрмеры могут быть признаны незаконными, но только не в случае ответных действий (в этом случае их применение считается оправданным). Государство, ставшее жертвой «вооруженного нападения» в киберпространстве, повлекшего человеческие жертвы или иной серьезной ущерб, имеет право ответить с помощью силы в киберпространстве или в физическом мире. Именно этот тезис достаточно часто приводит к спорам и дискуссиям, но, на наш взгляд, ничего сверхъестественного в нем нет (при условии четкой идентификации нападавшей стороны). Что кибератаки несут угрозу и могут спровоцировать различные по тяжести последствия – это очевидно, но в данном случае, какими бы тяжкими не были последствия кибератаки, это не может сравниться с последствиями, которые могут наступить в случае военных действий.

Так как информационные технологии, существующие на данный момент, позволяют как скрывать местоположение, так и использовать данные других пользователей, по нашему мнению, следует предпринимать следующие меры:

А) на национальном уровне:

– выступать и участвовать в разработке международной стратегии по противодействию киберугрозам и созданию единых международно-правовых механизмов регулирования виртуального пространства;

– разработать проект Национальной концепции Стратегии кибербезопасности государства, которая должна базироваться на принципах и законах других государственных документов, рассматривающих ее реализацию на различных национальных уровнях и сферах;

– общей целью и направлением Стратегии кибербезопасности является обеспечение виртуальной безопасности личности, организации и государства путем определения системы приоритетов, принципов и мер в области внутренней и внешней политики, в которой должны быть отражены все составляющие киберпространства, защищенные от максимально возможного числа угроз и воздействий с нежелательными последствиями;

– конкретными/частными направлениями стратегии должны определяться стандарты сотрудничества субъектов информационного общества – личности, организаций и государства – в области обеспечения кибербезопас-

ности; нормы соблюдение баланса между установлением ответственности за несоблюдение требований КБ, с одной стороны, и введением избыточных ограничений – с другой; приоритетность рисков КБ в соответствии с вероятностями реализации киберугроз и размерами негативных последствий от инцидентов КБ; актуализация средств и методов обеспечения кибербезопасности в целях противостояния изменяющимся киберугрозам;

– выработать и внедрить многоуровневую институциональную систему кибербезопасности, которая бы включала:

1) *научно-аналитический уровень* – изучение рисков кибербезопасности в соответствии с вероятностями реализации киберугроз и размерами негативных последствий; актуализация средств и методов обеспечения кибербезопасности. Это одна из наиболее важных задач, так как проблема состоит в сложности классификации угроз, исходящих с территории государства и непосредственно от него. Вследствие данной тенденции необходимо подчеркнуть необходимость для любого государства выработать меры по идентификации киберугроз, а также их своевременного обнаружения, предотвращения, защиты, а также минимализации последствий;

2) *исполняющий уровень* – осуществление координации по двум направлениям – внутреннему (между национальными структурами, ответственными за выявление и противодействие киберугрозам) и внешнему, координации между национальными структурами и схожими иностранными региональными/международными учреждениями;

– наращивать мощности в информационной сфере и способности противостояния электронным атакам. Необходимо усилить меры внутривластного характера по стимулированию развития технологической составляющей кибербезопасности для сохранения баланса сил и составления противовеса другим вероятностным «противникам» в области кибербезопасности;

– выступать, внедрять, и реализовать региональное, международное сотрудничество в сфере кибербезопасности, отслеживания деятельности преступных, террористических групп и отдельных хакеров, действующих в киберпространстве;

– выступать и участвовать активно за развитие международного сотрудничества в области и структурах, направленных на выявление киберугроз, своевременного обнаружения, предотвращения, защиты, а также минимализации последствий;

Б) на международном уровне:

– выработать и внедрить международное соглашение в сфере предотвращения и расследования кибератак;

– создать международный орган с региональными представительствами. Этот орган должен быть эквивалентом ООН в киберпространстве – КиберООН (КООН), состоять из нескольких структур, к примеру: научно-аналитический уровень может исполнять функции, аналогичные упомянутому выше на национальном уровне; исполняющий уровень может быть, по нашему мнению, на международном, региональном и на национальном уровне; региональный уровень позволит в случае кибератак вовремя включиться в противодействие; национальный уровень позволит наравне с местными на-

циональными представителями включать в расследование региональных и международных представителей (КООН). Также считаем, что деятельность КООН должна осуществляться 12 администраторами, выбираемыми ежегодно из членов КООН, в отличие от ООН здесь не должно быть привилегированных членов с правом вето или постоянных.

В случае киберагрессии КООН создаст комиссию для расследования из международных, региональных, национальных представителей. Выводы комиссии с соответствующими доказательствами будут направляться в международный суд. Виновные понесут наказания в виде санкций и штрафов, чтобы возместить ущерб.

Нынешний мир очень мобилен, он немислим без киберпространства и информационных технологий, и эти сферы уязвимы, ведь, ответив на зло еще большим злом, мы порождаем хаос. Ключ к решению проблем лежит в уравновешенности, объективности, переговорах и соглашениях, в которых все бы участвовали и уважали принятые решения.

Мы полагаем, что участие в работе конференции видных специалистов из разных стран повысит научный уровень форума, а разработанные ими выводы и рекомендации послужат укреплению безопасности стран и противодействию киберагрессиям во всем мире.

1. Raluca-Ioana Mocu – op. cit., (цитир. произвед.), p. 68, apud P. Griset, S. Mahan – Terrorism in Perspective (Терроризм в перспективах). Ed. Sage Publication, Thousand Oaks, London, New Delhi, 2003, p. 158.

2. <http://eurasian-defence.ru> (дата просмотра: 04.10.2016).

3. <https://cybersecuritytrends.ro/category/numarul-5> / Виртуальная библиотека; опубл. 12/05/2016, дата просмотра: 04.10.2016.

4. Галушкин А.А. К вопросу о кибертерроризме и киберпреступности // Вестник РУДН. Серия: Юридические науки. – 2014. – № 2 // URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/k-voprosu-o-kiberterrorizme-i-kiberprestupnosti> (дата просмотра: 04.10.2016).

5. Маркова А.В. КНР и США в интернет-пространстве в контексте обеспечения кибербезопасности // Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики. – 2014. – № 12-3 (50) // URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/otnosheniya-knr-i-ssha-v-internet-prostranstve-v-kontekste-obespecheniya-kiberbezopasnosti> (дата просмотра: 04.10.2016).

6. В США назвали Россию главной кибер-угрозой // http://www.spo23.ru/cyber_war_in_russia (дата просмотра: 09.02.2017) (Подробнее: <http://internet.cnews.ru>).

7. Слияние кибер- и национальной безопасности. Военная подготовка должна включать оборону компьютерных сетей : П-к Ильмар Тамм, директор Передового Центра Сотрудничества НАТО по Вопросам Киберобороны в Эстонии). – Режим доступа : www.marschallcenter.org//30.01.2017.

8. David Icove, Karl Seger and William Von Storch. Computer Crime a Crimenfighters Handbook. – Oreily Association, inc. – ISBN 1-56592-086. – P. 104.

9. <https://rg.ru/2015/12/31/nac-bezopasnost-site-dok.html//consultat> / 03.02.2017.

10. digital.report / 03.02.2017.

11. www.europar.europa.eu / просмотрено 02.02.2017.

Гребенюк Максим Васильович
керівник Міжвідомчого науково-дослідного
центру з проблем боротьби з організованою
злочинністю при РНБО України,
кандидат юридичних наук, доцент

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ОЦІНКИ ЗАГРОЗ ОРГАНІЗОВАНОЇ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ (ІОСТА)

Починаючи з 2011 року, Європол щорічно готує та оприлюднює звіт про оцінку загроз кіберзлочинності – ІОСТА (Internet Facilitated Organised Crime Tread Assessment). Завдяки матеріалам ІОСТА визначаються реальні та потенційні загрози у кіберпросторі для країн-членів ЄС, можливі сценарії реагування на них. Європейський Союз та його інформаційно-комунікаційні мережі й інфраструктура залишаються найбільш уразливими об'єктами для кіберзлочинців.

У висновках Ради Європи зазначено, що важливими і своєчасними заходами у боротьбі з кіберзлочинністю залишаються координація, збір розвідувальної інформації, її аналіз, навчання правоохоронців і управління відповідними процесами на рівні ЄС, що призвело до створення у 2013 році Європейського центру боротьби з кіберзлочинністю (European Cybercrime Centre) [1]. 28 вересня 2016 року ЄСЗ оприлюднив доповідь «Про оцінку загроз організованої злочинності в мережі Інтернет» за 2016 рік («ІОСТА-2016») [2], метою якої є інформування громадськості про здобутки правоохоронних органів ЄС у сфері результативності впровадження заходів боротьби з комп'ютерною злочинністю та підвищення ступеня захисту Інтернет-спільноти від реальних і потенційних загроз у кіберпросторі. Ключову роль для підготовки ІОСТА відіграє ЕМРАСТ (Європейська багатопрофільна платформа протидії кримінальним загрозам) та план заходів щодо її реалізації, які розробляються відповідно до пріоритетів політики ЄС у сфері боротьби зі злочинністю. У доповіді ІОСТА-2016 визначено такі основні тенденції, які зберігаються в галузі кіберзлочинності в ЄС:

1) витіснення програмами-вимагачами інших модифікацій шкідливого програмного забезпечення (ШПЗ), таких як банківські троянські програми, оскільки програми-вимагачі стають ключовою загрозою як для громадян, так і для підприємств. До найбільш поширених типів ШПЗ відносяться:

- програми-вимагачі («Cryptowall», «СТВ-Locker», «Teslacrypt», «Locky», «Blackshades.NET»);
- банківські ШПЗ і троянські програми, призначені для збору конфіденційної інформації («Dridex», «Citadel», «Dyre»);
- інструменти віддаленого доступу («DarkComet»);
- набори експлойтів («Angler», «Nuclear»);
- програми-завантажувачі.

Як зазначено у доповіді, у 2016 році для боротьби з програмами-вимагачами правоохоронними органами ЄС (ЄСЗ, поліція Нідерландів) у співпраці з приватним сектором був створений і запущений портал «No More Ransom»

(nomoreransom.com). Метою цієї ініціативи є широке інформування громадськості про небезпеки, пов'язані з програмами-вимагачами, і надання допомоги жертвам даного ШПЗ у відновленні своїх даних без сплати викупу зловмисникам;

2) актуалізовано, що триває комерціалізація кримінальних послуг (crime-as-a-service). «Чорний ринок» комп'ютерної злочинності пропонує широкий спектр товарів і послуг: набори експлойтів, вкрадені персональні дані і дані кредитних платіжних карток, інформація про скомпрометовані сервери, продаж і оренда бот-мереж, послуги з проведення комп'ютерних атак типу «розподілена відмова в обслуговуванні» (DDoS-атаки), послуги із злому комп'ютерних мереж;

3) активне використання зловмисниками (у тому числі терористичними організаціями) з метою приховування злочинної діяльності: невидимого пошуковими системами сегмента мережі Інтернет («darknet»); засобів знеособлення («анонімайзери») і шифрування даних; механізмів захисту комунікацій і транзакцій; методів стеганографії, а також віртуальної криптовалюти (bitcoin), що, у свою чергу, істотно ускладнює проведення судових розслідувань кіберзлочинів;

4) поява організованих злочинних угруповань, які використовують скомпрометовані дані платіжних карток, в основі яких лежить технологія бездротового високочастотного зв'язку малого радіусу дії (Near field communication, NFC). Ряд угруповань розробляє і реалізує («darknet») програмне забезпечення, що дозволяє завантажити на Android-пристрої дані скомпрометованих NFC-карт і використовувати їх для оплати покупок у будь-яких магазинах, що підтримують технологію NFC. Це є показником того, як швидко зловмисники адаптуються до появи нових технологій і починають використовувати їх у своїх злочинних цілях;

5) масова поява фішингових кампаній, де як елемент соціальної інженерії використовується розсилка листів від імені генеральних директорів великих компаній (т.зв. «CEO fraud»). Фішинг подібного роду може призводити до істотних втрат (фінансових, репутаційних) цільових організацій;

6) зростання інтенсивності та складності DDoS-атак. Якщо у 2015 році рекордна потужність DDoS-атак становила 300 Гбіт/с, то у 2016 році вже зафіксовано DDoS-атаки з трафіком понад 600 Гбіт/с. Крім того, на «чорному ринку» комп'ютерної злочинності поширено пропозиції «DDoS-атака як послуга» (DDoS-as-a-service);

7) персональні дані залишаються ключовим товаром зловмисників. Атаки, метою яких є викрадення даних, як і раніше, націлені в першу чергу на отримання також фінансової інформації, даних медичних установ і інтелектуальної власності. Найчастіше викрадені дані шифруються з метою отримання викупу;

8) криптовалюта (bitcoin) залишається інструментом, який найбільш часто використовується комп'ютерними злочинцями як оплата злочинних послуг і отримання викупів від жертв програм-вимагачів;

9) шкідливі програми для мобільних пристроїв за своїм характером, рівнем складності та способом поширення все більше наближені до ШПЗ для звичайних ПК;

10) внаслідок грумінгу та прийомів соціальної інженерії все частіше жертвами сексуального насильства і здирства стають саме діти;

11) банківські EMV-картки «чиповано», блокування операцій у певній географічній зоні (geoblocking) та інші механізми безпеки, впроваджені фінансовими інститутами, на даний час забезпечують зниження рівня шахрайства з банківськими картками в ЄС, примушуючи злочинців проводити шахрайські схеми в інших регіонах (Північній і Південній Америці, Південно-Східній Азії). Разом з тим продовжує збільшуватися кількість атак на банкомати;

12) збільшується кількість випадків т.зв. платіжних операцій без присутності картки (Card not present transaction, CNP), при яких власник картки не присутній під час і в місці проведення оплати. Це стосується різних типів угод: оплата авіаквитків, покупки в інтернет-магазинах, оренда автомобіля або житла;

13) поява нових напрямів для проведення комп'ютерних атак у зв'язку із збільшенням кількості підключених пристроїв зі сфери «Інтернет-речей» (персональні маршрутизатори, веб-камери, телевізори та принтери).

Як приклад успішної співпраці у звіті ІОСТА-2016 згадується про Об'єднану цільову групу по боротьбі з комп'ютерною злочинністю (Joint Cybercrime Action Taskforce, J-CAT) [2], метою діяльності якої є транскордонне розслідування комп'ютерних злочинів і скоординована спільна протидія ключовим загрозам комп'ютерної безпеки, серед яких: розробка та поширення ШПЗ, створення бот-мереж, інтернет-шахрайство, несанкціоноване проникнення в комп'ютерні мережі тощо.

Таким чином, в ЄС боротьба з кіберзлочинністю має системний характер, виходячи із сучасних ризиків та викликів у кіберпросторі, а інституційне середовище забезпечення кібербезпеки постійно вдосконалюється. Системна боротьба з кіберзлочинністю в ЄС потребує об'єднання зусиль правоохоронних органів, громадськості, приватного сектору (державно-приватне партнерство) під егідою Європолу з метою вироблення та вдосконалення ефективного механізму взаємодії та співробітництва у питаннях боротьби з кіберзлочинністю, інформаційного забезпечення відповідних процесів з метою упередження нових способів вчинення злочинів. Відповідно до матеріалів доповіді «ІОСТА-2016» потребують удосконалення механізми звітності правоохоронних органів та обміну інформацією між відповідальними підрозділами у режимі реального часу про ризики та загрози у кіберпросторі, факти інтернет-шахрайств, крадіжок та інші інциденти.

1. Офіційний сайт Європолу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.europol.europa.eu/about-europol/european-cybercrime-centre-ec3>.

2. Joint Cybercrime Action Taskforce (J-CAT) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.europol.europa.eu/activities-services/servicesupport/joint-cybercrime-action-taskforce>.

3. Internet Facilitated Organised Crime Tread Assessment – 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/internet-organised-crime-threat-assessment-iocta-2016>.

Гуцалюк Михайло Васильович
науковий співробітник Міжвідомчого
науково-дослідного центру з проблем боротьби
з організованою злочинністю при РНБО України,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник, доцент

ЩОДО ПРОТИДІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗОВАНИХ ЗЛОЧИННИХ УГРУПОВАНЬ, ЯКІ ВИКОРИСТОВУЮТЬ КІБЕРПРОСТІР У СВОЇХ ІНТЕРЕСАХ

Безпечний кіберпростір надає суспільству необмежені можливості. Сьогодні інформаційні технології проникли в усі сфери суспільного життя, у тому числі управління державою, забезпечення усіх форм життєдіяльності населення, електронної комерції. Український онлайн-ринок демонструє щорічне зростання на 30–40 %.

Разом з тим процеси глобалізації впливають і на злочинну діяльність – з'являються нові види й способи злочинних посягань, зокрема, одним із найдинамічніших видів злочинності, суспільна небезпечність яких постійно зростає, є кіберзлочинність. Втрати для світової економіки від кіберзлочинності, за оцінкою різних експертів, становлять від 400 до 900 млрд. євро на рік.

Починаючи з 2011 року Європол щорічно готує та оприлюднює звіт про оцінку загроз кіберзлочинності – ІОСТА (Internet Facilitated Organised Crime Tread Assessment). Завдяки матеріалам ІОСТА визначаються реальні та потенційні загрози у кіберпросторі для країн-членів ЄС, можливі сценарії реагування на них.

У доповіді ІОСТА-2016 визначено такі основні тенденції, які зберігаються в галузі кіберзлочинності:

– витіснення програмами-вимагачами інших модифікацій шкідливого програмного забезпечення, таких як банківські троянські програми, оскільки програми-вимагачі стають ключовою загрозою як для громадян, так і для підприємств;

– комерціалізація кримінальних послуг (crime-as-a-servece). «Чорний ринок» кіберзлочинності пропонує широкий спектр товарів і послуг: набори експлойтів, вкрадені персональні дані і дані кредитних платіжних карток, інформація про скомпрометовані сервери, продаж і оренда бот-мереж, послуги з проведення комп'ютерних атак типу «розподілена відмова в обслуговуванні» (DDoS-атаки), послуги із злону комп'ютерних мереж тощо.

В Україні значного поширення набули злочини, пов'язані із втручанням в роботу банківсько-фінансових установ та різного виду кібершахрайства.

Починаючи з 2013 року і до цього часу українські підприємства продовжують атакувати злочинне угруповання, що використовує шкідливе програмне забезпечення – банківський троян Zeus. Загроза полягає в отриманні несанкціонованого доступу до комп'ютера бухгалтера/директора (призначеного для роботи з системами дистанційного банківського обслуговування), крадіжці логіна, пароля, сертифікату та проведення несанкціонованого платежу з ме-

тою списання грошей з рахунку жертви. Тільки за 2016 рік таких випадків було більше 40. Суми платежів варіюються від декількох десятків тисяч до кількох мільйонів гривень.

Рекордно великою у 2016 році була кількість атак, спрямованих безпосередньо на активи банків, а не на їх клієнтів. Приблизно з березня і до кінця літа 2016 року ще одне угруповання, яке використовує цілий набір шкідливих програм, здійснювало атаки безпосередньо на комп'ютерні мережі банків, маючи на меті дістатися до системи SWIFT і провести несанкціоновану транзакцію. У нашій країні відомо про 6 потенційних жертв таких атак. В одного банку гроші (в особливо великому розмірі) були викрадені [1].

Працівниками Причорноморського УКП ДКП НП України у 2016 році було викрито діяльність організованої злочинної групи із міжрегіональними зв'язками у кількості 10 осіб. Члени ОЗУ, використовуючи вразливість банківського продукту, який діяв у банкоматах одного із комерційних банків, провели більше 1100 шахрайських транзакцій та заволоділи грошовими коштами у розмірі понад 2 млн. гривень.

Також з метою злочинної діяльності у сфері платіжних систем та електронної комерції злочинці широко використовують розробку копій відомих інтернет-магазинів та інших шахрайських сайтів. За останній рік у понад 4 рази збільшилася кількість сайтів, які незаконно отримують інформацію з платіжних карток користувачів. Відповідно до звіту Української міжбанківської асоціації ЄМА, у 2016 році було виявлено 174 шахрайських веб-ресурсів, які виманювали реквізити банківських карток користувачів під приводом надання неіснуючих послуг (для порівняння, у 2015 році було виявлено тільки 38 таких веб-ресурсів) [2].

Як уже зазначалося, значного поширення у 2016 році набули ОЗУ, що спеціалізуються на розробці і використанні так званих «програм-здивників». Сучасні здивницькі програми відзначаються своєю складністю і різноманітністю своєї функціональності. Наприклад, деякі вимагачі вміють змінювати тактику, якщо виявлять на комп'ютері фінансове програмне забезпечення. Ця подвійна природа характерна для одного із зразків програми-трояна Shade. Визначивши, що заражений комп'ютер містить фінансове програмне забезпечення, замість шифрування файлів троян встановлює шпигунську програму для виведення коштів. Для сплати викупу переважно використовуються біткойни. Суми викупу в середньому становлять близько \$ 300, але деякі кіберзлочинці вимагають набагато більше.

Для протидії таким видам злочинів у 2016 році був заснований спільний проект поліції Нідерландів, Європолу та компаній Intel Security, який отримав назву «No More Ransom» і до складу якого входять представники 22 країн світу. На цьому ресурсі розміщуються усі доступні дешифратори, а також корисні рекомендації про те, як уникнути зараження шифрувальником і що робити, якщо це вже сталося. Уже тисячі користувачів зуміли відновити свої дані, заощадивши мільйони у результаті відмови від сплати викупу [3].

Серед чинників, які ускладнюють протидію організованій злочинності у кіберпросторі, залишаються такі:

– транснаціональний характер правопорушень, який полягає, по-перше,

у використанні інформаційно-телекомунікаційних систем та мереж, які не мають державних кордонів; по-друге, у наймі, використанні фахівців ІТ-галузі з інших країн світу та здійсненні злочинних посягань, наслідки яких проявляються на території обраних злочинцями держав;

– висока технічна підготовка злочинців. Наприклад, група, затримана запорізькими співробітниками карного розшуку в Дніпрі, для проведення розвідки об'єктів свого нападу використовувала квадрокоптери. Сучасні злочинці нерідко використовують спеціальні прилади, які пригнічують радіосигнал, мобільний зв'язок, що ускладнює їх ідентифікацію та затримання;

– відсутність достатньої судової практики у кримінальних справах щодо організованої злочинності у сфері інформаційних технологій. У листопаді 2016 року правоохоронними органами України за підтримки Центру боротьби з кіберзлочинністю Європолу (ЕСЗ) та Об'єднаної групи боротьби з кіберзлочинністю (J-CAT), а також Євроюсту та Європейської банківської федерації (EBF) було проведено спецоперацію по затримці 178 осіб кібермережі "Avalanche", які діяли у десятках країн світу та завдавали збитків на сотні мільйонів євро.

Одним з організаторів мережі був українець Геннадій Капканов, якому інкримінують 1152 злочини. При затриманні в Полтаві він вчинив збройний опір поліцейським із застосуванням нарізної зброї, схожої на автомат Калашникова. Разом із цим слідчий суддя Октябрського суду Полтави відмовив у клопотанні прокурора про призначення підозрюваному 40 діб тимчасового арешту, внаслідок чого підозрюваного звільнили з-під варти, що дало йому можливість зникнути у невідомому напрямку [4];

– політична, економічна, соціальна нестабільність у суспільстві та корупція.

Позитивним досягненням у протидії кіберзлочинності у 2016 році є діяльність Департаменту кіберполіції, яким розроблено та впроваджено систему збору, обробки, аналізу та контролю інформації про кіберзлочини. Основними перевагами цього програмного комплексу є можливість реєстрації інформації про кіберінциденти на сайті Департаменту, автоматичного пересилання цієї інформації в регіональні підрозділи кіберполіції, проведення аналізу виконання прийнятих рішень. Населення інформується про шахрайські сайти, номери телефонів кібершахраїв, номери скомпрометованих кредитних карток.

Завдання протидії використанню учасниками організованих злочинних угруповань кіберпростору необхідно вирішувати комплексно за такими основними напрямками:

1. Удосконалення нормативно-правової бази у сфері кіберзахисту та протидії злочинам, які вчиняються з використанням інформаційних технологій. Серед основних напрямів удосконалення чинного законодавства слід визначити такі:

– імплементація положень Конвенції про кіберзлочинність 2001 р. у частині збереження електронних даних, унормування порядку фіксування та зберігання провайдерами цих даних та збереження даних про трафік;

– підвищення відповідальності за злочини, пов'язані з електронними грошима та викраденням банківської інформації;

– блокування сайтів із забороненою інформацією.

2. Зміцнення потенціалу спеціальних органів, які протидіють кіберзлочинності, оснащення їх сучасними програмно-технічними засобами.

3. Координація діяльності підрозділів різних правоохоронних відомств.

4. Широке інформування населення про заходи безпеки в кіберпросторі.

5. Тісне міжнародне співробітництво із закордонними правоохоронними органами, використання можливостей Євроюсту та Європолу.

1. Николай Коваль, руководитель команды реагирования на компьютерные инциденты CyS-CERT [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://internetua.com/k-kakim-priemam-kiberprestupnikov-nuzgno-gotovitsya-ukraincam-v-2017-m>

2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ema.com.ua/fraud-digest-5-01-2017/>

3. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.nomoreransom.org/>

4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: cybercrime.gov.ua

Кононець Віта Петрівна

ст. викладач кафедри адміністративного права,
процесу та адміністративної діяльності,
кандидат юридичних наук

Карпенко Андрій Віталійович

курсант факультету підготовки фахівців
для підрозділів поліції превентивної діяльності

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ЩОДО ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ПРОТИДІЇ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ

Актуальність обраної теми полягає в тому, що стрімкий розвиток інформаційного суспільства охоплює практично усі сфери життя людини – від науки до державного управління. Інформатизація стає основною ознакою переходу цивілізованого світу до нового простору. Зростає роль та місце захисту інформації поряд із захистом прав та свобод людини та громадянина, особливо якщо ця інформація має обмежений доступ.

Становлення нового інформаційного суспільства в Україні має певну низку проблем як технічного, так і нормативно-правового характеру. В першу чергу це обумовлено тим, що швидкий розвиток інформатизації супроводжується злочинним зловживанням таких технологій. Тому питання кіберзлочинності в Україні є досить актуальним та потребує наукового дослідження [1, с. 67].

Аспекти становлення, розвитку та здійснення протидії кіберзлочинності розглядалися такими науковцями: М. О. Будаков, В. М. Бутузов, М. М. Галамб, Р. А. Калюжний, В. В. Коваленко, Я. Ю. Кондратьєв, Б. А. Кормич, Ю. Є. Максименко, А. І. Марущак, Г. В. Новицький та іноземними фахівцями А. Роберт, К. Осакав, Т. Блентан, Д. Банісар.

Однак дослідження цієї галузі потребує постійного удосконалення, адже

інформатизація не стоїть на місці, а українське законодавство має низку прогалин у цьому питанні та потребує модернізації та реформування, а також запозичення зарубіжного досвіду протидії кіберзлочинності [2, с. 5–6].

Становлення інформаційного суспільства має як позитивні, так і негативні наслідки. Серед позитивних – прискорення інформаційного розвитку дає змогу швидко отримувати та обмінюватися інформацією, а серед негативних – не уся інформація має загальний доступ, тим самим є об'єктом для злочинних посягань.

Одним із підходів до боротьби з кіберзлочинністю є стандартизація нормативно-правової бази. На міжнародній арені Радою Європи 23 листопада 2001 року було прийнято Конвенцію про кіберзлочинність, яка стала фундаментом у боротьбі з кіберзлочинністю на міжнародному рівні, а також сприяла співпраці держав у даному напрямку, оскільки Конвенція є відкритою для підписання. Для багатьох країн світу боротьба з мережевою злочинністю (кіберзлочинністю), що стрімко розвивається завдяки впровадженню в економічні процеси сучасних технологій, є досить болючим питанням [4, с. 89].

Основними проблемами викриття, протидії та розслідування "транскордонних" злочинів є територіальність та проміжок часу, впродовж якого може зберігатися інформація. Поліції дуже складно окреслити територію здійснення злочину та місцезнаходження злочинця. Такі злочини можна назвати "анонімними". При розслідуванні даного роду злочинів найбільш важливим є співпраця з іншими країнами, адже глобальний простір Інтернету не має меж, а процесуальний порядок запитів на отримання інформації міждержавних відомств тривалий. За цей час "викрадення", розповсюдження інформації, що має закритий доступ, може спричинити негативні наслідки.

Для покращення співпраці Конвенцією передбачено створення сторонами на національному рівні органу для здійснення контактів цілодобово з метою надання негайної допомоги для розслідування або переслідування стосовно кримінальних правопорушень, пов'язаних із комп'ютерними системами і даними, або з метою збирання доказів у електронній формі, що стосуються кримінального правопорушення. Така допомога включає в себе сприяння або, якщо це дозволяється внутрішньодержавним законодавством і практикою, пряме: а) надання технічних порад; б) збереження даних відповідно до статей 29 («Термінове збереження комп'ютерних даних, які зберігаються») і 30 («Термінове розкриття збережених даних про рух інформації»); с) збирання доказів, надання юридичної інформації і встановлення місцезнаходження підозрюваних (ст. 35) [4].

Багатьма нормативно-правовими актами встановлено, що кіберзлочинність є небезпечною для держав. Вона може негативно вплинути не тільки на національну безпеку однієї держави, а й всього світу. З аналізу роботи поліції різних країн можна дійти висновку, що діяльність країн у сфері кіберзлочинності забезпечується створенням спеціальних підрозділів для боротьби з нею. До речі, в Україні теж існує подібне, наприклад Комісія Нотаріальної палати України з питань запобігання та протидії кіберзлочинності, а також підрозділи Національної поліції України.

Серед основних функцій створених підрозділів є такі: моніторинг кіберпростору з метою виявлення кіберзлочинів, вірусів або шкідливого програмного забезпечення; здійснення оперативно-розшукових та розвідувальних заходів з метою фіксування протиправної діяльності кіберзлочинців; розкриття кіберзлочинів; профілактика та нагляд за телекомунікаційними послугами; експертне дослідження доказів на електронних носіях та ін. [4, с. 245].

Для виявлення кіберзлочинців використовуються програми, які здатні перехоплювати так звані віруси. В більшості випадків для оперативно-розшукових заходів залучаються справжні хакери.

Крім того, в останні роки у різних регіонах світу було застосовано низку індивідуальних підходів для боротьби з кіберзлочинністю. Так, у 2015 році Співдружністю націй було розроблено типовий закон про комп'ютерні та пов'язані з комп'ютерами злочини, метою якого є удосконалення членів Співдружності в галузі боротьби з кіберзлочинністю і поглиблення міжнародної співпраці.

Отже, Україна потребує нормативно-правового удосконалення на шляху боротьби з кіберзлочинністю. У своїй діяльності з питань кіберзлочинності українському законодавцю слід брати досвід у канадських та європейських відомствах, також скоординувати зусилля з міжнародними правоохоронними органами, для вирішення транскордонних злочинів. Скоординовані зусилля зорієнтують нашу державу у вірному векторі руху щодо забезпечення та реалізації заходів боротьби з кіберзлочинністю.

1. Бойченко О. В. Інформаційна безпека в органах внутрішніх справ України (організаційно-правові засади) : монографія / О. В. Бойченко. – Сімферополь, 2011. – 288 с.

2. Сідак В. С. Забезпечення інформаційної безпеки в країнах НАТО та ЄС : навч. посіб. / В. С. Сідак, В. Ю. Артемов. – К. : КНТ, 2009. – 160 с.

3. Конвенція [Ради Європи] про кіберзлочинність від 23 листоп. 2001 р. ; ратифікована Україною 7 верес. 2005 р. // Офіційний вісник України. – 2007. – № 65. – Ст. 2535.

4. Додатковий протокол до Конвенції про кіберзлочинність, який стосується криміналізації дій расистського та ксенофобного характеру, вчинених через комп'ютерні системи, від 28 січ. 2003 р. ; ратифікований Україною 21 серп. 2006 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_687.

5. Протидія кіберзлочинності в Україні: правові та організаційні засади : навч. посіб. / О. Є. Користін, В. М. Бутузов, В. В. Василевич та ін. – К. : Скіф, 2012. – 728 с.

Марієнко Антон Олександрович
провідний фахівець факультету підготовки
фахівців для органів досудового розслідування,
кандидат юридичних наук

Прокопишин Євген Андрійович
слухач магістратури
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ДІЯЛЬНІСТЬ ПОЛІЦІЇ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН ІЗ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ НЕПОВНОЛІТНІХ

Проблеми боротьби зі злочинністю серед неповнолітніх постійно перебувають у центрі уваги не тільки в нашій країні, а й за кордоном. Так, останнім часом в США розгорнулася гостра дискусія із приводу методів боротьби з підлітковою злочинністю. Система судів для неповнолітніх вперше була введена в 1989 році в штаті Іллінойс і своїм завданням мала, перш за все, перевиховання юних правопорушників. Потім такі суди з'явилися і в інших штатах. Зосередження уваги на виховних методах призвело до обмеження прав поліції і прийняття законів, які оберігають інтереси підлітків [1, с. 65].

Прихильники жорстких заходів вважають, що необхідно посилювати покарання за протизаконні дії підлітків. Вони пропонують надати поліції право знімати відбитки пальців у затриманих неповнолітніх правопорушників і передавати в розпорядження судів повне дос'є на них. Конгрес США, на їхню думку, повинен зобов'язати ФБР приймати на зберігання відбитки пальців всіх затриманих, незалежно від віку. На думку ряду фахівців, слід збільшити штати працівників поліції, які здійснюють нагляд за умовно звільненими підлітками. Прихильники виховних заходів ці рекомендації вважають надмірно суворими і не виправдано жорстокими. Особливо серйозне побоювання викликає у них той факт, що реалізація цих пропозицій призведе до збільшення кількості неповнолітніх у в'язницях, місцях попереднього ув'язнення, виправних центрах, де вони будуть перебувати разом із дорослими злочинцями. Негативні наслідки спільного перебування в тюрмах дорослих і підлітків, на їхню думку, занадто добре відомі, щоб робити ставку на покарання – на шкоду превентивним і виховним заходам.

У США розроблено комплексні програми профілактичної роботи щодо попередження правопорушень неповнолітніх, які поділяються на два основні види: 1) комплексні програми контролю над злочинністю і стримування її методами попередження, припинення і судового переслідування – такі програми здійснюються на всіх рівнях: на загальнодержавному (федеральному), регіональному та місцевому рівнях, та будують, по суті, ідеальну модель профілактичних дій з метою отримання бажаного результату; 2) профілактичні програми, що здійснюються як поліцією (зазвичай у співпраці з жителями громади), так і силами і засобами самої громадськості; відмінною рисою таких програм є їх націленість, як правило, на конкретну проблему або певний

вид злочинів; у цьому випадку влада надає консультативну, фінансову, організаційно-методичну допомогу місцевим органам влади у здійсненні превентивних програм. Аналогічну допомогу від національних, приватних і громадських організацій і фондів отримують місцеві громади та їх організації, які беруть участь у програмах [2, с. 68-69]. Головні виконавці програм попередження злочинності – місцеві поліцейські органи (приблизно 70% особового складу поліції США) і жителі місцевих громад.

За свідченням зарубіжних дослідників, у США все більш широкого поширення набувають програми попередження злочинності неповнолітніх, ініційовані громадськістю [1, с. 69]. Громадські організації вишукують сили, у т.ч. і матеріальні засоби, щоб вирішити ту чи іншу проблему з підлітками, які здійснюють правопорушення. Ініціативу, що виходить знизу, як правило, підтримує поліція. Громадськість розраховує на такі методи профілактичної роботи, які б давали певний ефект вже в ході їх реалізації. Однак в ряді випадків програми попередження злочинності силами громадськості є більш ефективними, ніж державні програми, оскільки становлять одну з форм зовнішнього контролю.

У Німеччині профілактика злочинності неповнолітніх є однією з найважливіших сфер діяльності поліції, що визначається Федеральною програмою з профілактики злочинності. В її реалізації беруть участь різні організації, але провідне місце тут посідає поліція. Програма працює на федеральному і на земельних (місцевих) рівнях й основними завданнями має: захист потенційних жертв від крадіжок, шахрайства, пограбувань та інших видів злочинів; співробітництво поліції з населенням, спрямоване на забезпечення його захисту, охорону майна, зміцнення громадської безпеки; нейтралізація чинників вчинення протизаконних дій. Реалізація програми передбачає створення спеціальних служб з попередження злочинності неповнолітніх. Наприкінці 90-х років у ФРН налічувалося близько 140 таких служб. Як вважають керівники німецької поліції, нова стратегія боротьби зі злочинністю неповнолітніх повинна будуватися, виходячи з таких положень: схильність підлітків до вчинення протизаконних дій у багатьох випадках зникає без будь-якого зовнішнього впливу після завершення процесу становлення особистості; репресивні заходи з боку державних установ часто призводять до негативних явищ. Обґрунтування необхідності удосконалення методів діяльності поліції із профілактики правопорушень даної категорії, у т.ч. розробка превентивних заходів, повинні ґрунтуватися на загальних принципах попередження кримінальної злочинності, які формуються в такий спосіб: уникнення спонукальних причин вчинення протизаконних дій; забезпечення соціального контролю; безпосередній вплив на потенційних кримінальних злочинців. У Німеччині створено різні підрозділи, що займаються проблемами профілактики та боротьби з підлітковою злочинністю [2, с. 44-49]. На території землі Північний Рейн – Вестфалія в усіх великих управліннях поліції створено спеціальні комісаріати з розслідування злочинів, пов'язаних з наркотиками, сексуальних злочинів, справ про зниклих безвісті осіб, а також правопорушень, вчинених неповнолітніми. Контроль і загальна координація роботи з підлітками здійснюються керівництвом управління поліції. В інформаційній системі управ-

ління кримінальної поліції створено спеціальний масив відомостей про правопорушення, вчинені неповнолітніми, на основі цих даних проводиться аналіз причин й особливостей розвитку злочинності дітей і підлітків. Результати таких досліджень використовуються при навчанні, підготовці та перепідготовці працівників поліції. На території землі Баден-Вюртемберг при великих підрозділах кримінальної поліції організовано відділи у справах неповнолітніх правопорушників, а в інших службах виділено працівника, який займається тільки правопорушеннями підлітків. До завдання спецвідділів і їх працівників входить розслідування всіх справ, в яких фігурують неповнолітні жертви, злочинці чи свідки. На території землі Нижня Саксонія поліція при розгляді справ про правопорушення неповнолітніх працює в тісному контакті з соціальними службами. Така співпраця передбачає чітке розмежування функцій поліції й обов'язків відповідних соціальних служб. Для цього при земельному відомстві кримінальної поліції і деяких поліцейських ділянках введено нову посаду – уповноважений з вирішення питань, пов'язаних із правопорушеннями неповнолітніх. Аналогічні структури діють і на території землі Рейнланд-Пфальц. У землі Саар досі практикується використання поліцейських-жінок, які проходять курс спеціальної підготовки.

Досить високий рівень організації роботи з підлітками-правопорушниками було досягнуто в Західному Берліні, де у складі управління поліції було створено спеціальний комісаріат. Працівники комісаріату не тільки розслідували справи неповнолітніх, а й проводили профілактичну роботу з неповнолітніми правопорушниками.

У Великобританії місцеві поліцейські органи є основною ланкою поліцейської системи країни, що відповідає за роботу з попередження злочинів неповнолітніх. Всі програми, в т.ч. розроблені центральними органами управління (МВС Сполученого Королівства), практично повністю виконуються на місцевому рівні, а управлінські функції МВС зводяться до вибору пріоритетних напрямків боротьби зі злочинністю, проведення досліджень і розробки на їх основі відповідних цільових програм, а також фінансування цих програм і контролю за виконанням виділених для їх здійснення засобів. Перша цілеспрямована програма профілактики злочинності в Великобританії, розрахована на конкретні категорії населення, в т.ч. і неповнолітніх, була розроблена в 1975 році [2, с. 43]. Всі передбачені в ній заходи, форми і методи носили міжвідомчий характер, а поліція виступала ініціатором і консультантом з питань тактики і методів реалізації таких програм. У Великобританії розгорнуто широку кампанію на зміцнення співпраці між школою і поліцією. Захист громадян, забезпечення громадського порядку багато в чому залежить від схвалення дій поліції. Тому дуже важливо допомогти молоді зрозуміти принципи і функції підтримки порядку. Заохочується підготовка поліцейських спільно з викладачами на базі шкіл району. Це забезпечує плідний обмін думками між поліцейськими і викладачами. У кожній школі призначається вчитель, відповідальний за зв'язок з поліцією, а в кожній поліцейській ділянці – поліцейський, відповідальний за співпрацю зі школою [3].

У зарубіжній правоохоронній практиці закріпилася думка про те, що для правового виховання підлітків необхідним є новий тип працівника поліції.

Він повинен бути другом і наставником дітей, ентузіастом своєї справи, поєднувати в собі якості адвоката, соціолога та психолога, бути енергійним й ініціативним. Таким чином, якщо говорити про систему попередження та профілактики правопорушень і злочинів серед неповнолітніх, то вітчизняний досвід існування соціальних служб для неповнолітніх та молоді, інспекцій у справах неповнолітніх (пізніше – кримінальної міліції у справах неповнолітніх та кримінальної міліції у справах дітей) були досить ефективними та дієвими структурами, що здійснювали даний напрям діяльності.

1. Андрюхин Н. Г., Калмыков Г. И. Возможности применения международно-правовых рекомендаций и зарубежного опыта в совершенствовании отечественного законодательства об уголовной ответственности несовершеннолетних / Н. Г. Андрюхин, Г. И. Калмыков // Преступность и общество : сборник научных трудов. – М. : ВНИИ МВД России, 2005. – С. 63-69.

2. Полицейские системы зарубежных государств. Выпуск 1. – М. : ВНИИ МВД России, 2004. – 72 с.

3. Законодавство Великобританії про правоохоронну та поліцейську діяльність / Офіційний сайт Уряду Великобританії / Міністерство оборони Великобританії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.mod.uk.

Ніколайченко Галина Михайлівна
професор кафедри правових дисциплін
Криворізького факультету Дніпропетровського
державного університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент

ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ НОРМ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА ЩОДО ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Торгівлю людьми не можна вважати лише надбанням сучасності, проституція та рабство, як відомо, явища давні. Проте, якщо до проституції ставлення сучасних громадськості та законодавців неоднозначне, то рабство вважається злочином в усіх державах світу.

Боротьбу зі злочинністю держави здійснюють шляхом застосування внутрішньодержавних санкцій. Але злочини, які порушують основні права та свободи людини, передбачені нормами міжнародного права.

Метою дослідження є історико-правовий аналіз норм міжнародного права по торгівлі людьми.

Однією з перших спроб запобігти торгівлі людьми була декларація, прийнята на Віденському конгресі 1815 р., яка містила спроби обмежити торгівлю невільниками. Увагу міжнародної громадськості торгівля людьми, особливо жінками, привернула в кінці ХІХ – на початку ХХ ст. у зв'язку із загрозливим поширенням цього явища, результатом стало скликання в Лондоні міжнародного Конгресу з питань боротьби з торгівлею жінками, пов'язаною з проституцією. Учасники Конгресу звернулися із закликами до усіх держав про створення національних комітетів для боротьби з торгівлею жінками, про необхідність укладення міжнародних договорів з цього питання. Наступним кроком було скли-

кання у Франції міжнародної конференції у 1902 році, її учасниками стали 16 держав. Саме на цій конференції вперше в історії було розроблено низку правових заходів щодо боротьби з торгівлею жінками, до яких належать:

- створення на території кожної держави центрального органу по збору та систематизації повідомлень про факти схиляння жінок і дівчат до розпусти;
- вжиття необхідних заходів для виявлення осіб, які займаються торгівлею жінками.

Ці положення були викладені у Міжнародному договорі про боротьбу з торгівлею білими рабіннями від 18 травня 1904 року. Уперше проблему транснаціонального характеру торгівлі жінками і дітьми було вирішено на правовому рівні Міжнародною конвенцією про боротьбу з торгівлею білими рабіннями, схваленою 4 травня 1910 року. Держави-учасниці зобов'язувалися встановити кримінальну відповідальність за торгівлю жінками і дівчатами і в тому разі, коли окремі дії, що склали цю діяльність, були вчинені на території різних країн.

Міжнародна конвенція про боротьбу з торгівлею жінками та дітьми від 30 вересня 1921 року містила зобов'язання держав щодо розробки законопроектів, які б встановлювали кримінальну відповідальність осіб, які втягують жінок у проституцію та займаються торгівлею жінками та дітьми. У цьому документі вперше було виділено відповідальність не лише за звідництво для заняття проституцією, але і за власне торгівлю жінками та дітьми [1].

Першим самостійним міжнародно-правовим документом, що містить норми про торгівлю дітьми, стала Женевська декларація прав дитини, прийнята Лігою Націй у 1924 році. Ці норми стосувалися боротьби з торгівлею людьми та закабаленням їх в непосильній праці.

Згідно з Женевською конвенцією у 1926 році при Лізі Націй створено спеціальний Дорадчий комітет з боротьби з торгівлею жінками. Інформація про професійних торговців жінками, за Міжнародною конвенцією про боротьбу з торгівлею повнолітніми жінками, потрапляла у сферу обміну між державами-учасницями. Подальша законотворча діяльність по боротьбі з торгівлею людьми втілювалася у Конвенцію про боротьбу з торгівлею людьми і експлуатацією проституції третіми особами від 2 грудня 1949 року. Україною вона була ратифікована 15 лютого 1955 року [1].

Вона стала підсумком попередньої нормотворчої діяльності по торгівлі людьми на міжнародному рівні. Конвенцією були визнані злочинними такі діяння:

- звідництво, схиляння до проституції або розбещення з цією метою іншої особи, навіть за згодою цієї особи (п.1 ст.1);
- експлуатація проституції іншої особи навіть за згодою цієї особи (п. 2 ст. 1);
- утримання будинку розпусти або управління ним, а також свідоме фінансування та участь у фінансуванні будинку розпусти (п. 1 ст. 2);
- передача в оренду або найом будівлі чи іншого місця, чи його частини за умови, що особа знала про цілі їхнього використання для проституції третіми особами (п. 2 ст. 2);
- замах на вчинення вказаних дій, підготовка до них (ст. 3);
- умисна співучасть у діях, вказаних у пунктах 1–5.

За вчинення цих діянь винні особи повинні нести відповідальність від-

повідно до внутрішніх законів держави. Недоліком цього акта можна вважати те, що в ньому не було передбачено відповідальність за власне торгівлю людьми, а також те, що в ньому не було враховано іншої, крім сексуальної експлуатації, мети торгівлі “живим товаром”. Позитивним моментом є те, що Конвенція встановила зобов’язання вжиття заходів для реабілітації жертв торгівлі людьми.

У серпні – вересні 1956 року було проведено Женевську конференцію з боротьби з рабством. Результатом її роботи стало прийняття у вересні 1956 року Додаткової конвенції про скасування рабства, работоргівлі, інститутів та звичаїв, подібних до рабства. Відповідно до цього документа дії, що прирівнюються до рабства, можна охарактеризувати як боргову кабалу, закріпачення, примусовий шлюб чи іншу незаконну передачу права власності на жінку, продаж чи іншу оплатну передачу дитини законними представниками з метою подальшої її експлуатації. Конвенцією визнано злочинами також перевезення чи спробу перевезення рабів, співучасть у цій діяльності. Цей документ був ратифікований Україною 31 жовтня 1958 року.

Міжнародним пактом про громадянські і політичні права, прийнятим у 1956 році, було проголошено, що нікого не можуть утримувати в рабстві, рабство і работоргівля забороняються в усіх видах; ніхто не повинен утримуватися в підневільному стані [3, ст. 8].

Черговим кроком стало прийняття Генеральною Асамблеєю ООН 18 грудня 1979 року Конвенції про ліквідацію усіх форм дискримінації щодо жінок (для України набула чинності 3 вересня 1981 року). Вона містила комплекс заходів для припинення торгівлі жінками та експлуатації проституції, зокрема надання жінкам державами усіх прав, передбачених Конвенцією, у повному обсязі, усунення усіх форм дискримінації. Однак у цьому документі відсутні будь-які механізми втілення цих норм на практиці та їх імплементації в національне законодавство [2].

Важливим документом, який містить норми про торгівлю дітьми, стала Конвенція про права дитини, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 20 листопада 1989 р. (для України вона набула чинності з 27 вересня 1991 року).

Цим документом встановлено, що держави-учасниці вживають на національному, дво- та багатосторонньому рівнях усіх необхідних заходів для відвернення викрадень дітей, торгівлі дітьми чи їх контрабанди з будь-якою метою і в будь-якій формі [3].

Документом, що стосується боротьби з торгівлею людьми, зокрема жінками, є Декларація про викорінення насильства проти жінок (1993 р.)

15 листопада 2000 року було прийнято Протокол про запобігання та припинення торгівлі людьми, особливо жінками та дітьми, і покарання за неї, який доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності. Цінність його полягає в тому, що він містить визначення терміна “торгівля людьми”, заходи щодо захисту жертв торгівлі людьми, їх реабілітації, попередження, співробітництво (обмін інформацією і підготовка кадрів) та інші заходи, що їх застосовують держави-учасниці для боротьби з цим злочином.

Аналіз норм міжнародного права дозволяє стверджувати, що міжнародна громадськість вживає заходів проти торгівлі людьми. Проте, хоча норми

законодавства і змінюються відповідно до сучасних умов і ситуацій на ринку “живого товару”, транснаціональна злочинність постійно знаходить все нові й нові шляхи і способи вчинення цього злочину, незважаючи на розмаїття нормативно-правових актів, покликаних боротися з торгівлею людьми, ситуація у цій сфері продовжує погіршуватися.

1. Буряк М.Ю. Торгівля людьми і боротьба з нею : монографія / М.Ю. Буряк. – Владивосток, 2006. – С. 114–115.

2. Топчій А. Нелегальна трудова міграція та торгівля людьми. Висвітлення проблеми у ЗМІ / А. Топчій. – К., 2008. – С. 99.

3. Конвенція про права дитини (прийнята 20.11.1989 Резолюцією 44/25 Генеральною Асамблеєю ООН) // Збірка міжнародних договорів СРСР. – 1993. – Вип. XLVI. – С. 242–257.

Поливанюк Василь Дмитрович
ст. викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД НАДАННЯ ПРИВАТНИХ ДЕТЕКТИВНИХ ПОСЛУГ

У багатьох зарубіжних країнах (Сполучених Штатах Америки, Великобританії, Франції, Італії тощо) приватна детективна (розшукова) діяльність використовується з метою збільшення можливості громадян (юридичних осіб) у захисті своїх законних прав та інтересів і врегульована нормами національного законодавства.

Так, у Сполучених Штатах Америки виділяють три основних види приватних правоохоронних організацій: розшукові бюро, охоронні агентства, служби безпеки в різних промислових та комерційних структурах. Питання правової регламентації діяльності недержавних служб безпеки належить до юрисдикції штатів, тому у США немає єдиного федерального закону про приватну детективну діяльність, тобто її нормативно-правове регулювання здійснюється у кожному штаті окремо (у переважній більшості штатів для здійснення детективних функцій необхідна спеціальна ліцензія, яка видається органами влади певного штату, і за умов наявності такої ліцензії детектив має право займатися охоронно-розшуковою діяльністю (залежно від класу ліцензії) тільки на території того штату, де він отримав ліцензію) [1, с. 33].

До основних видів діяльності приватних розшукових бюро у США належать:

– збирання інформації про злочини або погрози стосовно уряду США й окремих штатів;

– встановлення біографічних та інших даних на окремих громадян, організації, підприємства тощо;

– розшук зниклих осіб, загубленого або викраденого майна;

– пошук свідків і збирання доказів для правоохоронних і судових

органів. [2, с. 8; 3; 4].

У Великій Британії, починаючи з 90-х років минулого століття, уряд країни неодноразово ставив питання перед парламентом про необхідність введення обов'язкової реєстрації приватних детективів з обов'язковою спеціальною перевіркою за обліками поліції. Парламентом було підготовлено ряд законопроектів про обов'язкову реєстрацію кваліфікованих приватних детективів. У 2001 році був ухвалений закон, який ввів обов'язкове ліцензування приватної детективної діяльності, а відповідно, і реєстрацію приватних детективів. Із прийняттям цього закону був створений спеціальний орган, який здійснює ліцензування та перевірку приватної детективної діяльності, – Орган індустріальної безпеки Великобританії [5, с. 252; 6], який із травня 2015 року почав діяти у структурі британського Міністерства внутрішніх справ.

Детективні агентства Великобританії мають право надавати такі послуги:

- розробка заходів безпеки за контрактами з урядовими органами;
- ведення переговорів з терористами, які захопили заручників;
- виконання завдань клієнтів щодо спостереження за їхніми близькими родичами;
- виявлення факторів подружньої зради;
- установлення фінансового становища і кредитоспроможності майбутніх партнерів у бізнесі [2, с. 9].

Приватний детектив у Великобританії має достатньо широкий вибір технічних засобів для здійснення своєї діяльності. Крім того, детективу доступна навіть криміналістична лабораторія поліції Лондона. Особи, які пройшли перевірку в державних органах на добропорядність і професійну придатність, мають право доступу до центрального національного поліцейського комп'ютера, за допомогою якого щоденно видається до 120 тисяч довідок за запитами про правопорушників.

Крім того, приватний детектив у цей час може легко, не порушуючи закону, отримати відомості щодо підданих країни. Наприклад, є термінали, через які на цілком законних підставах можна отримати доступ щонайменше до 100 баз даних, у тому числі й до комп'ютеризованого довідника компанії «British Telecom», а також до повного поіменного списку британських виборців і судових дос'є. Також звернемо увагу на те, що близько 70 % англійських приватних детективів раніше працювали в поліції.

Це, у свою чергу, обумовлює той факт, що у Великобританії підтримується дуже тісне інформаційне співробітництво між приватними детективними агентствами та державними правоохоронними органами (поліцією) під час розслідування злочинів та захисту прав і свобод громадян [5, с. 253].

В Італії приватна детективна діяльність регулюється розділом IV (ст. 133–141) Кодексу законів про громадську безпеку 1931 року. Державні органи, юридичні та приватні особи в Італії мають право звертатися з метою здійснення розслідування або отримання будь-якої інформації, що їх цікавить, у приватні детективні бюро (служби, агентства) [2, с. 11; 5, с. 257; 7].

Основними напрямками діяльності приватних детективів Італії є такі:

- розслідування у приватному секторі (захист честі та гідності особи, збір доказів);

– розслідування у сфері комерційної діяльності компаній (щодо підробок товарних знаків, патентів, продукції, розповсюдження комерційної таємниці);

– розслідування у сфері торговельної діяльності (недостачі, порушення бухгалтерської звітності);

– розслідування у страховій сфері (шахрайство щодо страхових випадків, дорожньо-транспортних пригод тощо);

– розслідування у кримінальній сфері (збір інформації та доказів у рамках захисту особи у кримінальному провадженні);

– розслідування у сфері обігу комерційної інформації (оцінка ризиків, кредитоспроможності, кандидатів на роботу за умови дотримання принципів недоторканності приватного життя особи) [2, с. 11; 8].

Діяльність приватних детективів у Франції регулює закон "Про організацію професії приватного детектива" ("Organisant la profession de détective privé") від 19 липня 1991 року, з останніми доповненнями та змінами, що набрали чинності у 2006 році [5 с. 254; 9].

Основними видами діяльності приватних детективів у Франції є такі:

– вирішення сімейних конфліктів (справи про зраду, насилля в сім'ї);

– вирішення трудових спорів (незаконне звільнення, розкриття комерційної таємниці, недоброчесна конкуренція);

– вирішення економічних справ (бізнес-ризиків, вивчення кандидатів на роботу, контроль персоналу);

– вирішення фінансових питань у приватному секторі (кредитні історії клієнтів, справи про спадщину);

– вирішення організаційних бізнес-питань (вивчення конкурентів, здійснення заходів безпеки бізнес-структури, правова підтримка підприємницької діяльності);

– вирішення страхових справ;

– збір інформації в інтересах клієнта у кримінальних справах [2, с. 254–255; 9].

1. Крысин А.В. Безопасность предпринимательской деятельности / А. В. Крысин. – М. : Финансы и статистика, 1996. – С. 33.

2. Бугайчук К. Л. Інститут приватних детективів за кордоном : порівняльно-правовий аналіз / К. Л. Бугайчук // Право і Безпека. – 2016. – № 1. – С. 7–12.

3. How to Become a Private Investigator [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lowkeypi.com/how-to-become-a-private-investigator>.

4. A State by State Guide on How to Become a Private Investigator [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://privateinvestigatoredu.org>.

5. Черков В. О. Приватна детективна діяльність в розвинутих країнах світу / В.О. Черков, П.О. Попов // Вісник Луганського держ. ун-ту внутр. справ імені Е. О. Дідоренка. – 2010. – Вип. 2. – С. 248–259.

6. Regulation of Private Investigations // Security Industry Authority [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sia.homeoffice.gov.uk/Pages/licensing-private-investigations.aspx>.

7. Vademecum operativo: Disposizioni operative per l'attuazione del Decreto Ministeriale 1.12.2010, nr. 269, in materia di capacita tecnica e qualita dei servizi degli istituti di vigilanza ed investigazione private. – 59 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

8. <http://img.poliziadistato.it/docs/VADEMECUM%20OPERATIVO%20definitivo.pdf>.

9. Investigatore privato (ordinamento italiano) // Wikipedia : l'enciclopedia libera [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://it.wikipedia.org/wiki/Investigatore_privato_\(ordinamento_italiano\)](https://it.wikipedia.org/wiki/Investigatore_privato_(ordinamento_italiano)).

10. Про організацію професії приватного детектива : Закон Франції ("Organisant La profession de détective privé") ст. 1: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vigilis.be/upload/documents/wetPrivDecFR.pdf>.

11. La profession en 53 points essentiels // Centre d'information sur les détectives et enquêteurs privés [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ufedp.online.fr/detectiv>.

Сіроштан Юрій Володимирович
завідувач кафедри правових дисциплін
Криворізького факультету Дніпропетровського
державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ (МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД)

Потреба в удосконаленні системи професійної підготовки працівників Національної поліції України актуалізує вивчення досвіду інших країн. У кожній країні існує своя унікальна система підготовки відповідних фахівців для поліції, що склалася під впливом територіальних, історичних, політичних, соціально-економічних чинників і особливостей національних правових систем.

Щоб визначити місце відомчих навчальних закладів МВС у нових умовах, їх роль у реформуванні поліції, поглянемо спочатку на чинний стан речей у цій сфері.

Отже, крім вищого навчального закладу центрального значення – Національної академії внутрішніх справ, при МВС діють ще Харківський, Дніпропетровський, Львівський та Одеський університети внутрішніх справ, а також Донецький юридичний інститут. Загалом маємо шість вищих навчальних закладів, які спрямовані на надання вищої освіти поліцейським.

Втім, Національна академія внутрішніх справ здійснює підготовку не лише юристів, а й психологів. А, скажімо, Харківський національний університет внутрішніх справ пропонує отримати освіту за спеціальностями не лише «право» і «психологія», а також: «фінанси, банківська справа та страхування», «кібербезпека», «правоохоронна діяльність». Навчання відбувається як на денній, так і на заочній формі.

Кожен з названих вищих навчальних закладів також пропонує навчання в аспірантурі та захист дисертацій у спеціалізованих вчених радах.

Отже, як бачимо, у загальному плані діяльність вказаних відомчих «поліцейських» ВНЗ мало чим відрізняється від звичайних навчальних закладів. При цьому переважна більшість викладачів усіх вишів МВС мають звання поліцейських, користуються усіма пільгами та соціальними гарантіями разом зі слідчими, патрульними, дільничними, оперативними співробітниками.

На сьогодні у Законі міститься положення про те, що підготовку

поліцейських здійснюють «вищі навчальні заклади із специфічними умовами навчання», порядок добору до яких визначає Міністр внутрішніх справ» (стаття 74 Закону). Це нормативне положення, по суті, консервує наявну неефективну і застарілу систему відомчих «поліцейських» вузів МВС. До речі, зазначені «специфічні умови навчання» не розкрито.

На практиці під «специфічними умовами навчання» розуміються всього-на-всього посилені вимоги фізичної підготовки, дещо більший акцент на вивченні дисциплін кримінального блоку (кримінальне право та процес, криміналістика та кримінологія), проживання у гуртожитках казарменого типу, носіння спеціальної форми, стройова підготовка та доступ до низки внутрішніх документів МВС та Нацполіції, які регламентують порядок проведення негласних дій.

Враховуючи це, «звичайний» випускник юридичного факультету, скажімо, Львівського національного університету імені Івана Франка, який успішно подолав відкритий конкурсний відбір, має проходити лише курс професійної підготовки, а випускник будь-якого відомчого вузу МВС – не повинен, і тільки тому, що останній отримав навчання зі «специфічними умовами».

За кордонами України сьогодні накопичено великий, різноманітний і різноаспектний досвід підготовки кадрів для поліцейських служб. Організація діяльності із забезпечення правопорядку, громадської безпеки, боротьби зі злочинністю в усіх її проявах у кожній країні має свою специфіку і особливості. Відповідно до структури, завдань, правового регулювання органів внутрішніх справ, у різних країнах будуються і національні системи підготовки кадрів.

У ряді країн навчальні заклади поліції знаходяться в межах загальнодержавної системи освіти, в інших країнах підготовка поліцейських кадрів орієнтована на вузько професіональне поліцейське навчання.

У США успішно функціонує одна з найбільш складних за структурою поліцейських систем. Різноманітність організаційно-правових форм обумовлена специфікою історичного розвитку, правової системи англо-американського типу, а також федеративним державним устроєм. Поліцейські сили діють на федеральному (ФБР), штатному, місцевому (у містах, графствах та інших муніципальних одиницях) рівнях. Існують органи поліції і в окремих міністерствах та відомствах: Міністерстві фінансів, митній службі, службі внутрішніх доходів, федеральних органах контролю за банками та інших, а також приватна поліція.

Усе це накладає свою специфіку на підготовку кадрів поліції, котра здійснюється в навчальних закладах, що традиційно мають назву поліцейських академій.

Так, Федеральне бюро розслідувань має власну систему підготовки кадрів – від низки академій та університетських факультетів і коледжів до короткотермінових курсів.

Кадри поліції готуються діяти в умовах жорсткого контролю з боку спеціальних агентств, відповідальних за законність і гласність у роботі правоохоронних органів, виконавчих органів, суддів, прокуратури, адвокатури, бюро присяжних. Це вимагає особливого професіоналізму, а також високих

особистих моральних якостей.

Поліція Канади також має складну структуру, поділяється на федеральну, провінційну і муніципальну. Провідна роль належить федеральним структурам – Королівській канадській кінній поліції (КККП), що є унікальним формуванням, котре діє на державному і провінційному рівні. Вона має свою систему підготовки кадрів, в якій найбільш розповсюдженою формою є спеціалізовані навчальні центри КККП. Головним навчальним закладом є Канадський поліцейський корпус у Оттаві, де слухачі опановують програму, що складається із 41 курсу. Першочергове значення надається практичній підготовці поліцейського до служби. Щорічно Коледж випускає 500 курсантів. КККП має також школу верхової їзди, школу служби поліцейських собак, школу стройової музики, низку інших закладів освіти.

Для британської моделі професійної підготовки керівних кадрів поліції характерна максимальна її відкритість не тільки для національних загальногромадянських освітніх установ, але і для зовнішніх контактів. Коледж керівних кадрів поліції у Бремшиллі підтримує тісні контакти з рядом англійських і зарубіжних вишів: Оксфордським, Лондонським, Нью-Йоркським університетами, американським коледжем кримінального права імені Дж. Джея, Академією ФБР та ін., обмінюючись з ними навчальними програмами, викладачами та слухачами.

Організація навчання у Вищій школі поліції Німеччини спеціалізується не тільки на професійній підготовці керівних кадрів поліції для усіх земель Німеччини, але й на підготовці співробітників поліції з інших держав, що входять у Євросоюз, які направляються для професійного навчання, стажування або підвищення кваліфікації. Кількість працівників, прийнятих на навчання в цю школу поліції, строго відповідає кількості звільнених (вакантних) керівних посад у поліцейській системі Німеччини. Якість викладання постійно оцінюється як викладацьким складом і керівництвом школи, так і слухачами.

Професійна підготовка та випробувальний термін кримінальної поліції Бельгії: навчання претендентів на посади інспектора (8 місяців) і офіцера (8 місяців) проводяться в «школі кримінології і поліцейських наук». Основний курс підготовки співробітників жандармерії триває один рік. Потім практика (один рік) в одному з оперативних (слідчих) відділів. Далі, після 3-х місяців навчання, – іспит. Унтер-офіцери можуть отримати звання офіцера після дворічного курсу навчання, що включає курс підготовки (9 місяців) у школі офіцерів.

У французькій моделі професійної освіти кадрів поліції застосована сильна загальнотеоретична підготовка і централізована координація діяльності відомчих освітніх установ, що багато в чому пояснюється централізованою структурою побудови органів внутрішніх справ у цих державах.

Заслуговують на увагу реформи у Литві, Латвії, Естонії та Молдові. Тут міліцію перейменовано на поліцію. Начальники департаментів поліції (генеральний комісар у Литві) є заступниками міністрів внутрішніх справ. На місцях створено муніципальну поліцію, яка структурно входить до департаменту поліції, але підпорядкована органам місцевого самоврядування. Поруч з кадровими апаратами з'явилися нові підрозділи по роботі з особовим складом, такі як відділ професійної етики і соціального захисту в Литві, відділ

соціально-економічного розвитку в Молдові, психологічна служба в Латвії. Такі структурні зміни передбачають розширення спектра спеціальностей та спеціалізацій підготовки фахівців у національних поліцейських закладах освіти, таких як Поліцейська академія ім. Штефана чел-Маре, Кишинівська школа поліції в Молдові, Поліцейська академія Литви та ін.

Отже, можна стверджувати, що за всього розмаїття моделей, системи професійної підготовки кадрів поліції в зарубіжних країнах характеризуються низкою загальних принципів і підходів до організації комплектування та професійного навчання керівного складу поліції. Досвід зарубіжних країн свідчить, що професійна підготовка поліції має містити специфічні концептуальні підходи та мати системний характер.

1. Эйзерман П.Д. Законодательно-правовое обеспечение профессионального обучения полиции / П.Д. Эйзерман // Подготовка полицейских кадров: проблемы и пути развития в общеевропейском масштабе : материалы Междунар. научно-практ. конф. (16–17 мая 2000 г.). – М., 2000.

2. Руг М. Юридические предметы в программе обучения Высшей школы полиции, современное состояние, перспективы развития / М. Руг ; под общ. ред. И.И. Басецкого // Проблемы развития образования, юридической науки и практики : материалы Междунар. научно-практ. конф., посвященной 45-летию Академии МВД Республики Беларусь. – Минск, 2003.

3. Смит М. Подготовка полицейских в Бельгии / М. Смит // Новые методики подготовки кадров полиции/милиции : материалы Междунар. семинара. – М., 2006.

4. Мотин В.В. Развитие человеческого потенциала как инновационная составляющая повышения квалификации кадров в органах внутренних дел / В.В. Мотин // Инновации в образовании. – 2007. – № 9.

5. Довгаль П. Опыт зарубежных стран по защите национальных интересов в морских пространствах / П. Довгаль, О. Свиных // Зарубежное военное обозрение. – 2009. – № 2. – С. 62–66.

6. John B. Hayes. United States Coast Guard. – Retrieved. – 18 March. – 2009.

7. John P. L. Neither Athens nor Sparta : The American Service Academies in Transition (1979).

8. U. S. Coast Guard Academy (2011). Academic Majors web page. Electronic document : <http://www.uscga.edu/display.aspx.id=497>, accessed May 6. – 2011.

9. Звіт про результати візиту української делегації ДПСУ до Морського центру і Академії Федеральної поліції Німеччини з 12 по 17 лютого 2012 року.

Тимчук Олексій Леонідович
доцент кафедри кримінального,
цивільного та міжнародного права
Запорізького національного
технічного університету,
кандидат юридичних наук, доцент

ДЕЯКІ ТЕНДЕНЦІЇ НАСИЛЬНИЦЬКОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В США

У цілому за останні 10–20 років у США простежується тенденція до зниження як абсолютної, так і відносної кількості злочинів, включаючи насильницькі. Індекс насильницьких злочинів, у США до них відносять умисні

вбивства, зґвалтування, тяжкі напади і грабежі, у 2015 р. склав 383 (тут і далі – усі дані на 100 тис. жителів). Для порівняння: у 2012 р. – 387, у 2013 р. – 369, у 2014 р. – 361, у 1991 р. – 758, хоча порівняно із 60-ми рр. ХХ ст. їх кількість значно зросла (наприклад, у 1960 р. – усього 161) [1; 2]. Проте за останні два роки індекс цих злочинів дещо зріс. Так, у 2015 р. кількість насильницьких злочинів у США, порівняно із попереднім роком, зросла на 3,8 %. Найбільше зростання насильницьких злочинів відбулося на Заході країни (майже на 8 %). Натомість на північному Сході кількість таких злочинів зменшилася на 0,9 %. В деяких регіонах США у 2015 р. кількість умисних вбивств зросла досить суттєво, зокрема, на Середньому Заході на 15,2 %, на Півдні на 11,6 % і на Заході майже на 9 %. Відбулося також зростання кількості зґвалтувань: на Заході на 6,6 % і на Північному Заході на 6,6 %. Кількість грабежів найбільше зросла на Заході (на 7 %), натомість на північному Сході кількість таких злочинів зменшилась на 4,2 %. Кількість нападів у 2015 р. також найбільше зросла на Заході США (на 8,5 %) та на Середньому Заході (на 4,9 %). Зростання нападів на Півдні склало 3,7 %, а на Північному Сході – усього 0,1 % [3].

У територіальному розрізі найвищий в США індекс насильницьких злочинів фіксується в таких штатах, як Аляска (730), Невада (696) та Нью-Мексико (656), а найнижчий – у Вермонті (118) та в Мені (130). Відповідний показник Федерального округу Колумбія (м. Вашингтон) – 1 269 [3; 4].

Індекс умисних вбивств в США у 2015 р. склав 4,9. Тенденція до суттєвого зниження кількості вбивств з 90-х рр. ХХ ст. є в США очевидною – з деякими несуттєвими річними коливаннями – і простежується протягом тривалого часу: так, у 1960 р. індекс цих злочинів склав 5,1, у 1970 р. – 7,9, у 1980 р. – 10,2, у 1990 р. – 9,4, у 2000 р. – 5,5, у 2009 р. – 5, у 2010 р. – 4,8, у 2014 р. – 4,4 [1; 2]. У той же час слід зазначити, що індекс умисних вбивств в США є найвищим серед розвинутих держав світу. Для порівняння: в Японії – 0,3, в Канаді – 1,5, у Великій Британії – 0,9, у ФРН – 0,9, у Франції – 1,2, в Австралії – 1 [5]. Серед американських штатів найвищий індекс умисних убивств у Луїзіані (10,3) та в Міссісіпі (8,7), а найнижчий – у Нью-Гемпширі (1,1), на Гавайях (1,3) та у Вермонті (1,6) [3]. Відповідний показник округу Колумбія – 24. За даними 2012 р., 60 % усіх умисних вбивств у США вчинено із застосуванням вогнепальної зброї, що також є найвищим показником серед розвинутих країн світу. Індекс смертності від застосування вогнепальної зброї в США варіюється від 2,71 на Гавайях і 3,18 в Масачусетсі до 19,15 в Луїзіані та 19,59 на Алясці [6]. В США значно частіше, ніж в інших розвинутих державах, при вчиненні нападів та грабежів використовується вогнепальна зброя (в середньому – у 20–40 % випадків) [7, р. 100]. Саме тому контроль над вільним обігом вогнепальної зброї залишається для США надзвичайно гострою проблемою.

Індекс зґвалтувань у США у 2015 р. склав 38,6 і за останні кілька років цей показник дещо зріс (2014 р. – 36,5; 2013 р. – 36; 2012 р. – 27; 2006 р. – 32; 2001 р. – 32), хоча в більш тривалій перспективі простежується тенденція до зменшення кількості цих злочинів. Наприклад, у 1992 р. індекс зґвалтувань складав 43 (хоча у 1960 р. – всього 9,6). З окремих штатів США найвищий індекс зґвалтувань на Алясці (122), в Нью-Мексико (80), а також у Мічигані

(65) та в Арканзасі (65), а найнижчий – у Нью-Джерсі (15), Коннектикуті та Вермонті (по 21). Відповідний показник округу Колумбія – 73,5 [1; 2; 3]. Для порівняння, індекс згвалтувань в окремих розвинутих країнах складає: Японія – 0,1, Канада – 1,4, ФРН – 9, Франція – 19, Нова Зеландія – 32, Англія і Уельс – 51, Швеція – 65 [5].

Тенденція до зниження стосується і таких насильницьких злочинів, як тяжкі напади. Так, у 2015 р. їх індекс склав 238, у 2013 р. – 229, у 2011 р. – 241, у 2010 р. – 252, у 2001 р. – 319, у 1991 р. – 433 (хоча у 1960 р. – усього 86) [1; 2]. Для порівняння, індекс нападів в окремих розвинутих країнах складає: Японія – 21, Канада – 135, ФРН – 156, Франція – 346, Фінляндія – 600, Бельгія – 616, Швеція – 859 [5]. З окремих штатів США найвищий індекс тяжких нападів на Алясці (497), у Теннессі (452) та в Нью-Мексико (450), а найнижчий – у Мені (69) та у Вермонті (79). Відповідний показник округу Колумбія – 615 [3].

Знижується в США й кількість грабежів: у 2015 р. їх індекс склав 102, у 2011 р. – 114, у 2010 р. – 117, у 2001 р. – 148, у 1991 р. – 273, у 1981 р. – 258 (натомість у 1960 р. – 60). З окремих штатів США найвищий коефіцієнт грабежів досить несподівано фіксується у Меріленді (164), а також у Каліфорнії (135) та у Делавері (131), а найнижчий – у Вайомінгу (10), в Айдахо (12) та у Вермонті (16). Відповідний показник округу Колумбія – 557 [1; 2]. Для порівняння, індекс грабежів в окремих розвинутих країнах складає: Японія – 2,4, Австралія – 42, ФРН – 56, Канада – 59, Швеція – 86, Англія і Уельс – 87,5, Франція – 178, Бельгія – 1 529 [5].

1. United States: Uniform Crime Report – State Statistics from 1960–2013. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://www.disastercenter.com/crime/>

2. Crime in the United States by Volume and Rate per 100,000 Inhabitants, 1996–2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <https://ucr.fbi.gov/crime-in-the-u.s/2015/crime-in-the-u.s.-2015/tables/table-1>

3. Crime in the United States by Region, Geographic Division, and State, 2014–2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <https://ucr.fbi.gov/crime-in-the-u.s/2015/crime-in-the-u.s.-2015/tables/table-4>

4. Crime in the United States by State, 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <https://ucr.fbi.gov/crime-in-the-u.s/2015/crime-in-the-u.s.-2015/tables/table-4>

5. International statistics on crime and criminal justice [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <https://data.unodc.org/>

6. State Firearm Death Rates, Ranked by Rate, 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://www.vpc.org/fact-sheets/state-firearm-death-rates-ranked-by-rate-2013/>

7. Brown, Stephen E Criminology: Explaining Crime and Its Context. 7 edition / Brown S.E., Esbensen F.-A., Geis G. – New Providence: Matthew Bender & Company, 2010. – 650 p.

Турлова Юлія Анатоліївна
головний науковий співробітник відділу
науково-методичного забезпечення
прокурорської діяльності
поза сферою кримінальної юстиції
Науково-дослідного інституту
Національної академії прокуратури України,
кандидат юридичних наук

ЗАГАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКЕ КРИМІНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО У СФЕРІ ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ

Однією зі складових діяльності щодо вдосконалення сучасного кримінального українського законодавства, що регламентує відповідальність у сфері природоохоронної діяльності, є моніторинг та порівняльний аналіз зарубіжного, зокрема європейського, законодавства з охорони навколишнього середовища.

Кримінальне законодавство більшості держав континентальної Європи складається з двох шарів: національного кримінального законодавства тих чи інших держав та загальноєвропейського кримінального законодавства, створеного в межах РЄ та ЄС, що у значній частині має пряму дію і є пріоритетним щодо національного законодавства держав-членів цих інституцій, а частково також держав, які претендують на членство в них [1, с. 30].

Правовим фактором, що зумовлює гармонізацію, уніфікацію та універсалізацію кримінального законодавства країн ЄС у сфері охорони навколишнього середовища, є загальноєвропейське кримінальне законодавство, модельні кримінально-правові норми. Так, серед договорів, що передбачають прийняття модельних норм як інструменту координації та зближення національних законодавств, привертає увагу Рамкове рішення Ради ЄС 2003/80/ЖНА від 27 січня 2003 року «Про кримінально-правову охорону навколишнього середовища» [2], яке було прийняте з урахуванням Конвенції Ради Європи від 4 листопада 1998 року «Про кримінально-правову охорону навколишнього середовища».

Як відомо, рамкові рішення ЄС приймаються з метою зближення законодавчих і регламентних положень, встановлених державами-членами як інструментів гармонізації кримінального права та суміжних з ним галузей. Важливою перевагою таких норм є те, що вони розраховані на випереджаюче регулювання, адже вони регламентують питання, які не повною мірою розроблені у національних законодавствах. Відтак, модельні норми можуть використовуватись з метою не тільки уніфікації національного законодавства, але і його удосконалення. Як глобальні стандарти або ж інструменти для їх створення, модельні норми допомагають виявити деформації чинного національного законодавства, а також створити засоби протидії впливу консервативних і кон'юнктурних факторів.

У цьому контексті Рамкове рішення Ради ЄС «Про кримінально-правову

охорону навколишнього середовища» визначає такі умисні злочини:

a) вивільнення, емісія або внесення великої кількості речовин або іонізуючої радіації в повітря, ґрунт або воду, що стала причиною смерті або заподіяло серйозної шкоди здоров'ю людини;

b) протиправне вивільнення, емісія або внесення великої кількості речовин або іонізуючої радіації в повітря, ґрунт або воду, що спричинило їх суттєве погіршення або створило умови для такого погіршення, або стало причиною смерті або серйозної шкоди здоров'ю людини або об'єктів, які захищаються, у т. ч. пам'яткам культури, власності, тваринам або рослинам;

c) протиправна утилізація, переробка, зберігання, транспортування, експорт або імпорт відходів, яке стало причиною смерті або серйозної шкоди здоров'ю людини, або значної шкоди стану повітря, ґрунту, води, тваринного або рослинного світу;

d) протиправне введення в експлуатацію фабрик, що здійснюють небезпечну діяльність, яка, незалежно від введення їх в експлуатацію, заподіює або створює загрозу заподіяння смерті або серйозної шкоди здоров'ю людини, або значної шкоди стану повітря, ґрунту, води, тваринного або рослинного світу;

e) протиправні виробництво, переробка, зберігання, використання, транспортування, експорт або імпорт матеріалів, що розщеплюються, або інших небезпечних радіоактивних речовин, що викликало або здатне стати причиною смерті або серйозної шкоди здоров'ю людини, або значної шкоди стану повітря, ґрунту, води, тваринного або рослинного світу;

f) протиправне утримання, піймання, заподіяння шкоди, вбивство або торгівля видами дикої флори і фауни або їх частиною, що захищаються національним правом з метою недопущення їх вимирання;

g) незаконна торгівля озоноруйнуючими речовинами.

Стаття 3 Рішення покладає на держави обов'язок визнати злочинами такі самі діяння, вчинені з необережності.

Черговий крок у напрямі вдосконалення кримінально-правових норм на рівні ЄС та країн, які входять до нього, був зроблений завдяки прийняттю Директиви Європейського парламенту та Ради від 19 листопада 2008 г. «Про охорону навколишнього середовища кримінальним правом». Держави-члени ЄС зобов'язувалися провести ряд змін свого національного законодавства. Ці зміни стосуються кримінальної відповідальності юридичних осіб, відповідальності за підбурювання і пособництво, введення нових складів злочинів (у тому числі за торгівлю екземплярами охоронюваних видів флори і фауни, їх частинами та продуктами, поведінка, що призводить до знищення природних місць існування на охоронюваних територіях, виробництво, ввезення, вивезення, введення в обіг або використання речовин, що знищують озоновий шар) та уточнення вже існуючих кримінально-правових заборон, що стосуються поводження з відходами, небезпечними речовинами тощо [3].

Водночас п. 12 Преамбули Директиви свідчить, що вона передбачає мінімальні правила, і держави-члени вільні у прийнятті та збереженні більш суворих правил відносно ефективної кримінально-правової охорони навколишнього середовища (наприклад, конструювання складів відповідних норм не як матеріальних, а формальних, або ж як деліктів небезпеки).

Отже, з огляду на досягнення ЄС у галузі правової охорони довкілля актуальною є потреба у дослідженні законодавчого досвіду Європейського Союзу, що зумовлено необхідністю вивчення ефективності кримінально-правового впливу як засобу захисту від діянь, що викликають погіршення якості природного середовища, та пошуком дієвих шляхів удосконалення протидії екологічним злочинам.

1. Хавронюк М. І. Кримінально-правова система в Україні у взаємодії із зарубіжними кримінально-правовими системами (частина I) [Електронний ресурс] / М. І. Хавронюк // Вісник Асоціації кримінального права України : електронне наукове видання. – 2015. – Вип. 2 (5). – С. 9-43.

2. Council Framework Decision 2003/80/JHA of 27 January 2003 on the protection of the environment through criminal law // Judgment of the Court (Grand Chamber) 13 September 2005 In Case C-176/03 // Official Journal of the European Union. – С. 315/2. – 10.12.2005.

3. Джунусова Д. Н. Экологическая преступность и ответственность за экологические преступления / Д. Н. Джунусова [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.monographies.ru/176-5492>.

Філянiна Людмила Анатолiївна
доцент кафедри теорiї та iсторiї держави i права
Днiпропетровського державного
унiверситету внутрiшнiх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ВІДШКОДУВАННЯ ЗБИТКІВ ОСОБАМ, ПОСТРАЖДАЛИМ ВІД ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ (МІЖНАРОДНИЙ АСПЕКТ)

Торгівля людьми є одним із злочинів міжнародного характеру, що посягає на особисті права людини – позбавляє людину свободи, честі, людської гідності, впливає на рівень самооцінки і применшує її значимість. Україна є однією з країн, що знаходиться на шляху транзитного перевезення «живого товару» та займає, на жаль, не останнє місце в рейтингу держав-експортерів.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про протидію торгівлі людьми», особа вважається постраждалою від торгівлі людьми, якщо вона стала об'єктом торгівлі людьми й визнана такою. Отже, під торгівлею людьми розуміється здійснення незаконної угоди, об'єктом якої є людина, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, у тому числі сексуальної, з використанням обману, шахрайства, шантажу, уразливого стану людини або із застосуванням чи погрозою застосування насильства, з використанням службового становища або матеріальної чи іншої залежності від іншої особи.

Торгівля людьми, як кримінальне явище, має особливість пристосовуватися до нових умов життя, міняти свої форми і методи залежно від економічної і соціальної ситуації в кожній конкретній державі та у світі взагалі. Тому з часом з'являються нові тенденції та форми торгівлі людьми. Таким чином, торгівля людьми здійснюється з метою поневолення, основними формами якого вважають: примусову працю; сексуальну експлуатацію; працю за бор-

ги; боргове рабство серед трудових мігрантів; підневільне домашнє служіння; примусову дитячу працю; використання дітей як солдат; сексуальну експлуатацію дітей. Жертвою торгівлі людьми може стати будь-яка особа незалежно від статі, віку, рівня освіти, соціального статусу.

Враховуючи складний характер злочину, процес визнання особи потерпілою внаслідок торгівлі людьми та відшкодування збитків жертві цього злочину є тривалим і може бути пов'язаним із застосуванням не тільки національного законодавства, але і чинних міжнародних договорів України.

Основними документами у сфері міждержавного співробітництва у протидії торгівлі людьми і забезпечення відшкодування збитків потерпілим від даного злочину є Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності, Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює положення цієї Конвенції¹; Конвенція Ради Європи про протидію торгівлі людьми 2005 р.; Європейська конвенція по відшкодуванню збитків жертвам насильницьких злочинів 1983 р.²

Так, Конвенція Ради Європи про протидію торгівлі людьми визначає необхідність кожній державі-учасниці ввести в національне законодавство право жертви на компенсацію від такого правопорушення. Водночас держава вживає таких заходів щодо забезпечення відшкодування збитків потерпілим від торгівлі людьми шляхом заснування фонду компенсації жертвам збитків чи створити відповідні програми, направлені на соціальну допомогу та інтеграцію за рахунок некримінальних санкцій або заходів, що включають грошові стягнення.

Європейська конвенція по відшкодуванню збитків жертвам насильницьких злочинів визначає категорії потерпілих від злочину осіб, котрим держава повинна компенсувати збитки у разі неможливості їх відшкодування з інших джерел. До таких потерпілих належать особи: котрим у результаті навмисних насильницьких дій було завдано серйозну шкоду фізичному стану чи здоров'ю або знаходилися на утриманні особи, яка загинула в результаті скоєння злочину. Разом з тим на державу покладається обов'язок щодо компенсації шкоди, завданої злочинцем, у випадку неможливості притягнення злочинця до судового переслідування чи покарання.

Конвенція визначає коло потерпілих осіб від злочину, котрим виплачується компенсація шкоди державою, на території якої було скоєно злочин, а саме це є громадяни держав-учасниць Конвенції та громадяни усіх держав-учасниць Ради Європи, які постійно проживають на території держави, де було скоєно злочин.

Режим і розмір відшкодування шкоди визначається відповідно до завданих збитків і має верхню і нижню межу покриття.

Компенсація повинна покривати залежно від випадку такі частини збитків, як: втрата заробітку; витрати на ліки та госпіталізацію; витрати на поховання; у випадку наявності у потерпілої від злочину особи, яка померла,

¹ Обидва документи ратифіковані Генеральною Асамблеєю ООН у 2000 р.

² Конвенція у 2005 р. була підписана Україною, але до цього часу не ратифікована.

утриманців – відповідного грошового утримання.

Водночас відшкодування збитку може бути зменшено або скасовано: з урахуванням фінансового становища потерпілого; у зв'язку з поведінкою жертви або запитуючої особи до, під час, чи після злочину або у зв'язку із завданою шкодою; якщо потерпілий або запитуюча особа причетні до організованої злочинності чи перебувають у складі організації, що займається злочинною діяльністю; у випадку, коли повна або часткова компенсація не відповідає принципам справедливості і суспільного порядку.

Отже, на відміну від базових міжнародних норм щодо поняття жертв торгівлі людьми, вітчизняне законодавство трактує це поняття у прямому, тобто більш вузькому, значенні. Відшкодування збитків потерпілим від торгівлі людьми покладено на державу, де територіально було вчинено злочин. При компенсації шкоди повинні враховуватися: період, під час якого особа перебувала у стані жертви, завдана моральна шкода (втрати немайнового характеру: моральні або інші фізичні страждання, негативні явища, пов'язані із пригніченням особи, приниженням її честі й гідності, ділової репутації та інше), уразливий стан особи, її стать, вік та інше.

1. Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua.

2. Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua.

3. Конвенція Ради Європи про протидію торгівлі людьми 2005 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua.

4. Європейська конвенція по відшкодуванню збитків жертвам насильницьких злочинів 1983 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua.

5. Куц В.М. Прокурорські засоби протидії торгівлі людьми : науково-практичний посібник / Куц В.М., Орлеан А.М. ; за ред. Г.П. Середи. – К. : Варта, 2007. – 168 с.є

Федченко Володимир Михайлович
професор кафедри кримінального процесу
Дніпропетровського державного внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

Киянець Сергій Анатолійович
заступник начальника із соціально-виховної
та психологічної роботи Дніпровської
установи виконання покарань № 4

ТИМЧАСОВА ПЕРЕДАЧА ОСОБИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Тимчасова передача особи, як один із напрямків забезпечення надання міжнародної правової допомоги у кримінальному провадженні, передбачена ст. 565 КПК України та відповідними міжнародними правовими договорами, ратифікованими Верховною Радою України.

Відповідно до положень ст. 3 Другого додаткового протоколу Європей-

ської Конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах від 08.11.2001 року, який набрав чинності 01.01.2012 року, статтю 11 вказаної Конвенції викладено у новій редакції, а саме: «Особу, яку тримають під вартою й стосовно особистої явки якої для цілей дачі показань, а не для того, щоб вона стала перед судом, звертається запитуюча Сторона, тимчасово перепроводжують на її територію за умови, що її буде повернуто протягом строку, обумовленого запитуваною Стороною, та з урахуванням положень статті 12 цієї Конвенції настільки, наскільки вони є застосовними.

У передачі може бути відмовлено, якщо: а) особа, яку тримають під вартою, не погоджується на передачу; б) її присутність необхідна в ході кримінального провадження, що здійснюється на території запитуваної Сторони; с) передача може призвести до продовження строку тримання її під вартою або д) існують інші першочергові підстави для того, щоб не передавати її на територію запитуючої Сторони.

З урахуванням положень статті 2 цієї Конвенції у випадку, що підпадає під пункт 1, перевезення особи, яку тримають під вартою, територією третьої Сторони дозволяється за клопотанням, до якого додають усі необхідні документи і яке Міністерство юстиції запитуючої Сторони надсилає Міністерству юстиції Сторони, до якої звертаються з проханням про надання дозволу на перевезення її територією. Сторона може відмовити в наданні дозволу на перевезення своїх громадян» [1].

Особа, яку передають, залишається під вартою на території запитуючої Сторони та у відповідних випадках на території тієї Сторони, до якої звертаються з проханням про надання дозволу на перевезення її територією, якщо Сторона, до якої звертаються з проханням про передачу особи, не просить звільнити її.

На сьогодні уповноваженим (центральним) органом України, а саме органом, що уповноважений від імені держави розглянути запит компетентного органу іноземної держави або міжнародної судової установи і вжити заходів з метою його виконання чи направити до іншої держави запит компетентного органу України про надання міжнародної правової допомоги, визначено: Генеральну прокуратуру України – під час досудового розслідування, крім досудового розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності Національного антикорупційного бюро України, яке у таких випадках здійснює функції центрального органу України. Наступним центральним органом є Міністерство юстиції України, яке звертається із запитом судів про міжнародну правову допомогу у кримінальному провадженні під час судового провадження та розглядає відповідні запити судів іноземних держав. І останнім центральним органом виступає Національне антикорупційне бюро України, яке в межах своєї компетенції звертається із запитом про міжнародну правову допомогу у кримінальному провадженні до компетентних органів іноземних держав та розглядає відповідні запити іноземних держав. Крім того, як Генеральна прокуратура, так і Міністерство юстиції України зобов'язані у триденний строк надіслати до Національного антикорупційного бюро України отримані (надані) у рамках надання міжнародної правової допомоги матеріали, які стосуються фінансових та корупційних кримінальних

правопорушень, у вигляді довідки (ст. 545 КПК).

Між тим, рішення у процесі надання та отримання міжнародної правової допомоги у кримінальному провадженні можуть бути прийняті як уповноваженим (центральним) органом України, так і уповноваженим органом іншої держави.

Такими уповноваженими органами, які можуть ініціювати надання їм міжнародної правової допомоги у кримінальному провадженні, так і виконувати запити про надання міжнародної допомоги від уповноваженого центрального органу іншої держави, є: 1) органи прокуратури в особі відповідних прокурорів; 2) органи досудового розслідування в особі слідчих та керівників органу досудового розслідування, детективів національного антикорупційного бюро; 3) Національне бюро Інтерполу в Україні; 4) суди загальної юрисдикції; 5) відповідні органи Міністерства юстиції України, у тому числі установи Державної кримінально-виконавчої служби України [2, с. 6–7].

Відповідно до Правил внутрішнього розпорядку слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України, затверджених наказом Міністерства юстиції України № 460/5 від 18.03.2013, у розділі 2 п. 1.1. підставою для приймання у СІЗО ув'язнених і засуджених є ухвала слідчого судді (суду) про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або про застосування тимчасового або екстрадиційного арешту та/або рішення компетентного органу іноземної держави у випадках, передбачених законом [3].

Тільки уповноважений (центральный) орган України має право прийняти рішення за запитом щодо: присутності представника компетентного органу іноземної держави під час надання міжнародної правової допомоги; надання компетентним органам іноземної держави гарантій на отримання гарантій від інших держав щодо умов виконання запиту; тимчасової передачі особи, створення спільних слідчих груп (ч. 4 ст. 554 КПК).

Якщо тимчасова передача особи, яку тримають під вартою, пов'язана з перетинанням території третьої сторони, то таке перетинання дозволяється при наявності відповідного клопотання, до кого додаються усі необхідні документи, і яке Міністерство юстиції запитуючої Сторони надсилає Міністерству юстиції Сторони, до якої звертаються з проханням про надання дозволу на перевезення її територією. Сторона може відмовити в наданні дозволу на перевезення своїх громадян (ч. 2 ст. 3 Другого додаткового протоколу).

Узгодження умов такої передачі щодо її мети, строку, маршруту перевезення й інше, а також організація перевезення зазначеної особи, є обов'язковою складовою згідно зі ст. 12 Європейської Конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах від 20.04.1959 року [4].

У частині 1 статті 565 КПК України зазначено, якщо для давання показань або участі в інших процесуальних діях під час кримінального провадження необхідна присутність особи, яка тримається під вартою або відбуває покарання у виді позбавлення волі на території іноземної держави і не притягується до кримінальної відповідальності в цьому кримінальному провадженні, орган досудового розслідування, прокурор, суддя або суд України, які здійснюють провадження, складають прохання про тимчасову передачу

такої особи в Україні.

Отже, відповідно по положень чинного КПК України, у випадку виникнення потреби передачі особи, яка тримається під вартою або відбуває покарання у виді позбавлення волі на території іноземної держави і не притягується до кримінальної відповідальності у кримінальному провадженні, яке здійснює компетентний орган запитуючої сторони, з метою отримання від такої особи показань або проведення з її участю інших процесуальних дій, запитуюча держава звертається з проханням про таку передачу. У своєму проханні запитуюча держава зазначає та надає гарантії щодо повернення такої особи, але не пізніше строку, погодженого з іноземною державою.

Між тим, якщо порівняти з цього питання положення Другого додаткового протоколу Європейської Конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах від 08.11.2001 року, який виклав ст. 11 Європейської Конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах від 20.04.1959 року в новій редакції, то видно, що тимчасова передача стосується лише кола осіб, які тримаються під вартою, і не охоплює осіб, які мають статус засуджених.

Крім того, відповідно до положень ч. 6 ст. 565 КПК, яка за проханням компетентного органу іноземної держави передбачає тимчасову передачу до такої держави особи, яка відбуває покарання на території України, не передбачено положення, за наявності яких у тимчасовій передачі особи до іноземної держави уповноваженим (центральним) органом України може бути відмовлено.

Між тим, вказаний недолік законодавець врегулював ч. 1 ст. 557 КПК, зазначивши, що запитуючій стороні може бути відмовлено в задоволенні запиту про правову допомогу у випадках, передбачених міжнародним договором України.

Дефініція «тимчасова передача» не передбачена положеннями КПК. Але, враховуючи вищевказане, під тимчасовою передачею слід розуміти погоджену з компетентними органами іншої держави відповідно до міжнародних договорів з надання правової допомоги у кримінальних провадженнях передачу на певний строк за згодою ув'язненої особи, яка тримається під вартою чи відбуває покарання на територію іншої держави, з метою проведення з такою особою окремих процесуальних дій у кримінальному провадженні, у якому вона не притягується до відповідальності.

1. Другий додатковий протокол Європейської Конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах від 08.11.2001 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_518.

2. Порядок направлення запитів про надання міжнародної правової допомоги у кримінальному провадженні : методичні рекомендації / В.М. Федченко, Н.В. Павлова, О.П. Бойко, В.С. Березняк. – Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. – 57 с.

3. Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України : наказ Міністерства юстиції України № 460/5 від 18.03.2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0445-13>.

4. Європейська Конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах від 20.04.1959 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_036.

Біліченко Валерій Віталійович
ст. викладач кафедри тактико-спеціальної
підготовки Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Становлення незалежної правової держави Україна відбувається у вкрай складних економічних та криміногенних умовах, які характеризуються різким падінням виробництва, безробіттям, ростом корупції, організованої та професійної злочинності. В соціально-економічних і політичних умовах, які склалися на сучасному етапі, ще більше зростає значення ефективності діяльності правоохоронних органів, особливо Національної поліції як одного з інститутів, який уповноважений на боротьбу зі злочинністю у всіх сферах її прояву.

Протидія злочинності є одним із головних напрямків діяльності будь-якої держави. За сучасних умов злочинні прояви створюють реальну загрозу демократичному розвитку та національній безпеці України. Кримінальні елементи все частіше використовують новітні технології в злочинній діяльності, вигадують нові плани та схеми злочинів, у той час як засоби та методи боротьби зі злочинністю не змінювались десятиріччями і, зазвичай, добре відомі кримінальним елементам. Відсутність єдиної національної концепції протидії злочинам, неузгодженість загальнодержавних, регіональних, галузевих цільових програм соціальної профілактики за відповідними напрямками не сприяє зниженню рівня злочинності в країні. Боротьба зі злочинністю давно перетворилася на глобальну світову проблему, яка набула не лише національного, а й міжнародного характеру [1, с. 7].

Актуальність дослідження в цій сфері обумовлена тим, що протягом останніх років в Україні та в усьому світі спостерігається тенденція до зростання рівня злочинності та брак заходів соціально-правового контролю над зростаючою криміналізацією суспільних відносин. В Україні присутня ціла низка актуальних проблем, які сприяють підвищенню рівня злочинності. По-перше, відсутня схвалена на державному рівні концепція боротьби зі злочинністю. По-друге, триває реформування правоохоронних органів та розбудова національного законодавства. По-третє, залишається низькою дисципліна суспільства та відсутня довіра до поліції – центрального правоохоронного органу [2, с. 24-29] тощо.

У зв'язку з тим, що протидія злочинності у розвинутих країнах світу надається важливе значення, виникає необхідність впровадження їх позитивного досвіду і в Україні. Так, для США характерними є позитивні напрацювання боротьби зі злочинністю в загальнонаціональному плануванні, а для Японії – на місцевому рівні. Зокрема, у 1970 р. Конгрес США прийняв Закон про контроль за організованою злочинністю, який передбачає низку законодавчих і профілактичних заходів щодо запобігання злочинам, які підлягають федеральній юрисдикції. У США також розширюється залучення громадян у

профілактичну роботу, де існує інститут добровільних помічників поліції.

Низька криміналізація японського суспільства пояснюється активною підтримкою поліції у запобіганні злочинам, високою дисципліною суспільства. Система профілактики в Японії зорієнтована на місцеві програми запобігання злочинам, містить як заходи кримінологічного вивчення стану злочинності, так і конкретні заходи запобігання злочинам. Функції ранньої профілактики здійснюють спеціальні органи реабілітаційної допомоги, в яких працюють добровільні та штатні працівники. Активно використовуються муніципальні програми, в яких бере участь населення районів. В Японії також діє асоціація профілактики злочинів – громадсько-державна організація, що функціонує на різних рівнях при кожному відділенні поліції, а її нижчими ланками є пункти запобігання злочинам, які працюють у контакті з квартальними комітетами самоврядування. Запобіганням злочинам неповнолітніх займається асоціація та її структурні підрозділи в усіх префектурах.

У Франції у 1983 р. створено Національну раду із запобігання злочинам, до якої увійшли члени парламенту, мери міст, міністри, експерти, представники бізнесових структур. Головою Національної ради із запобігання злочинам є прем'єр-міністр країни. Рада вирішує такі завдання: фінансує програми запобігання злочинам; інформує громадськість про стан справ зі злочинністю; розробляє національну політику у сфері боротьби зі злочинністю, стимулює державні антикримінальні ініціативи, координує взаємодію між місцевими органами влади, громадськими організаціями і приватним сектором.

У Великій Британії з 1966 р. працює Постійна конференція з профілактики злочинів, до якої входять представники Конфедерації британських промисловців, Торговельної палати, профспілок й Асоціації старших офіцерів поліції. У складі цієї організації діють робочі групи, які спеціалізуються на запобіганні грабежам та розбійним нападам. Значним досягненням системи профілактики злочинів розвинутих іноземних країн слід визнати її ґрунтовне правове забезпечення. Урядові програми містять визначення напрямів соціологічних досліджень, розробку їхніх методик, підготовку персоналу, фінансування, організацію і реалізацію превентивних заходів з акцентом на ранню профілактику. Програми часто передбачають систему заходів спеціально-кримінологічної превенції, які належать до сфери кримінального, процесуального і пенітенціарного права [3, с. 9].

Характерною рисою у боротьбі зі злочинністю у США в останні десятиліття є прагнення до централізованого планування і координації даної сфери діяльності, створення для цього спеціальних органів і наділення їх досить широкими повноваженнями [4, с. 132]. У багатьох країнах світу створено аналогічні органи, які систематично аналізують стан справ у сфері запобігання злочинності й дають належні рекомендації урядовим структурам для прийняття відповідних рішень.

Враховуючи та аналізуючи викладене, слід погодитись із пропозицією про створення в Україні спеціального державного органу, основними завданнями якого повинні бути:

1) визначення основних напрямків державної політики у сфері запобігання злочинності;

- 2) проведення загальнонаціональних досліджень щодо рівня латентної злочинності;
- 3) аналіз проявів міжнародної та транснаціональної злочинності;
- 4) координація діяльності державних структур та правоохоронних органів з питань реалізації заходів запобігання злочинності;
- 5) узагальнення практики протидії злочинності; організація міжнародного співробітництва щодо запобігання злочинності тощо.

З огляду на прорахунки минулих років цей орган доцільно наділити відповідним організаційно-владним статусом і правом видавати обов'язкові для виконання рішення, розпоряджатися матеріально-технічними й фінансовими ресурсами з метою забезпечення єдності кримінологічної політики у масштабах держави [5]. Проте за відсутності подібних державних структур запобігання злочинності в Україні певною мірою має сприяти вивчення превентивної діяльності правоохоронних структур інших країн світу і запозичення їх позитивного досвіду та проведення компанії призначеної для підвищення рівня довіри населення до поліції. Можна з упевненістю сказати, що це є нагальною потребою для України, яка прагне стати повноправним членом Європейського Союзу.

1. Вербенський М.Г. Транснаціональна злочинність : монографія / М.Г. Вербенський. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2009. – 356 с.

2. Куц В.Н. Роль кодифікації уголовного законодавства України в сближенні європейських законодавчих систем / В.Н. Куц // Вісник Національного у-ту внутр. справ. – Х., 2000. – Вип. 12, ч. 2. – С. 24-29.

3. Князев В.В. Преступность за рубежом (1990-2002 гг.) : пособие / Князев В.В., Верещагин В.А., Жмыхов А.А. ; под общей ред. канд. юрид. наук Н.И. Сазоновой. – М. : ВНИИ МВД России, 2004. – 102 с.

4. Воронин Ю.А. Система борьбы с преступностью в США / Ю.А. Воронин. – Свердловск : Изд-во Уральского университета, 1990. – 100 с.

5. Кальман А. Что противопоставит преступности? / А. Кальман // Зеркало недели. – 2009. – № 8.

Sergio Castagnetti
professor of roman law
Napoli universytet Federico 2

Liliya Mezhevskya
lecturer of civil law
and procedure department
of the Dnipropetrovsk State
University of Internal Affairs

COUNTERING THE ILLEGAL MIGRATION TO THE EU

Migration crisis that affected the Member States of the European Union in 2015 was not such a surprise as it seems at first glance. This is evidenced by conferences and summits held in advance amidst the EU Member States, which included the ef-

fects of national crises of countries in Northern Africa and the Middle East.

So, back in April 2015, the European Union called for the organization of an international summit to approximate the policy of cooperation in migration with some African countries of origin and transit of migrants. The summit was held on November 11-12, 2015 in Valletta (Malta). It is the summit that defined the action plan of the states for 2016. In June, 2015, the EU noted the need to organize a high level conference on the West Balkan migration path. The conference was held on October 8, 2015, in Luxembourg. The conference on the migration route through the eastern part of the Mediterranean and the Western Balkans was held on August 10, 2015.

However, it should be noted that the measures taken by the EU countries were not entirely effective. One of the important problems of the migration policy is to eliminate the factors that encourage illegal migration. This requires full cooperation with other countries, including the countries of origin and transit of migrants. Unfortunately, this is cooperation, which was just not enough, because it is not possible to establish a dialogue in countries undergoing the period of armed conflicts, reduction in government legitimacy and good governance.

The framework for relationships of the EU with other countries in the field of migration identifies the Global Approach to Migration and Mobility adopted in May, 2012 and supplementing a protocol of the EU in the field of foreign policy and development cooperation. Every 2 years, the Commission verifies the implementation of the Global Approach in the special report which is discussed by the EU Council afterwards. The Council establishes the EU position on migration at the regional or international level through conferences.

Conferences on the migration policy were held usually in the following areas:

The Rabat Process, which is a forum for dialogue between the EU Member States and institutions of some countries in North Africa, Western and Central Europe and the Economic Community of West African States (ECOWAS);

The Khartoum Process, which is a forum for dialogue between the EU Member States and some countries in North and East Africa (Ethiopia, Somalia, South Sudan, Sudan, Kenya, Egypt and Tunisia) and the African Union Commission.

Migration is an important part of total EU-Africa relations. In April, 2014, the EU and African leaders adopted the Declaration on Migration and Mobility during the 4th EU-Africa summit (April 2-3, 2014).

At a meeting in Valletta held in November, 2015, the EU and African leaders also stressed the need to take measures to resolve conflicts, violations and abuses in the field of human rights, support for state-building and the rule of law, and assistance to some countries in ensuring security and counter-terrorism. In addition, cooperation with the EU on the development is of great importance in addressing migration factors. In May, 2015, the EU reiterated the need to intensify work on the study of correlation between development and migration.

A model was an idea of creating a crisis trust fund of the EU to address the causes of illegal migration and displacement in Africa. The beginning of its activity took place during the summit in Valletta on November 11-12, 2015.

An Action Plan drawn up at the summit also stressed the need to address migration and cooperation issues.

In particular it envisaged as follows:

- To stimulate social and economic development of countries of origin of migrants, to create jobs;
- To support the interests of the most vulnerable groups;
- To develop rural areas and improve food security;
- To facilitate the involvement of other countries and organizations to minimize migration manifestations.

In November, 2015, the EU and African leaders agreed on the need to improve access to information about the dangers of illegal migration and realistic picture of living conditions in European countries, which often are not congruent with the views in the countries of origin of migrants.

The Council adopted the regional strategy on Syria, Iraq and the threat of ISIS in response to urgent humanitarian needs in March, 2015. One of the issues of this strategy is the massive population displacement in the region, including the massive inflows of Syrian refugees in neighbouring countries (Lebanon, Jordan and Turkey), and increased migration to the EU countries.

The strategy also provides for the EU actions aimed at preventing the illegal migration and improving the border security, especially of Lebanon, Jordan and Turkey. Also, the European Union recommended to cooperate with Turkey and other partners, including the Middle East, such as Iraq, Jordan and Lebanon, in June, 2015. To this end, the EU ordered to provide at least an extra 1 billion euros for the purposes of the United Nations High Commissioner for Refugees and the World Food Programme implementation, for Lebanon, Jordan, Turkey and other countries in dealing with migration crisis.

However, despite fairly thorough preparation, the EU failed to predict such a growing dynamic of migration. Flows of migrants do not stop, posing a threat to the security of the EU countries and requiring the urgent solutions.

Klymenko Olga Anatoliyivna
post-graduate student of the Criminal Law Department
of the National Academy of Internal Affairs

CURRENT PROBLEMS AND MEANS OF PREVENTING FRAUD IN THE AREA OF TRAVEL SERVICES

Tourism is one of the most important segments of the economy of any state of the world. Travel industry becomes increasingly important part of the national economy of our country year by year. The negative aspect that directly contributes to the decline of the industry is the increasing number of criminal manifestations in this area. At that, one of the most common crimes committed in the area of travel services is fraud. To our opinion, the main determinant of committing fraud in the area of travel services that contributes to the wide spread of this crime is the improper research and development of preventive measures. The imperfection of the national legislation and lack of efficient control in the area of travel services is one of the factors for growth of crime in this industry. Thus, hundreds of Ukrainian families fall victims of unscrupulous agents of tourism industry every year: after

entrusting their funds to representatives of travel agencies, they remain both without money and travels [1].

Unfortunately, the Law of Ukraine "On Tourism" dated September 15, 1995 never uses the terms "crime", "criminal", "fraud" or "deceit" but prefers to address control of civil liability issues. The minimum amount of financial guarantees seems controversial as established by the legislation of Ukraine in the following amounts: for tour operator: that provides the full package of services — EUR 20,000; for a tourist agent — EUR 2,000 [2]. We believe that such amounts of money will be unlikely able to provide full financial guarantees within the framework of civil law relations, not to mention possible compensation of financial and moral damage due to commitment of fraud.

When committing crimes of this category, criminals resorted to variety of structured activities, schemes and dealings that are often complex and complicated. References to business "failures" are often the cause used as an argument for rational explanation of terminating business activities that is actually a fraud scheme.

Let us determine the measures concerning elimination of causes and conditions of fraud in the area of travel services to be taken to prevent these crimes. First of all, it is inclusion of comprehensive programs on fraud counteraction in the area of travel services into the Government programs on preventing criminal activities; providing proposals to improve legislative (primarily criminal law) and other regulatory framework concerning fraud counteraction in the area of travel services in accordance with the current state of society; establishing special offices or employee groups specialized in uncovering and investigating fraud in the area of travel services (for example, at the level of regional departments); improvement of law enforcement personnel training (implementation of special courses or studying special topics regarding coverage of issues of uncovering and investigation of fraud in the area of travel services), etc. As to prevention of negative consequences of fraud in the area of travel services, we believe that, above all, law enforcement authorities (including National Police of Ukraine) should systematize operational record information and materials of investigative activities carried out by operational units, including those concerning criminal groups that are reasonably suspected of committing fraud in the area of travel services. This information will help determine the plan of carrying out further measures to implement investigative activities.

At the same time, the following legislative proposals should be formulated in the Law of Ukraine "On Tourism" in line with modern circumstances. To this end, we offer: a) set out Art. 2 p. 2 of the "Law of Ukraine on Tourism" as amended: "2. Ownership relations in the area of tourism based on equality, autonomy of will and the material independence of the parties thereof shall be governed by the Civil and Commercial Codes of Ukraine with due account for peculiarities established herein"; b) set out the name of Art. 32 and part 1 thereof as amended: "Article 32. Responsibility of subjects of travel activities. For improper performance of obligations, tour operator, travel agent, other subjects of travel activities shall bear civil, administrative, criminal or other responsibility according to the law."

Thus, we can conclude that ensuring efficient prevention of fraud in the area of travel services requires application of appropriate measures on the general social and specifically criminal levels. The general social measures include the following

groups of measures: educational (positive impact on legal consciousness of the society, determination of responsible and morally correct behavior of business entities on the travel market), legal (improvement of normative and legal regulation in the area of economic activities in general and provision of travel services in particular), economic (use of market mechanisms of economy regulation, namely fair competition, lack of monopolization and dumping manifestations, balance of demand and offer) and social (first of all, reducing stratification of population according to property status).

1. Five Highest-Profile Tourist Scandals in Ukraine [Digital resource]. — Access: <http://u-news.com.ua/9029-5-samyh-gromkiyh-turisticheskikh-skandalov-v-ukraine.html/>

2. "On Tourism", the Law of Ukraine dated September 15, 1995 No. 324/95-VR [Digital resource]. — Access : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/324/95-D0%B2%D1%80/print1452799213843496/>

Калатур Максим Васильович
старший інспектор з особливих доручень
Робочого апарату Укрбюро Інтерполу
Національної поліції України,
кандидат юридичних наук, доцент,
старший науковий співробітник

ЩОДО ЗАХОДІВ З ОРГАНІЗАЦІЇ МІЖНАРОДНОЇ СПІВПРАЦІ ПІД ЧАС ЄВРО- 2012 (за матеріалами РА Укрбюро Інтерполу)

Серед усього комплексу заходів з організації міжнародної та міжвідомчої співпраці, взаємодії підрозділів органів внутрішніх справ, які реалізовано у зв'язку з проведенням в Україні фінальної частини чемпіонату Європи з футболу ЄВРО-2012 було, зокрема, недопущення вчинення протиправних дій з боку іноземних громадян, насамперед так званих проблемних уболівальників.

Очевидно, що найкращий спосіб попередити вчинення потенційно небезпечним іноземцем правопорушення на території України – попередити в'їзд такого іноземця на нашу територію.

Тому одним з найбільш дієвих практичних заходів у контексті вирішення цього завдання слід визнати застосування такого профілактичного інструменту як заборона в'їзду в Україну особам, які становили загрозу інтересам безпеки та охорони громадського порядку під час чемпіонату.

Необхідною передумовою його ефективного використання було отримання від наших іноземних колег відповідної інформації.

Вирішувалося це питання шляхом активного цілеспрямованого збору необхідних даних як на етапі підготовки, так і в період проведення чемпіонату з використанням можливостей іноземних поліцейських делегацій, які були запрошені до України.

Основним інструментом недопущення, профілактики скоєння іноземцями правопорушень під час перебування на території країни була чітка взає-

модія з представниками поліції іноземних держав, які були на цей період відряджені до України.

Їх безпосередніми завданнями було спостереження за поведінкою уболівальників та проведення з ними профілактичних бесід.

Для здійснення цієї роботи іноземні поліцейські розмішувалися в аеропортах, залізничних вокзалах, фан-зонах, на стадіонах та в інших місцях масового скупчення вболівальників.

Працюючи у середовищі уболівальників, наші іноземні колеги безпосередньо оцінювали можливі ризики з боку своїх співгромадян. Зазначені оцінки ґрунтувалися на обізнаності з особливостями поведінки уболівальників своєї країни та їх можливої реакції на ті чи інші дії правоохоронних органів. Така інформація постійно передавалася органам внутрішніх справ у приймаючому місті, що сприяло створенню оптимальних умов для належної організації охорони громадського порядку.

Звичайно, іноземні поліцейські не мали владних повноважень під час перебування в Україні, оскільки це заборонено нашим законодавством.

Водночас вони працювали спільно з працівниками органів внутрішніх справ, наділених такими повноваженнями.

У приймаючих турнір містах, відповідно до запрошень МВС, також працювали поліцейські делегації з країн-учасниць чемпіонату – усього 107 осіб з 11 країн. Делегації працювали в містах України відповідно до графіка ігор їх національних збірних з футболу.

Так, під час групової частини турніру в Україні працювали 89 поліцейських з 9 країн:

Швеції – 11 осіб. Ця делегація працювала в м. Києві;

Нідерландів – 12 осіб – у Харкові;

Німеччини – 16 осіб – у Львові та Харкові;

Португалії – 8 осіб – у Львові та Харкові;

Данії – 8 осіб – у Львові та Харкові;

Франції – 7 осіб – у Донецьку та Києві;

Англії – 16 осіб – у Донецьку та Києві;

Польщі – 5 осіб – у Львові;

Росії – 6 осіб – у Донецьку і Харкові.

У період проведення чвертьфіналів у приймаючих містах працювали 44 поліцейських з 5 країн: Італії (9 осіб) та Англії (16 осіб) – у м. Києві; Іспанії (9 осіб), Франції (7 осіб) та Росії (3 особи) – у м. Донецьку.

Під час півфіналу в Донецьку працювали поліцейські делегації Португалії (8 осіб) та Іспанії (9 осіб).

На фіналі в Києві працювали поліцейські делегації Іспанії та Італії – по 9 осіб в обох делегаціях.

Кількісний склад цих делегацій попередньо був узгоджений МВС України та Польщі з правоохоронними органами держав, залучених до заходів безпеки під час Євро-2012.

Кількість працівників, направлених до України й Польщі, була запропонована правоохоронними органами відповідних країн з урахуванням:

- потенційної небезпеки для вболівальників відповідної країни (кількість

осіб, що виїжджає за кордон на міжнародні футбольні матчі, схильність до вчинення правопорушень тощо);

- можливості країни відібрати та направити за кордон фахівців, що мають досвід роботи в середовищі вболівальників, володіють іноземними мовами, здатні ефективно працювати за кордоном.

Завданням делегацій було сприяння ОВС України з профілактики та попередження вчинення правопорушень іноземцями – громадянами відповідних країн. Ураховуючи, що поліцейські перебували в Україні у якості експертів, не маючи владних повноважень, спільно з ними працювали працівники відповідних ГУМВС із знанням іноземних мов.

Для роботи з іноземними поліцейськими в кожному з приймаючих міст було відібрано в середньому по 25–30 працівників, з якими було проведено відповідне навчання.

Під час спільного патрулювання працівники ОВС з іноземними колегами здійснювали:

- зустріч іноземних вболівальників в аеропортах, на вокзалах тощо;
- патрулювання місць компактного проживання іноземних вболівальників (готелі, наметові містечка, кемпінги тощо);
- патрулювання місць значного скупчення вболівальників та місць їх відпочинку (бари, ресторани тощо);
- спостереження за вболівальниками на стадіонах та у фан-зонах під час матчів;
- фіксацію правопорушень, здійснення профілактичних співбесід із вболівальниками.

Поліцейські несли службу у тому числі у форменому одязі.

Приклади співпраці з іноземними поліцейськими:

23 червня у фан-зоні м. Києві відбулася невеличка бійка між англійським та українським громадянами. Служба охорони фан-зони припинила конфлікт (постраждалих не було).

Англійські поліцейські спільно із супроводжуючими працівниками міліції двох англійських фанів та сфотографували їх паспорти для подальшого внесення до національної бази проблемних уболівальників.

24 червня у фан-зоні м. Києва був виявлений громадянин Великобританії Pele David Duncan, 16.10.1989 р.н., якому було заборонено виїжджати до України на перегляд матчів Євро-2012.

З указаним громадянином було проведено роз'яснювальну роботу щодо недопущення вчинення ним правопорушень. Крім того, він був задокументований британськими поліцейськими щодо порушення законодавства Великобританії – по поверненні на Батьківщину вказана особа буде притягнута до відповідальності.

Коломиец Ольга Сергеевна
научный сотрудник
научно-исследовательского отдела
УО «Могилевский институт МВД
Республики Беларусь»

ХАРАКТЕРИСТИКА МЕЖДУНАРОДНОГО СОТРУДНИЧЕСТВА В РАМКАХ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ ПРОСТИТУЦИИ

В настоящее время проблема проституции, к сожалению, продолжает оставаться в той или иной мере актуальной как для Республики Беларусь, так и для всего мирового сообщества [1, с. 70].

В рамках международного сотрудничества в сфере противодействия проституции в Республике Беларусь за короткий срок выполнен значительный объем работы по совершенствованию и приведению к международным стандартам национального законодательства по противодействию проституции и торговли людьми. Положительно отзываются о предпринимаемых правительством Республики Беларусь мерах как международные организации – Международная организация по миграции (МОМ), Организация по безопасности и сотрудничеству в Европе (ОБСЕ), Детский Фонд ООН (ЮНИСЕФ), так и национальные правительства стран Европейского Союза, США, государств СНГ [2, с. 111].

Результатом активной совместной работы правительства Республики Беларусь и Международной организации по миграции стало открытие в июле 2007 г. в Минске Международного учебного центра подготовки, повышения квалификации и переподготовки кадров в сфере миграции и противодействия торговле людьми при Академии МВД [3, с. 88].

По инициативе Беларуси, поддержанной рядом государств – членов ООН, 3 июня 2008 г. в штаб-квартире ООН в Нью-Йорке впервые состоялись тематические дебаты Генеральной Ассамблеи ООН по проблеме торговли людьми. Участники дебатов были единодушны в необходимости принятия срочных и эффективных действий по борьбе с широко распространенным феноменом торговли людьми.

25 июля 2008 г. в Нью-Йорке Экономический и социальный совет (ЭКОСОС) принял консенсусом инициированную белорусской делегацией резолюцию «Укрепление координации деятельности Организации Объединенных Наций и других усилий по борьбе с торговлей людьми». Принятая на сессии ЭКОСОС резолюция является еще одним шагом в реализации белорусской инициативы об активизации международных усилий по противодействию торговле людьми, выдвинутой Президентом Республики Беларусь в ходе Саммита ООН еще в сентябре 2005 г. [1, с. 73].

В республике реализуется Национальный план действий по борьбе с торговлей людьми, представленный в виде государственных программ. В реализации всех госпрограмм активное участие принимают не только государственные органы, но и неправительственные организации. Если изначально программы, в основном, были ориентированы на уголовное

преследование трафикеров, то в последующем акценты сместились на предупреждение торговли людьми, защиту и реабилитацию жертв с активным использованием потенциала Международной организации по миграции и общественных объединений. К 2013 г. были реализованы три Государственные программы противодействия торговле людьми, нелегальной миграции и связанным с ними противоправным деяниям, которые утверждались Правительством и Главой государства.

Характеризуя международное сотрудничество в рамках противодействия проституции, стоит отметить один важный нюанс. Несмотря на все запреты, проституция существует и в настоящее время и даже была легализована в той или иной степени в большинстве западноевропейских стран, таких как Австрия, Венгрия, Германия, Нидерланды, Швейцария, Турция, Латвия и др. При этом в ряде стран женщины, занимающиеся ею, имеют все гражданские права работающих, получая, среди прочего, социальные пособия [4, с. 110].

Одной из первых проституцию легализовала Венгрия. Там профессия проститутки приравнена к «индивидуальной трудовой деятельности» и регулируется законами малого бизнеса. Определенных успехов в легализации проституции добилась Германия. Закон, разрешающий заниматься проституцией официально, был принят в 2002 году. Публичные дома Германии получили регистрацию, а их содержанки – социальную страховку. Женщины имеют даже право получить государственную дотацию на обучение новой профессии. В Голландии женщины платят налоги, а взамен получают право на медицинскую страховку, накопительную пенсию и отпуск. Во Франции узаконена только уличная проституция [4, с. 110]. У вопроса о легализации проституции имеются как сторонники, так и противники.

Однако мнение о том, что легализация проституции в нашей стране решит все проблемы, МВД Беларуси считает ошибочным. Легализация проституции приведет к тому, что наша страна превратится из страны происхождения в страну назначения. На территории республики увеличится количество противоправных деяний, связанных с нелегальной миграцией и подделкой документов. Наряду с легальными появятся и нелегальные бордели, что только будет способствовать увеличению фактов торговли людьми с целью сексуальной эксплуатации.

Из практики правоохранительных органов зарубежных стран известно, что легализация проституции в ряде стран Евросоюза не решила, а создала новые проблемы как для правоохранительных органов, так и для государства в целом [4, с. 111].

Поэтому, по мнению МВД Беларуси, в первую очередь, необходимо вести речь об устранении причин, порождающих проституцию, а не о легализации негативных социальных явлений. Надлежит прививать и воспитывать молодежь в духе соблюдения морально-этических норм поведения и семейных ценностей на всех уровнях: в сети дошкольных заведений, школах и вузах, в быту и трудовых коллективах [4, с. 111].

1. Шиенок В.П. Методологические вопросы предупреждения торговли людьми в целях сексуальной и иной эксплуатации / В.П. Шиенок, М.П. Шруб // Вестник Академии МВД Республики Беларусь. – 2012. – № 2. – С. 70-75.

2. Всеобщая Декларация прав человека [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.un.org/ru>. – Дата доступа: 23.11.2016.

3. Ретнева Н.И. Торговля людьми: проблема совершенствования национального законодательства / Н.И. Ретнева // Право Беларуси. – 2004. – № 46. – С. 88-91.

4. Свирида А.И. Ответственность за занятие проституцией в Республике Беларусь и других странах / А.И. Свирида // Актуальные проблемы права и экономики. – 2013. – № 1. – С. 110-111.

Нечаева Виктория Александровна
ст. преподаватель кафедры
уголовного процесса и криминалистики
УО «Могилевский институт
МВД Республики Беларусь»

СУБЪЕКТЫ, РЕАЛИЗУЮЩИЕ ФУНКЦИИ ОРГАНОВ ДОЗНАНИЯ В УГОЛОВНОМ ПРОЦЕССЕ РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ

Эффективность уголовно-процессуальной деятельности напрямую зависит от ее надлежащего правового регулирования. Деятельность органов дознания – не исключение. Анализ норм Уголовно-процессуального кодекса Республика Беларусь (далее – УПК) показывает, что уголовно-процессуальную деятельность, неразрывно связанную с термином «дознание», могут осуществлять несколько субъектов: орган дознания, лицо, производящее дознание, и начальник органа дознания. Именно их законодатель указывает, перечисляя в п. 49 ст. 6 УПК участников уголовного процесса [1].

Согласно ч. 2 ст. 37 УПК, на органы дознания и должностных лиц в зависимости от характера преступления возлагаются такие обязанности:

1) прием, регистрация и рассмотрение заявлений и сообщений о любом совершенном, совершаемом и готовящемся преступлении;

2) проведение проверки по заявлению или сообщению о преступлении, принятие по ним решения;

3) производство неотложных следственных и других процессуальных действий по уголовным делам;

4) проведение необходимых оперативно-розыскных мероприятий и принятие иных мер в целях обнаружения преступлений и выявления лиц, их совершивших, а также предупреждение и пресечение преступлений.

Очевидно, что орган дознания реализует указанные уголовно-процессуальные функции через должностное лицо соответствующих государственных органов, отнесенных законом к ним и перечисленных в ч.1 ст. 37 УПК. Принято считать, что в этом случае, как участник уголовного процесса, такое лицо занимает статус лица, производящего дознание.

Действующий УПК в ч. 1 ст. 39 определяет лицо, производящее дознание, как должностное лицо, уполномоченное органом дознания на осуществление досудебного производства. В свою очередь, согласно п. 4 ст. 6 УПК, досудебное производство (применительно к деятельности органов дознания) – это производство со дня поступления заявления, сообщения о преступле-

нии до передачи уголовного дела следователю.

При этом, на наш взгляд, необходимо различать лиц, непосредственно осуществляющих досудебное производство, и тех, кто осуществляет иные полномочия органа дознания. Под иными полномочиями следует понимать:

- выполнение поручений прокурора, следователя (ч. 5 ст. 34 и ч. 7 ст. 36 УПК);
- исполнение решений суда (ч. 3 ст. 113, ч. 2 ст. 427 УПК);
- оказание содействия следователю (ч. 4 ст. 192 УПК).

Однако мнения ученых-процессуалистов по этому вопросу различны и даже полярны. Так, Ю.А. Матвейчев пишет, что, выполняя поручение следователя о проведении следственного действия, оперативный работник органа дознания занимает процессуальное положение лица, производящего дознание [2, с. 67]. И.В. Данько обращает внимание, что при такой ситуации по одному уголовному делу одновременно ведется предварительное следствие и дознание, и считает, что такого сотрудника нельзя называть лицом, производящим дознание, ибо он его не осуществляет, а компетенцию этого лица ограничить статьями УПК, регламентирующими порядок проведения тех следственных действий, которые указаны в поручении следователя. Он же предлагает заменить термин «лицо, производящее дознание» более широким, универсальным понятием «работник органа дознания», которое охватывало бы как деятельность лица, лично осуществляющего производство по материалам и уголовному делу (собственно дознание), так и выполнение разовых поручений следователя о проведении следственных и других процессуальных действий [3, с. 258].

О.В. Мичурина предлагает именовать их «сотрудники органа дознания», понимая под ними «должностное лицо органа дознания, которое уполномочено начальником органа дознания на осуществление отдельных полномочий органа дознания, за исключением производства дознания.» [4, с. 163].

В то же время в действующем УПК встречается также «работник органа дознания» (ст. 39 ч. 2, ст. 193 ч. 4), «должностное лицо органа дознания» (ч. 3 ст. 168, ст. 211 ч. 1, ч. 3 ст. 510). При этом статус данных субъектов законом не определен, что не способствует единообразному правопониманию и правоприменению.

На наш взгляд, использование термина «должностное лицо органа дознания» будет более логичным. В УПК чаще остальных используется именно конструкция «должностное лицо»: должностное лицо (ст. 139, 140), должностные лица органа, ведущего уголовный процесс (ст. 12, 15, 24, 75), должностное лицо органа прокуратуры (ч. 2 ст. 468-8), должностное лицо органа предварительного следствия (ч. 1 ст. 211), управомоченные должностные лица (п. 35 ст. 6), должностное лицо органа дознания (ч. 3 ст. 168, ст. 211 ч. 1, ч. 3 ст. 510).

Из разъяснений терминов «работник», «сотрудник» и «должностное лицо» в словарях становится ясно, что последний, по своей этимологии, больше подходит применительно ко всем органам дознания. Так, в словаре С.И. Ожегова сотрудник – это тот, кто работает вместе с кем-нибудь, помощник [5, с. 653]. Под работником понимают лицо, работающее по трудовому дого-

вору (контракты), подчиняющееся внутреннему распорядку предприятия (учреждения) [6, с. 573]. Большой энциклопедический словарь разъясняет термин «должностные лица» как лица, постоянно, временно или по специальному полномочию осуществляющие организационно-распорядительные, административно-хозяйственные функции в государственных органах, органах местного самоуправления, государственных учреждениях, а также в армии, других войсках и воинских формированиях [7, с. 87].

Таким образом, на наш взгляд, следует предусмотреть в УПК Республики Беларусь участника уголовного процесса «должностное лицо органа дознания», наделив его полномочиями по выполнению поручений прокурора, следователя, исполнению решений суда и оказанию содействия следователю.

1. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Беларусь [Электронный ресурс] : 16 июля 1999 г., № 295-З : принят Палатой представителей 24 июня 1999 г. : одобр. Советом Респ. 30 июня 1999 г. : в ред. Закона Респ. Беларусь от 20 апр. 2016 г. № 358-З. – Минск, 2016.

2. Матвейчев Ю. А. Правовое регулирование производства предварительного расследования групповым методом : монография / Ю.А. Матвейчев. – Могилев : УО «МГУ им. А.А. Кулешова», 2012. – 148 с.

3. Данько И. В. Только ли дознание осуществляет "лицо, производящее дознание"? / И. В. Данько // Проблемы борьбы с преступностью и подготовки кадров для правоохранительных органов : матер. Междунар. научно-практ. конф. (Минск, 4 апреля 2013 г.). – Минск : Академия МВД Республики Беларусь, 2013 – С. 258–259.

4. Мичурина О.В. Концепция дознания в уголовном процессе Российской Федерации и проблемы ее реализации в органах внутренних дел : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.09 / О.В. Мичурина. – М., 2008. – 581 с.

5. Ожегов С.И. Словарь русского языка / под ред. Н.Ю. Шведовой. – 16-е изд., испр. – М. : Рус. яз., – 797 с.

6. Гариленко В.Г. Право и политика. Большой энциклопедический словарь. – Мн. : Право и экономика, 2001. – 1000 с.

7. Большой юридический словарь / под ред. А.Я. Сухарева, В.Д. Зорькина, В.Е. Крутских. – М. : Инфра-М, 1999. – VI, 790 с. – (Библиотека словарей «Инфра-М»).

Паніотов Євген Костянтинович
перший заступник начальника
Робочого апарату Укрбюро
Інтерполу Національної поліції,
начальник управління організаційного
та технічного забезпечення

СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ ІНТЕРПОЛУ ЯК ІНСТРУМЕНТ МІЖНАРОДНОГО ПРАВООХОРОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

Останні десятиріччя стали періодом бурхливого розвитку комп'ютерних технологій. Вже сьогодні важко ідентифікувати сфери суспільного життя, яких не торкнулись комп'ютеризація, Інтернет та пов'язані із цим інші досягнення людської цивілізації. Саме розвиток комунікаційних можливостей су-

часного суспільства кардинально вплинув на прискорення темпів життя людей, порівняно з періодами 1990-х та навіть 2000-х років.

Водночас, поряд з очевидно позитивними змінами в суспільному житті, які зумовлені технологічним розвитком, сучасні технології все частіше використовуються як знаряддя та інструменти вчинення різноманітних протиправних посягань. При цьому, поряд з уже «традиційною» комп'ютерною злочинністю, в останні роки комп'ютерні технології та Інтернет стали відігравати важливу роль у таких злочинних сферах, як тероризм, незаконний обіг наркотиків та зброї тощо. Враховуючи вказані тенденції, світова правоохоронна спільнота приділяє особливу увагу впровадженню сучасних технологій в діяльність з протидії злочинності, зокрема міжнародної. Нижче пропонуємо приділити особливу увагу дослідженню тих технологій, які знаходяться на озброєнні Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерпол.

Інтерпол сьогодні поправу визнається основним світовим інформаційно-аналітичним центром з питань боротьби зі злочинністю, а також важливим практичним інструментом міжнародного поліцейського співробітництва у сфері розслідування злочинів. Саме технічна складова діяльності Інтерполу, на наш погляд, є одним з тих елементів, що дозволяють Організації протягом останніх десятиріч ефективно сприяти міжнародній комунікації поліцейських різних країн і виступати лідером серед міжнародних правоохоронних інституцій та організацій.

Основними технологічними інструментами Інтерполу є його унікальна комунікаційна система та банки даних кримінальної інформації.

Зокрема, комунікаційна система Інтерполу I-24/7 – це електронна, захищена мережа з обмеженим колом користувачів, що об'єднує та, відповідно, забезпечує телекомунікаційний зв'язок між країнами – членами Організації та її штаб-квартирою – Генеральним секретаріатом. Сьогодні ця система є основним, а можливо вже й єдиним, засобом обміну інформацією між національними підрозділами Інтерполу – Національними центральними бюро (НЦБ) – та Генеральним секретаріатом. Система дозволяє обмінюватись письмовими повідомленнями, тобто надсилати запити й відповіді, передавати зображення (фотографії, дактилоскопічні карти, днк-профілі), використовувати електронний телефонний зв'язок. Практичною цінністю цієї системи є оперативність передачі даних – повідомлення з однієї країни до іншої надходять за лічені секунди, що під час боротьби зі злочинністю має важливе значення.

Банки даних Інтерполу – це глобальний масив відомостей кримінально значущої інформації, що надходить на сервери Генерального секретаріату Організації від всіх 190 країн-членів. Інформація в банках даних Інтерполу розподіляється за такими категоріями: особи – особи, розшукувані за вчинення злочинів; особи, які займаються злочинною діяльністю; безвісно зниклі особи; особи, які займаються терористичною діяльністю; невпізнані трупи; викрадені автотранспортні засоби; викрадені плавзасоби; викрадені ідентифікаційні документи (паспорти, ідентифікаційні картки тощо); викрадені бланки офіційних документів; зброя (викрадена або вилучена з місць вчинення злочинів); діти – жертви розповсюдження дитячої порнографії; днк-профілі; відбитки пальців рук; викрадені предмети мистецтва та антикваріату.

На практиці банки даних Інтерполу – це фактично інструмент для розшуку та ідентифікації осіб і предметів у світовому масштабі. Саме тому Інтерпол максимально стимулює ініціативи та заходи з надання доступу до банків даних Інтерполу якомога більшому колу користувачів у країнах-членах, причому не тільки поліцейським підрозділам, а й прикордонним, митним, міграційним органам та службам. З позитивного боку слід відзначити той факт, що саме сучасні технології, впроваджені в Інтерполі, дозволяють забезпечувати такий доступ до інформації без залучення значних фінансових та матеріально-технічних ресурсів.

Серед існуючих технологій доступу до банків даних Інтерполу, якщо йдеться про надання доступу до них широкому колу користувачів, є технологія, що передбачає інтеграцію комунікаційної мережі Інтерполу з комунікаційними системами національних правоохоронних органів.

В Україні зазначену технологію застосовано для підключення до банків даних Інтерполу Державної прикордонної служби України. Зокрема, інтеграція інформаційно-телекомунікаційної системи прикордонного контролю Держприкордонслужби з телекомунікаційною системою Інтерполу дозволила сьогодні надати доступ до банків даних Інтерполу в режимі реального часу 130 з 231 діючих пунктів пропуску через державний кордон України. Реалізація цієї ініціативи, починаючи з вересня 2015 року, призвела до позитивних змін у загальному рівні міжнародного правоохоронного співробітництва України, зокрема з питань міжнародного розшуку осіб.

Внаслідок запровадження в Україні обов'язкових перевірок за банками даних Інтерполу осіб, які перетинають державний кордон, стало можливим виявляти серед них осіб, які переховуються від кримінального переслідування та оголошені в міжнародний розшук каналами Інтерполу. Так, згідно з офіційними статистичними даними, у 2012 р. на території України було виявлено 57 осіб, які перебували в міжнародному розшуку, однак вже в 2015 році їх кількість сягнула 131, а у 2016 – 312 осіб. Таким чином, з 2012 по 2016 роки зафіксовано збільшення кількості виявлених осіб в шість разів.

Узагальнення наведених статистичних даних дозволяє нам дійти кількох важливих практичних висновків: по-перше, в Україну прибуває і, відповідно, може перебувати на її території велика кількість осіб, які переховуються від кримінального переслідування та розшукуються на міжнародному рівні правоохоронними органами інших країн; по-друге, саме технології Інтерполу, за допомогою яких забезпечується доступ до міжнародних банків даних, є тим інструментом, що дозволяє системно виявляти таких осіб та, відповідно, попереджати їх можливу протиправну діяльність. У контексті посилення заходів забезпечення національної безпеки важливість подібних превентивних заходів важко переоцінити.

Підсумовуючи, слід зауважити, що для нашої країни одним із перспективних напрямів підвищення ефективності міжнародного співробітництва у сфері протидії злочинності, а також забезпечення безпеки держави в цілому є надання доступу до банків даних Інтерполу всім пунктам пропуску через державний кордон України, а також підрозділам Національної поліції України та інших правоохоронних органів. Водночас вказані заходи доцільно реа-

лізовувати одночасно з розробкою відповідних нормативних актів, що визначатимуть порядок здійснення адміністративно-правових процедур використання інформаційних ресурсів Інтерполу у правоохоронній діяльності, а також затверджуватимуть порядок організації міжнародного співробітництва правоохоронних органів відповідно до сучасних світових стандартів.

Паустовская Наталья Константиновна
ст. преподаватель кафедры
уголовного процесса и криминалистики
Академии Полиции «Штефан чел Маре»
при МВД Республики Молдова

ОСОБЕННОСТИ НАПРАВЛЕНИЯ И ИСПОЛНЕНИЯ МЕЖДУНАРОДНЫХ ПОРУЧЕНИЙ О ПРОИЗВОДСТВЕ ПРОЦЕССУАЛЬНЫХ ДЕЙСТВИЙ РЕСПУБЛИКОЙ МОЛДОВА

Оказание государствами друг другу правовой помощи по уголовным делам занимает важное место в международном сотрудничестве в области противодействия преступности.

Если запрос об оказании международной правовой помощи по уголовным делам, посредством которого возможно запросить исполнение любой из ее форм по определенному уголовному делу, имеет более широкое значение, то исполнение поручения о производстве процессуальных действий представляет собой более узкий сегмент этой области и относится строго к заявкам, посредством которых добываются доказательства на территории другого государства в рамках уголовного производства.

Поручение о производстве процессуальных действий остается самой распространенной формой международной правовой помощи в практике органов уголовного преследования Республики Молдова.

Таким образом, поручение о производстве процессуальных действий является формой международной правовой помощи, состоящей в предоставлении органом уголовного преследования или компетентной судебной инстанцией одного государства либо международной судебной инстанцией аналогичным органам другого государства полномочий исполнять вместо себя и от своего имени некоторые процессуальные действия, относящиеся к уголовному процессу [1].

Исходя из результатов применения в уголовном процессе международной правовой помощи можно заключить, что целями исполнения поручений о производстве процессуальных действий являются:

- обеспечение законных интересов и прав юридических и физических лиц, несмотря на то, где было совершено преступление;
- объединение усилий правоохранительных органов разных стран с целью противодействия преступности;
- способствование эффективному осуществлению правосудия.

Орган уголовного преследования или судебная инстанция в случае, если считает необходимым проведение какого-либо процессуального действия на

территории иностранного государства, обращается с запросом об оказании правовой помощи к органу уголовного преследования или к судебной инстанции соответствующего государства, либо к международной судебной инстанции по уголовным делам согласно международному договору, одной из сторон которого является Республика Молдова, или на основе взаимности по дипломатическим каналам [2].

Условия взаимности подтверждаются письмом, в котором министр юстиции или Генеральный прокурор обязуется оказать от имени Республики Молдова правовую помощь иностранному государству или международной судебной инстанции по уголовным делам в осуществлении отдельных процессуальных действий с гарантированием процессуальных прав лица, в отношении которого оказывается помощь, предусмотренных национальным законом. Статья 536 Уголовно-процессуального кодекса предусматривает, что в Республике Молдова запрос об оказании правовой помощи подается органом уголовного преследования Генеральному прокурору, а судебной инстанцией – министру юстиции.

Запрос об оказании правовой помощи и прилагаемые к нему документы составляются на государственном языке и переводятся на язык запрашиваемого государства или другой язык в соответствии с положениями или оговорками к применяемому международному договору [2].

Запрос об оказании правовой помощи составляется в письменной форме и должен содержать такие сведения:

- наименование органа, от которого исходит запрос – согласно Уголовно-процессуальному кодексу Республики Молдова, компетентными органами, которые вправе формулировать поручения, являются: Прокуратура, орган уголовного преследования Министерства внутренних дел, орган уголовного преследования Таможенного управления и Центра по борьбе с коррупцией;

- наименование и адрес (если он известен) учреждения, которому направляется запрос – поручение адресуется компетентным органам запрашиваемого государства, с указанием органа уголовного преследования или судебной инстанции;

- международный договор или соглашение о взаимности, на основании которого запрашивается помощь – ссылаясь на определенный международный договор, следует тщательно изучить его в каждом отдельном случае, принимая во внимание страну, которая обратилась или куда адресуется поручение, а также тяжесть совершенного преступления. Также в зависимости от совершенного преступления могут быть применены нормы многосторонних конвенций, направленных на борьбу с преступлениями международного характера (торговля людьми, коррупция, отмывание денег, терроризм, финансирование терроризма).

Так, в случае обращения органа уголовного преследования Республики Молдова в адрес компетентных органов Украины необходимо сослаться на Соглашение, подписанное между Генеральными прокуратурами Республики Молдова и Украины о толковании ст. 3 двустороннего Договора о правовых отношениях и взаимной правовой помощи по гражданским и уголовным делам, подписанного в Киеве 13.12.1993 г., который предоставляет право Гене-

ральной прокуратуре Республики Молдова направлять поручения непосредственно в региональные прокуратуры Украины [3];

- наименование дела, по которому запрашивается правовая помощь, сведения о фактических обстоятельствах совершения деяний и их юридическая квалификация;

- текст соответствующей статьи Уголовного кодекса Республики Молдова;

- сведения об ущербе, причиненном соответствующим преступлением;

- сведения о лицах, в отношении которых направляется запрос, в том числе их процессуальный статус, дата и место рождения, гражданство, место жительства, род занятий, для юридических лиц – наименование и место нахождения, а также фамилия, имя и адрес их представителей, если это необходимо;

- предмет запроса и данные, необходимые для его выполнения, с изложением обстоятельств, которые должны быть установлены, опись запрашиваемых документов, вещественных доказательств и иных доказательств, обстоятельства, в связи с которыми должны быть получены доказательства, а также вопросы, которые должны быть заданы лицам в ходе предстоящего допроса;

- дата, на которую ожидается ответ на запрос. Указание даты ожидаемого ответа на запрос необходимо уточнить в случаях, если по уголовному делу была применена мера пресечения – арест, или есть основания предполагать о возможной утере некоторых доказательств. В данных случаях необходимо указывать сроки, в которые необходимо получить требуемые доказательства [2];

- к запросу о производстве процессуальных действий прилагаются процессуальные акты, необходимые для осуществления действий по уголовному преследованию, составленные в соответствии с положениями настоящего кодекса. Документы, направляемые при оказании правовой помощи, должны иметь подпись компетентного должностного лица и официальную печать запрашивающего учреждения;

- при необходимости просьбу о разрешении присутствия при исполнении соответствующих процессуальных действий представителя органа уголовного преследования Республики Молдова. При наличии прямой просьбы запрашивающего государства Республика Молдова информирует его о дате и месте выполнения поручения о производстве процессуальных действий. Заинтересованные органы и лица, указанные запрашивающим государством, могут присутствовать при исполнении поручения о производстве процессуальных действий и принимать в нем участие в рамках национального [1] и международного законодательства [6]. Присутствие при исполнении поручения возможно только после получения согласия запрашиваемой стороны;

- постановка как можно более конкретных задач перед запрашиваемым судом или иным компетентным органом представляется наиболее желательной для более качественного и оперативного исполнения поручений;

- запрос об оказании правовой помощи и прилагаемые к нему документы составляются на государственном языке и переводятся на язык запрашиваемого государства или другой язык в соответствии с положениями или

оговорками к применяемому международному договору [2].

Так, в некоторых случаях международные договоры предусматривают возможность использования «дипломатического» языка, согласно Европейской Конвенции о международной правовой помощи, подписанной сторонами 20.04.1959 г., в качестве которого выступает обычно французский или английский языки. В статье 17 Конвенция о правовой помощи и правовых отношениях по гражданским, семейным и уголовным делам предусматривает, что для учреждений юстиции договаривающихся Сторон стран СНГ возможно использование государственных или русского языков [7].

В свою очередь, двусторонние Договора, подписанные Республикой Молдова, также предусматривают языковые требования к содержанию поручений и прилагаемых к нему документов. Например, Латвия и Литва допускают перевод документов на английский и русский языки.

С целью предупреждения случаев отказа при исполнении поручений необходимо дополнительно изучать и заявления от стран при ратификации международных правовых актов. Так, например, Швейцария в заявлениях, высказанных в качестве стороны Европейской Конвенции о правовой помощи 1959 г. предусматривает возможность перевода документов на немецкий, английский, французский и итальянский языки [6].

Предметом поручения о производстве процессуальных действий является, в частности:

- Установление места нахождения и идентификация лиц и предметов; допрос обвиняемого или осужденного, допрос потерпевшей стороны, других сторон, свидетелей и экспертов, а также очная ставка [2]. В случае запроса вышеуказанных действий в поручении, необходимо указать в каждом отдельном случае имена, фамилии, год рождения, адрес, место жительства, процессуальный статус, в качестве которого должны быть допрошены. Также необходимо принять во внимание специфику законодательства запрашиваемой стороны, в частности, если его некоторые нормы отличаются от законодательства Республики Молдова. Так, например компетентные органы Российской Федерации не будут исполнять поручение, если оно касается допроса в качестве подозреваемого или обвиняемого гражданина Российской Федерации, запросив в данном случае уголовное дело для дальнейшего судопроизводства.

- Обыск и выемка предметов или документов, арест и специальная конфискация [1]. В случае запроса о проведении обыска, к поручению обязательно прилагаются: мотивированное постановление о производстве данного следственного действия и санкция судьи по уголовному преследованию. Когда в поручении запрашивается наложение ареста на имущество и осуществление специальной конфискации, в зависимости от квалификации совершенного преступления, запрос может основываться на таких международных соглашениях как Конвенция Организации Объединенных Наций против транснациональной организованной преступности от 15.11.2000 года или Конвенция Совета Европы о предупреждении терроризма.

- Осмотр на месте происшествия и воспроизведение событий [1]. В случае запроса данного процессуального действия необходимо указать кон-

кретный адрес, где надо произвести осмотр места происшествия и конкретные фактические данные о материальных средствах доказывания и другие обстоятельства, имеющие значение для уголовного дела. В поручении также следует указать как поступить с предметами, документами, которые могут быть обнаружены и изъяты с места происшествия.

- Передача материальных средств доказывания. Посредством поручения о производстве процессуальных действий можно запросить у другого государства передачу материальных ценностей, которые в ходе уголовного преследования были признаны вещественными доказательствами и находятся на территории запрашиваемого государства. Это могут быть объекты преступного посягательства, орудия, послужившие средством для совершения преступления. Например, Договор между Украиной и Республикой Молдова о правовой помощи и правовых отношениях по гражданским и уголовным делам от 13.12.1993 г. в ст. 74 ч. (4) предусматривает, что при выдаче предметов не применяются положения, ограничивающие ввоз и вывоз предметов и валютных ценностей [3]. Данные нормы не предусмотрены в международных Конвенциях, пописанных в Минске и Страсбурге.

- Экспертизы, научно-технические и судебно-медицинские исследования, передача информации, необходимой для определенного процесса; прослушивание и просмотр аудио- и видеосообщений и осуществление аудио- и видеозаписи, изучение архивных документов и специальных папок, а также другие подобные процессуальные действия.

- Сообщение документов или дел.

Республика Молдова передает только заверенные копии или фотокопии с запрашиваемых документов или дел. Копии документов или дел, затребованных международным поручением о производстве процессуальных действий, удостоверяются в целях признания их соответствия оригиналам органом уголовного преследования, или судебным органом, или любым другим органом, владеющим оригиналами документов и дел, путем проставления подписи лица, уполномоченного делать копии, и печати издающего учреждения. Если запрашивающее государство прямо требует передачи оригинальных документов, эти поручения исполняются по мере возможности [1].

Объем правовой помощи, который может быть предоставлен Республикой Молдова на основании поручения о производстве процессуальных действий, в полном объеме соответствует правовой помощи, запрашиваемой Республикой Молдова у других государств. Однако в этом случае поручения соответствуют и положениям национального законодательства запрашивающего государства.

Орган уголовного преследования или судебная инстанция исполняет запрос об оказании правовой помощи соответствующего иностранного органа на основании международных договоров, сторонами которых являются Республика Молдова и запрашивающая страна, или на условиях взаимности [8].

Национальное законодательство Республики Молдова предусматривает и другие типы поручений по производству следующих процессуальных действий:

- Допрос посредством телевизионной конференции. В случае, когда лицо, которое находится на территории Республики Молдова, должно быть до-

прошено в качестве свидетеля или эксперта органами уголовного преследования или судебными инстанциями иностранного государства либо международной судебной инстанцией и личное присутствие данного лица на территории того государства неуместно или невозможно, иностранное государство может ходатайствовать о проведении допроса посредством телевизионной конференции [1].

В ходатайстве о допросе посредством телевизионной конференции, помимо отражения всей необходимой информации, следует уточнить мотив, по которому невозможно личное присутствие на допросе свидетеля или эксперта, наименование судебной инстанции или органа уголовного преследования, а также имена лиц, которые будут принимать участие в допросе.

- Немедленная передача информации. Уполномоченные центральные органы Республики Молдова могут без предварительного запроса передать органам государства, являющегося стороной Европейской конвенции о правовой помощи по уголовным делам, принятой в Страсбурге 20 апреля 1959 года и дополненной двумя дополнительными протоколами, информацию, полученную в рамках оперативно-розыскных мероприятий или уголовного преследования, в случае, если считается, что эта информация может помочь государству-получателю инициировать уголовную процедуру или может послужить для формулирования запроса о правовой помощи [9].

Передача информации осуществляется в форме поручения о производстве процессуальных действий, в содержании которого прямо указываются установленные условия или запреты, доводимые таким образом до сведения иностранного государства, которое обязано соблюдать их при использовании информации такого рода.

- Трансграничное наблюдение. Данное процессуальное действие производится в случае, если представители органа уголовного преследования одного государства, осуществляющие в ходе уголовного преследования наблюдение на территории другого государства за лицом, в отношении которого предполагается, что оно участвовало в совершении преступления, допускающего экстрадицию, или за лицом, в отношении которого существуют серьезные мотивы предполагать, что оно может способствовать идентификации или выявлению места нахождения вышеуказанного лица, вправе продолжать данное наблюдение на территории Республики Молдова на основании представленного ранее запроса о правовой помощи. По запросу наблюдение может осуществляться компетентными органами Республики Молдова.

Наблюдение может осуществляться на следующих условиях:

а) представители органа уголовного преследования другого государства, осуществляющие наблюдение, должны соблюдать законодательство Республики Молдова;

б) представители иностранных органов уголовного преследования, осуществляющие наблюдение, должны иметь при себе документ, подтверждающий получение разрешения;

с) представители иностранных органов уголовного преследования, осуществляющие наблюдение, должны предъявлять доказательства своего официального статуса;

d) представители иностранного органа уголовного преследования, осуществляющие наблюдение, могут во время наблюдения носить служебное оружие, использование которого запрещается, за исключением случая необходимой обороны;

e) проникновение в жилище лица, а также в другие места, в которые нет доступа для общественности, запрещается;

f) представители иностранного органа уголовного преследования, осуществляющие наблюдение, не могут задержать или арестовать лицо, за которым ведется наблюдение.

Наблюдение может проводиться только в отношении преступлений, считающихся в соответствии с Уголовным кодексом Республики Молдова тяжкими, особо тяжкими и чрезвычайно тяжкими [10].

После получения заявок на проведение указанных выше процессуальных действий сотрудники Отдела международной правовой помощи и европейской интеграции Генеральной прокуратуры проверяют предоставленные документы на соответствие требованиям. В случае, если установлено, что документы не соответствуют требованиям, выполнены неверно семантически и эстетически, они возвращаются для устранения ошибок и выполнения дополнительных действий.

Однако, несмотря на все приложенные усилия в развитии правового сотрудничества Республикой Молдова и другими странами, существует много неразрешенных проблем, которые препятствуют качественному исполнению поручений о производстве процессуальных действий. В связи с выявленными нарушениями некоторые поручения возвращаются компетентным органам иностранных государств без исполнения. Как показывает практика Отдела международной правовой помощи и европейской интеграции при Генеральной прокуратуре Республики Молдова, основными мотивами отказа в исполнении полученных из других стран поручений о производстве процессуальных действий являются их несоответствие требованиям национального законодательства или международного договора по форме и содержанию.

Так же самыми распространенными основаниями для возврата поручений без исполнения являются следующие:

- поручение не скреплено гербовой печатью запрашивающего учреждения;
- отсутствие необходимых приложений, неточно описано совершенное преступление, отсутствует причинная связь между указанным деянием и проведением запрашиваемых процессуальных действий;

- отсутствие прилагаемых процессуальных актов, необходимых для производства запрашиваемых процессуальных действий;

- отсутствие перечня вопросов, которые необходимо задать лицам в ходе допроса;

- поручение о производстве процессуальных действий не оформлено должным образом, отсутствие перевода на государственный или другой язык, в зависимости от страны и применяемого Договора;

- отсутствие приложения с выпиской полного текста с необходимым переводом соответствующих статей Уголовного кодекса запрашивающей стороны.

Также существуют проблемы и с нарушениями сроков исполнения поручений в запрашиваемых странах. Так, поручения, отправленные в страны СНГ и Румынии, в основном, исполняются в течение 2–3 месяцев. Если в указанные сроки поручения не исполняются, сотрудники Отдела международной правовой помощи и европейской интеграции при Генеральной прокуратуре направляет в эти страны уведомление с просьбой ускорить исполнение поручений. По официальным данным Генеральной прокуратуры, в 2016 году были зарегистрировано 83 случая отправления такого рода уведомлений. Что касается исполнения поручений, направленных в некоторые страны Европы, то сроки превышают 4 месяца.

Кроме того, необходимо отметить, что компетентные органы запрашиваемых государств при поступлении к ним поручений о производстве процессуальных действий не исполняют их, если уголовное преследование касается уголовных правонарушений, не представляющих большой общественной опасности или по экономическим преступлениям. Так, например Швейцария вернула Республике Молдова без исполнения поручение, обосновав свой отказ тем, что международный Договор о международной правовой помощи предусматривает ограничения в сотрудничестве по уголовным делам, связанным с нарушением таможенных и налоговых правил и валютного оборота.

Однако мы считаем, что самой большой проблемой в осуществлении международной правовой помощи в Республике Молдова является проблема невозможности исполнения поручений о производстве процессуальных действий, в которых требуется проведение процессуальных действий на территории самопровозглашенной Приднестровской Республики, где законные правоохранительные органы Республики Молдова не имеют возможности их осуществлять. Отсутствие взаимодействия с неконституционными органами власти непризнанного государства, отсутствие доступа к информации существенно препятствуют правоохранительным органам Республики Молдова в раскрытии преступлений, установлении и задержании виновных лиц и в производстве запрашиваемых процессуальных действий.

Практическая деятельность выявила случаи, когда правоохранительные органы Приднестровья, в обход установленных международными договорами и законодательством Республики Молдова правил, обращались за правовой помощью непосредственно в правоохранительные органы иностранных государств. Так поступили представители Министерства национальной безопасности, Таможенного управления, прокурор Григориопольского района и др., которые направляли запросы о правовой помощи непосредственно в Генеральную прокуратуру Украины. Установив нарушение установленной законодательством процедуры, Генеральная прокуратура Украины вернула Республике Молдова поручения без исполнения.

В заключение, необходимо отметить, применение и в дальнейшем договоров о правовой помощи по уголовным делам обусловлено необходимостью тесного сотрудничества государств в борьбе с преступностью, которая не знает территориальных границ и представляет угрозу не только отдельной стране, но и всему мировому сообществу.

1. Закон о международной правовой помощи № 371 от 01.12.2006. Опубликовано : 02.02.2007 в Monitorul Oficial, Nr. 14–17, ст. № : 42.
2. Уголовно-процессуальный кодекс № 122 от 14.03.2003. Опубликовано : 07.06.2003 в Monitorul Oficial, Nr. 104–110, ст. № : 447. Дата вступления в силу : 12.06.2003.
3. Договор между Украиной и Республикой Молдовой о правовой помощи и правовых отношениях по гражданским и уголовным делам (Договор ратифицирован Законом № 238/94-ВР от 10.11.94). Договор между Республикой Молдовой и Республикой Латвией о правовой помощи и правовых отношениях по гражданским, семейным и уголовным делам от 14.04.1993, ст. 5, ч. (2).
4. Договор между Республикой Молдовой и Республикой Литвой о правовой помощи и правовых отношениях по гражданским, семейным и уголовным делам от 14.04.1993, ст. 5, ч. (2).
5. Европейская Конвенция о взаимной правовой помощи по уголовным делам (Страсбург, 20 апреля 1959 г.), ст. 4.
6. Конвенция о правовой помощи и правовых отношениях по гражданским, семейным и уголовным делам (Минск, 22 января 1993 г.), ст. 7.
7. Уголовно-процессуальный кодекс № 122 от 14.03.2003. Опубликовано : 07.06.2003 в Monitorul Oficial, Nr. 104–110, ст. № : 447. Дата вступления в силу : 12.06.2003, ст. 540.
8. Закон о международной правовой помощи № 371 от 01.12.2006. Опубликовано : 02.02.2007 в Monitorul Oficial, Nr. 14–17, ст. 29.
9. Закон о международной правовой помощи № 371 от 01.12.2006. Опубликовано : 02.02.2007 в Monitorul Oficial, Nr. 14–17, ст. 30.

Свиридов Дмитрий Александрович
старший преподаватель Могилевского
института МВД Республики Беларусь

К ВОПРОСУ О ВЗАИМОДЕЙСТВИИ РАБОТНИКОВ СЛЕДСТВЕННЫХ ПОДРАЗДЕЛЕНИЙ С ОПЕРАТИВНЫМИ РАБОТНИКАМИ ОРГАНОВ ДОЗНАНИЯ И ИСПОЛЬЗОВАНИИ РЕЗУЛЬТАТОВ ОПЕРАТИВНО-РОЗЫСКНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРИ РАССЛЕДОВАНИИ НЕЗАКОННОЙ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Лицо, осуществляющее расследование уголовного дела о незаконной предпринимательской деятельности, несет персональную ответственность за него, за раскрытие и выявление совершивших его лиц. Однако полное, объективное и успешное расследование такого рода противоправных деяний тесно связано с вопросами организации взаимодействия. И прежде всего, это касается взаимодействия следователя и работников оперативных подразделений органов дознания. В отношении расследования незаконной предпринимательской деятельности – это оперативные работники подразделений по борьбе с экономическими преступлениями органов внутренних дел Республики Беларусь, оперативные работники Департамента финансовых расследований Комитета государственного контроля Республики Беларусь.

Представляется возможным согласиться с определением взаимодейст-

вия, данным А.П. Рыжаковым, в котором он раскрывает наиболее значимые признаки взаимодействия: согласованное (по целям, времени), наиболее эффективное использование средств и методов работы каждого из органов, характеризующееся различием их полномочий и направленное на выявление преступлений, объективное и полное расследование уголовных дел, обусловленное законом и общностью задач в уголовном процессе [1, с. 303].

Необходимость взаимодействия в процессе расследования незаконной предпринимательской деятельности обусловлена рядом факторов:

1. Общность целей и задач по обеспечению соблюдения законности в экономической деятельности хозяйствующих субъектов.

2. Ограничение государственного контроля за процессом и результатами перемещения денежных и товарно-материальных ресурсов в ходе хозяйственной деятельности.

3. Использование в борьбе с незаконной предпринимательской деятельностью оперативно-розыскных сил, средств и методов работы правоохранительных и иных государственных органов, а кроме того, единая законодательная платформа их использования.

При принятии следователем решения о возбуждении уголовного дела о незаконной предпринимательской деятельности, ему рекомендуется обсудить с работниками органов дознания некоторые детали, в частности: время начала реализации собранных материалов проверки, первоочередные следственные и иные процессуальные действия, которыми это реализация должна начаться (обыск по месту регистрации индивидуального предпринимателя и его места жительства, обыск по месту регистрации юридического лица и места жительства его руководителей и ответственных лиц, выемка документов, подтверждающих осуществление незаконной предпринимательской деятельности). Помощь, оказываемая работниками органов дознания при проведении избранных следственных действий, в значительной мере повысит их оптимальность и эффективность при раскрытии и расследовании данного вида преступлений. Важность первоначального этапа расследования уголовных дел о незаконной предпринимательской деятельности, исходя из необходимости решения основных задач, стоящих перед следствием, сложно переоценить. Так, 85,1 % опрошенных следователей считает, что именно на первоначальном этапе расследования чаще всего осуществляется плотное взаимодействие как с органами дознания (в первую очередь с оперативными подразделениями), так и с иными государственными органами. Прежде всего, это связано с масштабами задач, решаемых следственными подразделениями и работниками органов дознания в начале расследования уголовного дела.

Результаты, полученные при осуществлении оперативно-розыскной деятельности, можно использовать в качестве основания для решения вопроса о возбуждении уголовного дела (установлен факт незаконной предпринимательской деятельности при осуществлении оперативно-розыскных мероприятий); с целью подготовки и проведения следственных и иных процессуальных действий; в процессе доказывания в соответствии с уголовно-процессуальным законодательством.

Следователь осуществляет оценку представленных ему материалов на

содержание достаточных данных, указывающих на признаки незаконной предпринимательской деятельности, более того, оценку каждого документа, как в отдельности, так и в совокупности, на предмет достоверности содержащихся сведений. Следователь выносит постановление о возбуждении уголовного дела, когда в ходе оценки материалов проверки придет к выводу о достаточности собранных данных для принятия такого решения. На данной стадии материалы проверки доказательствами не являются. Они могут стать такими только после их проверки процессуальным путем на стадии предварительного следствия [2, с. 31].

Следователь, выполняя проверку результатов оперативно-розыскной деятельности процессуальным путем, может осуществлять следующее:

1. Проведение следственных и иных процессуальных действий, направленных на проверку определенного доказательства (например, проведение допроса работника органа дознания, в ходе которого возможно установить сведения, указанные в рапортах по результатам проведения оперативно-розыскных и иных мероприятий, направленных на фиксацию преступной деятельности). Получение новых доказательств, которые подтвердят результаты оперативно-розыскной деятельности (например, в материалах проверки содержатся выводы о несоответствии определенной категории товаров установленным требованиям), следователь, назначая соответствующие экспертизы, опровергает либо подтверждает результаты проведенной проверки.

2. Сопоставление материалов, полученных в процессе оперативно-розыскной деятельности, с доказательствами, полученными в процессе расследования. Так, например, при наличии в акте обследования сведений о нахождении там товаров, оборудования и т.д., следователь сравнивает данные, полученные в ходе оперативно-розыскной деятельности с результатами, зафиксированными в протоколе обыска, протоколе осмотра места происшествия (помещения, транспортного средства, участка местности).

3. Установление источников получения доказательств (например, в рапорте отображены сведения о том, что некий гражданин видел, как неоднократно из соседней квартиры выносились коробки, постоянно приходили различные люди, что-то покупали и т.д., то следователь может установить и допросить его в качестве свидетеля.

Таким образом, результаты оперативно-розыскной деятельности можно классифицировать так:

- результаты, которые закрепляются иными доказательствами после их проверки процессуальным путем (рапорта, в которых содержатся объяснения граждан, сведения о наблюдении каких-либо фактов, акты исследования документов и др.);

- результаты, которые в ходе их проверки процессуальным путем сами по себе становятся доказательствами, сохраняя при этом вид тех материалов, в которых они представлялись следователю (протоколы личных обысков при задержании лиц, осуществляющих незаконную предпринимательскую деятельность, финансово-хозяйственная документация, различные носители информации и др.).

1. Рыжаков А. П. Уголовный процесс : учеб. для вузов / А. П. Рыжаков. – М. : ПРИОР, 1999. – 592 с.
2. Ларичев В. Д. Организационно-правовые основы деятельности государственной налоговой службы, департамента налоговой полиции и их взаимодействие с аппаратами по экономическим преступлениям органов внутренних дел : учеб. пособие / В. Д. Ларичев, Н. С. Решетняк. – М. : УМЦ при ГУК МВД РФ, 1995. – 240 с.

Сокол Руслан Сергійович
аспірант Одеського державного
університету внутрішніх справ

ДО ПИТАННЯ НЕДОПУЩЕННЯ ПРОВОКУВАННЯ ОСОБИ НА ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ ПРИ ДОКУМЕНТУВАННІ НЕЗАКОННОГО ЗБУТУ ТОВАРІВ, ПРЕДМЕТІВ І РЕЧОВИН, ЗАБОРОНЕНИХ ДО ОБІГУ

У сучасних умовах проблематика розслідування злочинів, що пов'язані з незаконним збутом товарів, предметів і речовин, заборонених до обігу, вельми цікавить як працівників слідчих та оперативних підрозділів Національної поліції, так і пересічних громадян. Сьогодні в державі спостерігається стабільно високий рівень злочинів у сфері незаконного обігу зброї, бойових припасів та вибухових речовин, у сфері незаконного обігу наркотиків, що значним чином впливає на стан та динаміку загальнокримінальної злочинності в цілому. Тож нагальною залишається проблема викриття осіб, які вчиняють незаконний збут товарів, предметів і речовин, заборонених до обігу, для чого у практичній діяльності традиційно використовують таку форму контролю за вчиненням злочину як оперативна закупка.

Не можна не зазначити, що проведення цієї негласної слідчої (розшукової) дії нерідко характеризується наявністю певних зловживань, на які йдуть працівники правоохоронних органів. Про наявність таких зловживань у практичній діяльності свідчить достатня кількість рішень Європейського суду з прав людини, що стосуються провокаційних дій під час розслідування незаконного збуту товарів, предметів і речовин, заборонених до обігу. На жаль, у національній та закордонній правоохоронній практиці трапляються випадки, коли державне обвинувачення ґрунтується на доказах, отриманих за результатами провокації з боку працівників поліції та підбурювання на вчинення протиправних дій.

Так, по справі «Худобін (Khudobin) проти Російської Федерації» (Жалоба № 59696/00), що у 2006 році розглядалася третьою секцією Європейського суду з прав людини, заявник стверджував, що його звинувачення було повністю засновано на доказах, отриманих у результаті провокації з боку співробітників міліції [5, с. 314–315]. Коротко викладемо суть справи. Особа Т., яка працювала на органи внутрішніх справ під прикриттям, подзвонила заявнику (Худобіну) та сказала, що хоче придбати дозу героїну. Заявник погодився достати для неї дозу героїну, зустрівся із Т. на вулиці та отримав від неї грошові купю-

ри, видані перед цим Т. співробітниками міліції та помічені спеціальною речовиною (яку видно в ультрафіолетових променях). Після цього заявник із отриманими грошима попрямував додому ще до однієї людини – Г., який передав йому маленький пакетик із 0,05 г героїну. Після повернення до обумовленого місця зустрічі із покупцем Т. заявник був затриманий співробітниками органів внутрішніх справ. Через деякий час Бутирський районний суд м. Москви визнав заявника винним у збуті героїну [4, с. 15].

Сторона захисту стверджувала, що громадянка Т., діючи в інтересах міліції, спровокувала заявника скоїти злочин, а згідно із законодавством Російської Федерації заборонено будь-які форми підбурювання чи провокації; лише у випадку підготовки конкретного злочину можна проводити операцію під прикриттям. На думку захисту, у даній справі міліція в ході планування «оперативної закупівлі» не мала доказів участі заявника в торгівлі наркотичними речовинами, заявник раніше не притягався до кримінальної відповідальності та не було розпочато попереднє слідство [4, с. 19]. Влада ж Російської Федерації стверджувала, що права заявника не були порушені. Згідно з п. 4 ст. 6 Федерального Закону «Про оперативно-розшукову діяльність», оперативні підрозділи міліції мають право проводити «оперативні закупівлі» заборонених до обігу товарів (наприклад, наркотиків), а питання про те, яка конкретна інформація про незаконні дії заявника з наркотиками знаходилася у розпорядженні міліції до проведення закупівлі не є складовою частиною доказів у межах цієї справи. Отримані по справі докази були допустимі з точки зору російського законодавства та могли слугувати підставою для обвинувачення у вчиненні злочину. Свідок Т. знала, що заявник займається розповсюдженням наркотиків, та погодилася брати участь у проведенні оперативної закупівлі і не тиснула на заявника з метою отримання від нього наркотиків [4, с. 36].

Європейський суд визнав зазначену операцію незаконною та не погодився із доводами влади РФ. «Внутрішньодержавне законодавство не повинно дозволяти використання доказів, отриманих у результаті підбурювання з боку агентів. А якщо воно дозволяє, то тоді законодавство не відповідає принципу «справедливого розгляду», як він розтлумачений у справі «Тейшейра де Кастро проти Португалії» (Teixeira de Castro v. Portugal).

У зазначеній справі (Тейшейра де Кастро проти Португалії) співробітники поліції під прикриттям запропонували заявнику гроші за продаж їм героїну. Хоча у заявника не було кримінального минулого, у нього були контакти, за допомогою яких він міг придбати наркотики і, спокусившись грошима, заявник прийняв пропозицію. В подальшому йому було пред'явлено обвинувачення і він був засуджений за злочин у сфері незаконного обігу наркотиків [4, с. 37]. Європейський суд провів розмежування між діями співробітників поліції по цій справі від звичайних агентів, що діють під прикриттям, які можуть скривати свої особистості з метою отримання інформації та доказів злочину без активного підбурювання особи до вчинення такого злочину. Європейський суд підкреслив ряд характерних моментів у цій справі, особливо той факт, що втручання двох поліцейських не було частиною операції, що знаходилася під контролем судових органів, та що у

внутрішньодержавних органів не було достатньо підстав підозрювати заявника у причетності до торгівлі наркотиками в минулому: в нього не було кримінального минулого та не було підстав вважати, що він мав схильність до розповсюдження наркотиків до того, як співробітники поліції запропонували йому угоду [4, с. 37].

У подібних прецедентних випадках заявники до Європейського суду з прав людини стверджують, що злочину не було б вчинено, якби він не був «спровокований» працівниками правоохоронних органів. Варто зазначити, що подібна поведінка осіб, чиї дії негласно документуються, є доволі типовою та має на меті у будь-який спосіб уникнути кримінальної відповідальності. Але, з огляду на зміст зазначених вище справ, Європейський суд мав рацію: злочини були спровоковані.

Слід акцентувати особливу увагу на тому, що, відповідно до діючого законодавства України [3, ст. 17], суди при розгляді справ мають застосовувати як джерело права положення Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод і практику Європейського суду з прав людини. Тож при здійсненні досудового розслідування незаконного збуту товарів, предметів і речовин, заборонених до обігу, працівникам органів досудового розслідування варто звертати увагу на такі обставини:

- незаконний збут особою, стосовно якої проводиться оперативна закупка, не повинен бути наслідком підбурювання або інших провокаційних дій працівників правоохоронних органів та залучених на конфіденційній основі осіб, які вчиняються з метою подальшого викриття такого злочину;

- повинні бути достатні підстави підозрювати особу, стосовно якої проводиться оперативна закупка, у причетності до незаконного збуту.

З'ясування зазначених обставин обумовлює необхідність застосування у практиці викриття осіб, які вчиняють означені кримінальні правопорушення, таких методів роботи, що дозволяють розвіяти сумніви у сторін кримінального провадження щодо наявності або відсутності провокаційних дій. Маємо висловити думку про те, що при проведенні оперативної закупки товарів, предметів і речовин, заборонених до обігу, доцільно активно застосовувати ті негласні слідчі (розшукові) дії, що спрямовані на отримання матеріалів аудіо-, відеозапису. Такого роду матеріали, будучи документальним та наглядним відображенням подій за участю фігурантів в їхній динаміці, якнайкраще свідчать про вимушений чи то добровільний характер незаконного збуту. Матеріали аудіо-, відеозапису особи виконують функцію об'єктивізації доказів, наочно захищаючи доказову базу від перекручень та фальсифікацій. Зафіксована на технічних носіях аудіовізуальна інформація вказує на фактичні дані, що повинні стати доказами, і, поза сумнівом, це сприяє об'єктивному вирішенню завдань кримінального судочинства.

Проте зазначимо, що аудіо-, відеофіксація може значно зашкодити інтересам осіб, які на конфіденційних (негласних) засадах залучаються до проведення оперативної закупки та є безпосередніми покупцями, адже законодавством їм гарантується конфіденційність [1, ст. 275]. Використання таких осіб, як правило, є необхідною умовою проведення оперативної закупки, що має подвійну природу: може застосовуватися як негласна слідча (розшу-

кова) дія (слідчим, прокурором згідно зі ст. 271 КПК України «Контроль за вчиненням злочину» або оперативним підрозділом за їхнім дорученням), а також як оперативно-розшуковий захід (відповідними суб'єктами, визначеними у ст. 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»).

Як свідчить практика роботи слідчих органів Національної поліції, зазначені вище особи надають свідчення в ході досудового розслідування та судового розгляду на умовах анонімності, тобто під «псевдонімом» або вигаданими анкетними даними, бо цього вимагають положення Закону [1, ст. 275; 2, ст. 11]. Звичайно, надання такими особами свідчень на умовах анонімності обмежує право підозрюваного (обвинуваченого) на справедливий і відкритий судовий розгляд, виключає можливість проведення перехресного допиту й оскарження справжності, точності і щирості показань. Проте, виходячи з аналізу рішень Європейського суду з прав людини [5, с. 281], можна стверджувати, що факт виконання особою завдань поліції на негласній (конфіденційній) основі є цілком достатньою причиною для забезпечення анонімності свідкові у кримінальному процесі. У такому разі інтереси підозрюваного (обвинуваченого) є менш важливими, ніж необхідність гарантувати конфіденційність і безпеку свідку.

Таким чином, практика розслідування незаконного збуту товарів, предметів і речовин, заборонених до обігу, потребує розумного компромісу між необхідністю забезпечення конфіденційності відомостей про особу, яка залучається до проведення оперативної закупки, та необхідністю використання у доказуванні матеріалів аудіо-, відеозапису, що підтверджують відсутність підбурювання (провокації) на вчинення злочину та доводять системний характер незаконного збуту. З метою додержання зазначеного компромісу доцільно запропонувати використовувати у таких ситуаціях той порядок, що передбачений ч. 4 ст. 241 КПК (освідування особи). Він стосується необхідності зберігання слідчим результатів фотографування або відеозапису, демонстрація яких може розглядатися як образлива для освідуваної особи, в опечатаному вигляді і надання лише суду під час судового розгляду. Так само результати аудіо-, відеоконтролю особи, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж та інших дій, що можуть викрити особу, залучену до конфіденційного співробітництва, доцільно зберігати в опечатаному вигляді і надавати лише суду під час закритого судового засідання відповідно до ч. 2 ст. 27 КПК України.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. : станом на 21.12.2016 р. // Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua>.

2. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лютого 1992 р. : станом на 21.12.2016 р. // Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua>.

3. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України № 3477-IV від 23 лютого 2006 року : станом на 21.12.2016 р. // Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.

4. Дело «Худобин (Khudobin) против Российской Федерации» : постановление от 26 октября 2006 г. (Жалоба № 59696/00) // Бюллетень Европейского суда по правам человека.

– № 11. – 2007. – С. 13–41.

5. Макбрайд Д. Європейська конвенція з прав людини та кримінальний процес / Д. Макбрайд // Генеральний директорат з прав людини і правових питань, Рада Європи. – К. : «К.І.С.», 2010. – 576 с.

Фурса Вадим Вікторович

викладач кафедри цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ВИКОРИСТАННЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ДЛЯ УДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ НОРМИ, ЯКА ВСТАНОВЛЮЄ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА РОЗБЕЩЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ

У сучасних прагненнях України інтегруватися у Європейський простір виникає необхідність приведення діючого законодавства у відповідність з Європейськими нормами. Не є винятком і удосконалення норми про кримінальну відповідальність за розбещення неповнолітніх, оскільки ситуація, яка склалася у зв'язку з цим ганебним явищем, досі залишається невирішеною, а твердження про те, що злочини проти статевої недоторканності неповнолітніх становлять підвищену суспільну небезпеку і що дитина внаслідок її фізичної та розумової незрілості потребує посиленої охорони й піклування, уже давно отримали загальне визнання. Усе зазначене і обумовлює необхідність удосконалення норми про кримінальну відповідальність за розбещення неповнолітніх.

Згідно з кримінальним законодавством Німеччини, відповідальність за розпусні дії настає за § 176 КК ФРН «Сексуальні зловживання щодо дітей». Диспозиція абзацу 1 цього параграфу містить таке положення: «хто вчиняє сексуальні дії щодо особи, яка не досягла чотирнадцятирічного віку (дитини), або дозволяє робити їх їй відносно себе, карається ...».

Аналогічне покарання передбачене у випадках схиляння дитини до того, щоб вона здійснювала сексуальні дії стосовно третьої особи або у випадку дозволу третьої особи здійснювати такі дії щодо себе (абзац 2 § 176 КК ФРН). Крім того, в рамках цього параграфу передбачено кримінальну відповідальність для особи, яка:

- 1) здійснює сексуальні дії у присутності дитини;
- 2) схиляє дитину здійснювати сексуальні дії з нею;
- 3) здійснює вплив на дитину шляхом демонстрації порнографічних ілюстрацій, зображень, дає прослуховувати магнітофонні записи порнографічного змісту або веде відповідні розмови (абзац 3 § 176 КК ФРН).

Аналіз положень дозволяє із впевненістю вказати, що передбачені кримінальним законом ФРН сексуальні зловживання щодо дітей містять досить докладний опис дій, які у кримінальному праві України вважаються розпусними. Слід також зазначити положення, відповідно до якого вчинення розпусних дій у присутності дитини за кримінальним кодексом ФРН буде

злочинном лише у випадку, якщо потерпілий спостерігає за ними. Тобто сам по собі факт присутності потерпілого не дає підстав для притягнення винного до кримінальної відповідальності за розбещення неповнолітніх. Потрібно, щоб потерпілий безпосередньо спостерігав за такими діями. Можливо саме таким способом законодавець намагався закріпити твердження, що розбещення неповнолітніх може вчинюватися лише з прямим умислом.

Кримінальний кодекс Швейцарії усі діяння, які посягають на статеву недоторканність неповнолітніх, об'єднує в підрозділ п'ятого розділу «Злочинні діяння проти статевої недоторканності». При цьому самостійної норми про відповідальність за розпусні дії не передбачено.

Під кримінально-правову заборону поставлено будь-які сексуальні дії з дітьми віком до шістнадцяти років (ст. 187). В окрему норму винесено положення про відповідальність за сексуальні дії із залежними особами. Зокрема статтю 188 КК Швейцарії встановлено відповідальність для тих, «хто з неповнолітньою особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку, яка знаходиться в залежності від нього як від вихователя, від особи, яка піклується про неї, або залежить по роботі або іншим чином, робить сексуальну дію, використовуючи цю залежність». Укладення шлюбу між винним і потерпілим може виступити підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або від покарання. Таким чином, законодавець Швейцарії закріпив статус спеціального суб'єкта злочину і поряд с тим і механізм звільнення від кримінальної відповідальності. Вказані положення також деякою мірою можуть бути використані при удосконаленні ст. 156 КК України.

Як висновок хотілося б зазначити, що в рамках тез доповіді неможливо повністю розглянути кримінально-правові норми інших країн, які можуть слугувати основою для удосконалення ст. 156 КК України. Проте на цьому наше дослідження не закінчується, оскільки вивчення передового досвіду боротьби з розбещенням неповнолітніх у розвинутих країнах сприятиме подальшому вдосконаленню законодавства в цій сфері в нашій країні і тому потребує подальших досліджень зазначеної проблеми.

Шилко Жанна Анатольевна,
ст. преподаватель кафедры
уголовного процесса и криминалистики
УО «Могилевский институт МВД
Республики Беларусь»

СОКРАЩЕНИЕ СРОКОВ ПРИ УСКОРЕННОМ ПРОИЗВОДСТВЕ КАК СРЕДСТВО ПРОЦЕССУАЛЬНОЙ ЭКОНОМИИ

Одной из наиболее важных проблем совершенствования уголовного процесса в Республике Беларусь на современном этапе является оптимизация действующей уголовно-процессуальной формы. Одним из вариантов данной тенденции, проявляющейся в упрощении и сокращении процессуальной деятельности, является ускоренное производство. По своей процессуальной сути

ускоренное производство представляет собой дифференцированную форму уголовного процесса, отличную от обычной и обусловленную сокращением уголовно-процессуальной деятельности и процессуальных сроков по преступлениям, отнесенным законодателем к категориям, не представляющим большой общественной опасности и менее тяжким, которая делает уголовный процесс более быстрым, экономичным и обеспечивающим скорейшее достижение поставленных перед ним задач.

Основополагающие международно-правовые акты в области защиты прав человека, влияние которых на развитие национальной уголовно-правовой и уголовно-процессуальной системы сегодня сложно переоценить, прямо относят право на разрешение дела «в разумный срок» к числу фундаментальных прав личности. Именно такой подход со всей очевидностью вытекает из текста ч. 3 ст. 9 и ч. 3 ст. 14 Международного пакта о гражданских и политических правах 1966 г. [5, с. 56] и ч. 3 ст. 5, ч. 1 ст. 6 Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод 1950 г. [5, с. 541]. «В настоящее время то обстоятельство, что «ускорение уголовного процесса» приравнено по своему значению и месту в уголовно-процессуальной науке к такому «колоссу», как например «доказательственное право», в Западной Европе никого уже не удивляет, и не должно удивлять и нас» [1, с. 232].

Согласно ч. 1 ст. 7 Уголовно-процессуального кодекса Республики Беларусь (далее – УПК), одной из задач уголовного процесса является быстрое и полное расследование преступлений. Средства достижения задач уголовного процесса, безусловно, должны быть рациональными, экономичными, способными обеспечить оптимальный результат в достижении целей при минимально приемлемой затрате сил субъектов уголовного процесса.

Быстро и полно расследовать преступление – значит в сроки, максимально приближенные ко времени обнаружения его признаков и возбуждения уголовного преследования, установить фактические обстоятельства, входящие в предмет доказывания, все эпизоды преступной деятельности всех лиц, причастных к преступлению. А изобличить виновного – значит доказать, что инкриминируемое (вменяемое в вину) преступление совершено именно этим лицом или лицами и никем другим.

В юридической литературе предлагается рассматривать быстроту уголовного процесса в качестве его принципа [4, с. 74]. На наш взгляд, быстрота действительно является отправным и руководящим требованием процессуальной деятельности по расследованию уголовных дел. Следует обратить внимание, что принцип быстроты, разумеется, не стоит в одном ряду с такими принципами, как законность, публичность, независимость суда, состязательность, равноправие сторон. Тем не менее он может рассматриваться именно как принцип, только меньшего уровня абстрактности (обобщения). Требование быстроты напрямую влияет на все построение уголовного процесса. Для обеспечения быстроты стало возможным реформирование начальных стадий уголовного процесса и дифференциация уголовно-процессуальной формы, собственно и выделение такой самостоятельной процессуальной формы как ускоренное производство.

В подтверждение данному суждению можно привести положения уго-

ловно-процессуального законодательства Украины, согласно которым к общим принципам уголовного производства отнесен и такой принцип, как разумные сроки – п. 21 ч. 1 ст. 7 [9]. Содержание данного принципа заключается в производстве каждого процессуального действия и принятии процессуального решения в разумные сроки. Причем разумность сроков обуславливается объективной необходимостью для выполнения процессуальных действий и принятия процессуальных решений и не может превышать сроки выполнения отдельных процессуальных действий или принятия отдельных процессуальных решений. Разумность продолжительности производства должна оцениваться с учетом конкретных обстоятельств дела и с учетом таких критериев, как сложность дела, поведение участников производства и соответствующих органов. Этим же принципом закреплено право каждого на то, чтобы обвинение относительно него в кратчайший срок или стало предметом судебного разбирательства, или соответствующее уголовное производство было прекращено, что соответствует положениям вышеуказанных международно-правовых актов. Но здесь нельзя отчасти не согласиться и с учеными-процессуалистами, считающими, что быстрота производства и оперативность деятельности органов предварительного расследования важны не сами по себе, а лишь при условии, что они способны обеспечить успешную борьбу с преступностью при соблюдении законности в процессе расследования каждого противоправного деяния [10, с. 215].

Для более правильного понимания сущности быстроты уголовного процесса считаем необходимым рассматривать ее в соотношении с требованием процессуальной экономии. Под процессуальной экономией одни учёные понимают необходимость наиболее полного и целесообразного использования установленных законом средств [7, с. 206]; другие считают, что это понятие должно включать и указание на необходимость установления в самом законе наиболее рациональных процессуальных средств (процедур) достижения задач уголовного процесса [2, с. 56]; третьи авторы возводят процессуальную экономию в ранг процессуальных принципов [3, с. 14].

В уголовно-процессуальном праве требование процессуальной экономии не является самостоятельным специфическим принципом и имеет такую же силу, как и в любой другой сфере деятельности. Представляется, что требование процессуальной экономии вытекает из требования быстроты процесса, является производным от него [2, с. 77]. Так, П.Ф. Пашкевич считает, что «эффективное осуществление уголовного процесса достигается только тогда, когда все его цели – и ближайшие, и конечные – реализованы с наименьшим ущербом для различных социальных ценностей, с меньшими экономическими затратами, в наиболее короткий срок» [6, с. 14]. По мнению же М.С. Строговича, никакого принципа или требования процессуальной экономии не существует: процессуальный порядок должен быть построен рационально, включать те средства, которые опираются на достижения процессуальной науки и обобщают опыт работы правоохранительных органов [8, с. 51]. Таким образом, представляется, чем с меньшими затратами труда достигается быстрое и полное исследование обстоятельств совершенных преступлений, изобличение и привлечение виновных к уголовной ответственности, тем эффективнее (ре-

зультативнее, рациональнее) следует считать уголовное производство.

На основании изложенного можно заключить, что значение ускоренного производства в белорусском уголовно-процессуальном законодательстве заключается в том, что в результате дифференциации отдельных процессуальных (досудебных) этапов в рамках уголовного процесса создавалась определенная форма, которая делает уголовный процесс более быстрым, экономичным и обеспечивающим скорейшее достижение поставленных перед ним задач.

1. Головки Л.В. Альтернативы уголовному преследованию в современном праве / Л.В. Головки. – СПб. : Юрид. центр Пресс, 2002. – 544 с.

2. Гуляев А.П. Быстрота уголовного судопроизводства / А.П. Гуляев // Вопросы борьбы с преступностью : сб. науч. ст. ; под ред. В.Н. Кудрявцева. – М., 1974. – № 18. – С. 66–83.

3. Данилевич А.А. Ускоренное производство в уголовном процессе Республики Беларусь / А.А. Данилевич, В.В. Шпак. – Минск : БГУ, 2007. – 109 с.

4. Калиновский К.Б. Быстрота (срочность) уголовного судопроизводства – есть принцип уголовно-процессуального права / К.Б. Калиновский // Состояние и перспективы развития правовой науки : матер. Междунар. науч.-практ. конф. (Ижевск, 30–31 марта 2006 г.). – Ижевск, Удмуртск. гос. ун-т, 2006. – С. 74–76.

5. Международные акты о правах человека : сборник документов / В.А. Карташкин, Е.А. Лукашева. – М. : НОРМА-ИНФРА, 1999. – 784 с.

6. Пашкевич П.Ф. Процессуальный закон и эффективность уголовного судопроизводства / П.Ф. Пашкевич. – М. : Юрид. лит., 1984. – 175 с.

7. Порубов Н.И. Научная организация труда следователя / Н.И. Порубов. – Минск : Высшая школа, 1970. – 264 с.

8. Строгович М.С. О единой форме уголовного судопроизводства и пределах ее дифференциации / М.С. Строгович // Социалистическая законность. – 1974. – № 9. – С. 50–53.

9. Уголовный процессуальный кодекс Украины : научно-практ. комментарий / отв. ред. : С.В. Кивалов, С.Н. Мищенко, В.Ю. Захарченко. – Х. : Одиссей, 2013. – 1184 с.

10. Шпак В.В. Соотношение быстроты, процессуальной экономии и эффективности уголовного процесса / В.В. Шпак // Теоретические и прикладные проблемы уголовного процесса, криминалистики и оперативно-розыскной деятельности : сб. материалов науч.-практ. конф. (Минск, 18 мая 2006 г.). – Минск : Акад. МВД Респ. Беларусь, 2006. – С. 214–217.

Шинкевич Андрей Михайлович

адъюнкт научно-педагогического факультета

Академии МВД Республики Беларусь

ОПЕРАТИВНО-РОЗЫСКНАЯ КЛАССИФИКАЦИЯ УМЫШЛЕННЫХ ПРЕСТУПЛЕНИЙ, СОВЕРШАЕМЫХ В СФЕРЕ ЗАКУПОК

Современная система законодательства о закупках, осуществляемых на территории Республики Беларусь, включает в себя три разновидности закупочного процесса: государственные закупки, закупки за счет собственных средств и закупки при строительстве. Указанные подсистемы имеют свои особенности в организации проведения, правовом регулировании и перечне видов процедур закупок. Особенностью сферы закупок является то, что она

распространяется на все отрасли экономики страны, каждая из которых также имеет свои особенности функционирования.

Изучение научной литературы показало, что процесс проведения закупок в большинстве стран мира, в том числе и Беларуси, подвержен рискам совершения широко спектра правонарушений, связанных с антимонопольным, налоговым, бюджетным законодательством, а также отраслевым: уголовным, административным, гражданским, хозяйственным и др. Правоприменительная практика правоохранительных и контролирующих (надзорных) органов свидетельствует, что правонарушения в закупках совершаются на всех этапах организации процесса их проведения, начиная с планирования и заканчивая исполнением договорных обязательств по договору закупки.

Анализ динамики выявленных подразделениями по борьбе с экономическими преступлениями органов внутренних дел (далее – БЭП ОВД) преступлений в сфере закупок показал, что их общее количество в 2014 г. составило 1,5 %, в 2015 г. – 3,3 % от всех выявляемых ими преступлений. Из них 70 % – это коррупционные деяния: «получение взятки» представителями Заказчика (64,6 %), а также «злоупотребление властью или служебными полномочиями», «превышение власти или служебных полномочий», «хищение путем злоупотребления служебными полномочиями» должностными лицами Заказчика (36,4 %). В 96,4 % случаях преступления осуществлялись с прямым умыслом и корыстным мотивом.

При изучении сведений о заведенных ДООУ в отношении лиц, совершающих преступления в сфере закупок, а также статистических сведений об уголовных делах, возбужденных по материалам подразделений БЭП ОВД за 2015 г., установлено, что перечень видов преступлений в сфере закупок достаточно обширен, а способы их совершения имеют свои особенности.

При разработке отдельных методик расследования и криминалистических характеристик преступлений криминалисты прибегают к классификации преступлений. Исследователи в сфере оперативно-розыскной деятельности также при построении оперативно-розыскных характеристик групповых, видовых преступлений (далее – ОРХП) в качестве структурного ее элемента довольно часто рассматривают динамику, структуру преступности и классификацию преступлений. Предлагаемые учеными классификации преступлений в сфере закупок, в основном, сопровождаются перечислением видов и наименований преступных деяний со ссылками на уголовное законодательство, что вызывает определенные сомнения в их эффективности и практической пользе для оперативных сотрудников, занимающихся оперативным обслуживанием сферы закупок.

При построении классификации преступлений в сфере закупок, придерживаясь взглядов украинского ученого А.Н. Меденцева, исходим из концепции разделения умышленных преступлений на основные и подчиненные. Это обусловлено тем, что злоумышленники для достижения своих преступных целей в сфере закупок совершают, как правило, не одно, а определенный комплекс взаимосвязанных правонарушений, в том числе преступлений, именуемый в криминалистической литературе как определенная *технология преступного обогащения*. К основным преступлениям относим общественно

опасные деяния, непосредственно направленные на достижение цели технологии преступного обогащения в сфере закупок. К подчиненным – преступления, создающие необходимые условия для совершения основного. Подчиненные преступления, в основном, направлены на подготовку к совершению основного, обеспечение победы в закупках и (или) заключение договора закупки и сокрытие следов основных и иных обеспечивающих преступлений.

Классифицировать преступления в сфере закупок предлагается по таким критериям, которые целесообразно учитывать при организации, тактике выявления и документирования основных преступлений, направленных на реализацию технологии преступного обогащения. Перечень основных преступлений будем формировать, указывая на типичные их связи с преступлениями подчиненными.

Анализ сведений об уголовных делах, возбужденных в 2015 г. по материалам подразделений БЭП ОВД и относящихся к сфере закупок, показал, что преступления совершают: представители Заказчика (76 %), представители Участника (17 %), иные лица, не относящиеся к Участникам и Заказчикам (7 %).

В виду изложенного, классификация преступлений в сфере закупок строится исходя из категории злоумышленников и преследуемых ими целей технологии преступного обогащения.

Преступления, совершаемые представителями Заказчика, разделены на две группы.

Первая группа преступлений связана с намерениями преступников завладеть денежными средствами (или их частью), предназначенными для осуществления закупок, а в отдельных случаях – с намерениями извлечения личной выгоды от использования и (или) распоряжения предметом закупки (или его частью). Основным преступлением, направленным на достижение цели технологии преступного обогащения, является «хищение путем злоупотребления служебными полномочиями» (ст. 210 УК), где наиболее распространенным способом хищения выступает закупка по завышенной стоимости с последующим присвоением суммы завышения (или ее части). При прочих равных условиях одним из основных факторов, который влияет на совершение подчиненных преступлений, является наличие коррупционного сговора между представителями Заказчика и Участника. При наличии такого сговора подчиненные преступления могут совершать как представители Заказчика, так и Участника. Например, представители Заказчика для обеспечения победы в закупках и (или) заключения договора закупки с конкретным Участником могут совершать такие подчиненные преступления, как «злоупотребление властью или служебными полномочиями» (ст. 424 УК), «превышение власти или служебных полномочий» (ст. 426 УК), «служебный подлог» (ст. 427 УК), «незаконное участие в предпринимательской деятельности» (ст. 429 УК); представители Участника – «служебный подлог» (ст. 427 УК), «ограничение конкуренции» (ст. 247 УК), «лжепредпринимательство» (ст. 234 УК) и др.

Вторая группа преступлений со стороны представителей Заказчика совершается с целью получения имущественной (материальной) выгоды (благ) от организации процесса закупок. Основными преступлениями здесь высту-

пают: а) «получение взятки» (ст. 430 УК), «посредничество во взяточничестве» (ст. 432 УК) или «принятие незаконного вознаграждения» (ст. 433 УК), включая вымогательство и подстрекательство к ним (ст. 16, 430 УК); б) «мошенничество», осуществляемое посредством подстрекательства представителей Участников к даче взятки должностным лицам Заказчика (ст. 16, 209, 431 УК). Указанные основные преступления прямо связаны с дачей взятки (ст. 431 УК) или незаконного вознаграждения, при этом дача незаконного вознаграждения в Республике Беларусь не является уголовно наказуемым деянием. Если основным преступлением выступает «получение взятки», то стороны, достигнув устных взаимовыгодных договоренностей, могут совершать подчиненные преступления исходя из имеющихся у них служебных обязанностей и полномочий. Подчиненные преступления в этом случае направлены на обеспечение победы в закупках и (или) заключение договора закупки, а также сокрытие следов основных и иных обеспечивающих преступлений. В случае мошенничества, которое встречается крайне редко, совершение подчиненных преступлений сводится к минимуму или вовсе отсутствует. Это объясняется тем, что представитель Заказчика, достигнув преступной цели (заполучив денежные средства), не заинтересован совершать иные преступления, а представитель Участника, рассчитывая на подкуп, может совершать подчиненные преступления, направленные на обеспечение победы в закупках и (или) заключение договора закупки, например, «служебный подлог» (ст. 427 УК), «ограничение конкуренции» (ст. 247 УК), «лжепредпринимательство» (ст. 234 УК) и др.

Преступления, совершаемые представителями Участников, также дифференцированы на две группы.

Первая группа преступлений связана с намерениями преступников завладеть денежными средствами (или их частью), предназначенными для осуществления закупок. Основными преступлениями здесь являются: а) хищение путем злоупотребления служебными полномочиями, совершаемое в соучастии с представителями Заказчика (ст. 16, 210 УК); б) «дача взятки» должностным лицам Заказчика (ст. 431 УК); в) «мошенничество» (ст. 209 УК), совершаемое в отношении представителей Заказчика. Если первые два основных преступления всегда взаимосвязаны с преступлениями, совершаемыми представителями Заказчика, основываются на коррупционном сговоре и направлены на достижение преступных целей обеих сторон, то мошенничество, основанное на обмане представителей Заказчика, может быть реализовано и без наличия коррупционного сговора. В то же время обеспечивающие мошенничество преступления могут базироваться на коррупционном сговоре, например, представители Участника дают взятку представителям Заказчика за обеспечение победы в закупках и заключение договора на условиях предоплаты. К обеспечивающим преступлениям, направленным на обеспечение победы в закупках без коррупционного сговора, относятся «служебный подлог», «ограничение конкуренции», «лжепредпринимательство», при этом последнее может быть устремлено и на сокрытие следов основного преступления.

Целью технологии преступного обогащения второй группы преступле-

ний является получение материальной выгоды (благ) от иных Участников-конкурентов. Основными преступлениями здесь выступают: а) «ограничение конкуренции» (ст. 247 УК), базирующееся на конкурентном сговоре между Участниками и фиктивном участии или неучастии конкурентов при проведении закупок; б) «мошенничество» в отношении потенциальных конкурентов, реализуемое путем обмана и подстрекательства последних к даче взятки должностным лицам Заказчика (ст. 16, 209, 431 УК), либо подстрекательство к даче взятки должностным лицам Заказчика и «посредничество во взяточничестве» (ст. 16, 431, 432 УК).

Основное преступление, коим выступает «ограничение конкуренции» в закупках, объясняется тем, что наличие нескольких Участников в процедурах закупок является не единственным, но обязательным условием конкурентных процедур закупок. Этим и пользуются злоумышленники, принимающие участие в закупках. Вступив друг с другом в конкурентный сговор, они заранее договариваются о своей взаимной выгоде и о том, кто из них будет победителем в очередных закупках. Их взаимная выгода состоит как в предоставлении возможности поочередно стать победителем или субподрядчиком в тех или иных закупках (лотах), торгах, так и возможности за участие или неучастие в закупках получить незаконное вознаграждение (отступные). Это позволяет злоумышленникам находиться в более выгодном положении по сравнению с добросовестными конкурентами. В Российской Федерации имели место случаи, когда мошенники-победители вымогали денежные средства у добросовестных Участников закупок за создание благоприятных условий для победы в аукционе путем отказа от своего участия в них. Для использования такой преступной схемы злоумышленники регистрировали несколько юридических лиц для участия в аукционах. Используя преступные связи, они устанавливали Участников аукционов, выходили на их представителей и вымогали деньги за гарантированную победу в тендере. В случае отказа принять их условия злоумышленники угрожали демпинговать и снижать цену до тех пор, пока Участнику ничего не останется, как прекратить торговаться и уйти с аукциона. В Республике Беларусь действующий правовой механизм привлечения к ответственности за ограничение конкуренции в сфере закупок не работает. Одной из причин такой ситуации является несовершенство уголовно-правового законодательства. Обеспечивающими «ограничение конкуренции» преступлениями здесь могут выступать «служебный подлог», «лжепредпринимательство».

Среди представителей Участников встречаются как посредники во взятке должностным лицам Заказчика, так и мошенники, которые в погоне за наживой вводят в заблуждение своих конкурентов и подстрекают последних к даче взятки должностным лицам Заказчика в надежде на то, что представители Участника не будут обращаться в правоохранительные органы, т.к. сами являются участниками преступления, коим выступает «дача взятки».

Преступления, совершаемые иными лицами, не относящимися к Заказчикам и Участникам, в основном, направлены на получение материальной выгоды (благ) от представителей Участников. Основными преступлениями здесь выступают: а) «мошенничество» в отношении представителей Участ-

ников, реализуемое путем обмана и подстрекательства последних к даче взятки должностным лицам Заказчика, (ст. 16, 209, 431 УК) либо подстрекательство к даче взятки должностным лицам Заказчика и «посредничество во взяточничестве» (ст. 16, 431, 432 УК); б) «получение взятки», включая вымогательство и подстрекательство, должностными лицами, задействованными в организации проведения процедур закупок и (или) контроле за их проведением, например, должностными лицами электронных торговых площадок, товарной биржи, контролирующих и правоохранительных органов; в) «незаконная предпринимательская деятельность» (ст. 233 УК). Последнее преступление основывается на коррупционном сговоре с представителями Заказчика с привлечением фиктивного Участника, с которым заключается договор закупки. Подчиненные преступления в данном случае могут быть направлены не только на подготовку к совершению основного, обеспечение победы в закупках и (или) заключение договора закупки, сокрытие следов основных и иных обеспечивающих преступлений, но, в обязательном порядке, на незаконное извлечение денежных средств фиктивным Участником из хозяйственного оборота, например, посредством уклонения от уплаты сумм налогов, сборов (ст. 243 УК).

Предлагаемая классификация умышленных преступлений в сфере закупок является составляющей одного из элементов авторской общей ОРХП и направлена на последующую разработку частных групповых и видовых ОРХП, совершаемых в сфере закупок.

Giovanni d'Alascio

Liaison Officer Embassy of Italy in Ukraine

EMERGING CRIMINAL THREATS AND NEW CHALLENGES TO INTERNATIONAL POLICE COOPERATION

Regards, thanks, personal introduction/presentation.

“We live in a very different world than the one that we inherited from our parents and from our grandparents. Times are changing, and States must adapt to win” (Martin O'Malley).

Many crimes in the 21st century have a transnational dimension and require a global response. We must work together to prevent and investigate a wide range of crimes, delivering tangible initiatives and making a real difference to international cooperation.

The INTERPOL Secretary General Jürgen Stock has said, on last 12 march, that regional and global police cooperation has never been more essential against terrorism and transnational organized crime. Contemporary law enforcement agencies often face the very direct consequences of criminal thinking, propaganda or actions in another part of the world. “In today’s world, timely sharing of information through trusted channels can save lives,” said Secretary General Stock. “Unchecked financial activity, criminal recruiting from vulnerable communities, or procuring of illicit weapons in one part of the world can lead to deadly consequences elsewhere. In our digital age, crime can strike in a few seconds.”

CYBERCRIME

The development of the internet, coupled with ever more sophisticated and capable technology, has created unprecedented benefits and opportunities for private and commercial users. Unfortunately, those things have created equally profound benefits and opportunities for wrong-doers. Someone states that the “internet is a paradise for those who prey upon the gullible, the greedy or the vulnerable” as “it provides unprecedented access to victims”. Cybercrimes, such as fraud, can now be committed with relative ease, anonymity, and on a global scale. This presents significant challenges to users, businesses, lawmakers and enforcement agencies. The key challenges that I propose to discuss are: the scale of these crimes; the accessibility of the internet; the anonymity facilitated by cyberspace; the portability of data; the ever-widening spread of the Internet; and the global reach of technology and the Internet, and in turn, cybercrime. The global nature of these crimes reinforces the need for international action and inter-country cooperation both as to recognition of the criminal quality of “cybercrimes” and as to enforcement of laws aimed at suppressing them. “Cybercrime” is used to describe both: crimes directed at computers or other information communications technologies (ICTs) (such as hacking and denial of service attacks), and crimes where computers or ICTs are an integral part of an offence (such as online fraud, identity theft and the distribution of child exploitation material). The first of those categories is directed to offences that can only be committed in the digital world. The second category relates to “old crimes” that are being committed in new ways. It was estimated that in 2015 the annual cost to the global economy of cyber-attacks was over US\$400 billion. That huge cost no doubt reflects the fact that modern cybercrimes, and cyber criminals, are “organized, financially motivated, technologically sophisticated and transnational”.

Online fraud is now the most common crime in all the countries with almost one in ten people falling victim, the latest studies have revealed. But just a fraction of offences are reported to the police because victims either feel embarrassed or believe little can be done to catch those responsible.

Victims of online fraud are often targeted by criminals based overseas who use a variety of sophisticated techniques to gain access their bank accounts or credit card details before plundering their savings. Many of those who suffer losses are elderly or vulnerable people who fall victim to so-called phishing scams in which they are persuaded to hand over passwords and bank account details. But such is the scale and extent of online fraud that anyone who uses computers to bank, shop or even communicate with friends could be a target.

TERRORISM

Terrorism is not new and even though it has been used since the early times of recorded history, it can be relatively hard to define terrorism. Terrorism has been described variously as both a tactic and strategy; a crime and a holy duty; a justified reaction to oppression and an inexcusable abomination. Obviously, a lot depends on whose point of view is being represented. Terrorism has often been an effective tactic for the weaker side in a conflict. As an asymmetric form of conflict, it confers coercive power with many of the advantages of military force at a

fraction of the cost. Due to the secretive nature and small size of terrorist organizations, they often offer opponents no clear organization to defend against or to deter. The United States Department of Defense defines terrorism as *"the calculated use of unlawful violence or threat of unlawful violence to inculcate fear; intended to coerce or to intimidate governments or societies in the pursuit of goals that are generally political, religious, or ideological."* Within this definition, there are three key elements - violence, fear, and intimidation - and each element produces terror in its victims. The FBI uses this definition: *"Terrorism is the unlawful use of force and violence against persons or property to intimidate or coerce a government, the civilian population, or any segment thereof, in furtherance of political or social objectives."* The U.S. Department of State defines terrorism to be *"premeditated politically-motivated violence perpetrated against non-combatant targets by sub-national groups or clandestine agents, usually intended to influence an audience"*. There are three perspectives of terrorism: the terrorist's, the victim's, and the general public's. The phrase *"one man's terrorist is another man's freedom fighter"* is a view terrorists themselves would gladly accept. Terrorists do not see themselves as evil. They believe they are legitimate combatants, fighting for what they believe in, by whatever means possible to attain their goals. A victim of a terrorist act sees the terrorist as a criminal with no regard for human life. The general public's view though can be the most unstable. The terrorists take great pains to foster a Robin Hood image in hope of swaying the general public's point of view toward their cause. This sympathetic view of terrorism has become an integral part of their psychological warfare and has been countered vigorously by governments, the media and other organizations.

Anti-terrorism legislation usually, if not always, follows specific bombings or assassinations and includes specific amendments allowing the state to bypass its own legislation when fighting terrorism-related crimes, under the grounds of necessity.

Because of this, suspension of regular procedure, such legislation is sometimes criticized as a form of "lois scélérates" which may unjustly repress all kinds of popular protests. Critics often allege that anti-terrorism legislation endangers democracy by creating a state of exception that allows authoritarian style of government. Are we sure that the right answer to terrorism are new laws, which reduce the rights of freedom of people?

Italy passed various anti-terrorist laws during the "years of lead" (anni di piombo) in the 1970s.

The Reale Act was adopted on 22 May 1975. It allowed the police to carry out searches and arrest persons without being mandated by an investigative judge. Interrogation could take place without the presence of a lawyer. Critics underlined that this contradicted article 3 of the Constitution on equality before the law.

Preventive detention was fixed before 1970 to two years, for a possible sentence going between 20 years to perpetuity, while it was limited to one year for charges of crimes leading to a sentence of less than 20 years. It passed to four years after 1970. A decree-law of 11 April 1974 authorized a four years detention until the first judgment, six years until the appeal, and eight years until the definitive judgment. In case of indictment for "acts of terrorism," the preventive detention

was extended to twelve years.

The Cossiga decree-law was passed on 15 December 1979. It prolonged the length of preventive detention relative to terrorism suspicions and allowed wiretaps. Critics have pointed out that this violated articles 15 and 27 of the Constitution. The Cossiga decree-law also created the status of pentito (officially "collaborators of justice"): those accused of terrorism crimes and who accepted of confessing them and of informing the authorities about their accomplices could be liberated.

Law n°191 of May 21, 1978, called "Moro law", and law n°15 of February 6, 1980 were ratifications by the Assembly of decrees of emergency enacted by the executive power, respectively on March 28, 1978 and on December 15, 1979.

Today, there are 15 counter-terrorism international conventions in force. They were developed under the auspices of the United Nations and its specialized agencies and the International Atomic Energy Agency (IAEA). Moreover, on 8 September 2006, the UN General Assembly adopted a "Global Counter-Terrorism Strategy".

There is also an Anti-terrorist legislation in the European Union and each Country adopted special domestic measures, for their internal needs...

WHITE COLLAR CORRUPTION AND PUBLIC CORRUPTION

Corruption is universal. It affects all regions of the world and all levels of society, but the impact is greatest in developing countries. The effects are far-reaching: corruption can undermine political, social and economic stability, and ultimately threaten the safety and security of society as a whole. Corruption creates a fertile ground for organized criminal activities, even terrorism, as criminals are aided in their illegal activities by the complicity of corrupt public officials. Economic globalization has made corruption a borderless crime. The competitive world of international business can leave companies exposed to bribes and fraudulent financial practices. Corrupt transactions can cross multiple jurisdictions, making the ensuing police investigation time-consuming and complex.

Global corruption in forestry sector worth USD 29 billion a year – INTERPOL report.

The United Nations Convention against Corruption (UNCAC) is the most comprehensive anti-corruption convention, entering into force in December 2005. It covers a wide-range of corruption offences, including domestic and foreign bribery, embezzlement, trading in influence and money laundering. The UNCAC provisions obligate State Parties to take a number of public and private anti-corruption measures. Countries are required to establish a wide range of criminal offences, including basic forms of corruption (like bribery and embezzlement), trading in influence and the concealment and laundering of the proceeds of corruption. The UNCAC offences deal with public and private-sector corruption. Countries agree to cooperate with one another in every aspect of the fight against corruption and are required to give mutual legal assistance in gathering information for use in court. Countries are also required to undertake measures to support the tracing, freezing, seizure and confiscation of corrupt assets.

Asset recovery is a fundamental principle of the UNCAC that requires the

needs of countries seeking illicit assets to be reconciled with the legal safeguards of the countries whose assistance is sought. Provisions specify how cooperation and assistance will be rendered and aim to return assets to the country of origin. Effective asset-recovery provisions send the message that there is no place to hide illicit assets.

Italy signed on 9 Dec 2003 and entered into force on 5 Oct 2009

Ukraine signed on 11 Dec 2003 and entered into force on 02 Dec 2009

There is also the Council of Europe Criminal Law Convention on Corruption (COE Criminal Law Convention), aims to coordinate the criminalisation of corrupt practices, provide complementary criminal law measures and improve cooperation for the prosecution of offences. It entered into force in 2002, and compliance is monitored by the Group of States against Corruption (GRECO).

The European Union Convention against Corruption Involving Officials (EU Convention against Corruption). The EU Convention against Corruption aims to fight corruption involving EU or Member States' officials. Member States must ensure that passive or active corruption by officials is a criminal offence. Heads of businesses are to be declared criminally liable for active corruption by a person under their authority acting on behalf of the company.

And.... Canadian Corruption of Foreign Public Officials Act, German Anti-Corruption Legislation, Brazilian Clean Company Act, UK Bribery Act 2010, Chinese Anti-Corruption Laws and so on.

GOING AFTER CRIMINALS' MONEY

Modern financial turmoil highlights the prominence of financial crime, including tax fraud, identity theft, money laundering and outright corruption. The ratification of the United Nations' Convention against Corruption has been a further step towards a more coherent EU anti-corruption policy. Nevertheless, more needs to be done to ensure effective cooperation between EU States' authorities, in particular on preventing crime by effectively freezing, confiscating and recovering proceeds of crime. Our action also entails promoting EU-wide standards on financial investigations, which includes making more frequent use of joint investigation teams.

The EU also increasingly cooperates on crime trends that dominate the political agenda, such as piracy on the high seas or trafficking in stolen cars, and continues to tackle existing challenges, such as violence in sports or trafficking in cultural heritage.

How can the EU contribute to the fight against organized crime?

Operational activities, such as pursuing and prosecuting criminals, remain the responsibility of EU States. The Commission's objective is to assist EU States in fighting organized crime more effectively.

Modern organized crime requires a multi-disciplinary approach to effectively prevent and counter it. Therefore, the EU has developed the so-called "Administrative approach", which can best be described as a combination of tools at administrative level to prevent organized crime from infiltrating the public sector, the economy or key parts of the public administration. Preventing such infiltration is equally important as fighting organized crime with the tools of the

criminal justice system. Some EU States are fairly advanced in implementing this new approach, while others only recently discovered it. In order to further develop and implement the approach EU-wide, the Commission facilitated the establishment of a network of informal contact points for exchanging best practices. Europol has offered its infrastructure to exchange administrative information between EU States at a more operational level.

INTEGRITY IN SPORT

Sport brings people together, transcending differences in language, culture and beliefs. Unfortunately, the integrity of sport is undermined by a number of crimes, including match-fixing, illegal gambling and doping. Organized criminal syndicates operate on a massive scale, targeting a wide range of sports, including (but not limited to) football, athletics, tennis and cycling. A number of different figures are at risk of being approached by criminals who wish to manipulate the outcomes of matches, for example, players, referees, managers and coaches. Crimes in sport cross international borders and generate huge profits which are then channeled into other illegal activities. Estimates of the money made through illegal betting alone run into hundreds of millions of Euros annually.

Match-fixing and illegal gambling are global challenges, especially as online gambling networks have made it extremely easy to bet on sporting competitions and matches anywhere in the world. We have developed online training for players, referees, managers and coaches on how to recognize, resist and report any form of match manipulation. Doping is often viewed simply as a crime committed by an individual. The reality is that when an athlete takes illegal performance-enhancing drugs, this is just one piece in a larger network of crime.

International Olympic Committee (IOC) and INTERPOL hosted national integrity in sport training in Ukraine. Mr. Pavlo Kostenko, on behalf of the NOC of Ukraine said: “The NOC of Ukraine was one of the initiators of the signature and ratification of the Council of Europe Convention on the Manipulation of Sports Competitions in Ukraine. The NOC also participated in the drafting of the Law of Ukraine on the prevention of the manipulation of official sports corruption offences.”

We are looking to organize, in Ukraine, another technical training in the framework of TAIEX Programme of the EU.

PHARMACEUTICAL CRIME

We are seeing a significant increase in the manufacture, trade and distribution of counterfeit, diverted, stolen and illicit medicines and medical devices. It is impossible to quantify the extent of the problem, but in some areas of Asia, Africa and Latin America, counterfeit medical products can form around one-third of the market. The fight against pharmaceutical crime is crucial in order to protect public health on a global scale. Fake drugs often contain the wrong amount of active ingredient – too little, too much or none at all – posing a major health risk. The degree of resources allocated to fighting pharmaceutical crime varies greatly from country to country. Some countries have large and well-established units dedicated to fighting pharmaceutical crime, while others proactively target criminal elements

utilizing non-dedicated officers from various other units.

The inadequacy of enforcement is found to be chiefly caused by a lack of officers dedicated to working on pharmaceutical crime, or too few dedicated officers to cover the entire country. This is especially true with regards to the lack of dedicated IT crime units in many national police administrations. Most countries do not possess legislation directly addressing pharmaceutical crime. Rather than examining pharmaceutical crime as a specific type of crime requiring specialized legislation, many countries continue to place it under the category of intellectual property crime or use existing criminal law on narcotics or fraud. As a result, several countries do not possess the necessary legal apparatus to effectively target the issue. In addition usually penalties are far too low to create effective deterrent impact. Stronger legislation clearly addressing pharmaceutical crime would help to make the action of police, customs, regulatory enforcement and the court systems more effective. The Council of Europe's Medicrime Convention is a step in the direction of creating an international criminal law framework to specifically and primarily address the public health threats of pharmaceutical crime. The Convention has provisions for protecting victims and for international cooperation in investigation, extradition and mutual assistance. However, the process of adoption of this Convention is still at its early stages: as of November 2014, 23 countries had signed the convention and three had already ratified it (to enter into force the Convention requires the ratification of five countries).

Organized crime is a threat to European citizens, businesses, state institutions as well as the economy as a whole. Criminals easily operate across borders, which creates a need for consistent European-level action. The EU continuously adapts its response in relation to the growing complexity of the situation. This is also reflected in the development of specialized EU agencies, such as Europol, Eurojust and CEPOL.

People were asking us to be more flexible, to spend less time filling in forms and more on problem-solving

POLICE COOPERATION

To effectively prevent and combat cross-border serious crimes and terrorism, practical cooperation between the police and customs authorities of EU Member States, and not only, is required.

Member States have since long cooperated on an ad-hoc basis, bilaterally or multilaterally. The EU seeks to add value by facilitating cooperation between Member States on internal security issues, with the aim to achieve a quicker, safer, and more targeted cooperation.

The Commission and the specialized EU law enforcement agencies, such as Europol, do not have autonomous investigative capabilities and are not in charge of operational law enforcement activities. This remains the responsibility of EU Member States.

The Republic of Italy was formed upon the abolition of the monarchy by way of popular referendum on June 2, 1946. The Constitution of Italy was adopted on 22 December 1947. Italy's system of government is that of a parliamentary

republic. Power is divided among the executive, the legislative and judicial branches. The Italian Constitution the balancing and interaction of these branches, rather than their rigid separation.

In Italy the powers are separated, even though the Council of Ministers needs a vote of confidence from both chambers of Parliament, that represents a large number of members (almost 1,000). Like every parliamentary form of government, there is no real separation between Legislature and Executive, rather a continuum between them due to the confidence link. By the way, the balance is protected by Constitution also between these two branches, and, obviously, between them and the judiciary branch, which is really independent.

The separation (balance) of powers, often imprecisely and metonymically used interchangeably with the trias politica principle, is a model for the governance of a state (or who controls the state). Under this model, the state is divided into branches, each with separate and independent powers and areas of responsibility so that the powers of one branch are not in conflict with the powers associated with the other branches. The typical division of branches is into a legislature, an executive, and a judiciary. It can be contrasted with the fusion of powers in some parliamentary systems where the executive and legislature (and sometimes parts of the judiciary) are unified.

Separation of powers, therefore, refers to the division of responsibilities into distinct branches to limit any one branch from exercising the core functions of another. The intent is to prevent the concentration of power and provide for checks and balances

Every day is a race against time. We must collect, analyze, counter, observe and inform.

Transnational crime, by definition, involves two or more countries, each claiming sovereignty and exclusive criminal jurisdiction within its own borders. Hence, when a criminal crosses the border, any pursuing police officers "lose" their jurisdiction. To overcome this problem, governments and their police agencies have employed numerous strategies. Some involve direct, unilateral, extralegal police action within another country or official collusion to circumvent the law, and some involve cooperative, bilateral, legally-sanctioned actions by one country's police, or by a multinational police task force, on behalf of another country. The first of these two "kinds" of strategies is predicated on violating international law and other countries' sovereignty; the second is based on legality and cooperation.

JOINT INVESTIGATION TEAM

When the police are investigating a crime committed abroad or involving people living abroad, they can set up a Joint Investigation Team (JIT). This is done by means of an agreement signed by a public prosecutor, stating which countries are involved, as well as the aim and duration of the investigation. Crime does not stop at international borders, so JITs are now being set up more frequently than in the past.

CROSS-BORDER PURSUIT

In the past, the police were required to abandon the pursuit of a suspect at the border. Fortunately, that is no longer the case. Officers must, however, inform neighbouring countries that they are pursuing a suspect in that country's territory. This is done via the police control room. Police officers from the host country will assist in the pursuit.

The laws of the host country apply in cross-border police operations. Police officers need to know what they are and are not allowed to do in other countries. This is addressed during police training and within the police units.

TRUST

I believe fundamental honesty is the keystone of our "business". Trust starts with trustworthy leadership. It must be built into the culture of the police!

"Trusting someone is like to holding a little water in your cupped hands: it is so easy to spill the water, and you could never get it back" (Ken Follett)

Laws alone won't be enough. Hearts must change (Barack Obama)

Klikunas Paulius

Adviser/Trainer on Criminal Investigations –
European Union Advisory Mission to Ukraine (EUAM)

EU POLICY FOR TACKLING SERIOUS AND ORGANIZED CRIME THREATS – THE IMPORTANCE OF SERIOUS AND ORGANIZED CRIME THREAT ASSESSMENT (SOCTA)

The European Union is a political and economic union of 28 member states. It has an area of 4,475,757 km², and an estimated population of over 510 million. In 2004 European Union (EU) grew from 15 to 25 Member States, while in the beginning of 2007 2 more were added to the union. The most recent one entered the EU in 2013. One of the main principles of the Union is the freedom of movement of people and goods. Most citizens of the EU countries enjoy the privileges of the Schengen area – movement with no borders within the member states who signed the Schengen agreement. On the other hand, from the LEAs' point of view, the freedom of movement and no border control, together with the need to ensure safety and security of its own population, became one of the greatest concerns about Serious and Organized Crime Threats (SOCT)

The growing number of member states, the additional freedoms of movement facilitated the growth of Organized Crime (OC) while providing them with larger territories and bigger opportunities. More loose criminal networks structures and the increased collaboration between organized criminal groups became stronger and less rivalry. The tactics of OC also have adapted to EU communities – OC, active in one country and using another country as retreat. Shortly – it became hard to dismantle such criminal networks. Due to the rising concern of OC threat, Law enforcement agencies (LEAs) were struggling to find a starting point to tackle OC in

the EU. The EU was in need of a common approach to tackle these OC groups. The enlargement of EU gave additional opportunity to share intelligence information and to combine the efforts of all 28 states to fight OC groups together, while considering common understanding and a more comprehensive EU-level approach [1] while tackling them.

From 1994, the main common EU centralized approach towards tackling OC in EU was to be considered the annual non-public reports within EUROPOL called - Organised Crime Report. In 2004 the first public version of the European Union Organised Crime Report (OCR) was published. It provided political level decision makers within the law enforcement community, as well as many public and private organisations with a condensed but comprehensive overview of the activities of organised crime in the European Union, which was already being prepared for more than 10 years.

At the next step and as one of the outcomes of the Hague programme in 2004 [2] it was suggested to proceed with a comprehensive EU strategy against OC. The Europol report on Organized Crime in EU was considered the most efficient way to start from. It was decided that from 1 January 2006, Europol will replace the at that time current crime situation report by a yearly "threat assessments" on serious forms of OC, based on information provided by the Member States and other contributors. It was planned that the Council should use these analyses to establish yearly strategic priorities, which will serve as guidelines for further action.

The importance of the OCR is re-emphasized by the fact that it is progressively evolving from a situation report into a qualitative Threat Assessment. Comparing the differences between the Organized Crime Report and Organized Crime Threat Assessment (OCTA) we can mention that the mentioned OCTA (later SOCTA) is the "big picture" and is forward looking. It is, of course, being drawn upon information identified in OCR but does not usually go into the detail of individual suspects (OCTA/SOCTA is considered to be a "strategic" document, rather than a "tactical" document) [3]. OCTA/SOCTA is also more than just an OCR, because the latter report stands only for drawing together various data without the subsequent analysis and interpretation. Of course, the OCR is important in terms of providing LEAs with an overview of the facts/what has happened but does not include the forward look. OCR is helpful for policy makers and managers, but not as valuable to as OCTA/SOCTA.

On 25th of October 2005 the last OCR was issued and in 2006 the Organised Crime Report OCR was replaced by the Organised Crime Threat Assessment OCTA. The change from the simple 'report' to the managerial tool of a 'threat assessment' indicated the major challenge for the new document to be produced: to move away from a more descriptive report towards a more far-reaching predictive assessment, which will allow for a forward-looking strategic and, in a second step, operational priority setting [4].

The OCTA 2006 is the first attempt for the EU to develop such product. Accordingly, the public version of the first European Union's OCTA was presented in 2006. The OCTA became the core product of the intelligence-led policing concept

and its drafting is one of Europol's top priorities. The OCTA should have developed a threat assessment of current and expected new trends in OC across the EU. The assessment was based upon existing knowledge and expertise and it was drawn up in order to enable the decision makers to take the appropriate action to counter the anticipated threat. OCTA allowed the EU to develop complementary measures to countering organised crime, linking those at the ministerial and political levels with those of practitioners and law enforcement agencies who operate at the front end [5]. All the EU member states and a great number of professionals and various organizations have contributed to the production of the first OCTA, as well as valuable contributions received from the institutions at EU-level – Eurojust, Frontex, OLAF and others. Additionally, a number of third parties provided valuable assistance in building up our picture of organised crime as it impacts upon the EU such as partners in the US, Canada, Norway and Colombia as well as Interpol and SECI. The novel approach taken in producing this work has also seen consultation with a number of partners from the private sector and academia and their co-operation has added significant value to the OCTA.

Based on member states requirements the Serious and Organized Crime Threat Assessment - SOCTA changed the OCTA and became the cornerstone of the multi-annual policy cycle established by the EU in 2010. This cycle ensures effective cooperation between national law enforcement agencies, EU Institutions, EU Agencies and other relevant partners not only in the fight against OC but also developing threat assessment in the Serious crimes field. Building on the work of successive EU OCTA, produced between 2006 and 2011, and in line with a new methodology developed in 2011 and 2012 the SOCTA 2013 was delivered with a set of recommendations based on an in-depth analysis of the major crime threats facing the EU. The Council of Justice and Home Affairs Ministers used these recommendations to define priorities for the coming four years.

The second edition of the SOCTA (2017) represented the outcomes of the largest data collection on serious and OC ever undertaken in the EU. Informed by its analysis of the prevailing threat, the SOCTA 2017 identified a number of key priorities, which, in Europol's view, require the greatest concerted action by Member States and other actors to ensure the most effective impact. The SOCTA 2017 also explores potential links between serious and organised crime and terrorism. In 2013, Europol reported the presence of at least 3 600 internationally operating Organised Crime Groups (OCGs) within the EU. In the SOCTA 2017, they have identified approximately 5 000 international OCGs currently under investigation in the EU [6].

After the 2014 events Ukraine has lost most of its organized crime fighting and analytical capacities, due to several reasons (lack of priority, the lack of cooperation and coordination between all functioning Organized Crime Fighting units), also due to the high level of corruption and lack of public trust. Meanwhile the serious and organized crime increased dramatically. On the other hand, LEAs of Ukraine are currently lacking a common strategical approach (their own SOCTA

analogues) based on which they could identify serious and organized crime priorities/threats/risks and assign the limited resources they have to tackle them. Currently, the level of international requirements for delivering information and analytical product (SOCTA) is limited, time consuming and operational methodologies or procedures seem to be absent. In addition, due to the huge amount of unprocessed data, various interpretation techniques and lack of LEAs cooperation the overall picture on serious and organized crime in Ukraine remains blurred and this considerably affects the decision-making process.

In order to provide the best EU practices and strategical advice to Ukrainian authorities, European Union Advisory Mission in Ukraine (EUAM-Ukraine) recommended Ukraine LEAs to develop and implement Ukraine's own SOCTA. The developed analytical product would be able to diagnose the severity of the situation in serious and organized crime areas in Ukraine, target the necessary resources to the right areas and take remedial action to stop it. The very process of preparing such an assessment would strengthen inter-agency cooperation, raise organized crime stringent issues up to the political agenda and will perform as the best example of practical Intelligence-led policing (hereinafter ILP) implementation.

The EUAM advice to develop SOCTA Ukraine is fully supported by the NPU -see the Approved NPU Plan for 2017. It is to be emphasized that this project proposal has been discussed and is fully coordinated with delegated representatives of the NPU National Point of Contact to Europol. The present project proposal also falls under the Ukraine –Europol bilateral Agreement on Strategic co-operation. The document has been signed and is currently but pending for the ratification on the Ukrainian side. Nevertheless, the first core steps on developing SOCTA Ukraine has been done and the work on this strategical analytical product has begun.

1. <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/european-union-organised-crime-report-2004>.

2. "The Hague Programme; strengthening freedom, security and justice in the European Union", adopted by the European Council of 5 November 2004.

3. UNODC SOCTA handbook/

4. <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/european-union-organised-crime-report-2005>.

5. <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/octa-2006-eu-organised-crime-threat-assessment>.

6. <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/european-union-serious-and-organised-crime-threat-assessment-2017>.

ЗМІСТ
частини 1 збірника

Вітальне слово ректора ДДУВС 11

**ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ
ПРАВОТВОРЕННЯ ТА ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ**

Боняк В.О.

Інтерпретація поняття «конституційний делікт»
у сучасній доктрині конституційного права 13

Курінний Є.В.

Використання аксіологічного потенціалу
норми права у сучасних умовах протидії злочинності 15

Ганзицька Т.С.

Щодо визначення поняття «фінансове правопорушення» 18

Кахович О.О.

Проблеми розвитку інформаційного суспільства в Україні 20

Сердюк Є.В.

Перспективи розвитку законодавства у сфері
адміністративно-правового забезпечення виборчих прав громадян 22

Сердюк Л.М.

Конституційний принцип індивідуалізації
юридичної відповідальності особи: питання термінологічної
визначеності та змістовної наповненості 25

Малихіна В.В.

Розмежування адміністративної,
конституційної та цивільної юрисдикції 29

**УПРАВЛІНСЬКІ АСПЕКТИ ОХОРОНИ ПРАВОПОРЯДКУ
Й ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО
СТАТУСУ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ**

Доненко В.В.

Актуальні проблеми застосування адміністративних стягнень
у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху 33

Комісаров О.Г., Бойко О.І.

Склад сил та засобів Національної поліції,
що залучаються до забезпечення публічної безпеки
і порядку під час масових заходів 36

Миронюк Р.В.

Окремі питання законності застосування проникнення до житла
чи іншого володіння особи без вмотивованого рішення суду
як превентивного поліцейського заходу 39

Бойко Д.Д.

Адміністративні акти у сфері реєстраційно-транспортної
діяльності МВС України 41

Валєєв Р.Г.

Забезпечення трудових прав поліцейських як передумова
ефективної боротьби зі злочинністю 44

Ковалів М.В.

Забезпечення основних завдань поліції в умовах реформування 48

Маслюк В.В., Гаркуша В.В.

Поліцейські заходи перевірки правомірності
експлуатації транспортних засобів 50

Миронюк С.А.

Поліцейське піклування як превентивний захід
реалізації обслуговуючої поліцейської функції 53

Міщанинець О.М.

Місце підрозділів протидії наркозлочинності
у структурі Національної поліції України 56

Покайчук В.Я.

Проблемні питання застосування поліцейськими пристроїв
для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними
за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії 58

Санакоев Д.Б.

Реформа Національної поліції України:
стан та шляхи удосконалення 61

Титаренко О.О., Холоднов М.М.

Окремі питання удосконалення діяльності підрозділів
поліції особливого призначення щодо протидії злочинності
в зоні проведення антитерористичної операції 65

Тронько О.В. Організаційно-правові напрями запобігання та протидії корупції в Україні	69
Богуславський В.В. Інформаційні права працівників сил охорони правопорядку	71
Гіденко Є.С. Діяльність громадян у протидії злочинності в Україні	73
Ганєв А.Е. Представництво інтересів держави прокуратурою в адміністративному суді.....	75
Журавель О.А. Самозахист працівника поліції	78
Зеленський Є.С. Роль поліції ювенальної превенції під час досудового розслідування кримінальних справ за участю дітей	80
Лаптєв О.О. Актуальні питання фізичної підготовки корпусу оперативно-раптової дії	82
Лопаєва О.М. Основні психологічні аспекти підготовки працівників поліції до застосування та використання вогнепальної зброї	84
Матвійчук І.В. Актуальні питання протидії злочинності в сучасних умовах: вітчизняний і зарубіжний досвід	87
Надтока О.В. Інформаційна безпека в контексті протидії злочинності	89
Романов В.П. Адміністративна відповідальність як спеціальний засіб забезпечення правопорядку у сфері обігу дорогоцінних металів та дорогоцінного каміння	93
Сіротченков Д.Ю. Актуальні питання застосування вогнепальної зброї поліцейськими ...	96
Тимофєєв В.П. Громадський контроль за діяльністю Національної поліції	99

Чуріков Д.С.

Запобігання поліцією порушень правил обігу
спеціальних засобів самооборони в Україні 101

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ
ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ**

Мисливий В. А.

Технічні злочини і законодавча техніка 104

Собакарь А.О.

Забезпечення транспортної безпеки
кримінально-правовими засобами 108

Шаблистий В.В.

Вплив змін до кримінального законодавства на діяльність осіб,
уповноважених на розкриття та розслідування злочинів 111

Дячкін О.П.

Деякі проблемні питання кримінальної відповідальності
за знищення або пошкодження чужого майна 114

Лень В.В., Шаніна Є.Г., Балабко В.В.

Психологічний, мотиваційний аспекти колекціонування
і навмисних злочинів щодо державних нагород 118

Мульченко В.В.

Загальна характеристика об'єктивної сторони
посягань на недоторканність суддів 121

Руфанова В.М.

Доведення неповнолітніх до самогубства через Інтернет:
проблеми кримінальної відповідальності 124

Самбор М.А.

Особливості кримінальної відповідальності
поліцейських за невиконання вироку суду 127

Філей Ю.В., Бараннік Р.В.

Дотримання принципу гуманізму при побудові
та застосуванні кримінально-правових санкцій 131

Хашев В.Г., Крупко А.О.

Окремі проблеми кваліфікації умисного вбивства
матір'ю своєї новонародженої дитини 134

Школа С.М. Суспільна небезпечність незаконного збагачення	136
Гаркуша А.Г. Особливості покарання за побої та мордування	138
Дячкін М.О. Проблемні питання суб'єктивної сторони злочину масові заворушення	140
Пашко Ю.Е. Історичні передумови законодавчого визнання проблеми подолання протидії кримінальному переслідуванню	144
Токарчук Ю.А. Актуальні питання впровадження правового інституту кримінального проступку	146

КРИМІНОЛОГІЧНІ ТА КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Леоненко Т.Є. До питання про розробку концепції запобігання злочинам, вчиненим з мотиву релігійної ненависті або ворожнечі	149
Куц В.М. Сучасні уявлення про сутність злочинності та протидію її проявам	155
Андрушко А.В. Кримінологічні фактори встановлення кримінальної відповідальності за незаконне поміщення у психіатричний заклад	159
Буртовой М.О., Крижановський О.М. Напрями попередження зловживань службовим становищем у сфері підприємницької діяльності	162
Ведмідський О.В. Роль і місце слідчого Державної кримінально-виконавчої служби України у запобіганні пенітенціарній злочинності	165
Карпенко О.О. Окремі питання стану криміногенної ситуації та протидії злочинності в Україні у 2016 році	168

Кисельов І.О.

Сучасні уявлення молоді про статеві взаємовідносини як фактор
скоєння злочинів проти статевої свободи та недоторканності 172

Коваленко А.В.

До питання рейдерства в Україні 175

Круглова О.О., Татаренко В.А.

Особливості протидії злочинності
неповнолітніх у сучасних умовах 177

Людвік В.Д.

Окремі напрямки запобігання злочинності щодо дітей 180

Мислива О.О.

До питання термінології у сфері протидії правопорушенням 183

Однолько І.В.

Проблеми нормативно-правового забезпечення
запобігання злочинності в Україні 186

Орел Ю.В.

До питання про визначення поняття «місця позбавлення волі» 188

Орлова О.О., Біденчук Т.М.

Роль засобів масової інформації в боротьбі зі злочинністю 190

Примаченко В.Ф.

Проблемні питання визначення криміналізації
як методу кримінально-правової політики 193

Рижков Е.В.

Про необхідність криміналізації небезпечного психологічного
впливу та заборону діяльності тоталітарних релігійних сект 195

Філіпп А.В.

Заходи запобігання статевим злочинам 197

Шалгунова С.А., Якушкін В.А.

Сучасні вітчизняні проблеми попередження
незаконного обігу вогнепальної зброї 200

Шепетько С.А.

Сучасний стан протидії організованій злочинності в Україні 204

Юніна М.П.

Злочини з використанням банківських платіжних карток
та можливі методи їх попередження та протидії 207

Вітрова Д.В.

Сепаратизм як суспільно небезпечне явище в Україні 210

Довбань І.М.

Сепаратистський конфлікт на Донбасі
як елемент гібридної війни в Україні 212

Каторкін Р.А.

Соціальна обумовленість кримінальної відповідальності
за ухилення від призову на строкову військову службу,
військову службу за призовом осіб офіцерського складу 214

Клешня В.В.

Протидія незаконному обігу зброї у сучасних умовах 217

Межевська Л.В.

Напрямки протидії професійній злочинності у сучасних умовах 219

Проценко О.А.

Арготизми у мовленні злочинців 222

Смоляк Ю.С.

Інтернет та соціальні мережі як засіб для схилення
неповнолітніх до вживання одурманюючих засобів
та шляхи подолання негативних наслідків 225

Снісар О.М.

Роль громадських організацій у протидії злочинності в Україні 228

Ткаченко А.В.

Про результати дослідження спеціальних питань
кримінальної відповідальності за дії, що дезорганізують
роботу установ виконання покарань 230

Уманець Б.Б.

Принципи справедливості та індивідуалізації
кримінальної відповідальності 232

Фрунза Н.О.

Протидія злочинності в Україні та світі 235

Шевченко Т.В.

Кримінологічна безпека як життєво важливий елемент суспільства 237

Шиян О.Ю.

До питання економічного аспекту соціальної обумовленості нецільового використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням 240

Присяжна А.В.

Актуальні питання протидії страховому шахрайству в Україні 243

Сєм'ян В.Ю.

Профілактика злочинності у сучасних умовах: цілі, напрями, перспективи 245

Наукове видання

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ
В СУЧАСНИХ УМОВАХ: ВІТЧИЗНЯНИЙ
ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Матеріали

Міжнародної науково-практичної конференції

*(17 березня 2017 року, Дніпропетровський
державний університет внутрішніх справ)*

У двох частинах

Частина 2

Редактор, оригінал-макет – *А.В. Самотуга*

Редактори:

Н.Ю. Веріго, Л.В. Омельченко

Дизайн – *В.А. Ситник*

Підп. до друку 13.03.2017 р. Формат 60x84/16. Друк – трафаретний. Папір офісний.
Гарнітура – Times. Ум.-друк. арк. 18,25. Обл.-вид. арк. 19,75.
Зам. № 02/17-зб. Тираж – 100 прим.

Редакційно-видавниче відділення відділу організації наукової роботи ДДУВС
49005, м. Дніпро, просп. Гагаріна, 26, тел. (056) 370-96-59
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру ДП № 164-р від 07.08.2013 р.

ПП «Ліра ЛТД»
49000, м. Дніпро, вул. Наукова, 5, тел. (056) 731-96-57
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру ДК № 188 від 19.09.2000 р.